

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI ANA BİLİM DALI

SURİYE’NİN NÜFUS YAPISI

Yüksek Lisans Tezi

MURAT DOĞAN

İstanbul, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI ANA BİLİM DALI

SURİYE’NİN NÜFUS YAPISI

Yüksek Lisans Tezi

MURAT DOĞAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hülya KAYALI

İstanbul, 2008

ÖZET

SURİYE’NİN NÜFUS YAPISI

Suriye 32°-37° kuzey enlemleri ile 35°-42° doğu boylamları arasında yer almaktadır. Ortadoğu ülkeleri arasında Lübnan, İsrail ile birlikte Suriye Ortadoğu ülkelerinin Akdeniz’e açılan kapısı konumundadır. Suriye’nin doğu kesiminde kalan toprakları verimli Mezopotamya Ovası’nın içerisinde kalmaktadır. Suriye tarım ürünlerinin kültüre alındığı, ilk yerleşmelerin kurulduğu, ilahi dinlerin ortaya çıktığı ve üç ilahi dinin kutsal saydığı Ortadoğu coğrafyasının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu çalışmada Suriye’nin nüfus yapısı araştırılarak nüfusun özellikleri ve nüfusun ülkenin gelişmesinde, kalkınmasında nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenmiştir. Dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Suriye’de de nüfus ve nüfusun yapısal özellikleri ekonomik kalkınmada önemli rol oynamaktadır. Suriye’nin nüfus yapısı, ekonomik kalkınmaya paralel olarak, ülkenin fiziki ve beşeri şartlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Suriye’de nüfusun gelişimi Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren ele alınarak incelenmiştir. Suriye’de nüfusun dağılışı ve dağılışında etkili olan faktörler ele alınmıştır. Suriye’nin etnik ve dini yapısı, eğitim durumu, şehirleşme oranı, yaş ve cinsiyet yapısı, nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı ve nüfus hareketleri ile göçler, doğum ölüm oranları ve ortalama ömür süresi bu çalışmada ortaya konulmuştur. Çalışma esnasında Suriye İstatistik Bürosu’nun verileri, Suriye Coğrafyası hakkında yazılmış Türkçe kitaplar ve Suriye hakkında yazılmış İngilizce kitaplardan veriler toplanmıştır. Toplanan bu veriler sonucunda Suriye’nin genel coğrafi özellikleri ile nüfus yapısı ayrıntılı olarak incelenmiştir.

SUMMARY

POPULATION STRUCTURE OF SYRIA

Syria is situated between 32° - 37° north latitude and 35° - 42° east longitude. Among the Middle East countries, it is the gate to Mediterranean Sea just like Lebanon and Israel. The land on the east of Syria is inside the fertile plain of Mesopotamia. Syria has become an important part of Middle East where the agricultural products were domesticated, the first settlement was established, the holy religions were accepted. A survey was made upon the population of Syria and the effects of the population on the development and the welfare of the country was shown. Just in many countries the population and the structure of population play an important part on the economical welfare of the country. The population of Syria has taken its shape, due to the physical and humanistic circumstances of the country. The population growth of Syria has been analyzed since the last years of the Ottoman Empire. The development of population in Syria and the factors affecting this development are taken into consideration. In this study, the ethnical, religious and educational structure of Syria is shown, percentage of citizenship, age and sexuality, immigration, the percentage of birth and death is introduced. Some information from the office of Statistics in Syria, some information of Turkish and English books about Syria were taken into consideration in this study. According to all this study and input data the geographical structure and the structure of population of Syria was examined in detail.

ÖNSÖZ

Neolitik çağda insanların yerleşik hayata geçmesi ile birlikte tarımsal üretimin başlamıştır. Tarımsal üretim ile birlikte yeryüzünde tarım yapılan alanlarda nüfus hızla artmaya başlamıştır. Bundan yaklaşık 10.000 yıl önce 80 milyon olan Dünya nüfusu 1600'lerde 500 milyona ulaşmıştır. Günümüzde ise Dünya nüfusu 6.5 milyarı geçmiş durumdadır. Günümüzde nüfusun hızla artması bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin farklı nüfus problemleri vardır. Hızlı nüfus artışı ile birlikte, doğal kaynakların hızla tükenmesi ve zamanla yetersiz kalması, işsizlik, eğitim, sağlık, konut yetersizliği, nüfusun düzensiz dağılışı gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan bir ülke olan Suriye'de çeşitli nüfus problemleri ile karşı karşıyadır. Özellikle hızlı nüfus artışı, kalifiye işgücünün olmaması ve nüfusun düzensiz bir şekilde dağılması ve belirli alanlarda toplanması Suriye'nin çözmesi gereken sorunlar olarak görülmektedir. Tezin hazırlanması ve sonuçlandırılması sırasında yardımlarını esirgemeyen Yard. Doç. Dr. Hülya KAYALI'ya, Prof. Dr. Sedat AVCI'ya, Emin SÖNMEZ'e, Eren KÖSE'ye ve ingilizce metinlerin çevirisinde yardımlarını esirgemeyen Neriman GÜVEN ve Cansu ALPARMAN'a sonsuz teşekkürler.

İstanbul, 2008

Murat DOĞAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR.....	XIII
1.GİRİŞ	1
2.SURİYE’NİN COĞRAFİ KONUMU	3
3.SURİYENİN GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	6
3.1.Suriye’nin Fiziki Coğrafya Özellikleri	6
3.1.1.Jeomorfolojik Özellikleri	6
3.1.2.İklim Özellikleri	14
3.1.3.Doğal Bitki Örtüsü	23
3.1.4.Toprak Özellikleri	26
3.1.5.Hidroğrafya	28
3.1.5.1.El-Gab Çöküntüsünün Yer Altı ve Yerüstü Suları	28
3.1.5.2. Fırat Havzasının Yerüstü ve Yeraltı Suları	30
3.1.5.3.Dicle Havzasının Yerüstü ve Yer altı suları	32
3.2.Suriye’nin Beşeri Coğrafya Özellikleri	32
Yerleşme	32
3.3.Suriye’nin Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	35
3.3.1.Tarım	36
3.3.2.Sanayi	40
3.3.3.Yeraltı Kaynakları ve Madenler	42
3.3.3.1.Petrol.....	42
3.3.3.2.Doğalgaz	44
3.3.3.3.Madenler	45

4.SURİYE’DE NÜFUSUN GELİŞİMİ	46
5. SURİYE’DE NÜFUSUN DAĞILIŞI VE YOĞUNLUĞU	57
6.NÜFUS HAREKETLERİ	63
6.1.Suriye’de Yıllık Doğum-Ölüm Miktarları	63
6.2. Suriye’de Ortalama Yaşam Süresi	67
6.3.Göçler.....	69
6.3.1.İç Göçler	70
6.3.2.Dış Göçler	77
6.3.2.1.Suriye den Libya’ya olan Göçler	78
6.3.2.2.Suriye’den Suudi Arabistan’a Olan Göçler	79
6.3.2.3.Suriye’den Kuveyt’e Olan Göçler	80
6.3.2.4.Suriye’den Bahreyn’e Olan Göçler.....	81
6.3.2.5.Suriye’den Katar’a Olan Göçler.....	82
6.3.2.6.Suriye’den Umman’a Olan Göçler	82
6.3.2.7.Suriye’den Birleşik Arap Emirliklerine olan Göçler	83
7.NÜFUSUN SOSYAL VE EKONOMİK NİTELİKLERİ	85
7.1.Nüfusun Etnik ve Dini Yapısı	85
7.1.1.Etnik Yapı	86
7.1.1.1.Araplar	87
7.1.1.2.Kürtler	87
7.1.1.3.Ermeniler	88
7.1.1.4.Türkmenler	88
7.1.1.5.Çerkezler	89
7.1.1.6.Dürziler	89
7.1.1.7.Süryaniler.....	90
7.1.1.8.Yahudiler	90
7.1.2.Dini Yapı	90
7.1.2.1.İslam Dini	91

7.1.2.2.Hıristiyanlık	93
7.1.2.3.Yahudilik	93
7.2.Suriye’de Kır-Şehir Nüfusu	94
7.3.Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete göre Dağılımı	126
7.4.Nüfusun Eğitim Durumu	152
7.4.1.Suriye’de Okul Öncesi Eğitim	158
7.4.2.Suriye’de İlköğretim	159
7.4.3.Suriye’de Ortaöğretim	163
7.4.3.1.Ortaöğretim I.Devre:Ortaokul	164
7.4.3.2.Ortaöğretim II.Devre:Lise	168
7.4.4.Suriye’de Yükseköğretim	171
7.5.Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı	173
8.SONUÇ	182
9.EKLER	185
10.KAYNAKÇA	187

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: 1982-86 Yılları Arasında Suriye’de Yıllık Ortalama Yağış Miktarı (mm).....	21
Tablo 2: 1982-86 Yılları Arasına Yıllık Ortalama Sıcaklık Verileri (°C).....	22
Tablo 3: 1878-1914 Yılları Arasında Suriye Vilayeti’nin Toplam Nüfusu	46
Tablo 4: 1887-1901 Yılları Arasında Suriye Vilayeti’nde Şam ve Hama Sancaklarının Nüfusu.....	48
Tablo 5: Suriye’de Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Nüfus (1000 Kişi)	50
Tablo 6: 1947-2007 Döneminde Suriye’de Nüfusun Değişimi (1000 Kişi)	52
Tablo 7: 1970-2007 Yılları arasında Suriye’de Nüfus Artış Hızı (%o)	53
Tablo 8: Suriye’de Km ² ye Düşen Kişi Sayısı	61
Tablo 9: 1960-1994 Yılları Arasında Suriye’de Doğum-Ölüm Oranı (%o)	64
Tablo 10: 1996-2000 yılları Arasında Suriye’de Doğum-Ölüm Sayısı ve Oranı	65
Tablo 11: Suriye’de Bir Yaşın Altındaki Bebek Ölüm Oranları (%o)	65
Tablo 12: Suriye’de 5 Yaşın Altındaki Ölüm Oranı (%o).....	67
Tablo 13: 1975-2002 yılları Arasında Suriye’de Ortalama Yaşam Süresi	67
Tablo 14: Suriye’de 2000-2005 Yılları Arasında Ortalama Yaşam Süresi	68
Tablo 15: 1970 Yılına Kadar Yaş Gruplarına Göre Kırsal ve Şehirsel Alanlardaki Göç Oranı	71
Tablo 16: Suriye’de Toplam Göç Edenlerin Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Sayısı-1970’e Kadar (1000 kişi).....	73
Tablo 17: 1960-70 Yılları Arasında Suriye’de Doğum Yerlerinden Ayrılan Toplam Nüfusun Cinsiyete Göre Sayısı (1000 kişi)	73
Tablo 18: 1970 Yılında Suriye’de Yaş gruplarına ve Cinsiyete Göre Şehirlere Göç (1000 kişi).....	75
Tablo 19: 1970 Yılında Suriye’de Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Kırsal Alanlara Göç.....	76
Tablo 20: 1970-92 Yılları Arasında Suriye’den Ortadoğu Ülkelerine ve Libya’ya Olan Göçler	78
Tablo 21: Suriye’de Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre 10 Yaş ve Üzeri Dış Göç Oranı,1994	83
Tablo 22: Suriye’de 1947 -2007 Yılları arasında Kır-Şehir Nüfusunun Sayısı ve Oranı	95

Tablo 23: Suriye’de 1960-1994 Yılları Arası Şehirlerin Nüfusu (1000 Kişi)	97
Tablo 24: 2007 Yılı Suriye’de Şehir Nüfusu (1000 Kişi).....	100
Tablo 25: 1960 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehir Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Kadın-Erkek Sayısı	101
Tablo 26: 1960 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Kadın Erkek Sayısı	103
Tablo 27: 1970 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehir Nüfusunun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı	106
Tablo 28: 1970 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı	108
Tablo 29: 1981 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehirsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı.....	110
Tablo 30: 1981 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı	112
Tablo 31: 1994 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehirsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı (1000 Kişi)	114
Tablo 32: 1994 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı (1000 Kişi)	116
Tablo 33: 2004 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehirsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına göre Yapısı	118
Tablo 34: 2004 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı	120
Tablo 35: 2007 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehirsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı(1000 kişi)	122
Tablo 36: 2007 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı (1000 kişi)	124
Tablo 37: 1960 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Yapısı	127
Tablo 38: 1970 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Yapısı	131
Tablo 39: 1976 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Yapısı	135
Tablo 40: 1981 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Yapısı.....	137
Tablo 41: 1994 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Yapısı (1000 kişi)	141
Tablo 42: 2004 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı (1000 Kişi).....	145

Tablo 43: 2007 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı (1000 Kişi).....	149
Tablo 44: Suriye’de 1975-2002 Yılları Arası 15-24 Yaş Arası Nüfusun Okuma Yazma Bilenlerin Oranı	153
Tablo 45: Suriye’de 1976-1984 Yılları Arasında 10 Yaş ve Üzeri Nüfusun Yerleşim Yerleri ve Cinsiyete Göre Eğitim Durumu	155
Tablo 46: Suriye’de 1975-2002 Yılları Arası 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Okuma Yazma Bilenlerin Oranı	156
Tablo 47: Suriye’de 1995-2000 Yılları Arası Okuma Yazma Bilmeyen Kişi Sayısı	156
Tablo 48: Suriye’de 1995-2000 Yılları Arası 15 Yaş ve Üzeri Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (%)	157
Tablo 49: Suriye’de 1995-2000 Yılları Arası 15-24 Yaş Arası Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (%)	158
Tablo 50: Suriye’de 1996-2001 Yılları Arası Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Erkek Kız Öğrenci Sayısı	159
Tablo 51: 1969-1987 Yılları Arasında Suriye’de İlköğretim’de Eğitim Gören Öğrencilerin Dağılımı	160
Tablo 52: 1969-1988 Yılları Arasında Suriye’de İlköğretim’de Eğitim Gören Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	161
Tablo 53: 1996-2001 Yılları Arasında Suriye’de İlköğretim’de Eğitim Gören Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı	162
Tablo 54: 1975-2001 Arası Suriye’de 6-11 Yaş Grubunda İlköğretime Kayıtlı Öğrencilerin Oranı (%)	163
Tablo 55: 1969-1989 Yılları Arası Suriye’de Ortaokulda Eğitim Gören Öğrencilerin Cinsiyete Göre Toplam Sayısı	165
Tablo 56: 1969-1988 Suriye’de Ortaokullarda Eğitim Gören Toplam Öğrenci Sayısı	166
Tablo 57: 1996-2001 Yılları Arasında Suriye’de Ortaokullarda Eğitim Gören Öğrenci Sayısı.....	167
Tablo 58: 1969-1988 Yılları Arasında Suriye’de Lise’de Eğitim Gören Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı	168
Tablo 59: 1969-1988 Yılları Arasında Suriye’de Özel ve Devlet Liselerinde Öğrenci Sayısı.....	170
Tablo 60: 1982-1986 Yılları Arasında Suriye’de Üniversitelerde Cinsiyete Göre Toplam Öğrenci Sayısı	171
Tablo 61: 1996-2001 Yılları Arasında Suriye’de Üniversitelerde Toplam Öğrenci Sayısı.....	172
Tablo 62: 1976-1984 Yılları Arası Suriye’de İşgücünün Dağılımı (1000 Kişi).....	174

Tablo 63: 1976-1984 Yılları Arasında Suriye’de Yerleşim Yerleri ve Cinsiyete Göre Toplam İşçi Sayısı	175
Tablo 64: Suriye’de Aktif Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı ve Kişi Sayısı.....	176
Tablo 65: 1980-97 Yılları Arası Suriye’nin İstihdam Durumu	177
Tablo 66: 1970-1995 yılları Arası Suriye’de Aktif Olmayan Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Oranı	178
Tablo 67: 1970-1995 Yılları Arası Suriye’de Yerleşim Alanlarına Göre İşsizlik Oranları (%) (15 Yaş ve Üstü).....	179
Tablo 68: 1990-2001 Yılları Arasında Suriye’de İmalat Sanayinde Çalışanların Kollara Göre Dağılımı	180

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1:Suriye'nin Coğrafi Konumu	3
Şekil 2:Suriye'nin Genelleştirilmiş Yağış Bölgeleri Haritası.....	22
Şekil 3:Suriye Toprak Haritası	28
Şekil 4:Suriye'de Nüfus Artış Hızı Oranı.....	54
Şekil 5:Suriye'de Yıllara Göre Nüfus Miktarı	56
Şekil 6: Suriye'de Nüfusun Şehirlere Dağılışı	58
Şekil 7: 1960 Sayımına Göre Suriye'de Şehirsel Nüfusun Kadın- Erkek Oranı	102
Şekil 8: 1960 Sayımına Göre Suriye'de Kırsal Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	104
Şekil 9: 1970 Yılı Suriye'de Şehirsel Nüfusun Kadın Erkek Oranı	106
Şekil 10: 1970 Yılı Suriye'de Kırsal Nüfusun Kadın Erkek Oranı	109
Şekil 11: 1981 Yılı Suriye'de Şehirsel Nüfusun Kadın Erkek Oranı	111
Şekil 12: 1981 Yılı Suriye'de Kırsal Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	113
Şekil 13: 1994 Yılı Suriye'de Şehirsel Nüfusun Kadın Erkek Oranı	115
Şekil 14: 1994 Yılı Suriye'de Kırsal Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	117
Şekil 15: 2004 Yılı Suriye'de Şehirsel Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	119
Şekil 16: 2004 Yılı Suriye'de Kırsal Nüfus Kadın-Erkek Oranı	121
Şekil 17: 2007 Yılı Şehirsel Suriye'de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	123
Şekil 18: 2007 Yılı Suriye'de Kırsal Nüfusun Kadın Erkek Oranı	125
Şekil 19: 1960 Yılı Suriye'de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	128
Şekil 20: 1960 Yılı Suriye'de Kadın Erkek Nüfus Oranı	128
Şekil 21: 1960 yılı Suriye Nüfusunun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Artış Grafiği	129
Şekil 22:Suriye'nin 1960 Yılı Nüfus Piramidi.....	130
Şekil 23: 1970 Yılında Suriye'de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	132
Şekil 24: 1970 Yılında Suriye'de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	132
Şekil 25: 1970 Yılı Suriye'de Nüfusun Yaş Grupları Ve Cinsiyete Göre Artış Grafiği	133
Şekil 26: 1970 Yılı Suriye Nüfusunun Yaş Piramidi.....	134
Şekil 27: 1976 Yılı Suriye'de Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı.....	136
Şekil 28: 1976 Yılı Suriye'de Nüfusun Kadın Erkek Oranı	136

Şekil 29: 1981 Yılı Suriye Nüfus Yaş Piramidi	138
Şekil 30: 1981 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	139
Şekil 31: 1981 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	140
Şekil 32: 1981 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı	140
Şekil 33: 1994 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş gruplarına Göre Dağılımı	142
Şekil 34: 1994 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı	143
Şekil 35: 1994 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Artış Grafiği	143
Şekil 36: 1994 Yılı Suriye’nin Nüfus Yaş Piramidi	144
Şekil 37: Suriye’nin 2004 Yılına Ait Nüfus Piramidi.....	146
Şekil 38: 2004 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	147
Şekil 39: 2004 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın Erkek Oranı	147
Şekil 40: 2004 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı	148
Şekil 41: Suriye’nin 2007 Yılına Ait Nüfus Piramidi.....	150
Şekil 42: 2007 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	151
Şekil 43: 2007 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın Erkek Oranı	151

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Böl.	Bölüm
Bs.	Baskı
°C	Santigrad derece
CBS	Suriye İstatistik Enstitüsü
Coğ	Coğrafya
KDV	Katma Değer Vergisi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	Edebiyat
Ens.	Enstitü
Fak.	Fakülte
Hız.	Hazreti
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İSO	İstanbul Sanayi Odası
İ.Ü	İstanbul Üniversitesi
Km.	Kilometre
mm.	milimetre
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SL	Suriye Lirası
Yay.	Yayın
yy.	yüzyıl

1.GİRİŞ

Günümüzde nüfusun büyüklüğü ve yapısı ülkelerin ekonomik yapılarını ve kalkınma planlarını doğrudan etkileyecek bir öneme sahiptir. Nüfus arz talep doğrultusunda da mal ve hizmetlere olan talebi belirlemektedir. Nüfusun ekonomik yapıyla karşılıklı etkileşimini ise nüfusun yapısı belirlemektedir. Nüfus durağan olmayan ve sürekli olarak değişen bir canlı organizma gibidir. Bir değişim içerisinde olan nüfusun kontrol altında tutularak planlı bir şekilde gelişmesi sağlanmalıdır. Nüfus politikaları ile kalkınma politikalarının ortak bir çerçevede içinde bütünleştirilmesi ile nüfusun değişimine bu doğrultuda yön verilmelidir.

Günümüzde nüfusun niteliği büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle ülkelerin genel refah seviyelerinin yükseltilmesi ve kişi başına düşen gelirin yükseltilmesi paralel olarak nüfusun niteliğinin artmasını sağlayacaktır. Nitelikli nüfus ülkelerin kalkınmasında da temel itici gücü oluşturmaktadır.

Coğrafya nüfusun incelenmesini çeşitli yollardan yapar: nüfusun gelişmesi ve çeşitli özelliklerinin dağılışı yanında, nüfus miktarı ve özelliklerinin mekansal dağılışı, nüfusun yarattığı sorunlar ve bunların çözümüne ilişkin önerilere ve incelemelere yer verir (TÜMERTEKİN&ÖZGÜÇ,1997:211).

Nüfus hareket halinde olan, her an ve durmadan değişen karmaşık bir yapıya sahiptir. Doğum, ölüm, göç gibi olaylar neticesinde Dünya’da yaşayan insanların sayısı her an değişmekte, azalıp çoğalması sonucunda insanların yeryüzünde dağılışı da sürekli olarak değişmektedir.

Nüfus; ülkelerin kalkınması, dünyadaki etki alanlarını genişletmesi, kültür ve medeniyetlerini yaymaları ve askeri bir güç oluşturmaları bakımından önemli bir faktördür. Ülkelerin hızlı nüfus artışı, gelişmekte olan ülkelerde veya az gelişmiş olan ülkelerde ülkelerin kalkınma ve ilerleme çabalarını güçleştirmektedir (ATALAY,1997:261). Gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Suriye hızlı nüfus artış hızı sorunu nedeni ile ekonomik olarak nüfusun ihtiyaçları için daha fazla harcama yapmak durumunda kalmaktadır

Suriye'nin Nüfus Yapısı başlıklı çalışmamızda, Suriye'nin genel coğrafi özellikleri kısaca açıklandıktan sonra, coğrafi özelliklerin nüfus ile karşılıklı etkileşimi üzerinde durulmuştur. Suriye'de nüfusun tarihsel süreç içerisinde gelişimi, Suriye'de nüfus sayımları ve sonuçları incelenmiştir. Suriye'de nüfusun nasıl bir dağılışı gösterdiği, fiziki ve beşeri-ekonomik faktörlerin dağılışı üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Suriye nüfusunun sosyal nitelikleri, etnik ve dini yapının nasıl bir dağılıma sahip olduğu, kırsal ve şehir nüfusunun dağılışı ve dağılışında etkili olan faktörler, nüfusun yaş yapısı ve cinsiyet gruplarına göre dağılımı, nüfusun eğitim durumu ve nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı, bu dağılımın sonuçları üzerinde durulmuştur. Nüfus hareketleri, doğum ölüm oranları, ortalama yaşam süresi ve göçlerin sonuçları incelenmiştir.

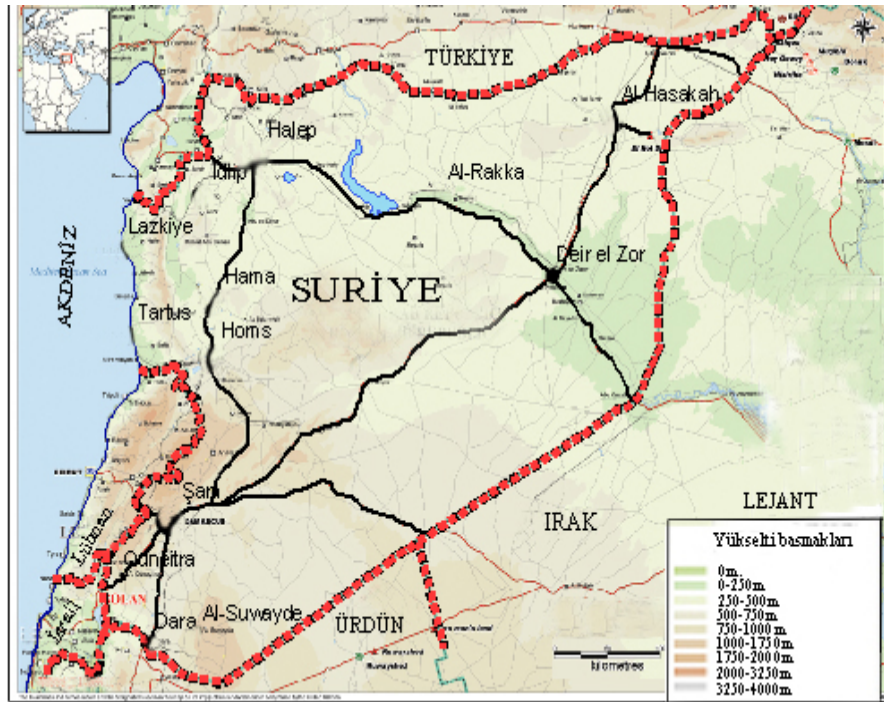
Ortadoğu ülkelerine ait nüfus kompozisyonları birbirine çok yakındır. Doğurganlık oranının yüksek olması ve hızlı nüfus artış hızı, genç nüfusun fazla olması, Suriye'nin diğer Ortadoğu ülkeleri ile arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktadır. Suriye'de nüfusun yapısı diğer Ortadoğu ülkelerine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Suriye nüfusunun etnik yapı bakımından Ortadoğu ülkeleri içinde en karmaşık ve en çok çeşitlilik gösteren ülkesi durumundadır.

2.SURİYE’NİN COĞRAFI KONUMU

Resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti olup, 185.180 km² yüzölçümüne sahiptir. Suriye yaklaşık olarak 32°-37° kuzey enlemleri ile 35°-42° doğu boylamları arasında yer alır (KARAASLAN, 1998: 67).

Suriye Arap Cumhuriyeti’nin, batısında Akdeniz, güneybatısında İsrail ve Lübnan, güneyinde Ürdün, doğu ve güneydoğusunda Irak, kuzeyin de ise Türkiye yer alır. Kuzey güney doğrultusunda yaklaşık 500 km. boyunca uzanan Suriye’nin doğu-batı ekseninde en geniş kesimi 465 km’yi geçer (Şekil 1).

I.Dünya Savaşı’ndan önce Osmanlı Devleti’nin sınırları içinde yer alan Suriye Arap Cumhuriyeti, savaştan sonra Fransız mandası altına girmiş, 17.04.1946’da bağımsızlığını kazanmıştır (SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1987:15).

Şekil 1:Suriye’nin Coğrafi Konumu

Suriye’nin Akdeniz kıyısı boyunca uzanan sahil şeridi ülkenin batı kesimini oluştururken, ülkenin doğu kesimi ise Mezopotamya Ovası’nın sınırları içerisinde

kalmaktadır. Arabistan çöllерinin kuzey devamı olma özelliklerini taşıyan çöl sahasının kuzeybatı kesimi, ülkenin güneydoğu kesimini içine alır.

Suriye coğrafi yeri ile Münbit Hilal ülkeleri içinde kendine has özellikler taşımaktadır. Suriye, komşusu Lübnan gibi bir Akdeniz kıyı ülkesi olma özelliği taşır. Ortadoğu'nun "doğu=Levant" adı verilen yağışlı bölgesinin bir parçasıdır. Suriye ara bölgede kalan diğer Ortadoğu Ülkeleri'ne göre daha fazla yağış miktarına sahip olup, ülkedeki bölgeler arasında büyük farklılıklar vardır. Diğer yandan Anti-Lübnan Dağları'nın doğusundan başlayarak Dicle'ye kadar uzanan doğu kısımları ise Mezopotamya'nın (Cezire) bir parçasıdır. Ülkenin güneydoğu kısımları ise İç Arabistan Plato ve Çölleri'nin devamı durumundadır (ÖNGÖR,1964:210).

Suriye toprakları, tarihi çağlar boyunca önemli yerleşmelere sahne olmuş, doğu ile batı alemlerinin birbiri ile temasında aracılık rolü üstlenmiştir. Akdeniz kıyısında Lazkiye civarında, Şam çevresinde, Tedmür yakınlarında, Rakka ile Deyrizor arasında Fırat Vadisi'nde olduğu gibi, pek çok yerde barınak, sığınak ve ev aletleri bulunmuştur. Bu prehistorik buluntular, Suriye topraklarının insanoğluna eskiden beri mekan olduğunu göstermektedir. Şam, Hama, Humus, Halep çevresi ve Türkiye sınırına yakın kesimlerde de henüz tam araştırılma imkanı bulunmamış höyüklerin varlığı, Suriye'nin yerleşik hayata geçildikten sonra da önemi sürdürmektedir (ÖZGÜR,2001:9).

M.Ö. III.bin yıl başları, Mezopotamya medeniyetinin etkisiyle Suriye'de o dönemin parlak şehirlerinin belirdiği bir devirdir. Roma İmparatorluğu, Orta Çağ Arap devletleri ve Osmanlı Devleti döneminde de Suriye önemini korumuştur. Suriye'nin bu dönemde ön plana çıkan en önemli özelliği, asırlar boyunca Uzakdoğu ile Avrupa arasındaki bağlantıların sağladığı bir koridor niteliği taşımasıdır. Tarihi yolların (İpek Yolu, Baharat Yolu, hacı yolları, askeri yollar, diğer kervan yolları) büyük çoğunluğunun Suriye'den geçmesi, yollar üzerinde hem denetim hem de ticaret ve hizmet gayesi ile kurulmuş ve gelişmiş yerleşmeler ile bu yolların Akdeniz'e ulaştığı yerlerdeki mal ve depolama şehirleri, binlerce yıldır bu sahaları çıkar çatışmalarının odak noktası haline getirmiştir (ÖZGÜR,2001:13).

Suriye stratejik etkinlik bakımından ve jeopolitik konumu açısından Ortadoğu lkeleri açısından çok büyük öneme sahiptir. Suriye'nin jeopolitik konumu Ortadoğu lkeleri içinde Suriye'yi Akdeniz'e açılan bir çıkış kapısı durumuna getirmektedir. Suriye'nin kuzey-güney ve doğu-batı eksenlerinden biri ele alınmış olsa bile, Suriye'ye bölgesel bir değer ve hayati bir önem kazandırması için yeterli olurdu. Suriye, kuzeyinde Türkiye ile güneyinde Suudi Arabistan ve petrolce zengin Arap lkeleri arasındaki başlıca bağlantıyı teşkil etmektedir. Suriye doğu-batı, aynı zamanda da kuzey-güney doğrultusunda uzanan geniş bir geçiş sahası durumundadır (şekil1).

3.SURİYENİN GENEL COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

3.1.Suriye'nin Fiziki Coğrafya Özellikleri

3.1.1.Jeomorfolojik Özellikleri

Güneybatı Asya; Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında yer alan bir coğrafi bölgenin adıdır. Güneybatı Asya esas itibariyle iki ayrı jeolojik üniteden meydana gelmiştir. Bu bölgenin güneyinde Arap Platformu diğer bir deyişle alçak saha, kuzeyinde ise kıvrımlı bölge “yüksek saha” yer alır.

Güneybatı Asya'nın geçiş zonu diye bilenen bölgede yer alan Suriye morfolojik açıdan görünümü geçmiş jeolojik zamanlarda meydana gelen tektonik hareketler sonucunda kazanmıştır. Geçiş zonu doğuda Umman Dağlık kütesinden başlar, kuzeye doğru Mezopotamya Çukuru'nun doğusunda yer alan Zağros sistemine kadar uzanır. Geçiş zonu üzerinde yer alan Suriye; kuzeyde Güneydoğu Toroslar'ın etekleri, doğuda Mezopotamya Ovası batıda Akdeniz sahil şeridi boyunca uzanarak Anti Lübnan Dağları'nı içine alan monoklinal plato yüzeyleri, kuestalar ve konsekant hidrografya şebekesi ve yakın zamanda meydana gelmiş volkanik olaylar sonucunda oluşan lav akıntıları Suriye reliefini şekillendirir (TUNÇDİLEK,1971:7-8).

Suriye'nin yer şekillerinin oluşumunda içinde bulunduğu bölgenin yapısal unsurların da büyük rolü olmuştur. Güneydeki Arabistan masifi ile kuzeydeki Alp sistemine ait genç kıvrım dağları arasında kalan ara bölge, Suriye arazisinin büyük kısmını kapsar. Söz konusu ara bölgede yer alan Suriye'de, aşınım şekillerinden çok yapısal unsurlar, morfolojiye hakim durumdadır (ÖZGÜR,2001;13).

Godwana kıtasının kuzey kesimini oluşturan Suriye Platformu Pre-Kambriumda oluşmuş çok eski bir formasyondur. Genellikle granit, gnays, billurlu şist ve intrusif sahirelerinden meydana gelmiştir (TUNÇDİLEK,1971:13). Bu alanda Arkeen temel tortul tabakalar tarafından örtülmüştür. Suriye deki tortul kayalar: Karbonifer; ülkenin en yaşlı formasyonlarını teşkil eder. Jebel Abd El Aziz Dağları'nda görülür. Mika, şist, marnlı kalker, dolomit ve anhidrit ihtiva eder. Üst Kretase dönemine ait Mardin bölgesindeki Kretase formasyonları ile bir bütünlük sağlar. Kalker ve dolomitik

kalkerlerden ibarettir. Suriye'de geniş bir yayılım gösterir. 400-1200 m'lik bir kalınlığa sahiptir. Üst Kretase Paleosen; açık gri ve yeşil renkli kalkerli marn ve marnlardan ibarettir. Bu formasyona ülkenin kuzeydoğusunda açılan petrol sondajlarında rastlanmıştır. Kalınlığı 95-700 m. arasında değişmektedir. Eosen (Midyat Kalkeri); Suriye'de geniş bir yayılım gösterir. Genellikle sarımsı renkte kalkerlerden ibaret olmasına rağmen yer yer dolomit, kil ve marnlar da ihtiva eder. Türkiye'de 300 m. kalınlığa ulaşan Eosen kalkerleri, Suriye'deki petrol sondajlarında 718 m.'lik bir kalınlığa sahip olduğu tespit edilmiştir (ATUK,1995:19).

Volkanik kayaçlar: Suriye'de hakim olan Karacadağ bazaltları Arap plakası ile Anadolu plakası arasında Miosen'den itibaren gelişen kıta bindirmesi evresinde, kuvvet dengelemelerine bağlı olarak Arap Plakası üzerinde meydana gelen doğu-batı istikametli kırık sistemlerinden açığa çıkan bazaltlar tipik plato görünümünü arz ederler (ATUK,1995:19-22). Dünyanın en büyük kırık hattının geçtiği alanda yer alan ve Suriye'nin batı kesimini oluşturan kırık sistemi önemli volkanik alanların oluşmasında etkili olmuştur.

Her ne kadar kara eğilimi olma özelliğini bozmasa da, sığ denizlerin istilasına maruz kalmıştır. Paleozoikte geniş çaplı bir deniz istilasına maruz kalan sahada eski temel Nubian greleri ile örtülmüştür. Orta Miosen'den itibaren, Arap plakasının kuzeye doğru hareketi ile Arap plakası Mardin Antiklinaline doğru itilmektedir. Mardin Antiklinalinin güney kesimi etkin bir fay ile kesilmiş olup bu fay batıya doğru uzanarak Mardin-Derik'teki Prekambrien'e ait temel birimlerin açığa çıkmasına neden olmuştur. Batıya doğru, bu fay doğrultusu boyunca birçok genç püskürme merkezlerinin oluşmasına neden olmuştur (ATUK, 1995: 27-28). Kuzeyde ise Kretaseye ait yoğun kalker depoları oluşmuştur. Kuzey kuzeydoğuda eosen tabakaları kalın örtüler şeklinde alanı kaplar. Bu durum Suriye'nin zaman-zaman deniz istilasına maruz kaldığını ve kuzeyindeki olayların etkisi altında olduğunu gösterir. Ancak eski temel üzerindeki tortul tabakaların çok yerde yatay durumda bulunmaları epirojenik hareketlere de maruz kaldığını gösterir (ATUK,1995:28). Kuzey ve güney yönlü basınç hareketlerinin arasında kalan ve bunun sonucunda da Suriye'deki yeryüzü şekillerinin bu sıkıştırmalar sonucunda şekillendiğini görmekteyiz. Eski bir kıta çekirdeği olan Arap Levhasının

kuzey yönlü hareketi sonucunda, levha sınırının kuzey kanadını oluşturan Suriye’de jeolojik açıdan farklı zamanlara ait dolgu depoları oluşmuştur.

Geçiş zonu jeolojik yapısı birbirinden farklı iki kısımdan meydana gelir. Güneyde Godwana Kıtası yer alır ve kıvrımlı dağlarla diğer dolgu depoları ile beraber bu temeli örter. Suriye Platformu kısmen faylar ve fleksürlerin hasil ettiği relief şekilleri ile karakterize olur. Bu alanda tersiyere ait çeşitli depolar birikmiştir. Özellikle Mezopotamya’ya doğru uzanan doğu kesimde tersiyer tabakalarının hafif domlo bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Mezopotamya bölümünde bir takım deformasyonlar meydana gelmiş olsa da bölge sürekli bir dolgu sahası olmaya devam etmiştir. Suriye’de kara ve deniz fasiyeslerine ait Eosen, Neojen ve Kuaterner depoları bu alanın dolgu sahası olduğunu ispatlamaktadır (TUNÇDİLEK, 1971: 17-18)

Suriye Platformunun batı kenarı ise daha farklı olayların etkisi altında kalmıştır. Bu bölüm her ne kadar temeli Godwanaya ait Arkeen sahrelerinden meydana gelmişse de hemen hemen her dönemde kıvrımlı bölgenin etkisi altında kalmıştır. Suriye’de Arkeen temel üzerinde Üst-Karbonifere ait depolar bulunmaktadır. Bu depolar Suriye platformunun batı kenarının Paleozoik, Mesozoik ve Tersiyerin bazı devrelerinde deniz altında kaldığını göstermektedir.

Batı kenarı ile doğu kenarını birbirinden ayıran en önemli özellik Oligosenden itibaren başlayan kırılmalardır. Oligosende başlayan şiddetli kışır hareketlerine karşı direnç gösteremeyen bölüm, kırılmaya başlamıştır. Suriye’den başlayan bu kırılma güneye doğru devam etmiştir. Lübnan’a doğru devam eden kırılmalar çift taraflı olmuştur. Bu çift taraflı kırık hattı Lübnan’dan Ürdün ve Araba Vadisine kadar uzanmıştır. Pliosen sonunda meydana gelen yeni hareketler sonucunda kırıklar yeniden faaliyete geçmiş,doğu batı yönlü horstlarla grabenler meydana gelmiştir. Bu kırık hattı daha güneyde de devam ederek Kızıldeniz’in oluşmasını sağlamıştır. Suriye’de kırılmalar esas itibariyle Oligosen sonlarında başlamış olup, daha güneye Vadi Arabia ya kadar devam etmiştir. Bu kırılmalar Pliosen sonuna kadar sürmüştür (TUNÇDİLEK, 1971: 18). Bu kırılmalar sonucunda Maraş’tan başlayıp kuzey-güney yönünde uzanan 5000 km uzunluğundaki büyük Rift Vadisi meydana gelmiştir (GÖZENÇ, 1999: 30).

Görüldüğü Suriye'nin morfolojik yapısındaki bu temel değişikliklerin temelini kırılmalar meydana getirmiştir. Kırılmalar boyunca yüzeye çıkan magma batı ve güney kesimlerde önemli platoluk alanların oluşmasını sağlamıştır. Kırılmalar sonucunda Suriye'nin batı kesiminde kırıklı yapılar oluşurken doğu-kuzeydoğu kesimi ise daha çok Eosen tabakaları kalın örtüler şeklinde alanı kaplar. Bu durum Suriye'nin batı kesimi ile doğu kesiminin jeolojik açıdan farklı oluşum evreleri geçirdiğini ve farklı yeryüzü şekillerin ortaya çıktığını göstermektedir.

Kırılmalar, kırıkların oynaması ve blokların aşağı yukarı hareketi sonucu lavlar geniş alanları kaplayarak platoluk alanları oluşturmuştur. Arkeen temel üzerindeki tortul tabakalar ve bunların kırılması sonucu oluşan horst-graben sistemleri ve geniş alanlar kaplayan lav örtüleri Doğu Akdeniz sahil bölgesini diğer bölgeden ana karakteri ile ayırmıştır (TUNÇDİLEK, 1971: 27-28).

Suriye'nin jeolojik evrim sürecinde geçiş sahasında meydana gelen kuzey ve güney yönlü sıkıştırılmalar sonucunda morfolojik açıdan farklı şekiller meydana gelmiştir. Suriye'nin kuzey, kuzeydoğu ve doğusu daha çok dolgu tabakaları ve kalkerle örtülmüş, batı kesiminde ise kırık hatları boyunca oluşan horst-graben sistemlerinin oluştuğunu görmekteyiz. Dünya'nın en uzun kırık hattının başlangıcında yer alan Gaph Çukurluğu Suriye'de nüfusun sık olduğu alanların başında gelmektedir.

Yüksek sahanın güneyinde yer alan Suriye farklı yüzey şekilleri ile dikkat çeker. Suriye'de dağlar; ovalar ve platoların yanında önemsiz kalmaktadır (TUNÇDİLEK,1971:27-28). Suriye'de geniş sahalar alçak plato özelliği gösterir. Suriye'nin güneybatı kesimini oluşturan çöl sahası nüfusun en tenha olduğu alanlardır ve km²'ye 1-2 kişi düşmektedir. Suriye'de yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve su kaynakları beşeri hayatın gelişmesi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Nüfusun su kaynakları, verimli ovalık alanlar ve iklim şartların uygun olduğu Akdeniz sahil kesiminde yoğunlaştığı görülür.

Suriye'yi yeryüzü şekillerine göre ayırdığımızda, Batı Suriye ve Doğu Suriye olmak üzere iki farklı bölümden oluşur ve bu iki bölüm arasında oluşum bakımından temel farklar ortaya çıkmaktadır, yeryüzü şekillerinin oluşumu ve konumu nüfus ve

özellikle nüfusun dağılımını etkilemektedir. Nüfus, ülkenin batı kesiminde yoğunlaşırken, doğuya doğru gidildiği zaman nüfusun seyrekleştiği görülmektedir. Özellikle iç kesimlerde su kaynakların azalması, iklimin kuraklaşması nüfusun azalmasında önemli rol oynar. Ülkenin doğu kesiminde Fırat Nehri'nin çevresi nüfusun toplandığı başlıca alanlardır.

Batı Suriye, Akdeniz kıyıları ve kıyıların hemen ardında ona paralel olarak uzanan ve bu dağlar arasındaki depresyonlardan meydana gelir. Akdeniz sahil şeridi 160 km. uzunluğa sahiptir. Kıyı dik falezlerden meydana gelmiş olup kıyı ovaları dar bir şerit halinde uzanır. Dağların kıyıya paralel uzanması iç kesimler ile kıyı bölgesi arasında iklimin çeşitlilik göstermesine sebep olmaktadır. Kıyı bölgesinde Akdeniz ikliminin etkisi hakimken, iç bölgelerde özellikle dağlık kütle Akdeniz ikliminin iç kısımlara sokulmasına engel olduğu için büyük farklılık ortaya çıkmaktadır.

Dağlar Suriye'de çok fazla yer kaplamaz. Dağlar Doğu Akdeniz kıyı bölgesi boyunca kuzey-güney yönünde uzanır. Bu dağ sırası kuzeyde Amanos Dağları ile başlar ve güneyde Anti-Lübnan Dağları'na kadar uzanır. Asi Nehri vadisi boyunca vadinin güneyinde Tersiyere ait kalkerlerden meydana gelmiş Ensariye Dağları yer alır. Sahil şeridinin arkasında dik bir duvar gibi yükselir. Bu dağlar Kuzey-güney doğrultusunda uzanarak Lübnan sınırına kadar devam eder. Kuzeyden güneye doğru yükseltisi azalır. Kuzeyde yükselti 900 m. iken güneye doğru yükselti alçalır ve yükselti 600 m'ye kadar düşer. Bu dağlar başlangıçta kıvrılma sonucu meydana gelmiş olup daha sonraları kırılmanın etkisi ile horst halini almıştır. Ensariye Dağları'da Amanos Dağları gibi kırıklı faylı yapılardan meydana gelmiştir. Ensariye Dağları'nın doğu kenarı faylarla kırılmış olup bununda doğu kenarı içinde Asi Nehri'nin bulunduğu derince bir depresyon yer alır. Bu depresyonun doğusunda ise tepelerden meydana gelmiş bir platoluk alan bulunur. Asi Nehri'ne dik yamaçlar boyunca inilir ve nüfus bu eğimli yüzeylerde seyrekler. Ancak Asi Nehri'nin tabanında nüfus sıklaşmaya başlar. Asi Nehri'nin vadisi boyunca sıralanmış köyler bulunur bu köyler bazıları küçük birer şehir halini almıştır. Suriye'nin iki önemli şehri Humus ve Hama burada yer alır (ÖNGÖR,1964:212).

Maraş'tan itibaren tek taraflı faylı bir bölge şeklinde devam eden yapı Suriye'nin güney ucunda Lübnan sınırında Lübnan ve Anti-Lübnan olmak üzere birbirine paralel iki dağ sırası ortaya çıkar. Lübnan ve Anti-Lübnan Dağları çift taraflı faylarla kırılmış ve yükselmiş olduklarından adı geçen dağlar horstlara, ikisi arasındaki çukurda büyük bir grabene tekabül eder. İçinde Litani Nehri'nin bulunduğu bu çukura Gaph denir. Uzunluğu 115 km. genişliği ise 16 km'dir. Anti-Lübnan Dağları kuzeybatı yönünde ve Suriye içlerine doğru fakat daha alçak silsileler halinde Deyrizor yakınında, Fırat Vadisi'ne kadar uzanır. Anti-Lübnan Dağları Doğu Akdeniz bölgesinin en yüksek dağları olup Anti-Lübnan Dağları üzerinde yükselti Hermon Dağı ile 2814 m'ye ulaşır (TUNÇDİLEK,1971:28-29).

Suriye'de volkan reliefi ile ilgili şekillere iç bölümlerden çok, Doğu Akdeniz bölgesinin iç platolara bakan tarafında yer almaktadır. Bölgenin doğu kenarı boyunca kuzeyden güneye doğru uzanan kırıklar boyunca yer yer bazaltik lavlar ortaya çıkar. Kuzey Suriye'de şerit halinde devam eder. Özellikle Şam'ın güney kesimlerinde, kuzey ve Batı Suriye'de daha ufak ölçüde bazaltik lavlardan meydana gelmiş platolar yer alır. Güneybatı Suriye'de volkanik kuşağın en karakteristik bölümü ile karşılaşılır. Bu bölgedeki volkanik şekiller kuzeydekilerine pek benzemez. Bu bölümde yer alan volkanlar yüksek dağ ve platolar şeklinde değil geniş yatık lav kubbeleri şeklindedir. Bu lav kubbelerinin en karakteristik olanı Havran Dağı'dır. Havran Dağı 7800 km²'lik bir alanı kapsar ve yükseltisi 1800 m'dir. Bazaltik tabakaların kalınlığı 1200 m'ye ulaşır. Bu bölgede taze lav akıntılarının tespit edilmiş olması bölgede yakın tarihi zamanlarda (Kuaterner başı) ceryan etmiş olduğunun kanıtıdır. Güneye doğru gidildiğinde kırıklar boyunca yüzeye yayılmış olan bazalt akıntıları dikkat çeker. Volkanik konilerin bulunduğu bu akıntı sahasında erozyon sonucunda parçalanmış bazalt platoları da yer alır. Kuzeye doğru bu volkanlardan çıkmış lavlar Leja ve Safa lav ovalarını meydana getirmiştir (ÖNGÖR,1964:212-213).

Ülkenin orta kesiminde yer alan ve sönmüş bir volkan olan Ebu-Rucmeyen Dağları'da volkanik yapıdadır. Bazalt kütlelerinden meydana gelen bu kütlenin yükseltisi 1800 m'yi bulur.

Suriye’de dağlık alanların oluşturduğu b6lgelerde n6fusun seyrek olduğu g6r6lmektedir. 6zellikle Anti L6bnan Dağları ve Ensariye Dağları’nın batı kesimi n6fus bakımından Suriye’nin seyrek n6fuslu alanların başında gelmektedir. Kırıklı yapıların olduğu ve içerisinden Gaph ukuru’nun geçtiği depresyon ise batı kesimde n6fusu sık olduğu graben sahasıdır.

Suriye de ovalar diğer morfolojik Şekillere nazaran 6zellikle dağlara g6re daha fazla yer kaplar. Suriye ovaları iki kısım altında incelenebilir. Doğu Akdeniz sahil Şeridi boyunca uzanan kıyı ovaları ve 6lkenin doğusunda ve içi kesimde yer alan ovalık alanlar. T6rkiye ve L6bnan sınırları arasında yaklaşık 180 km. boyunca uzanan kıyı Şeridinin hafif girintili kumsalları bazı yerlerde yerini dik kayalık ve falezlere bırakır. Kuzeyde ancak 3 km. kadar içeri sokulabilen d6zlık alanlar, Tartus yakınlarında kesintiye uğradıktan sonra genişleyerek Akkar Ovası’na açılır ve en g6ney uçta genişliği 19 km’ye ulaşır. Batı kesimde yer alan ve Akdeniz sahil Őerdi boyunca uzanan kıyı ovalarının Ensariye Dağları tarafından kesilmesi sonucu kıyıya paralel olarak uzanan dağlar ovaların alanının genişlemesine engel olmuştur. Akdeniz’e paralel olarak uzanan bu dağlar aşıldıktan sonra Doğu Suriye’ye girilir. Genel olarak doğuya doğru eğimli olan bu platoluk saha geniş Suriye Platosu’nu meydana getirir. Bu platoluk alan çeşitli y6nlerde uzanan dağ sıraları, m6nferit masif ve tepeler, kuesta cepheleri ile oldukça bir arızalı bir yapıya sahiptir. Bu alan Suriye Mezopotamya Ovası’nı oluşturan Kuzey Ceziredir. G6neye doğru Irak sınırı geçtikten sonra alçalan Cezire Ovası tamamen monoton değildir. Bu bakımdan 6lkenin bu kesimi hafif dalgalı y6zeyi 6zerinde yer yer geniş depresyonlar, geniş d6zlikler ve geniş tabanlı vadileri ile tarıma elverişli konumu olması nedeni ile kırsal n6fusun yoğunluk kazandığı sahadır. Ortada Cebali Abdulaziz b6y6k kısmı ise Irak’ta kalan Cebel-i Sincar yer alır. Bu alan Suriye’nin başlıca tarla tarımı sahasını oluşturur. 6zellikle buğday yetiştirilen bu alan g6ebelerin sistemli Şekilde sedantarizasyon alanıdır. Cezirenin idari merkezini Habur oluşturur (6NG6R,1964:214).

Ovalık alanların çok fazla yer kaplamadığı, daha çok plato d6zliklerinin hakim olduğu i kesimlerde, n6fus daha çok Halep Platosu’nun batı kesiminde yer alan Halep, Hama gibi Şehirlerde toplanmıştır. Akdeniz kıyı Şeridinde yer alan Akkar Ovası ve bu

kıyı ovaları boyunca kurulmuş olan Lazkiye, Tartus, Banyas gibi şehirlerde nüfus yoğun bir şekilde toplanmıştır.

Suriye'nin farklı morfolojik şekillerinden biri de geniş alanlar kaplayan çöller meydana getirir. Güneybatı Asya'da çöller en kuzeyde 37° kuzey enleminden başlar ve en güneyde 16° kuzey enlemine kadar devam eder. Bu geniş çöl alanı alçak sahada Arap yarımadasının çölleri, kuzeyde ise büyük Suriye Çölü ile başlar. Büyük Suriye Çölü veya Hamad, Arap Platosu'nun 30° kuzey enleminden, güneyde Ürdün ve İsrail'in doğusundan Mezopotamya Vadisi'ne kadar devam eder. Bu çölün büyük kısmı geniş fakat hafif dalgalı bir ova görünümündedir. Ova tabanı koyu renkli çakıllı ve taşlı bir tabiatta olup geriye kalan kısımlar ya kumullarla örtülmüş veya yer yer beyazımtrak donuk renkli sertleşmiş çamurlarla kaplanmıştır. Adı geçen sahanın çukur sahaları sığ depresyonlar halinde olup, bunların tabanları genellikle kristalleşmiş tuzlarla kaplıdır. Sebka denilen kuru tuzlu depresyonlar ancak kış aylarında ve yağış aldıkları takdirde sığ bataklıklar haline gelir (TUNÇDİLEK,1971:35-36).

Bölgenin kuzey ve batısında ova zemini üzerinde birtakım tepeler bulunur. Bu tepeler arasında falezleri hatırlatacak kadar dik kenarlı vadiler yer almaktadır. Bu vadi sistemi içerisinde en önemli olanları Vadi Sirhan ve Vadi Havran'dır. Bu vadi sistemi geçmişte meydana gelen gelmiş olan vadi şekilleridir. Özellikle Kuaterner dönemindeki nemli dönemde meydana gelmiş olan vadi şekilleridir. Havran Vadisi batıda Cebel Anzera kütesinin yukarı yamaçlarından doğar ve Fırat Vadisi'ne kadar uzanır. Vadinin boyu 500 km'yi geçerken derinliği bazı yerlerde 60 m'ye kadar inerken ve bazı yerlerde de genişliği 2 km'yi bulur. Büyük Suriye Çölü'ndeki vadi şebekesi sonrada rüzgarların taşıdığı kumullarla yer yer tıkanmış olup bu vadiler eski özelliğini kaybetmişlerdir. Fakat bu vadiler çok derin bir şekilde yarıldığı için kuyu seviyesi yüzeye çok yakın olup taban suyu kaynakları bakımından zengindir. Bunun sonucunda bu vadi tabanlarında bir takım köy ve kasabaların bulunduğu vahalar meydana gelmiştir (TUNÇDİLEK,1971:37).

Suriye'deki morfolojik yapının farklılık göstermesi sonucunda Suriye birbirinden ayrı ünitelerden meydana gelmiştir. Batı kesimde kuzey-güney yönlü uzanan Ensariye Dağları, kıyı kesimde dar bir ovalık alanın oluşmasına zemin

hazırlamıştır. Batı kesimdeki dar ovalık saha diğer alanlara göre daha elverişli iklim şartlarına sahiptir. Akdeniz iklimin yayılış sahası içinde kalan alanda iklimin de olumlu etkisi ile kıyı kesimde yoğun nüfuslu alanlar vardır. Lazkiye ve Tartus gibi iki önemli şehir bu kıyı ovalarının yer aldığı kesimde yer alırlar. Tartus'un 2007 yılındaki nüfus 889.000 kişidir. Tartus'un toplam nüfus içerisindeki payı % 4.1 civarındadır. Lazkiye ise 2007 nüfus sayımına göre nüfusu 1.140.000 kişi olup, toplam nüfusun % 5.3'nü barındırır.

Suriye'nin relief şartları göz önüne alındığı zaman nüfusun batıdan doğuya ve güneyden kuzeye doğru azaldığı görülür. Doğu Suriye'deki çöl sahasında ise nüfus yoğunluğu km²'ye 1-2 kişiye düşer. Çöl alanları kuraklık yağış azlığına bağlı olarak yeryüzünde de nüfusu sınırlandıran alanların başında geldiği görülür. Çöller elverişsiz iklim şartları bakımından nüfusun son derece seyrek olduğu alanlardır. Buna karşın doğu Suriye'deki çöl sahasında yer alan eski kuru vadilerin tabanlarındaki yer altı sularına bağlı olarak bazı vahalar oluşmuştur.

Suriye'de nüfus Şam, Humus, Hama, Halep (Aleppo) gibi büyük şehirlerin etrafında toplanmıştır. Ülkenin batı kesimlerinde toplanan nüfusun büyük şehirlerin etrafında yoğunlaştığı görülür. Halep Suriye'nin en büyük şehri olup, 2007 nüfus sayımına göre nüfusu 5.132.000 kişidir. Kuzeyde Türkiye sınırına 60 km'lik mesafede bulunur. Deniz seviyesinden yüksekliği 379 m. olup Lazkiye Limanı'na uzaklığı 186 km'dir. Nüfus bakımından diğer yoğun alanlar Başkent Şam, Hama ve Humus'tur. Şam, Anti-Lübnan Dağları'nın eteklerinde kurulmuş çok eski tarihi bir şehirdir. Suriye'nin ikinci büyük şehri olup nüfusu 4.015.000 kişidir. Deniz seviyesinden 690 m. yükseltiye sahip olan Şam, Barada Irmağı'nın kıyısında kurulmuştur. Suriye'nin üçüncü büyük şehri olan Hama'nın, Asi Nehri'nin Lübnan Anti-Lübnan Dağları'nın arasındaki depresyonda kurulduğu görülür. Nüfusu 1.929.000 kişidir. Asi Nehri depresyonunun kuzeye doğru olan kesiminde Humus şehri vardır.

3.1.2.İklim Özellikleri

Güneybatı Asya, iklim faktörlerinin yer-yer farklı terkipleri nedeniyle, kısa mesafeler dahilinde önemli değişiklikler gösteren iklim tiplerine sahip bir bölgedir. Bu

nedenle Güneybatı Asya'da Arap Platosu hariç tutulursa çok geniş sahalara yayılmış bir iklim tipine rastlanmak zordur. Oysa kısa mesafeler dahilinde önemli değişiklikler gösteren iklim bölgelerine rastlanır (TUNÇDİLEK,1971:84).

Suriye, Akdeniz kıyı bölgesi bir tarafa bırakılırsa, bütünüyle yarıkurak ve kurak, karasal bir iklimin etkisi altındadır. Ensariye Dağları'nın yüksek kesimleri dışında, yıllık ortalama sıcaklıklar Suriye'de 16-20°C arasında değişir. Dağlık alanlarda 14 °C'nin altına düşen ortalamalar, Deyrizor'un güneydoğusunda 20°C'yi aşmaktadır (ÖZGÜR,2001:17).

Kış mevsiminde denizden uzak kesimlerde dahi aylık ortalamaların, 6.5 °C'nin altına inmediği Suriye'de kış mevsiminde en sıcak alanlar Akdeniz kıyılarıdır. Lazkiye'de ocak ayı ortalama sıcaklığı 11.5 °C'dir. Yaz mevsiminde ise ortalama sıcaklıklar temmuz ayında ülkenin büyük kesiminde 26 °C'nin üzerine çıkmaktadır. Sıcaklık ortalamaları Rakka doğusunda 32 °C'yi aşmaktadır ve yağış azlığıyla birlikte yan yana geldiğinde şiddetli kuraklıklar yaşanmaktadır (ÖZGÜR,2001:17)

Mutlak en yüksek sıcaklıkların durumuna bakıldığında ise, Suriye'nin orta kesimlerinde mutlak sıcaklıkların 45° C'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Deyrizor'da sıcaklıklar 47.8 °C'ye ulaşmaktadır. Akdeniz kıyısında ise mutlak sıcaklıklarda biraz düşme görülmekle birlikte 40 °C'nin üzerine çıkmaktadır. Ocak ayında ise sıcaklıklar kıyı kesiminde -3 °C'ye kadar düşerken, iç kesimlerde ise -9 °C'ye kadar düştüğü görülmektedir.

Yıllık sıcaklık farkları karasallığın etkisine bağlı olarak kıyılardan iç kesimlere doğru artmaktadır. Kıyıdaki Lazkiye'de bu fark 15,2 °C, Hama'da 21.5 °C, Deyrizor'da 25.2 °C kadardır (ÖZGÜR,2001:18).

Suriye de iklimin üzerinde etkili olan faktörlerden yeryüzü şekilleri ve dağların uzanış doğrultuları farklı iklim bölgelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ülkenin batısında yer alan ve kuzey-güney yönünde uzanan Ensariye Dağları Akdeniz ikliminin etkisinin iç kesimlere girmesine engel olmaktadır. Sıcaklık değerleri ve yağış değerleri iç kesimlere doğru değişmektedir. Özellikle yağış değerlerinde iç kesimlerde büyük bir düşüş görülür. Kuraklığın artması iç kesimlerde tarım alanlarının azalmasına sebep

olmakta bu da beşeri hayat üzerinde olumsuz etkiye sahip olmaktadır. Yağışın azlığı ve yüksek sıcaklık şartları gibi olumsuz etkiler ülkenin doğu kesiminde ve kuzeydoğu kesimde kendini göstermektedir. Bu olumsuz etkiler neticesinde ülkenin doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde nüfus çok seyrekleşmiştir.

Güneybatı Asya'nın güneyi kışı olmayan sıcak kuşak sınırları içinde kalırken, kuzey kesimi mutedil kuşak içinde kalır. Suriye konumu itibari ile bu iki iklim sahası arasında kalır. Suriye'de yeryüzü şekilleri, denizlerin konumu ve denizlere uzaklık, basınç sistemlerinin konumu ve rüzgarlar iklim şartları üzerinde etkiye sahiptir.

Suriye'de Akdeniz sahil şeridinin hemen ardında yükselen dağlık kütle ve doğu kesim birbirinden farklı sıcaklık ve yağış şartlarına sahiptir. Batıdan doğuya ve kuzeyden güneye doğru iklimde açık bir değişme yaşanır. Böylece bölgede doğu-batı yönlü ve kuzey güney yönlü farklılıklar nedeniyle farklı iklim bölgeleri oluşmuştur (TUNÇDİLEK,1971:118). Akdeniz sahil kesiminden iç bölgelere doğru reliefin etkisinde birtakım dilimlerden meydana gelir. Önde ince sahil ovası, bunun hemen gerisinde yükselen dağ sıraları, bu sıranın gerisinde Gaph Çukuru, onun doğu kenarında yeniden yükselen dağ sırası ve plato kenarı ve Mezopotamya Ovası'na doğru alçalarak inen plato yüzeyi reliefi meydana getirir. İşte bu morfolojik yapı, iklimin her bir üniteye farklı olmasında önemli rol oynamıştır. Kuzeyden güneye doğru inildikçe yıllık ısı değerinin artması ve yağış tutarının azalması nedeniyle her bir şeridin kuzey ucu ile güney ucu birbirinden ayrılır.

Suriye'nin Akdeniz sahil kesimi, Akdeniz'in ve Akdeniz ikliminin etkisi altında bulunur. Deniz ılımanlaştırıcı etkisi özellikle kış aylarında kendini hissettirir. Bu nedenle sahil kesimde kış ayları ılık geçer ve kar yağışı görülmez. Sıcaklık nadir olarak 0° C'nin altına iner. Kışın Akdeniz üzerinde oluşan alçak basınç sahasının gezici barometre minimumlarının etkisi altında kaldığı dönemlerde bol yağış alır ve yıllık yağış tutarı 1000 mm'ye yaklaşır. Dar sahil şeridinin gerisinde yükselen Ensariye Dağları barometre minimumlarına karşı geldikleri için dağların yüksek kesimleri daha fazla yağış alır ve yağış tutarı 1000 mm'yi geçer (TUNÇDİLEK,1971:118).

Akdeniz sahil bölümünden güneye doğru inildikçe sahildeki ovalık alanlar ve ovaların ardında uzanan dağlık kütlede yıllık yağış tutarı azalmaya başlar ve en güney ucundaki sahil şeridinde yıllık yağış tutarı kuzey kesimdeki kadar fazla değildir. Özellikle dağlık kütlede kuzeyden güneye doğru alçalması bunda etkili olmaktadır.

Sahil kesimde yağışlar Akdeniz üzerinden gelen barometre minimumlarından temin ettiğinden yağışlar sonbahar, kış, ilkbahar aylarında düşer. Fakat yağışların büyük kısmı kış mevsiminde toplanmıştır. Kuzey kesimde yağışlar ekim ayında başlar ve nisana kadar devam eder. Nisan ayından itibaren yağışlar azalır veya tamamen kesilir. Güneye doğru inildikçe yağışlar azalmaya ve yağış süresi kısaltmaya başlar. Böylelikle yağışlar genellikle kış mevsiminde düşmüş olur.

Bölge sıcaklık şartları bakımından yağışların dağılımına paralellik gösterir. Akdeniz ikliminin karakteristik özelliği sahil kesiminde sıcaklık değerlerinin üzerinde etkili olur. Kış aylarında ılık olan sahil kesiminden dağlık kütlede doğru yükseldikçe yükseltiye bağlı olarak sıcaklık giderek azalmaya başlar. Hatta dağların zirve kesimlerinde sıcaklık değeri 0 °C'nin altına indiği için kar örtüsünün erimeden kaldığı dönemler olur. Yaz ayları ise şiddetli kuraklığın etkisi altına girer ve sahil kesiminde sıcaklıklar hızla yükselir. Bağıl nemin yüksek oluşu sahil kesiminde yaşamı olumsuz yönde etkiler. Bağıl nemin aylık oranı Suriye kıyılarında % 60, yer yer % 80 hatta % 90'dan fazla olmaktadır. Bu nem kıyının nispeten yüksek kesimlerinde günlük sıcaklık farkı nedeniyle çığ olarak yoğunlaşır. Suriye kıyılarında yılda ortalama olarak 200-250 gece tekrar eden bu tarz yoğunlaşmaların 100-150 mm'lik bir yağışa takabül ettiği hesaplanmıştır. Bu dönemde dağlık kütle ovalık alanlara göre daha serin olmaktadır. Dağlık kütle ile sahil zonu arasındaki, sıcaklık tedricen azaldığı için dağların denize bakan yüzeylerinde şeritler halinde ziraat zonları yer alır. En soğuk ayın ortalama sıcaklığı kıyıları boyunca nispeten yavaş bir şekilde değişir (ÖNGÖR,1964:19).

Yağışların tutarı ve dağılımında reliefin etkisi görüldüğü gibi son derece önemli rol oynamaktadır. Kıyı kesimde kısa mesafeler boyunca çok büyük yağış aralıklarına rastlanır. Dağların denize bakan kesimlerinde yağışlar ortalama olarak 500-750 mm arasında değişirken, yüksek kesimlerde 1000 mm'yi geçer. Dağlık kütlede kuzeyden güneye doğru inildikçe yağışlar azalmaya başlar ve 125 mm'ye kadar düşer. Deniz kıyısındaki Lazkiye'de yıllık

ortalama yağış miktarının 785 mm. iç kısımda yer alan Halep'te ise yağış miktarı 396 mm'dir (GÖZENÇ,1993:196).

Yüksek dağ sıralarının arka kesiminde Suriye Platoları başlar. Doğuya doğru gidildikçe step iklim sahasına geçilir. Ülkede step iklimin hüküm sürdüğü saha Mezopotamya Ovası'nın Suriye'de devamı olan Cezire bölgesidir. Türkiye sınırına yakın yerleri çok az yağış alır ve burası coğrafi bakımdan Güneydoğu Anadolu'ya benzer. Fakat biraz daha sıcak ve daha kuraktır. Fırat'tan sonra Cebeli Sincar Dağları ve çevresi ortalama 350-400 mm. yağış alır. Bu alan Suriye'nin önemli tarım sahasını oluşturur (KARAASLAN,1998:71). Cezire bölgesi yıllık yağış tutarının büyük bir kısmını kış aylarında alır ve yaz mevsimi daha kuraktır. Yıllık yağış tutarı 250 mm'yi geçmez. Yağışlar yıldan yıla büyük değişiklikler göstermektedir. Step iklimi sahasında yağışlar çok düzensizdir. Bu bölgede yer alan Deyrizor 155 mm, Halep 388 mm. yağış almaktadır (ÖNGÖR,1964:21).

Suriye'de Fırat'ın batısında kalan ve güneyde Cebel-i Duruz bölgesine kadar uzanan alan çöl ve yarı çöl görünüşündedir. Mutlak olarak yağışsız olan bu sahalarda yıllık yağış tutarı 100 mm'nin altındadır. Bu alanlarda belirgin bir yağış rejiminden söz edilemez. Kararsızlık yağışın esas vasfıdır ve birkaç yıl boyunca üst-üste hiç yağmur yağmayabilir. Fakat bazen de çok ani sağanak yağışlar olabilmektedir (ÖNGÖR,1964:19). Çölün karakteristik yapısından dolayı yılın belirli bir bölümünde yağış alması söz konusu değildir. Yağışlar konveksiyonel olarak ve belirsiz dönemlerde meydana gelir ve çok şiddetli olurlar. Bazen de yüksek sıcaklık şartlarından dolayı yere varmadan buharlaşabilirler. Fakat çok şiddetli orajlar meydana geldiği zamanlarda sel karakterli akarsular oluşabilir. Fakat bu derlerde kumlar içinde kaybolur. Bu nedenle çöle düşen yağmurlar, yağış değeri bakımından yeterli olsalar bile sıcaklık şartları bu yağışların olumlu sonuçlar vermesine imkan tanımaz (TUNÇDİLEK,1971:121).

Suriye'de iklim üzerinde etkili olan ve ona şekil veren diğer faktörler hava kütleleri ve rüzgarlardır. Suriye konumu gereği farklı hava kütlelerin etkisi altında kalmaktadır. Suriye'yi etkileyen başlıca hava kütleleri şunlardır.

Kontinental Tropikal Hava Kütlesi(cT): Büyük sahra ile Arap Platosu üzerinde ve bu sahalarda yüksek basınç şartlarının hakim olduğu kış ile sonbahar ve ilkbahar devrelerinde oluşur (TUNÇDİLEK,1971:92).

Maritim Tropikal Hava Kütlesi: Maritim Polar Hava Kütlesinin doğu sahası Atlas Okyanusu'nun doğu bölümüdür. Asor Adaları sahasındaki yüksek basınç merkezinde güçlenen maritim tropikal hava kütlesi genel olarak doğu yönünde hareket eder. Özellikle kış döneminde, Doğu Akdeniz sahil şeridinin sona erdiği yer, kaba bir sınır olarak gösterilebilir (TUNÇDİLEK,1971:92).

Kontinental Polar Hava Kütlesi (cP): Kontinental Polar Hava Kütlesi kış esnasında Avrasya'nın geniş ovalarının karlarla kaplı olduğu ve dolayısıyla şiddetle soğuduğu devrede Sibirya üzerinde oluşur. Suriye'de basıncın düştüğü alanlarda Akdeniz'e ve Mezopotamya Ovası'na kadar inebilir. Güneydeki soğuk Arap Platosu bu hava kütlesinin daha güneye inmesine imkan sağlar. Bu hava kütlesinin bulunduğu yerlerde gökyüzü gece ve gündüz açıktır (TUNÇDİLEK,1971:90).

Suriye yılın belirli devrelerinde yukarıda belirtilen hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır. Bu hava kütleleri sırasında kendi özelliklerini yansıtacak birtakım rüzgarlar meydana gelir. Fakat bu rüzgarların hangi hava kütlesinin özelliğini taşıdığını söylemek çok zordur. Suriye yaz ve kış mevsiminde farklı karakterdeki yerel rüzgarların etkisi altına girmektedir.

Güneybatı Asya yaz mevsiminde tümü ile ısınmış ve ısıya bağlı olarak bir alçak basınç alanı olduğundan, bölge güneyden Hint Okyanusu'nun batıda Atlas Okyanusu sahasından birtakım rüzgarları kendine çeker (TUNÇDİLEK,1971:96).

Suriye'de yaz döneminde Doğu Akdeniz sahil şeridinde meltemler yazın karalarla denizlerin 24 saat içinde farklı ısınıp soğuması sonucunda meydana gelen yerel bir rüzgardır. Suriye'de gene yaz devresinde oluşan kuzey sektörlü rüzgarlardan bir diğeri de şamal rüzgarıdır. Genellikle Mezopotamya, İran, Suriye, Ürdün, Arap Platosu'nun güney bölümünde tespit edilen ve kuzey yönden gelen bu rüzgarın etki sahası çok geniştir. Şamal rüzgarı şiddetli toz bulutlarına sebep olmaktadır (TUNÇDİLEK,1971:96-97).

Yazın güneyden esen diğer bir rüzgar siroko veya hamsindir. Sirokko kuru ve toz yüklü bir çöl rüzgarı olup güney ve güney doğudan eser. Sirokko özellikle yaz başı ve yaz sonudur. Alçak basınç sahası Suriye üzerinden doğuya doğru hareket ettiği sıralarda, Arabistan'dan kuzeye doğru bu sıcak hava kütesinin harekete geçtiği görülür. Kontinental tropikal hava kütesi tamamen kuru ve tozla yüküdür. Sirokko'nun harekete geçmesiyle bağıl nem süratle düşer; bunu takiben tozdan meydana gelmiş bir sis ortalığı kaplar. Sirokonun esiş hızı saate 80 km'ye çıkabilir. Nem oranı daima % 30'un altında kalır ve ısı 38° C'nin üstüne çıkar. Sirokonun Güneybatı Asya'da hakim olduğu ülkeler: İsrail, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Irak'tır. Farklı ülkelerde farklı isimle anılan Sirokko Rüzgarı'na Suriye'de ve Lübnan'da Satur ismi verilir (TUNÇDİLEK,1971:98).

Kış döneminde ise Güneybatı Asya, hem güney hem kuzey, hem de batıdan gelen rüzgarların etkisi altında bulunur. Fakat bunların içinde bölgeyi en çok etkileyen kuzeyden gelen rüzgarlardır. Bu rüzgarlardan en önemlisi poyrazdır. Çoğunlukla doğu rüzgarları ile karışan poyraz rüzgarı; Anadolu'da, yukarı Mezopotamya Vadisi'nde, Suriye'de ve Ürdün'de zaman-zaman hüküm süren şiddetli soğuklara sebep olur (TUNÇDİLEK,1971:99-100).

Genel olarak Suriye'de iklim şartları incelendiği zaman ülke genelinde birbirinden farklı sıcaklık ve yağış değerleri dikkat çeker. Ülkenin topoğrafik şartları bu sıcaklık ve yağış değerleri üzerinde büyük rol oynamaktadır. Sıcaklık ve yağış değerlerinin değişimi yerleşmeyi de etkilediği için iklim açısından olumsuz yapıya sahip çöl alanları ve doğu kesimde kalan alanlar ülkenin en sıcak ve yağışın az olduğu alanları oluşturur. Bunun neticesinde nüfus büyük değişiklikler göstermektedir. Özellikle çöl sahası ve step iklimin hakim olduğu doğu kesim ülkenin seyrek nüfuslu alanlarını oluşturmaktadır. Fakat ülkenin doğusuna doğru Deyrizor ve Cebel-Abdulaziz Dağları'nın eteklerinde iklim şartlarının değişmesine paralel olarak yağış miktarının arttığı görülür ve nüfus bu alanda belirli alanlarda toplanmıştır. Özellikle Türkiye sınırına doğru olan alanda nüfus daha sıktır.

Ülkenin batısında ise kuzey güney yönünde bir hat çizdiğimiz zaman nüfusun ülkenin iki büyük şehri Halep ve Şam hattının batısında toplandığı görülür. Özellikle

kıyı kesimde yer alan Lazkiye, Tartus ülkenin sık nüfuslu alanlarıdır. Tablo 1 incelendiği zaman görüldüğü gibi ülkede en fazla yağış alanların başında Akdeniz sahil şeridi gelmektedir. Lazkiye bazı yıllarda 1000 mm'nin üzerinde yağış almaktadır. Ülkenin iç kesimlerinde yer alan Palmyra ve Deir Ez Zor ise en az yağış alan kesimlerdir. Nüfusun seyrek olduğu alanlar daha çok ülkenin iç kesimleri ve çöl sahasının bulunduğu alanlardır ki, buralar ülkenin en az yağış alan kesimleridir. Yıllık yağış tutarının fazla olduğu Akdeniz sahil kesimi ve ülkenin kuzey, kuzeydoğu kesimleri ise nüfusun diğer alanlara göre daha sık olduğu yerlerdir. Bu alanlarda nüfusun sık olmasında iklim şartları etkili olmakla birlikte, nüfusun sık olması sadece yağış elemanına da bağlanamaz.

Tablo 1: 1982-86 Yılları Arasında Suriye'de Yıllık Ortalama Yağış Miktarı (mm)

İSTASYON / YILLAR	1982	1983	1984	1985	1986
ŞAM	165,6	164,0	278,8	56,9	96,7
PALMYRA	144,4	93,6	183,0	96,1	123,5
LAZKİYE	457,6	817,8	1177,2	713,7	692,2
HALEP	319,9	293,9	246,0	317,6	317,2
AL - KAMISHLY	456,4	348,9	226,9	388,6	390,1
DEIR EZ ZOR	246,3	180,9	124,4	105,5	128,0
HAMA	...	...	439,8	282,5	17,7

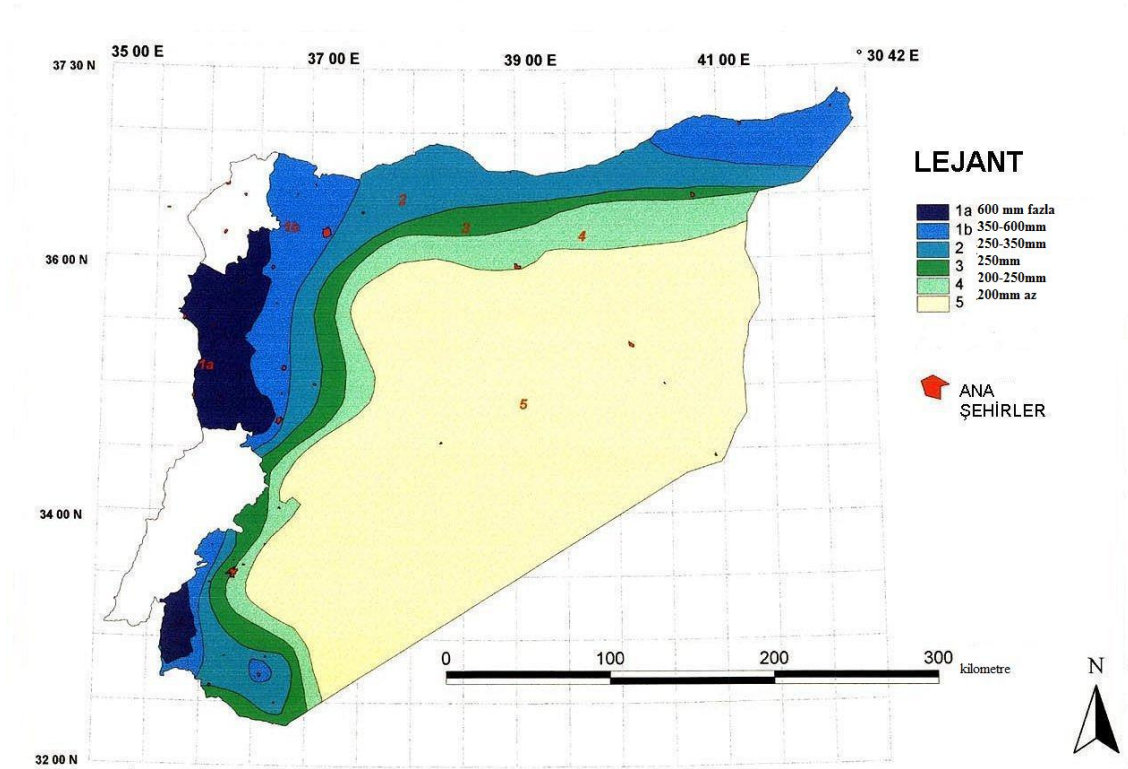
Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1987:45).

Tablo 2'de yıllık ortalama sıcaklıklar incelendiği zaman ülke genelinde sıcaklık ortalamalarının yüksek olduğu görülür. Ortalama sıcaklıklar 15 °C'nin üzerindedir. Ülke genelinde kuraklık karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2: 1982-86 Yılları Arasında Yıllık Ortalama Sıcaklık Verileri (°C)

İSTASYON / YILLAR	1982	1983	1984	1985	1986
ŞAM	15,6	15,4	16,0	16,8	15,0
PALMYRA	17,7	17,9	18,1	18,8	18,9
LAZKİYE	18,6	18,8	19,1	19,4	19,5
HALEP	16,4	16,6	17,1	17,4	17,7
AL - KAMISHLY	18	18,5	19,2	19,2	19,4
DEIR EZ ZOR	18,7	19,1	18,8	19,8	20,1
HAMA	...	...	19,3	17,5	17,7

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1987: 44.

Şekil 2:Suriye'nin Genelleştirilmiş Yağış Bölgeleri Haritası

Kaynak:FAO,2008.

Şekil 2'de ülkenin en fazla yağış alan alanları incelendiği zaman, 1a zonu olarak gösterilen kıyı kesimi ve Ensariye Dağları'nın bulunduğu bölge ve dağlık kütlelerin hemen arka kesiminin olduğu alanın nüfus bakımından ülkenin en yoğun ve

kalabalık alanları olarak dikkati çektiği görülür. 5 numaralı bölge ise Suriye'nin en az yağış alan çöl bölgesine denk gelir ve bu bölge nüfusun ve yoğunluğun en az olduğu alanlardır. Yıllık 200 mm'nin altında yağış alan bu sahalar tarım açısından son derece verimsiz bir bölgedir. Görüldüğü gibi yağışın batıdan doğuya ve kıyıda iç kesimlere doğru azalmasına paralel olarak nüfus yoğunluğu ve sayısı azalmıştır. İklimin nüfusun dağılışı üzerindeki etkisini görmemiz açısından önemli olmakla birlikte nüfusun dağılışında diğer faktörlerin de etkili olduğu unutulmamalıdır.

3.1.3.Doğal Bitki Örtüsü:

Yeryüzünde birbirinden farklı vejetasyon bölgeleri mevcuttur. Dünya vejetasyon bölgeleri o bölgenin iklim şartları ile o şartları benimseyen bitki türleri arasındaki ilişkinin eseridir. Güneybatı Asya bitkiler yönünden iyi bir ortama sahip değildir. Güneybatı Asya'nın $\frac{3}{4}$ 'ne yakını kurak ve yarıkurak bölge sınırları için de kalır. Kurak ve yarıkurak bölgelerde bitkiler efemerler, bir yıllık bitkiler ve çok yıllık bitkilerden meydana gelir (TUNÇDİLEK,1971:152).

Güneybatı Asya'da bitki topluluklarının tabiatı, yoğunluğu ve bölge üzerindeki dağılışında en büyük etkiyi iklim faktörleri yapmaktadır. Fakat bitki topluluklarının dağılışında, türlerin sıralanışında, yoğunlaşması ve seyrelmesinde iklim kadar, bölgenin yeri zaman süresi, geniş periyodlu iklim değişimleri, nihayet fauna ve onun son halkası olan insan rol oynar (TUNÇDİLEK,1971:157).

Güneybatı Asya Kurak tropikal bölgelerden, nemli sub-tropikal bölgelere kadar çeşitli iklim bölgeleri üzerinde bu bölgelere uyacak tabiatta bitki formasyonlarına sahiptir. Kuraklık şartlarının hüküm sürdüğü çöl bölgelerinde çöle uymuş tip ve türler, çöl stepleri, yarı-çöl stepleri görülür. Kuraklık şartlarının hüküm sürdüğü geniş sahalar ve platolar üzerinde dikenli bitkiler, sukkulentler, odunsu çalılar, bodur çalılar, makiler ve garigler takip eder. Nemliliğin arttığı yerlerde ise bodur ağaçlarla başlayan örtüyü alt zondan dağlık yörelere doğru çeşitli geniş yapraklı orman ağaçları ve onları koniferler takip eder (TUNÇDİLEK,1971:158).

İlkçağlarda Doğu Akdeniz bölgesinde yaşayan Fenikeliler, İsraililer, Mısırlılar, Kaldeliler mabed ve gemi yapmak için o tarihlerde Toroslar, Lübnan Dağları, Ensariye Dağları üzerindeki sedir ormanlarını yok etmişlerdir (TUNÇDİLEK,1971:160).

Suriye'nin batı kesimleri Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Akdeniz ikliminin etkisi altında gelişmiş olan bitki formasyonlarını bu bölgede görmek mümkündür. Güneybatı Asya'da sık maki formasyonları Akdeniz bölgesinin sahil kuşağı boyunca uzanır. Güneyde İsrail'den başlayarak yer yerde kesintiye uğrayarak kuzeye doğru Ensariye ve Amanos Dağları'nın alt zonu boyunca Toroslara kadar uzanır. Akdeniz sahil kuşağı her zaman yeşilliğini muhafaza eden sık maki formasyonu ile tanınır. Genellikle sahilden 400-700 m. arası arasında kalan bu bitki zonu yeryüzü şekillerine göre de değişiklik gösterebilir. Bununla beraber bu alt zonu karakterize eden vejetasyon genellikle ağaç, ağaççık, çalı ve stepik otlardan meydana gelir. Boyları 1,5-4 m. arasında değişen bazı meşe topluluklarına da bu bölgede rastlamak mümkündür. Bu türlerin içinde boyları 6-8 m. çıkabilen kocayemişe de rastlamak mümkündür. Akdeniz bölgesinin alt zonunda sadece yapraklı ağaçlar değil aynı zamanda bazı çam türleri de bulunur. Bunların içinde en karakteristik olanı Halep çamı ile kızılçamdır. Bu zon içinde meşe ve çam türleri arasında, zeytin, mersin, harnup, erguvan, sakız, sandal, zakkum gibi ağaç veya ağaççıklar da bulunur. Bu türler 600 m'ye kadar çıkabilir (TUNÇDİLEK,1971:175).

Makilerin bozulduğu yerlerde daha kısa boylu olan çalılıklara rastlanır. Garig diye adlandırdığımız bu çalı formasyonları kermez meşesi, defne, kekik, lavanta vb. türlerle anılır (TUNÇDİLEK,1971:175).

Akdeniz Bölgesi'nin vejetasyon yönünden ikinci zonu 600 m'den sonra başlar. Fakat bu zondaki bitki örtüsü, bakı şartları yağış tutarları ve ısı faktörünün yer değiştirmeleri nedeniyle ana karakter pek değişmemekle beraber, şekil yönünden önemli değişiklikler meydana gelir. Ensariye Dağları'nda koniferlerin hakim olduğu karışık orman zonu 1200 m'ye kadar çıkar. Bu zonda genellikle meşelerle karışık olarak fıstık çamı, Halep çamı, ardıç, göknar, servi, sedir ağaçları bir arada bulunur. Bu zonda ,koniferlerle, yapraklı ağaçların meydana getirdiği karışık yapraklı bir orman kuşağı oluşmuştur. Fakat 1200 m'den sonra ağaç türlerinde bir takım değişiklikler meydana

gelmeye başlar.1200 m'den sonra klyka göknarı, bodur ağaç ve Lübnan Sediri'nin sahada yoğunluk kazandığı görülür. Bu türlerin içinde en karakteristik olanı Lübnan sediridir. Lübnan sediri bugün çok azalmış olmakla beraber insan ayağının ulaşmadığı arızalı sahalarda varlığını devam ettirmektedir (TUNÇDİLEK,1971:176).

Suriye'de Akdeniz ikliminin yayılış sahası dışında kalan başka bir vejetasyon bölgesi ise Suriye Çölü ile Orta Mezopotamya bölgelerini içine alan alçak platolar üzerindeki yarı çöllerin stepleri veya çölümsü stepler bölgesi oluşturur. Suriye'de Havran Ovası ile Şam, Hama, Humus, Halep gibi vahaların da içinde bulunduğu bir verimli ovalar dizisi meydana getirir. Kuvvetli karasallığın hüküm sürdüğü ve Akdeniz rejiminin geçerli olduğu bu bölgede nem kaynağı sadece Batı Akdeniz'dir. Bölge nemini batı Akdeniz'de oluşan ve doğu yönünde harekete geçen barometre minimumlarından alır. Bu nedenle yağış özellikle kış aylarında gerçekleşir. İlkbaharın sonundan sonbaharın ortalarına kadar bölge yağış almaz. Yağış yokluğunun yanı sıra güneyde yer alan çölün termik şartları bu bölgeyi etkisine alması ile yaz devresinde tam bir kuraklık yaşanır. Bölgenin kuzeyinde yağış tutarı 300-400 mm'ler arasında kalırken, güney ucunda bu miktar 200 mm'ye kadar düşer. Ayrıca kuzeyden güneye doğru yağış devresi kısalmır. Sonuçta 200 mm'nin altında kalan yerlerde step yerini çölümsü steplere bırakır (TUNÇDİLEK,1971:210). Çok yıllık bazı uzun ömürlü bitkilerden bazıları bu kurak-yarıkurak step sahasında görülür. Geofit denilen soğanlı ve yumrulu bitkiler özellikle step sahasında yer alırlar. Lale, zambak, mor veya beyaz susam, nergiz salkımlı sümbül, süsen, çiğdem vb. soğanlı bitkiler toprağın nemlendiği ve ısınmasında artmaya başladığı kış sonu ve bahar başlarında faaliyete geçip yeşillenirler ve yaz başında değişik renkli çiçekleri ile göze çarpar. Fakat yaz sıcaklığının artması ile fonksiyonlarında bir duraklama meydana gelir ve gelecek yılın optimum şartlarını gelişmesini toprak altında beklerler (TUNÇDİLEK,1971:154).

Yine özellikle Havran Ovası, Şam, Hama, Humus, Halep gibi vahalarda bitki örtüsünün hakim türünü oluşturan buraya özgü bir ağaç türü olan kavak (*populus euphratica*) dır (ÖNGÖR,1964:46).

Suriye'nin çölümsü step sahası ise, Ürdün'ün doğusundaki platolar sahasından başlar, kuzeye doğru Orta ve Doğu Suriye'yi içine alarak Büyük Nüfud Çölü'nün

başladığı yerde sona erer. Bir ova görünümde olan sahada toprak örtüsü yok denecek kadar azdır veya mevcut olduğu yerlerde oldukça incedir. Toprak fakirliğinin kaynağı bitki örtüsünün yokluğu kadar şiddetli toprak erozyonudur. Bu nedenle bu çöl sahasında bitki örtüsüne rastlamak çok zordur. Fakat bu durum bitki örtüsünün hiç olmadığı anlamına gelmez. Büyük Suriye Çölü'nün büyük kısmında efemerler görülür. Kısa ömürlü olan bitkilerin bütün hayat süresi ortalama olarak 6-8 hafta içinde sona erer. Bunların gelişmesi kışın düşecek yağışlara bağlıdır. Özellikle Suriye Çölü'ndeki efemerlerin büyük kısmı ocak ayında çimlenir, hayat devresini mart ayında tamamlar ve nisanda ise kururlar. Bunların arasında sıcaklığa karşı koyup ömrünü temmuza kadar uzatabilen efemerlerde vardır. Efemerlerin büyük çoğunluğu sıcaklığa ve kuraklığa karşı koymak yerine bu devreyi kapatmayı, faaliyetlerine son vermeyi daha uygun bulmuş bitkilerdir. Efemerlerin çimlenmesi için 25 mm. yağış yeterlidir ve yağıştan hemen sonra çimlenebilirler (TUNÇDİLEK,1971:152).

3.1.4.Toprak Özellikleri

Toprağın oluşum süreci içinde iklim, bitki örtüsü, relief, zaman, mikro-organizmaların etkisi vardır. Güneybatı Asya'da toprak türleri incelendiği zaman toprak türlerinin büyük kısmının bugünkü iklim şartları altında oluştuğu görülmektedir. Bu topraklar ya Kuaterner'de hatta Tersiyerdeki iklim şartları altında oluşmuşlardır. Bugün Güneybatı Asya'da olgun toprak grupları arasında yer alan bu tipe paleosol denir. Güneybatı Asya da toprakların büyük kısmı kurak ve yarıkurak bölgelerin içinde kalır. Suriye'nin büyük kısmı çöllere ve yarıkurak bölgelerden meydana gelir. Bu sahalarda yağışlar az olduğu için bu şartlar altında toprağın yıkanması çok güçtür ve çok ağır cereyan eder. Özellikle yıkanmanın mevcut olmadığı çöl sahalarında suda eriyik kimyasal maddeler bakımından çok zengindir (TUNÇDİLEK,1971:133).

Zonal topraklar Güneybatı Asya'da oldukça geniş alanlar kaplamaktadır. Fakat zonal toprağın oluşumu için zaman ile yağış miktarı ve süresinin ayrı bir etkisi vardır. Fiziksel ve kimyasal ayrışmaya uğramış toprak, genel anlamda yeni oluşmuş topraktır ve ana kayanın etkisini yansıtır. Suriye'de zonal topraklar Akdeniz ikliminin yayılış sahasına tekabül etmektedir. Akdeniz ikliminin ve bölgesinin tipik topraklarını terra-rosalar oluşturur. Terra-rosalar Suriye'de geniş alanlar kaplar. Akdeniz bölgesinde bol

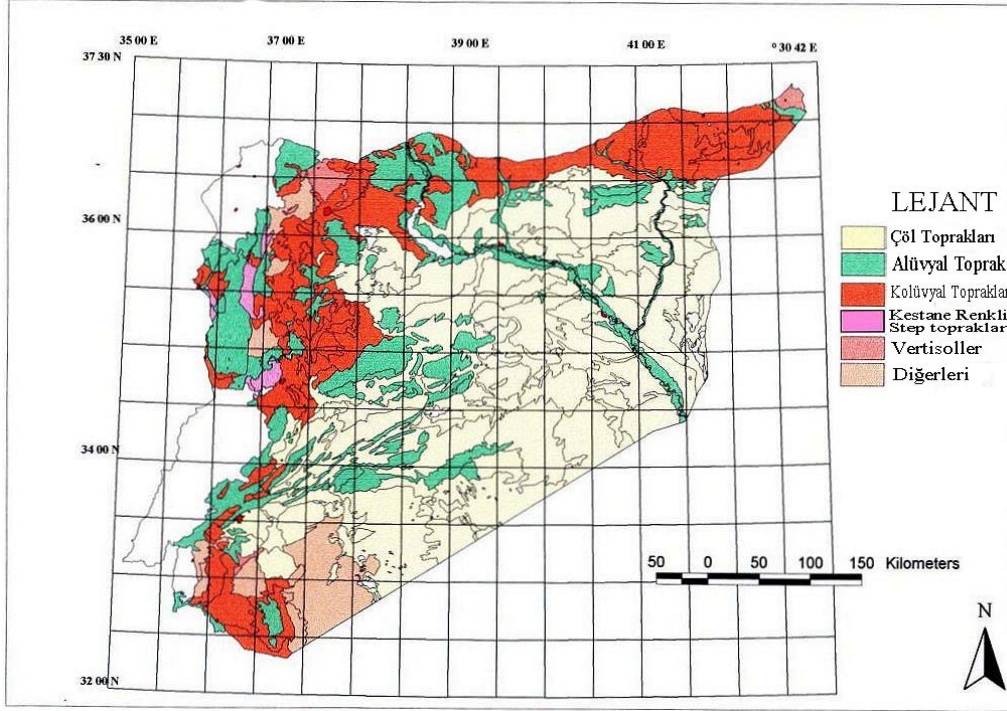
kış yağışları ve şiddetli yaz kuraklığı altında gelişmiş olan topraklardır. Bu topraklar kalker kaya üzerinde ve Akdeniz iklimi etkisi altında oluşmuştur. Terra-rossanın terkininde silis bol miktarda bulunduğu gibi aynı zaman da çok miktarda alkali maddeler vardır. Yüksek demir miktarı ve çok az humus miktarı ile bu topraklar parlak kırmızı bir renge sahiptir. Suriye’de bazalt tabakaları üzerinde oluşmuş kırmızı topraklar, aşağı yukarı kalker orjininden gelenle aynı özellikleri taşımaktadır. Ancak bazalt üzerindeki terra-rossanın kimyasal terkinbi biraz fazla olup aynı zamanda kırmızı rengi de çok fazla parlak değildir (TUNÇDİLEK,1971:133-135).

Güneybatı Asya’da sub-tropikal çöl topraklarının daha kuzeyinde ve yağışların artması oranında çölümsü step toprakları olan serozyomlar gelişir. Serozyomlar Güneybatı Asya’daki sahaları oldukça geniştir. Suriye’de batıda Doğu Akdeniz bölgesinin iç kısmında sub-tropikal çöl toprakları ile Akdeniz dağlık sahalarının kahverengi toprakları arasında ince bir şerit halinde devam eder. Serozyomlar Suriye’de iç kesimleri kesintisiz kaplamaktadır. Bu kuşak Güneydoğu Toroslar’ının eteklerine kadar devam eder. Bu toprakların oluşumunda iklimin büyük etkisi vardır. Serozyomlar renk itibari ile gridir; yani beyazımtrak çöl topraklarının esmerleşmiş şeklidir. Renklerinin gri ve esmer olmasında steplerin büyük etkisi vardır. İlkbahar ve sonbahar yağışları ile iki defa yeşeren bu topraklarda azda olsa humus bulunur. Bu topraklar kireç bakımından zengindirler ve dolayısı ile alkalidirler. Bu topraklar üzerinde nispeten tahıl ziraati yapılabilir (TUNÇDİLEK,1971:137).

Azonal toprakların oluşturduğu topraklar Suriye’de çok geniş bir yayılış sahasına sahiptir. Genellikle alüvyonlardan meydana gelmiş bu toprakların en yoğun bulunduğu alan Mezopotamya Ovası’dır. Alüvyal topraklar akarsu sistemleri tarafından farklı bölgelerden getirilmiş orjini değişik topraklardır. Azonal topraklar özellikle Fırat ve Fırat’ın kolları olan Belih ve Habur ile Mezopotamya Ovası’nın Suriye’de kalan kısmında yoğun bir yayılış gösterir (Şekil 3).

Suriye’de nüfusun seyrek olduğu alanların başında çöl topraklarının geniş alan kapladığı ülkenin güneydoğu kesimleri gelir. Bu alanlar km² ortalama 1-2 kişi düşer. Çöl topraklarının son derece verimsiz olması ve sıcaklık ortalamalarının yüksek oluşu ve yağış azlığı gibi faktörlerin de etkisi ile bu topraklarda tarım yapmak son derece

güçtür. Alüvyal toprakların yer kapladığı alanlar özellikle Fırat Nehri ve kollarının olduğu sahalara olup yerleşmelerin arttığı bu alanlarda nüfus daha sıktır. Bu topraklar tarımsal açıdan son derece verimli toprakları oluşturmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3:Suriye Toprak Haritası.

Kaynak: FAO,2008b.

3.1.5.Hidroğrafya

Suriye'nin akarsu şebekesi incelendiği zaman ülkenin her yerinde farklı özelliklere sahip bir akarsu ağına sahip olduğu görülür. Suriye'nin morfolojik yapısının farklılığı ve iklimin etkisi Suriye'deki drenaj sisteminin değişiklik göstermesinde etkili olmuştur. Suriye'nin önemli drenaj sahaları ve bu sahaların özellikleri aşağıda anlatılmıştır.

3.1.5.1.El-Gab Çöküntüsünün Yer altı ve Yerüstü Suları

Asi Nehri: Kaynağı Lübnan Dağları'nda olan Asi Nehri, Lübnan'da Baalbek yakınında El-Bekaa'dan doğar. 570 km. uzunluğa sahiptir. Lübnan'da doğduktan sonra

35 km. sonra Suriye'ye girer (ÖNGÖR,1964:32). Kuzey istikametinde akıp Humus civarında Humus Gölü'ne girer. Gölden çıkarak El-Gab bataklığına yayılır. Bataklıktan çıktıktan sonra bir müddet Suriye topraklarında akar. Batı Suriye'de kuzey güney yönlü akışına devam eder. Suriye'nin batısındaki geniş vadileri yaklaşık 250 km. boyunca sulayarak kuzeye çıkar. Türkiye-Suriye arasında yaklaşık 40 km'lik bir sınır teşkil ettikten sonra Eşrefli Köyü civarında Türk topraklarına girer (AKUT,1991:112).

Suriye 1961'den beri Asi Nehrini kullanmaktadır. Rustem ve Hilfaya-Mehardeh barajları Homs ve Hama şehirlerinin elektriğini sağlamakla birlikte, baraj suları içme ve sulama suyu olarak kullanılır. Halen ortalama 230,000 hektarlık alan Asi nehri ile sulanmaktadır. Bu nedenle sulama mevsimlerinde çoğu zaman Asi nehri Türk topraklarına girmeden kurumaktadır. Doğal durumda, Asi nehrinin ortalama akımı $1288.75 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$ ($40.913 \text{ m}^3/\text{sn}$) dır (ATUK,1995:104).

Suriye ; Asi Havzasına ait suların $49.464 \text{ m}^3/\text{sn}$ 'lik kısmını yani yaklaşık % 80'ini kullanmaktadır. Lübnan'da nehir üzerinde iki küçük bent mevcut bulunmaktadır. Suriye'de de Destan ve Maharde Barajları ile Cisir el Sugur Bentleri vardır. Her iki ülke de, nehirden sulama amacıyla yoğun şekilde yararlanmaktadır (ATUK,1995:2).

Afrin Nehri: Kaynağı Türkiye'de olan Afrin Nehri, bir müddet Suriye topraklarında aktıktan sonra Reyhanlı kuzeyinde Türk topraklarına girer. Nehrin toplam uzunluğu 150 km'dir. Müşrifli Akım Rasat istasyonu kayıtlarına göre (14 yıllık ortalama) akımı $321.70 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$ ($10.213 \text{ m}^3/\text{sn}$) dır. Asi Nehri'nin bir kolunu teşkil eder (ATUK,1995:31).

Karasu Nehri: Türkiye'den doğar. Tahtakale gümrük kapısından sonra yaklaşık 20-25 km. Türkiye-Suriye sınırını teşkil eder ve Çatalyunt'ta tekrar Türk topraklarına girer. Toplam uzunluğu 118 km dir. Torunköprü Rasat İstasyonu kayıtlarına göre (14 yıllık) ortalama akımı $354.65 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$ ($11.259 \text{ m}^3/\text{sn}$) dır. Asi nehrinin diğer kolunu teşkil eder (ATUK,1995:31).

Yermuk Nehri: Şeria Irmağı'nın bir koludur. Suriye-Ürdün sınırının bir bölümünü teşkil eder. Yermuk Nehri 500 m³/yıl su oranı ile Şeria Nehri'nin en önemli

kollarından biridir.Yermuk havzasının %80'ni Suriye topraklarında kalmaktadır (KUT,1991:106).

Maraş'ın güneyinden başlayıp Kızıldeniz'in Akabe Körfezi'ne kadar devam eden hakim faylar boyunca genellikle kaynaklarla, kısmen yağışlarla beslenen kuzeyden güneye doğru Amik Bataklığı, El-Gab Bataklığı, Humus Gölü, Yermuk Gölü, Taberia Gölü ve Lut Gölleri oluşmuştur.

3.1.5.2. Fırat Havzasının Yerüstü Ve Yeraltı Suları

Balık Çayı: Türkiye'de Gaziantep güneyinden doğar. Yan kollarla Haleb'e doğru akışına devam eder. Suriye'nin Cıraya mevkiinde yüzeysel akışını tamamlar. Mansabında bazen bataklık veya su birikintilerine rastlanır. Türkiye'de Yağız Köprüsü'nde ölçülen (6yıl) Balık suyunun ortalama akımı $22.04 \cdot 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$ ($0.699 \text{ m}^3/\text{sn}$) dir (ATUK,1995:63).

Fırat Nehri: Toplam yatağı 3000 km. kadar olan Fırat, Dumlu Dağı'ndan Suriye'ye kadar 971 km. ana kolu olan Murat Suyu'yla birlikte ise 1293 km. boyunca Türkiye topraklarından akar. Türkiye'den doğan Fırat Nehri Karkamış yakınlarında Suriye topraklarına girer (KUT,1991:109). Karkamış'ta yıllık ortalama akımı $31.378 \cdot 10^9 \text{ m}^3$ ($996.126 \text{ m}^3/\text{sn}$) olarak ölçülmüştür. Karkamış'ta yıllık ortalama akımı Fırat Havzasının toplam su potansiyelinin % 88.7'si Türkiye'den, geriye kalan % 11.3 gibi küçük bir kısmı ise Suriye'den kaynaklanmaktadır. Irak'ın ise Fırat Nehri'nin debisine hiçbir katkısı yoktur. Fırat'ın toplam debisine sadece % 11.3 oranında katkıda bulunan Suriye, bu nehrin sularının % 22'sini, debiye hiç bir katkısı olmayan Irak % 43'ünü talep etmekte, debinin % 88.7'si kendi topraklarında oluşan Türkiye ise, toplam debinin sadece % 35'ini kullanmayı öngörmektedir (ATUK,1995:80).

Güneydoğu Anadolu'da olduğu gibi, Fırat bütün Suriye'de ve Irak'ta Hit'e kadar plato üzerinde oyulmuş bir olukta akar. Adeta uzun bir boğaz teşkil eden oluğun genişliği yer-yer azalır veya artar. Nispeten geniş yerlerde menderesler çizer (ÖNGÖR,1964:37).

Fırat Nehri Suriye'ye yakın Türk topraklarında geçirimsiz formasyon olan Paleosen'in marnlı serileri üzerinde akarken Suriye topraklarında geçirgen olan geniş bir alüvyona sahip dere yatağı ve alüvyonların altında geçirgen Eosen-Paleosen kalkerleri üzerinde akmaktadır. Karkamış'a çok yakın olan Djerablous'ta Fırat Nehri'nin ortalama akımı $700 \text{ m}^3/\text{sn}$ ($22050 \times 10^9 \text{ m}^3/\text{yıl}$) olarak ölçülmüş, ayrıca Fırat Nehri'nin $45\text{-}50 \text{ m}^3/\text{sn}$ sininde yeraltından akışa devam ettiği belirtilmiş ise de Fırat Nehri'nin yeraltına süzülme ve yeraltı akışının çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (ATUK,1995:80).

2330 km'lik bir uzunluğa sahip olan Fırat Nehri'nin Djerablous-Abou Kemal arası 675 km'dir. Fırat'ın Türkiye'de 110.000 km^2 , Irak'ta 170.000 km^2 ve Suriye'de 70.000 km^2 lik havza alanı mevcuttur. Suriye Fırat Nehri üzerinde Tabqa Barajı ve Al Baath Barajlarını inşa etmiş olup Teshrin Barajı inşasını da planlamış durumdadır (ATUK,1995:63).

Balikh Nehri: Balikh Nehri'nin ana kollarını Quadi, Qalamoukh ve Quadi el Hemar yan dereleri teşkil eder. Qalamoukh yan deresi Suruç'un Karacurun çayının devamını, Balikh nehrinin başlangıcını da Harran'ın Cullap suyu oluşturur. Balikh nehrinin 12700 km^2 lik alanının büyük bir kısmı Türkiye sınırları içindedir. Bu nehir Suriye topraklarında 105 km'lik bir yol kat ettikten sonra Raqqa'ya yakın bir mevkide Fırat Nehri'ne karışır. Balikh havzası bu alanı temsil eder (ATUK,1995:64).

Habur Nehri: Habur Nehri 31.800 km^2 lik bir drenaj havzasına sahiptir. Bu havzanın 11.000 km^2 'si Türkiye'de bulunur. Habur Nehri, Ceylanpınar Ovası'ndaki Cırcıp kuru derelerinin devamı olup, nehir başlangıcını Türkiye-Suriye sınırına yakın Türkiye'deki Habur, Suriye'deki Ras-el Ain kaynakları oluşturur. Yol boyunca birçok yan dere ile de beslenerek Suar'ın güneyinde, Fırat Nehri ile birleşir (ATUK,1995:64).

Habur Nehri'nin diğer bir kolunun başlangıcı da Kızıltepe'nin Zerkan çayıdır. Habur nehrinin Tell Tamer mevkiinde ortalama akımı $1581.3 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$ ($50.2 \text{ m}^3/\text{sn}$), Hassetche'de $54.3 \text{ m}^3/\text{sn}$ ve Souar'da $56.5 \text{ m}^3/\text{sn}$ olarak ölçülmüştür (ATUK,1995:64).

Er Radd Ve Çağ-Çağ Nehirleri: Habur Nehri'ni besleyen yan kolları Er Radd ve Çağ Çağ Nehirleri'ni teşkil eder. Türkiye'nin Midyat platosuna hakim olan Eosen kalkerlerinin beslediği Aksu-Karasu kaynakları Çağ-Çağ Deresi'nin başlangıcını teşkil eder. Çağ-Çağ Deresi Nusaybin'in hemen güneyinde Suriye topraklarına girer ve Çağ Çağ nehri adını alır. Fırat Havzası'nda yer alan Habur ve Çağ-Çağ tali havzalarının yer altı suyu rezervi $74 \text{ m}^3/\text{sn}$ olarak hesaplanmıştır (ATUK,1995:65).

3.1.5.3.Suriye Dicle Havzasının Yerüstü ve Yer altı suları

Suriye'nin Dicle Havzası Türkiye'nin Dicle Havzası'ndaki Silopi Ovası'nın devamını teşkil eder.

Dicle Nehri: Dicle Nehir Havzası 57.614 km^2 'dir. Ancak bu alanın yaklaşık 100 km^2 lik bölümü Suriye'de bulunur. Dicle nehri Türkiye-Suriye arasında devlet sınırını oluşturur. Türkiye Cizre'de ölçülen yıllık ortalama akımı (9 yıllık ortalama) 19297.00 m^3 ($612.603 \text{ m}^3/\text{sn}$) dir. Havzanın toplam su potansiyelinin % 51.9'u Türkiye'den geriye kalan % 48.1'i de Suriye ve Irak'tan kaynaklanmaktadır (ATUK,1995:76).

3.2.Suriye'nin Beşeri Coğrafya Özellikleri

Yerleşme

Bugünkü Suriye topraklarının yer aldığı bölgede, M.Ö. 4000 yıllarda ilk yerleşme birimleri olan şehirler ortaya çıkmaya başladı. Özellikle Fırat ve Dicle Nehirleri'nin alüvyonlarının oluşturduğu Mezopotamya Ovası bu bölgede yerleşmelerin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Suriye'de yerleşmelerin ortaya çıkmasında iklimin ve morfolojik yapının doğrudan veya dolaylı olarak etkisi söz konusudur. Vadi tabanlarında, ovalık alanlarda ve kıyı kesiminde kökleri geçmişe uzanan birçok şehir kurulmuştur. Bu yerleşmelerin en önemlileri ve en eskileri Şam, Halep, Hama, Humus'tur.

Suriye'de yer alan yerleşmelerin konumuna bakıldığında yerleşmelerin ülkenin batı kesimde toplandığı ve doğu kesimi ile aralarında büyük zıtlıkların olduğu görülmektedir. Ülkenin doğusuna ve kuzey doğusuna doğru yerleşmelerin Fırat Nehri

ve kolları çevresinde yoğunlaştığı görülür. Ülkenin kuzeyinde yer alan Halep şehri ile en güney uçtaki Süveyde'ye arasında bir hat çizildiği zaman Şam, Halep, Homs, Lazkiye, Tartus, İdlip gibi büyük şehrin bu hattın batı kesiminde yer aldığı görülür. Doğu kesimde ise yerleşmeler daha çok Fırat Nehri boyunca sıralanmıştır. Ülkenin güneydoğusu ise çöllerden meydana geldiği için boştur ve yerleşmelerin en seyrek olduğu alandır. Doğu ve kuzeydoğu kesiminde yer alan üç büyük şehir Deyri-Zor, Haseke ve Rakkadır.

Deyrizor ülkenin doğu kesiminde yer alan en büyük şehirdir. Tarımsal bir yapıya sahip olan şehir özellikle Fırat sayesinde hayat bulmaktadır. Deyrizor'un kuzeyinde Haseke şehri yer alır. Haseke'nin batısında ise Rakka yer almaktadır. Ülkenin doğu kesimi elverişsiz iklim ve toprak şartları bakımından yerleşmeye uygun alanlar teşkil etmez. Özellikle iklim şartlarının olumsuzluğu, yağış azlığı ve aşırı buharlaşma tarımsal yapıyı olumsuz yönde etkiledikleri için bu bölgelerde yerleşmeler su kaynaklarının kenarlarında toplanmıştır.

Doğu Suriye içinde yer alan Cezire'de özellikle tarımın yapıldığı köylere yoğun olarak rastlanır. Cezire'nin idare merkezi Habur üzerindeki Haseke burada kurulmuştur. Bu bölgedeki köylerin çoğu Türkiye sınırına yakın bölgelerdedir. Kamışlı bölgenin en büyük yerleşmelerinden biri olup Nusaybin'in karşısındadır (ÖNGÖR,1964:214).

Ülkenin batı kesimi doğu ile karşılaştırıldığında tam bir zıtlık söz konusudur. Ülkenin önemli şehirleri batı kesiminde kurulmuştur. Ülkenin 13 büyük şehri batı kesiminde yer almaktadır. Ülkenin en büyük şehirleri Şam, Halep, Hama, Humus, Lazkiye, İdlip gibi büyük şehirler ülkenin batı kesiminde yoğunlaşmıştır. Ülkenin batı kesiminde yerleşmelerin yoğunlaşmasında fiziki faktörlerin yanında ekonomik faktörler de etkili olmuştur. Batı kesimin özellikle iklim açısından daha uygun şartlara sahip olması yerleşmelerin bu kesimde yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Yerleşmelerin batıda yoğunlaşmasında tarihi faktörlerin etkisi de yadsınamaz. Geçmiş kervan yolları üzerinde yer alan Şam ve Halep gibi şehirler tarihsel süreç içinde önemini kaybetmeden günümüze kadar gelmişlerdir. Şam'ın kültürel yapısı, aynı zamanda idari merkez olması, gelişmesinde etkili olmuştur. Ülkenin kuzeyinden güneyine inen karayolu Halep, Hama, Humus ve Şam'ı birbirine bağlayarak Ürdün'e ulaşır. Özellikle önemli

kavşak noktalarında yer alan bu yerleşmelerin gelişmesinde ulaşımın büyük etkisi olmuştur. Şam ve Halep önemli kavşak noktaları üzerinde kurulmuş ülkenin en büyük iki şehridir.

Akdeniz kıyısında kurulmuş olan Lazkiye ve Tartus, Banyas gibi şehirlerin kurulması ve gelişmesi limanların gelişmesine paralel olmuştur. Özellikle 1970 sonrasında petrolün bulunması ve petrol hatlarının bu limanlara ulaşması aynı zamanda iç bölgelerden çıkartılan diğer madenlerin demir yolları ile bu limanlara ulaşması bu şehirlerin zaman içerisinde büyüyerek birer liman şehri haline gelmesine neden olmuştur. Ülkenin nüfus bakımından en yoğun olduğu alanların başında bu sahalar gelmektedir.

Suriye’de kırsal yerleşmeler oldukça fazladır ve kırsal bölgelerde yaşayan nüfus toplam nüfusun yarısına yakınına yakınını oluşturmaktadır. Kırsal yerleşmeler özellikle su kaynaklarının çevresinde yoğunlaşmış durumdadır. Ülkede 1970 yılında 6400 olan yerleşme sayısı, 1980’li yılların sonuna doğru 14.300 olmuştur. Bu yerleşmelerin 7510’nu mezra, 6535’i köy geriye kalanlar ise kasabalardan ve şehirlerden oluşmaktadır (ÖZGÜR,2001:29). Ülkenin doğu kesimindeki yerleşmelere bakıldığında kuzey kesime doğru tarım sahaları ve akarsu vadileri boyunca sıralanır. Fırat, Belih, Habur Çayı boyunca yerleşmeler sıralanmıştır. Doğu Suriye’de Cezire bölgesinde özellikle tarla tarımının yapıldığı köyler yoğunluktadır (ÖNGÖR,1964:29).

Ülkenin güney ucunda yer alan ve Batı Suriye içinde kalan Cebel-i Druz’un hemen batısındaki Havran Bölgesi’nde siyah renkli taşlardan yapılmış meskenlerden oluşan köyler kurulmuştur. Geçmişte önemli şehrsel yerleşmelerin bulunduğu sahada bugün eski önemi kaybetmiş yerleşmeler vardır. Bölgenin merkezi Süveydeye’dir.

Ülkenin batısından doğuya doğru gidildikçe değişen iklim şartları, morfolojik yapı ve ekonomik faktörlerin etkisi ile yerleşmelerin yoğunluğu ve sayısı azalmaktadır. Ülkenin büyük şehirleri ve nüfusun yoğun olduğu alanlar batı kesimde toplanmıştır. Ülkenin doğusunda yerleşmeler daha çok su kaynakları ve Fırat Vadisi boyunca toplanmış durumdadırlar. Ülkenin güneybatısı ise yerleşme bakımından ve nüfus

yoğunluğu bakımından ülkenin تنها kesimidir. öllerin kapladığı bu alanda yerleşmeler ortadan kalkmaktadır.

3.3.Suriye'nin Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Suriye'de büyük ölçüde tarım, imalat ve hizmet sektörüne dayanan karma bir ekonomi uygulanmaktadır. Özel kesimin etkinlik gösterdiği tarım, perakende ticaret ve belirli hafif sanayiler dışında ekonominin kilit dallarının çoğu devlet elindedir (AYDOS & DURAN,2000:27). Suriye'nin temel gelir kaynaklarını, petrolden elde edilen gelirler, yurtdışında çalışan Suriyeli işçilerin döviz gelirleri ve tarımsal üretim oluşturmaktadır. Suriye ekonomisi sektörel olarak incelendiğinde ekonominin tarım, imalat sektörü, madencilik ve elektrik sektörünün çok büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Toplam işgücünün dağılımı incelediğinde en büyük payın tarım ve hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Tarım % 40, hizmet sektörü % 40, sanayi ise %20'lik bir orana sahiptir.

Suriye ekonomisi ellili yılların sonunda, kamu sektörüne ağırlık verilmek üzere bir değişiklik geçirmiştir. Bu tarihlerdeki ilk reform 1958 yılında yapılan ve tarımsal toprakların mülkiyet hakkını asgaride tutarak köylüler arasındaki dağıtımı öngören tarımsal reformdur. 1963 yılındaki ihtilalden sonra ise Suriye, belli başlı sanayi ve ticaret teşebbüsleri ile bankaların ve sanayi şirketlerinin millileştirilmesine hız vermiştir. Böylece kamu sektörü, devlet kurumları şekline dönüşen müesseselerle milli ekonomideki yerini almıştır. Aynı zamanda devlet, dış ticaretin büyük kısmına sahip olmuş,petrol kaynaklarını kendi işlemeye başlamış ve Fırat üzerinde barajlar kurulmaya başlamıştır. Bunun sonucu kısa zamanda alınmış ve 1957-1968 yılları arasındaki yıllık nüfus artış hızı % 3.1 olurken milli hasılat artış hızı % 3.8 olmuştur (T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ,1985:1).

1970'den sonra hükümet tarafından uygulanan liberazasyon tedbirleri, ekonomik kalkınmanın bir bölümünün kaynağını teşkil etmiştir.Bu tedbirler, ödemeler ve dış ticaret sistemlerini serbestleştirerek ve özel sektör faaliyetlerine daha önce konmuş olan bazı kısıtlamaları yumuşatarak ülke dışındaki Suriye sermayesinin geri dönüşünü teşvik etmiştir. Diğer yandan 1973 savaşıdan sonra, Suriye Arap ülkelerinden önemli yardımlar almıştır. 1968-75 döneminde yıllık nüfus artışı %3.3 ü

geçmezken, yıllık net milli hasıla ortalaması %9.2'ye ulaşmıştır. 1980 de uygun iklim şartları tarım sektöründeki verimi %39'a yükseltmiştir. Aynı yıl sanayi üretimi % 10 artarken ticaret sektörü de % 11 genişlemiştir (İGEME,2004a).

Suriye uzun yıllar boyunca devlet ağırlıklı bir ekonomik yapı izlemiş ve bunun sonucunda 1990'lı yıllara kadar sosyalist ağırlıklı bir program dahilinde ekonomiye yön vermeye çalışmışlardır. Fakat 1990'dan sonra dışa açılma politikaları sonucunda Suriye ekonomisinin de bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Suriye Dünya Ticaret Örgütüne üyelik için başvuruda bulunmuş, Avrupa Birliği ile bir ortaklık antlaşması imzalamış, 21 Arap ülkesiyle serbest ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Bütün bunlar Suriye'nin ekonomiyi devlet kontrolünden çıkararak dışa açılma isteğini ortaya koymaktadır (İGEME,2004a).

1990'ların ortalarından itibaren Suriye ekonomisi %7'lik bir büyüme hızı yakalamıştır. 1992'de %13,5'lik büyüme hızı ile en yüksek büyüme oranına ulaşmıştır. 1980'lerin başında görülen fert başına düşen milli gelir, 1990'ların başından itibaren artmaya başlamıştır. Suriye de ekonomisinin 1990'ların başında gelişmesini sağlayan başlıca unsurlar; büyük oranda yükselen uluslar arası petrol fiyatları ile birlikte artan petrol fiyatları ve artan petrol üretimi ile birlikte artan petrol ihracatı ile birlikte petrol zengini körfez ülkelerinden sağlanan dış yardımlardır. 1990'ların başında ekonomideki büyümeye en büyük katkıyı petrol yapmıştır. Petrolle birlikte tarım sektörünün gelişmesi Suriye ekonomisinin büyümesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle tarım alanında pamuk ve hububat ürünlerindeki artış 1999 yılında yaşanan kuraklığa kadar ihracatı artırma yolunda önemli katkı sağlamıştır (İGEME,2004a).

Suriye, 2000 yılından itibaren serbest pazar ekonomisine geçiş sürecine girmiştir. Suriye sosyalist modelden yavaş yavaş vazgeçerek kamu sektörünün ekonomideki ağırlığını azaltmak üzere birtakım ekonomik reformlar gerçekleştirmeye başlamıştır (İGEME,2004a).

3.2.1.Tarım

Petrolün Suriye ekonomisindeki hakimiyetine rağmen tarım da ülke için önemli bir sektördür. İklim koşullarına bağlı olarak tarımsal üretim, ulusal gelirin üçte birini

oluşturmakta ve işgücünün de yaklaşık %30'unu istihdam etmektedir. Suriye topraklarının %28'i (5 milyon hektar) ekilebilir topraklar olmasına rağmen, bu alanın sadece %30'u sulanabilmektedir. Suriye'de tarımsal üretimi ve tarım sektörünü etkileyen en önemli faktör iklim şartlarıdır. Sulanabilen alanların azlığı tarımı yıl içerisinde düşecek yağışlara bağımlı kılmaktadır. Bu durum tarıma büyük ölçüde bağlı Suriye ekonomisini olumsuz etkilemektedir. İklim şartlarının olumsuz geçtiği yıllarda özellikle yağış azlığı tarımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Suriye ekonomisinde çok önemli bir yeri olan tarım, gördüğü ilgiye ve yapılan tüm yatırımlara rağmen henüz kendisini iklim koşullarından soyutlamış bir görünüm arz etmemektedir. Tarımsal üretim rakamlarının inişli çıkışlı bir durum göstermesi de bunun en belirgin göstergesidir.

Tarım sektörünün net milli hasıladaki payı da %20, gayri safi milli hasıladaki payı da % 20 olarak gerçekleşmiştir. Ülke aktif nüfusunun % 30 civarındaki kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır (T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ,1989:16).

Hükümet fiyat belirleme, sübvansiyon ve pazarlama kontrolleri gibi yöntemlerle sektöre müdahale etmekte olup; toprakların sahipliğini yine halka bırakmaktadır. Buğday, arpa ve şeker pancarı gibi üretimi önceden kararlaştırılan stratejik ürünlerin çoğu, küçük çiftliklerin pazar gücünü artırmak amacıyla oluşturulan kamu kurumları pazarlama kurullarında sabit fiyattan satılmaktadır. Bu fiyatlar çoğunlukla dünya piyasalarındaki fiyatların üstünde olduğundan çiftçileri korumakta ancak devlet bütçesi üzerinde önemli bir maliyet yaratmaktadır. Otoriteler kuraklık gibi zor koşulların yaşandığı zamanlarda çiftçileri desteklemek amacıyla istisnai önlemler de alabilmektedir (İGEME,2004b). Örneğin, 1999 yılındaki kuraklık boyunca hükümet çiftçilere kredi geri ödemelerinde vadeyi uzatma imkanı tanımış ve kredi koşullarını önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu krediler Tarım İşbirliği Bankası aracılığıyla verilmiş, hasat üzerinden geri ödenebilecek şekilde düzenlenmiştir.

Ülkenin en önemli tarımsal üretimi buğdaydan sağlanmaktadır. 1980'li yıllarda bu ürün üzerine uygulanan kampanya neticesinde 1992 yılında Suriye net buğday

ihracatçısı haline gelmiştir. Petrol sektörünün gelişimi öncesinden bu yana ülkenin diğer bir önemli ihracat geliri kaynağı ise pamuk olmuştur. 1980'li yıllarda pamuk ve tekstil ürünleri ihracatı ülkenin toplam ihracatının % 40'ını oluşturmuş, fakat bu oran son yıllarda %10-15 düzeyine gerilemiştir. Zeyzoun'da 2001 Haziran'da gerçekleşen sel sonrasında 7200 hektarlık pamuk tarlalarında oluşan tahribat nedeniyle 2002 yılında toplam pamuk üretimi, 2001 yılındaki üretimin % 20 altında gerçekleşmiştir (802 000 ton). Son verilere göre 2002 yılını takip eden 3 yıl içinde de üretimde bir toparlanma yaşanmamış, hatta 2004 yılında üretim 800 000 tonun altına düşmüştür (İGEME,2004b).

2004 yılı tarımsal üretim verilerine bakıldığında, elverişsiz hava koşulları ve önceki üç yıl iyi ürün alınmış olması nedeniyle ülkenin iki ana tarım ürünü olan buğday ve arpa üretiminde düşüş görülmektedir. Buğday üretimi kuraklığın yaşandığı 1999 ve 2000 yıllarında sırayla 2,7 ve 3,1 ton iken, 2004 yılında 4,5 ton olarak gerçekleşmiş ancak yine de bir önceki yıla göre üretimde %7,7 azalma görülmüştür. İç piyasadaki buğday tüketimi yıllık 3 milyon tonun üzerinde olduğundan ve yılda yaklaşık 250 000 ton buğday da tohum olarak ayrıldığından, yıllık 1 milyon tonun üzerinde buğday ihraç edilebilmektedir. Yağış miktarına bağlı olarak üretimi yıl içinde değişiklik gösteren arpa üretimi 1999 yılında yaşanan kuraklığa bağlı olarak 2000 yılında 212000 ton olarak gerçekleşmiş; 2001 yılında ise ani bir artışla 1,96 milyon tona ulaşmıştır. 2002 yılı sonrasında üretim yine azalarak 920 000 tona ve 2003 yılında da 1,1 milyon tona düşmüştür. 2004 yılında ise üretimdeki azalma bir önceki yıla göre %51'i bulmuştur. Ülkedeki depolama tesisi sayısının yetersiz olması nedeniyle tahıl (özellikle buğday) üretimindeki artıştan gerektiği kadar fayda sağlanamamaktadır. Ancak yine de depolama kapasitesi 1990'ların ortasında 1 milyon ton iken, günümüzde 4 milyon tona ulaşmıştır. Siloların kapasitelerinin iyileştirilmesi projeleri de gündemdedir (İGEME, 2004b).

Suriye'deki başlıca tarım alanları:

-Sahil boyunca Türkiye ve Lübnan sınırları arasında kalan dar bir şerit halinde uzanan ve Akdeniz iklimin hakim olduğu topraklar, bu arazilerde meyve, zeytin, tütün, pamuk gibi ürünlerin tarımı yapılır.

-Bataklıkları tarıma elverişli hale getiren ve halen Suriye'nin en verimli topraklarından bir olarak kabul edilen Oronte (Asi) Nehri Vadisi ,(El-Ghap Vadisi)

-Ürdün sınırından ülkenin kuzeydoğusuna doğru uzanan ve Fırat vadisi ile birleşen ova. Bu ova Suriye'nin en verimli tarım alanı olup, başlıca tahılların yanında ,sebze ve meyvelerin de bol miktarda yetiştiği topraklardır. Şam, Homs, Hama ve Halep gibi Suriye'nin dört en büyük şehri bu bölgede bulunmaktadır.

-Belirgin olarak pamuk ve tahıl ekimin yapıldığı ve ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Cezire bölgesi.

-Pamuk, pirinç ve tahıl tarımının yapıldığı Khabour Vadisi (T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ,1989:17).

Suriye tarımsal potansiyelini artırmak için sulama projelerine önem vermektedir ve bu doğrultuda projeler geliştirmektedir. İlk olarak Ghap bölgesinin sularını toplamak için Rastan ve Meharde isimlerinde iki baraj inşa ederek işe başlayan Suriye hükümeti Asi Nehri'nin geniş bataklık arazilerini 4.000 hektar alanındaki geniş verimli bir ovaya dönüştürmüştür. Gene Ghap bölgesindeki Sinn Nehri'nden hem içme suyu – Lazkiye için-hem de sulamada faydalanılmaktadır. Yermuk kaynakları projesi ile 6.000 hektarlık alan sulamaya açılmıştır. Rouj Projesi ile 13.500 hektar arazide tarım yapabilme imkanı doğmuş ve bataklık bölgelerinin sularının çekilmesiyle yaklaşık 5000 hektarlık arazi elde edilmiştir. 1968 yılında yapımına başlanan ve 1977 yılında biten Fırat barajı ile 640.000 hektar arazinin sulanması sağlanmıştır (T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, 1989: 17).

Hayvancılık işgücünün yaklaşık %20'sini oluşturmakta olup bedevi çobanları için başlıca geçim kaynağıdır. Suriye'de özellikle canlı hayvancılık dikkati çeken önemli bir geçim kaynağıdır. Suriye hükümeti tarım sektörü içinde hayvancılığa özel bir önem vermektedir. Hayvancılık tarımsal üretimin önemli bir bölümünü teşkil etmekte, milli gelirin artırılmasına katkıda bulunmakta, vatandaşların sağlık ve besin seviyelerinin yükseltilmesinde yardımcı olmaktadır. 1976-80 yılları arasında Hayvancılığın toplam üretimdeki payı % 27 civarındadır. Suriye'de hayvan zenginliğinin % 50'sini küçükbaş hayvancılık oluşturmaktadır. Bunların 1983 deki

sayısı 14.400.000 başa ulaşmıştır. Üretilen etin % 70-75'i küçükbaş hayvanlardan elde edilmektedir. 1981 yılı itibari ile Suriye'de 767.000 sığır, 13.360.000 koyun, 1.157.000 keçi bulunmaktadır (T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, 1989: 19-22).

1999 yılı itibari ile koyun sayısı 15.000.000 ulaşmışken, keçi sayısı 1.200.000, sığır sayısı ise 905.000'dir (AYDOS & DURAN, 2000: 53).

3.2.2.Sanayi

Suriye'de sanayileşme 1950'li yıllarda başlamış ve devletin ağır sanayiye yaptığı yatırımlarla 1970'li yıllarda hız kazanmıştır. Sanayi, petrol, tekstil, çimento, gıda-ışleme, içecek, gübre tütün ve fosfat gibi alt sektörlerden oluşmaktadır. Tekstil, gıda, deri, kağıt ve kimyasallar özel sektörün elinde iken, gübre, çimento gibi sanayiler devletin kontrolündedir. Ağır sanayide devletin ağırlığı devam etmektedir. Özel sektörün ağır sanayide katılımına izin verilmekle birlikte, depolama, pazarlama ve fiyatlama gibi alanlardaki devletin kontrolü gelir akımını ve yatırım kararlarını önemli bir şekilde etkilemektedir. Devletin talepteki artışı karşılayamaması karşısında, hükümet ağır sanayi özel sektör yatırımlarını açmaya başladı (İGEME,2004c).

Suriye'de 1963 devrimini takiben girilen kamulaştırma hareketi ticarete olduğu gibi, devletin sanayi alanındaki ağırlığını da giderek artırmıştır. Devletleştirme hareketinde öncelikle ağırlıklı ve büyük kapasiteli işletmeler alınmaya başlamıştır. Bu arada özel sektörün de yeni yatırımlar yapmasına olanak tanınmıştır. Suriye'de petrol, su, elektrik, madencilik, çimento ve ana gıda maddeleri üretim sanayi tamamen devletin elinde bulunmaktadır. Kimya, tekstil, konserve sanayileri de önemli oranda devlet kuruluşlarının tekelindedir (T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ,1989: 23-24).

İmalat GSMH'nin % 20'sini oluşturmaktadır. Devlete ait Suriye sanayi sektörü, idare, finansman, dış ticaret ve teknoloji konularında ciddi sorunlar yaşamaktadır. Suriye'nin kısa ve orta vadede sanayi stratejisi; Suriye'nin bir tarım ülkesi olması nedeniyle tarıma dayalı sanayi kollarına ve tekstil sektörüne yatırımlarıdır. Strateji kapsamında; şeker,

çimento ve gıda üretimi gibi yerel hammaddeye dayalı sanayi ürünlerinin gelişmesine öncelik verilmiştir.

Suriye'nin başlıca sanayi şehirleri Şam, Halep, Homs ve Lazkiyedir. Homs haricindeki bu merkezler, Tartous liman şehriyle beraber hafif sanayinin kurulması için yabancı sermayeyi teşvik amacıyla serbest bölge olarak da seçilen bölgelerdir.

Suriye'de 1975 yılından itibaren kamu sektörü, ülkedeki sanayi faaliyetleri başlıca 5 bölümde yürütmeğe başlamıştır. Bunlar:

- 1.Gıda maddeleri sanayi,
- 2.Tekstil maddeleri üretimi,
- 3.Çimento üretimi,
- 4.Şeker üretimi,
- 5.Kimyasal maddeler üretimidir.

Suriye'de sanayileşme 1950'li yıllarda başlamış ve devletin ağır sanayiye yaptığı yatırımlarla 1970'li yıllarda hız kazanmıştır. Sanayi, petrol, tekstil, çimento, gıda-ışleme, içecek, gübre, tütün ve fosfat gibi alt sektörlerden oluşmaktadır. Tekstil, gıda, deri, kağıt ve kimyasallar özel sektörün elinde iken, gübre, çimento gibi ağır sanayiler devletin kontrolündedir. Halihazırda, Suriye ile AB arasında görüşmeleri devam eden Avrupa-Akdeniz Serbest Ticaret Ortaklığı Anlaşması, Suriye sanayisinin modernleştirilmesini gerektirmektedir. Tahminlere göre sanayinin Avrupa standartlarına getirilebilmesi için 6 milyar dolarlık yeni yatırım gerekmektedir. Suriye'de 45 ilaç üreticisi faaliyet göstermektedir. İlaç ve tıbbi ekipmana talep gün geçtikçe artmaktadır. Hükümet, 21 yeni hastane inşa etmeyi planlamaktadır. Özellikle tüketim ürünleri sektöründe hafif sanayi ekipmanlarına olan talep artmaktadır (KOSGEB,2003).

Suriye endüstrisi 1990'lara kadar devletin kontrolünde iken, ekonomik reformlar sayesinde ulusal ve yabancı özel şirketlerin imalat sanayinde faaliyette bulunmaları sağlanmıştır. 2004 yılında kamu sektörü sanayi üretimi genel endeksi % 9,8 düşmüştür. 2003 yılında ise endekste ki azalma %6,4'ü bulmuştur. Bu değer kayıplarının ham

petrolü de içeren maden ve taşocağı üretiminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Hükümet, sanayi sektörünün geliştirilmesi için Şam, Halep ve Homs'ta üç ayrı organize sanayi bölgesi oluşturulmuştur. Şam'da (Adra, 400 hektar), 1,4 milyar SL. Halep'te (Al-Sheikh Najar, 550 hektar), 2,1 milyar SL ve Homs'tada (Hassia, 831 hektar), 2,24 milyar SL. harcanarak organize sanayi bölgeleri kurulmuştur (İGEME,2004c).

Suriye'de sanayinin geleceği bir yandan hükümet, diğer yandan kamu ve özel sektörler arasındaki koordinasyona bağlıdır. Ülkenin geçmişten gelen güçlü bir imalat sektörü vardır fakat henüz global rekabetin getireceği riskleri kaldıracak kadar güçlü değildir. Suriye'de sanayinin geliştiği Şam, Halep, Homs gibi şehirler ülkede nüfusun sık olduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şehirler arasındaki karayolu bağlantısı ve bu şehirleri Lazkiye ve Tartus'a bağlayan karayolu ulaşımı ve liman ile olan bağlantı bu şehirlerde sanayinin gelişmesine olanak sağlamış ve nüfusu kendine çekerek cazibe merkezi haline gelmişlerdir.

3.2.3.Yeraltı Kaynakları ve Madenler

3.2.3.1.Petrol

Petrol Suriye ekonomisinin en önemli kaynaklarından birisidir.1955 yılında bir ABD şirketi ile, 1956'da bir Batı Alman ortaklığı ile yapılan anlaşmalarla başlanılan petrol aramaları,ilk olarak ülkenin kuzeydoğusundaki Karatchok'da çıkarılmıştır. Daha sonra bunu Suweidiyah kuyusu takip etmiştir. Fakat çıkarılan petrolün kalitesinin iyi olmadığı anlaşılmıştır. 1963 yılından sonra bu kuyularda millileştirilmiş ve 10 yıl boyunca petrol araştırmaları Genel Petrol Araştırmaları Şirketi isimli kamu kuruluşu tarafından ve Sovyetlerin yardımıyla sürdürülmüştür. 1968 de faaliyete geçen Suweidiyah Kuyusu yıllık petrol üretimi birinci yılda 1 milyon ton olmuş ve bunun 833 bin tonu ihraç edilmiştir. Üretim Karatchok Kuyusu'nunda hizmete girmesiyle 3.2 milyon tona yükselmiştir. Üretim istisnalar dışında sürekli bir artış periyodu izlemiştir. 1979'da 6,3 milyon ton, 1974'de 5,4 milyon ton, 1980'de 8,3 milyon ton, 1983'de 9,5 milyon tona ulaşmıştır. Petroldeki kükürt tenörünün fazlalığına rağmen petrol, Suriye'nin ihracattan elde ettiği gelirlerin tek başına % 70'ni oluşturur (T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ,1989:32).

Suriye'nin ilk ticari petrol sahası üretime 1968 yılında açılmış, ancak 1980'lerin ortasına kadar ihracat yapılamamıştır. Ülke Ortadoğu standartlarına göre büyük bir petrol ihracatçısı olmayıp, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'ne (The Organization of the Petroleum Exporting Countries OPEC) de üye değildir. Ne var ki, petrol ekonominin temel ögesi haline geldiğinden beri Suriye'nin petrol ihracatı toplam ihracatın üçte ikisini, GSYİH'nin %15-20'sini oluşturmaktadır. Petrol üretimi 1986 yılından 1995 yılına kadar düzenli bir şekilde artmış, 1995 yılında üretim günlük 600 000 varille en yüksek noktaya ulaşmıştır. Bundan sonra ise Fırat Petrol Havzası tükenmeye başlayınca üretimde hızlı bir düşüş başlamıştır. 2005 yılında Suriye günlük ortalama 422 000 varil petrol üretimi gerçekleştirmiş olup, bu miktar 2004 yılı üretiminin (443 000 varil/gün) %10 altındadır. 2006 yılında günlük petrol üretiminin 400 000 varile gerilediği tahmin edilmektedir (İGEME,2004c).

2005 yılında petrol ürünleri tüketimi günlük 230 000 varil iken, ihraç edilen ham petrol miktarı günlük 200 000 varilin altında kalmıştır. Bu miktar aynı zamanda 1980'lerden bu yana üretimde görülen en düşük miktardır. 2005 yılında petrol fiyatlarının yüksek seyretmesi nedeniyle üretimdeki düşüşün elde edilen gelirlere yansması daha hafif düzeyde olmuştur. Suriye 2006 yılı itibariyle net ham petrol ithalatçısı bir ülke haline gelmiştir ve bunun ekonomi üzerindeki olumsuz etkisinin 2007 yılında 1 Milyar \$'ı bulması beklenmektedir. Bu durumun en büyük sebebi, petrol ürünleri ithalatı ve yabancı şirketlere ödenen telif hakları toplamının ham petrol ihraç gelirleri toplamının aşmasıdır. Hükümet 2008 yılında KDV'yi uygulamaya geçirecek ve petrol fiyatlarına yönelik sübvansiyonları keserek mali dengeyi yeniden sağlamayı amaçlamaktadır. Hükümet rafineri yatırımlarının artırılmasını teşvik etmiş, fakat Homs ve Hama'daki devlet tarafından işletilen rafinerilerin yenilenmesi çalışmalarının 20 yıl sonra bitmesi beklendiğinden istenen ölçüde kapasite artırımını sağlanamamıştır. Rafineri projelerinin sermaye maliyetinin fazla olması nedeniyle, üretim kapasitesini günlük 100 000 varil artırmaya yönelik bir proje için 1 Milyar \$ ek finansman gerekmekte ; ve sonuçta kalkınma yardımları olmadan bu büyüklükte bir projenin uygulanması yapılabılır görünmemektedir (İGEME,2004c).

Suriye'nin petrol endüstrisi son yirmi yıldır Al Furat Petrol Şirketi'nin kontrolündedir. Ülkedeki ikinci önemli petrol şirketi ise Deir al Zour Petrol Şirketi'dir. 1990'ların sonundan itibaren düşüş eğiliminde olan üretim nedeniyle sektörde daha fazla yabancı ortaklığa faaliyet izni verilmiş, şirketlere daha avantajlı keşif sözleşmeleri sunulmuş ve daha gelişmiş teknolojiler kullanılmaya başlanmıştır. 2003 yılı sonlarında bu amaçla vergi imtiyazları sağlanmış, hükümet 2004 ve 2005 yılları için keşif sözleşmeleri imzalamıştır. Fakat Mayıs 2004'te uygulanmaya başlanan Amerikan yaptırımları, birçok şirketin Suriye pazarını yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır.

3.2.3.2.Doğalgaz

Petrol üretimindeki düşüş ve iç piyasada artan enerji ihtiyacı ile birlikte 1999 yılından itibaren hükümet, ülkedeki önemli doğalgaz rezervlerinin keşfine ve daha aktif bir şekilde işletilmesine karar vermiştir. Suriye'nin yeni enerji santrallerinin çoğu doğalgaz ile çalışmaktadır. Ülkenin en büyük doğalgaz rezervi iç kesimlerdeki Palmira yakınlarındadır.

Toplam doğalgaz üretimi 1997 yılında 2 milyar m³ iken, bu miktar 2003 yılında 8,5 milyar m³ 'e yükselmiş, 2004 yılında ise 8,1 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir (İGEME,2004c).

Ülkede üretilen doğalgazın büyük kısmı kuzeydoğuda, geri kalan kısmı ise özellikle Suweidiyeh'teki alanlardan çıkarılmaktadır. Ne var ki doğalgaz kaynaklarının çoğu tükenmiş olmakla birlikte, Jebeisa'da kurulması planlanan bir gaz işleme tesisi 1988 yılına kadar faaliyete geçirilememiştir. Ekim 1997'de Palmira yakınlarında yeni bir doğalgaz kaynağının keşfi ile birlikte yeni boru hatları döşenmiş, işleme tesisleri inşa edilmiş ; böylece sektördeki gelişme hız kazanmıştır. 2005 yılı sonu itibariyle yabancı şirketlerin hizmet sözleşmelerinin vadesi dolmuş ve böylelikle işlemler Suriye Gaz Şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. Mayıs 2004'te uygulamaya başlanan Amerikan yaptırımları, Amerikan yapımı ekipmanları ithal eden ve sektörde faaliyet gösteren birçok şirketi doğrudan ve çok sayıda yatırımcıyı da dolaylı biçimde etkilemiştir.

3.2.3.3. Madenler

Fosfat, ÷lkede çıkarılan madenlerin en önemlisidir. 1990'ların başında üretim hızla azalmış, dünyada fosfata talebin azalması ve dolayısıyla fiyatların düşmesi sonucunda 1990 yılında 1,63 milyon ton olan fosfat üretimi 1993 yılında 930 000 tona gerilemiştir. 1993'ten sonra ise üretim artış trendine girmiş ve 2002 yılında 2 milyon tonun üstüne çıkmıştır. Fosfatın yanı sıra ÷lkede mermer, ali taşı, tuz, çakıl taşı, kum taşı çıkarılmakta ve bu ürünlerden az miktarda da yurt dışına ihraç edilmektedir (İGEME,2004c).

4.SURİYE'DE NÜFUSUN GELİŞİMİ

1878 yılından itibaren tarihsel süreç içinde Suriye'de nüfus sürekli olarak artmıştır. Osmanlı Devleti döneminde Suriye'de nüfus artış hızı çok yüksektir. Hızlı nüfus artışı sonucunda nüfus 1878-1915 yılları arasında 666.063 kişiden 1.040.561 kişiye ulaşmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin 1900'lü yılların başından itibaren sürekli savaş halinde olmasına ve I.Dünya Savaşına rağmen Suriye'nin nüfus artışında azalma olmamıştır.

Tablo 3: 1878-1914 Yılları Arasında Suriye Vilayeti'nin Toplam Nüfusu.

Yıllar	Toplam Nüfus	Yıllar	Toplam Nüfus
1878	666.063	1896-97	851.251
1878-79	674.988	1897-98	860.113
1879-80	684.046	1898-99	869.068
1880-81	693.236	1899-1900	878.869
1881-82	702.563	1900-01	888.787
1882-83	712.029	1901-02	898.822
1883-84	721.635	1902-03	908.974
1884-85	731.383	1903-04	919.245
1885-86	741.276	1904-05	929.639
1886-87	751.568	1905-06	940.155
1887-88	762.018	1906-07	950.794
1888-89	772.629	1907-08	961.560
1889-90	783.404	1908-09	972.451
1890-91	794.344	1909-10	983.472
1891-92	805.453	1910-11	994.623
1892-93	816.734	1911-12	1.005.906
1893-94	825.226	1912-13	1.017.322
1894-95	833.810	1913-14	1.028.873
1895-96	842.484	1914-15	1.040.561

Kaynak:MC CARTHY,2002:182.

Suriye'de Osmanlı Devleti döneminde yapılan sayımlarda kadın nüfusunda sayımlara katılmıştır. Buna sebep muhtemelen Suriye'deki kadın nüfusun daha az göç etmesi ve olduğu eyalette kalması olarak görülebilir. Güney ve çöl bölgesi doğru olarak 1912 yılına kadar sayılmamıştır. Güney ve çöl bölgesinin nüfusu 1911-12 sayımından

alınmış ve sayılmayan çocuk nüfusu da, toplam nüfusa eklenerek hesaplanmıştır. 1911-1912 sayımına ait olan bu veriler Osmanlı'dan ayrılmadan önce Suriye Vilayeti'nde yapılan en doğru nüfus sayımı olarak kabul edilmektedir (MC CARTTHY,2001:182).

Osmanlı Devleti döneminde Suriye Vilayeti'nin nüfusu Şam ve Hama eyaletlerini içine alacak şekilde ilk defa 1882-83 yılında yapılmıştır (MCCARTTHY,2002:181). Fakat Suriye Vilayeti'ne ait daha önceki yıllara ait nüfus verileri de bulunmaktadır. Suriye Vilayeti'nin 1878 yılındaki nüfusu toplam 666.063 kişidir. 1878 yılından itibaren nüfusun artış içinde olduğunu görmekteyiz. 1882-83 yılında toplam nüfus 712.029 kişiye ulaşmıştır. Yıllar itibari ile Suriye Vilayeti'nde nüfus sürekli olarak artmış ve 1891-92 yılında 800.000 kişiyi geçmiştir. Hızlı nüfus artışı 1800'lü yılların sonuna doğru devam etmiş ve 1902-1903 yılında 908.974 kişi olmuştur. Hızlı nüfus artışı sonucunda Suriye'de 25 yıl içerisinde nüfus çok büyük bir büyüme göstermiştir. 1907-08 yılında nüfus 961.560 kişiye ulaşmış ve 1878 yılından itibaren 30 yıl içinde nüfus % 50 oranında artmıştır. 1911-12 yılında Suriye'de nüfus 1.005.906 kişi olmuştur (Tablo 3). Hızlı nüfus artışında yüksek doğum oranları etkili olmuştur. Özellikle kırsal yerleşmelerin hakim olduğu Suriye, kırsal kesimde çalışacak işgücüne duyulan ihtiyaç ve dini olgular nüfusun artmasında etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti zamanında bölgenin nüfusu hakkındaki bilgiler haneye göre hesaplanmıştır. 1912 sayımından önce sistemli bir sayım yapılmamıştır. Bu ihtimallere rağmen Osmanlı İmparatorluğu kaynakları sık-sık Suriye'nin Şam sancağı ve Hama sancağının bir kısmının nüfus bilgilerini sıralamıştır (MCCARTTHY,2002:181).

Tablo 4:1887-1901 Yılları Arasında Suriye Vilayetinde Şam ve Hama Sancaklarının Nüfusu.

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1877-78	199.122	206.430	405.652
1895-96	222.130	236.100	458.230
1897-98	228.948	245.228	474.116
1898-99	232.435	250.651	483.086
1899-00	233.204	252.507	485.711
1900-01	234.342	257.099	491.411

Kaynak: MCCARTHY,2002:181.

Tablo 4 incelendiği zaman 1877 yılından itibaren Suriye Vilayeti'nde Şam ve Hama'nın nüfusunun sürekli olarak arttığı ve kadın nüfusun erkek nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına rağmen nüfusun sürekli bir artma eğiliminde olması dikkat çeker. Diğer bir dikkat çekici durum ise kadın nüfusunun sürekli olarak erkek nüfusundan daha fazla olmasıdır. Bu durumun temel sebebi erkek nüfusun askere alınması ve savaşlarda meydana gelen kayıplardır.

16 yy'da Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan ve Şam ve Halep şehirlerinin nüfuslarına baktığımız zaman: Şam'ın nüfusu 1520-1530 yılları arasında 57.326 kişi iken 1580 yılında 42.779'a kişiye düşmüştür. Aynı dönemde bugünkü Suriye sınırları içinde kalan Halep'in nüfusunun 1520 yılı öncesi 67.344 kişi, 1520-1530 yılları arası 56.881 kişi, 1580 yılı sonrası ise 46.345 kişi olduğu görülmekte ve her iki şehrin nüfuslarında bir azalma dikkat çekmektedir (BEHAR ,1996:5). 18.yy geldiğimiz zaman Halep şehrinin nüfusu 1790-1800 yıllarında 100.000 kişiye ulaşmıştır.¹

1844 yılı sayımında Şam'ın nüfusu 100.000 kişi olarak verilmektedir. Halep şehri de 100.000 nüfusa sahipken, İzmir'in nüfusu 156.000 kişi, Beyrut'un nüfusu 30.000 kişi, Kudüs'ün nüfusu 20.000 kişi olarak verilmektedir (BEHAR,1996:27).

¹ Bu nüfus sayıları tahmini değerler olup farklı yöntemler kullanılarak hesaplanmıştır. Hane sayısı 5 veya 8 ile çarpılarak nüfus sayımları yapılmıştır.

Görüldüğü gibi Şam ve Halep gibi şehirler Osmanlı Devleti döneminde de nüfus bakımından önemli merkezlerdir.18 yy. başlarından 20 yy. başına kadar Şam ve Halep'in nüfuslarında önemli bir artış meydana gelmiştir. 1831 yılında nüfusu 150.000 kişi olan Halep 1915 yılında 200.000 kişiye ulaşmıştır. Şam ise 1915 yılında 201.470 kişiye ulaşmıştır. Halep yüz yıl içerisinde nüfusunu %50 artırmıştır, Şam ise çok daha büyük bir büyüme göstermiştir. Bu nüfus tahminleri değerler olup birbirinden farklı değerler ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Mc Carthy 1911 yılında Şam'ın nüfusunu 222.624 kişi verirken, Halep'in nüfusunu 126.676 kişi olarak vermiştir. Halep ve Şam tarihsel süreç içindeki önemi günümüze kadar devam ettirmiştir. Başkent Şam günümüzde Ortadoğu'nun ve Suriye'nin en önemli şehir merkezlerinden biri durumundadır. Karayolu ağlarının kesişme noktasında bulunması kuzey-güney doğrultusunda bağlantıyı sağlaması Şam'ı önemli bir merkez durumuna getirmektedir. Şam tarihsel kimliğini günümüze kadar taşımış ve bu süreç içinde büyümeye devam etmiştir.

Kazaların nüfusu sayılırken hatalar meydana gelmekte ve rakamsal hatalar daha öncekilerde olduğu gibi düzeltilmektedir. Her kazada sayılmayan nüfusun eşit olduğu varsayılmıştır. Sayım sırasında Osmanlı kontrolü altındaki bu şehirlerin nüfusları gereğinden fazla büyük, kırsal alanlar ise gereğinden daha küçük sayılmıştır. Sayımı yapılmamış bölgeler hakkında bilgi edinebilmek için 1911-12 yılında yapılan sayım sonuçları doğruluk açısından daha kesin bilgiler vermektedir. Havran ve Kerak'ın nüfus artışının diğer şehirlerinki ile aynı olduğu düşünülerek yapılmıştır. Şam (Damascus) bu illere dahil edilmemiştir. Çünkü Şam'ın nüfus artış oranı diğer illere göre çok yüksektir. Daha sonra elde edilen bilgiler Şam ve Hama sancaklarına eklenmiştir (MC CARTHY,2001:182).

Nüfus sayımları Suriye'de düzenli aralıklarla yapılmamıştır. 1947 yılından başlayan ve 10'ar yıl arayla yapılması planlanan nüfus sayımları belirli periyodik bir aralık izlemeden sayımlar yapılmıştır. Suriye'nin ilk nüfus sayımı 1947 yılında yapılmasına rağmen ayrıntılı sonuçları açıklanmamış ve 1960 yılında yapılan nüfus sayımı ilk resmi nüfus sayımı olarak kabul edilmiştir. Suriye'de ilk resmi nüfus sayımı bağımsızlığını kazandıktan 1 yıl sonra 1947 yılında gerçekleştirilmiştir. 1947 nüfus

sayımı sonuçlarına göre Suriye nüfusu 3.257.000 kişiden oluşmaktadır (Tablo 5). 1947 nüfus sayımını gerçekleştirmenin ana amacı seçim listeleri hazırlamaktı. Cinsiyet ve din ayrımı yapısına göre yapılan nüfus sayımının sonuçları hiçbir zaman açıklanmamıştır (WINCKLER,1999:28). 1960 nüfus sayımı bütün Suriye’yi ve onun yerleşik nüfusunu içine alan, nüfus sayım araştırmalı, bilimsel bir nüfus sayımıydı.1960-1965 ilk 5 yıllık kalkınma planı için nüfusun dağılımının bilgi güvenilirliği gerekmektedir. Nüfus sayımı, Merkezi İstatistik Komitesinin kararı altında, İstatistik ve Nüfus Sayımı Müdürlüğü tarafından yönetildi. Sayım iki büyük şehir Şam (Damascus) ve Halep’le (Aleppo) birlikte ülkenin 11 ilinin bölgesel kısımlarını kapsadı. Sayımda İller, mıntika ve nahiye ile birkaç köyde dahil edilerek bölündü. Bu Suriye’de yapılan ilk geniş araştırmalı nüfus sayımı olmasına rağmen görünüşe göre sayımda bazı ciddi hatalar vardı. Büyük göçebe ve yarı göçebe sayılarıyla yabancı mülteci sayısı sayım listelerine eklenemedi. Ek olarak resmi olarak benimsenmiş, güvenilir bilgi ve eksikliğin sonucu olarak yıllık doğal artış oranı 1950’ler boyunca yetkililer tarafından % 2.2 olarak rapor edildi. bilgisi (WINCKLER,1999:28). 1960 yılında yapılan ilk geniş kapsamlı nüfus sayımına göre Suriye’nin toplam nüfusu, 4.565.000 kişi olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5:Suriye’de Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Nüfus (1000 kişi).

Yıllar	Kadın Nüfus	Erkek Nüfus	Toplam Nüfus
1947	-	-	3257
1960	2344	2221	4565
1970	3071	3233	6304
1976	3740	3985	7725
1981	4424	4622	9.046
1994	6733	7049	13.782
2004	8760	9161	17.921
2007	9374	9798	19.172

Kaynak: WINCKLER,1999:64; SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1989:65; CBSSYR,2007.

1970 yılı nüfus sayımı Seçimler CBS tarafından facto temelinde gerçekleştirildi (WINCKLER,1999:28).1970 nüfus sayımına göre Suriye nüfusu 6.304.000 kişidir

(Tablo 5). Nüfusun 3.071.000'ni kadın nüfus, 3.233.000'ni erkek nüfus meydana getirmektedir.

1976 örnek nüfus sayımının amacı Suriye nüfusunun yapısal düzenlemesinin sayısal resmini çizmek, onu etkileyen sosyo-ekonomik faktörlerin izini sürmek ve iki önceki nüfus sayımında toplanmış dataları karşılaştırılabilir gösterge temin etmektir (WINCKLER,1999:28).1976 yılında Suriye'de toplam nüfus 7.725.000 kişidir. Nüfusun 3.740.000'ni kadınlar, 3.985.000'nini erkekler meydana getirmektedir (Tablo 5).

Suriye'de 8 Eylül 1981'de yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, Suriye'nin toplam nüfusu 9.046.000 kişidir. Nüfusun 4.424.000'ni kadınlardan, 4.622.000'ni erkeklerden meydana gelmektedir

Suriye'de 3-9 Eylül 1994 tarihinde gerçekleştirilen nüfus sayımına göre 1994 yılında Suriye'nin toplam nüfusunun 13.782.000 kişidir. Nüfusun 6.733.000'nini kadınlar, 7.049.000'nini ise erkekler oluşturur. 2004 yılında yapılan nüfus sayımına göre Suriye nüfusu 17.921.000 kişidir.

2007 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Suriye'nin toplam nüfusu 19.172.000 (Tablo 5).1947 nüfus sayımından itibaren yapılan ve belirli bir periyodik sıra takip etmemiş olan sayım sonuçlarına göre Suriye çok hızlı bir nüfus artış hızına sahne olmuştur. Nüfus geçen 60 yıl içerisinde 6 kat artmıştır.

Tablo 6:1947-2007 Döneminde Suriye’de Nüfusun Değişimi (1000 Kişi).

Yıllar	Kadın Nüfus	Erkek Nüfus	Toplam Nüfus
1947	-	-	3257
1952	-	-	3434
1960	2344	2221	4565
1970	3071	3233	6304
1976	3740	3985	7725
1981	4424	4622	9046
1994	6733	7049	13782
1995	6979	7306	14285
1996	7167	7503	14670
1997	7360	7706	15066
1998	7559	7914	15473
1999	7763	8128	15891
2000	7977	8343	16320
2001	8168	8552	16720
2002	8367	8763	17130
2003	8571	8979	17550
2004	8760	9161	17921
2005	8929	9340	18269
2006	9154	9563	18717
2007	9374	9798	19172

Kaynak: WINCKLER, 1999:S.64; SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1989:65; CBSSYR,2007.

Suriye’nin 1947-2007 yılları arasındaki nüfus değişimi incelendiği zaman nüfus sürekli olarak bir artma eğilimi içinde olduğu görülür. 50 yıllık zaman dilimi içerisinde Suriye nüfusu 3.257.000 kişiden, 19.172.000 kişiye ulaşarak yaklaşık olarak 6 kat artmıştır (Tablo 6). 50 yıllık bir zaman süreci içinde oldukça yüksek bir artış oranına tekabül etmektedir. 1960 yılından itibaren yapılan düzenli nüfus sayımları sonuçlarına göre nüfusun özellikle 1960-1970 yılları arasında büyük artış olduğu göze çarpmaktadır. 10 yıllık zaman sürecinde % 32,49 gibi çok yüksek bir artış hızıyla karşı karşıyayız (Tablo 7). Arap İsrail savaşlarının yaşandığı bu dönemde bu kadar yüksek artış hızı dikkat çekicidir. Savaş yıllarında dünyada nüfus artış hızı sürekli olarak düşme eğilimi içinde olduğu bilinmektedir.

Tablo 7:1960-2007 Yılları Arasında Suriye’de Nüfus Artış Hızı (‰)²

Yıllar	Erkek Nüfus Artış Hızı (‰)	Kadın Nüfus Artış Hızı (‰)	Toplam Nüfus Artış Hızı (‰)
1960	-	-	35,82
1970	37,8	27,19	32,49
1976	35,09	33,07	34,11
1981	29,86	33,82	31,78
1994	32,68	32,52	32,6
2004	26,38	26,49	26,43
2007	22,56	22,73	22,64

Suriye’deki nüfus artış hızı incelendiği zaman 1960 yılından itibaren nüfus artış hızında bir azalma meydana gelmiştir. 1960 yılında ‰ 35,82 olan artış hızı, 1970 yılında ‰ 32,49’a düşmüştür. 1976 yılında nüfus artış hızı ‰ 34,11’e çıkmış ve tekrar artma seyri içine girmiştir. 1981 yılında nüfus artış hızı ‰ 31,78’e düşmüştür. 1994 yılında nüfus artış hızı ‰ tekrar yükselerek ‰ 32,6 olmuştur. 2004 yılında ise 1960 yılından itibaren en düşük seviyeye indiğini görmekteyiz. 2004 yılında nüfus artış hızı ‰ 26,43 olmuştur. 2007 yılında ‰ 22,64 e düşmüş ve Suriye’nin 1960 yılından itibaren geçen 47 yıllık sürede gördüğü en düşük nüfus artış hızı olarak karşımıza çıkmaktadır. Artış hızı incelediğimizde özellikle erkek nüfusun artış hızının bazı yıllar toplam artış hızından daha fazla olduğu görülmektedir. 1970 yılında erkek nüfusun artış hızı ‰ 37 iken, kadınlardaki artış hızı daha düşüktür ve ‰ 27,19 artış hızına sahiptir. 1970 yılında

$$r = \frac{\log P - \log P_0}{n \cdot \log e}$$

Nüfus artış hızı formülü kullanılarak hesaplanmıştır (AVCI,1999:234).

P=İkinci sayım

P₀=İlk sayım

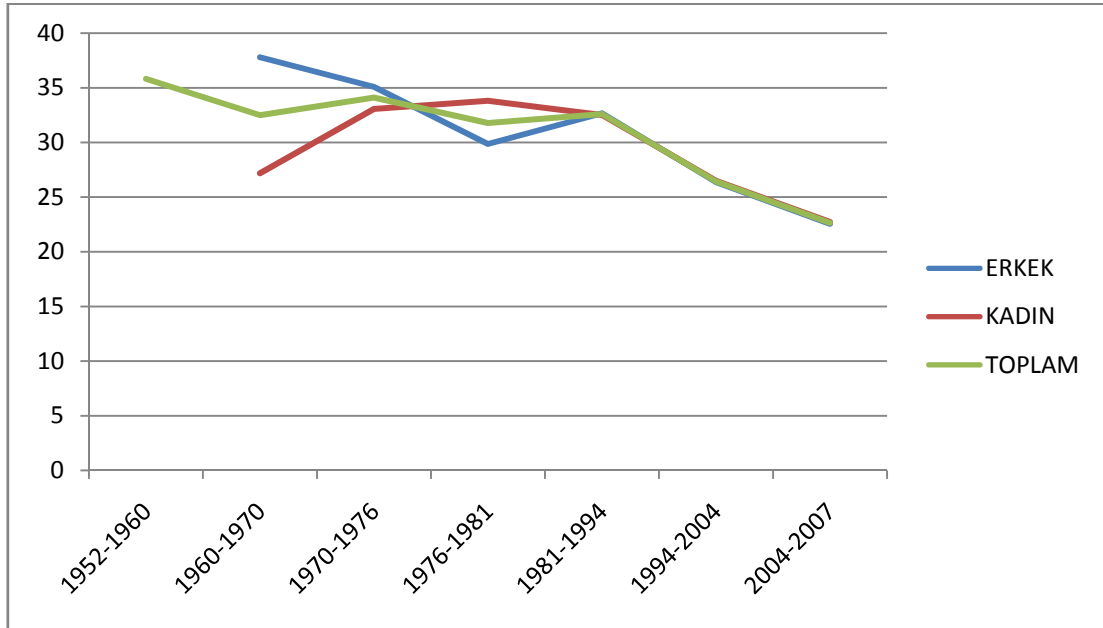
n =İki sayım yılı arasındaki süre

e =2.71 sabit sayı

r = Yıllık nüfus artış hızı.

toplam nüfus artış hızı % 32,39'dur. Bundan sonraki süreçte nüfus artış hızında çok büyük oranda bir azalma olmamıştır ve 1981 yılında % 31,78 olmuştur ve 21 yıllık bir zaman diliminde yaklaşık % 4'lük bir azalma yaşanmıştır (Tablo 7) .

1981 yılından sonrada Suriye'de nüfus artış hızını devam etmiş fakat geçmiş yıllara oranla azalmıştır.13 yıllık bir zaman sürecinde nüfus artışında sadece % 1'lik artış olmuştur. Nüfusun ise sayısal olarak ortalama 9 milyondan 13 milyona yükseldiğini görmekteyiz. Nüfus artış grafiğinden de görebileceğimiz gibi Suriye'de nüfus artış hızı 1981 yılından itibaren yavaşlamış ve 1994 yılından sonra ise düşme eğilimine girmiştir. Fakat Suriye'nin nüfusu kişi sayısı olarak sürekli bir artma eğilimi içinde olmuştur. Suriye özellikle bir tarım ülkesi olduğu için ve insan gücüne duyulan ihtiyaç nüfus artış hızının yüksek olmasında rol oynamıştır. Diğer bir faktör İsrail tehdidi ve İsrail ile olan savaşlar ve asker ihtiyacı Suriye'nin nüfus artış hızının artmasında önemli rol oynamıştır.

Şekil 4:Suriye'de Nüfus Artış Hızı

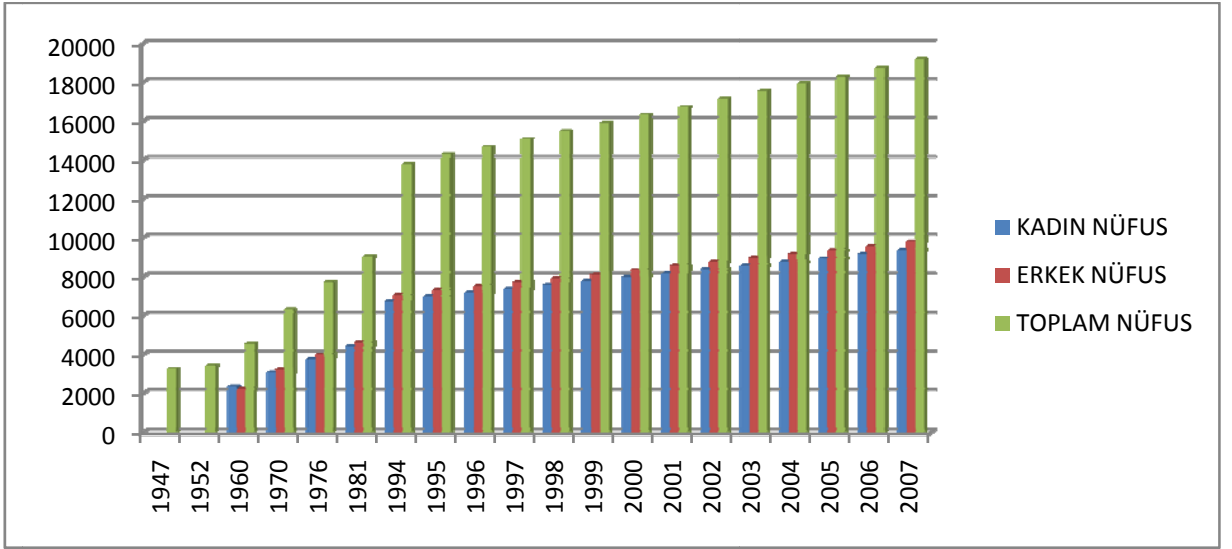
1994 yılına geldiğimizde % 32.6 gibi yüksek bir nüfus artış hızıyla karşılaşmaktayız. Yüksek doğum oranları ve iyileşen sağlık hizmetleri sonucu azalan bebek ölümleri nüfusun artışını etkileyen en büyük etmendir.

2004 yılında nüfus artış hızında bir düşme eğilimi olmasına rağmen Suriye'nin nüfus artış hızının halen Dünya ortalamasının üzerinde olduğunu görmekteyiz. ‰ 26.43 gibi yüksek bir nüfus artış oranına sahiptir. 1994 yılından itibaren Suriye'de nüfus artış hızında bir azalma dikkat çekmektedir. Erkek nüfus artış hızı 2004 yılında ‰ 26.38, kadın nüfus artış hızı ise ‰ 26.49'dur. Kadın nüfus artış hızı, toplam artış hızından daha fazladır (Tablo 7).

2007 yılında Suriye'de nüfus artış hızı ‰ 22,64'e düşmüştür. 47 yıllık bir zaman sürecinde ‰ 13'lük bir düşüş meydana gelmiştir. Erkek nüfus artış hızında da önemli bir azalma meydana gelmiş ve 2007 yılında erkek nüfus artış hızı ‰ 22.56'ya gerilemiştir. 1970 yılında erkek nüfus artış hızı ‰ 37.8 ve ‰ 15 oranında bir azalma meydana gelmiştir. Kadın nüfus artış hızı 1970 yılından sonra bir artma seyri yaşamış ve artış hızı ‰ 27.19'dan, 1976 yılında ‰ 33.07'ye, 1981 yılında 33.82'ye çıkmıştır ve 1994 yılında 32.52 olmuş, sonra tekrar düşmeye başlamıştır ve 2004 yılında ‰ 26.49 olmuştur. 2007 yılında ise kadın nüfus artış hızı ‰ 22.73'ye kadar gerilemiştir (Tablo 7).

Görüldüğü gibi Suriye'de nüfus sürekli olarak bir artma eğiliminde olmasına rağmen nüfus artış hızında 1994 yılından itibaren bir düşüş meydana gelmiştir.1994 yılından sonra bir düşme eğilimi göstermesine rağmen Suriye'de nüfus artış hızı hala çok yüksek olup, Dünya ortalamasının üzerindedir. Bu kadar yüksek bir nüfus artış hızının beraberinde bazı problemleri de getireceği de muhakkaktır. ‰ 11 civarına varan işsizlik oranının artması eğitim ve sağlık hizmetlerin aksaması ve milli gelirin azalması ve kalkınmasının yavaşlamasına neden olacaktır.

Tarıma dayalı ekonomik yapı ve kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun oranının fazla olması nüfus artış hızını artırmaktadır. Özellikle gelenekler nüfus artışında önemli rol oynamaktadır. İsrail'in Ortadoğu'da sürekli olarak tehdit olarak görülmesi ve özellikle insan kaynaklı askeri gücün fazla olması daha güçlü olunacağı düşüncesini beraberinde getirmiş ve büyük bir ordu besleme gereğini duyan Suriye'de nüfus artış hızının yüksek olmasında etkili olmuştur.

Şekil 5:Suriye’de Yıllara Göre Nüfus Miktarı.

5.SURİYE’DE NÜFUSUN DAĞILIŞI VE YOĞUNLUĞU

Nüfus dağılışı bireylerin yada grupların mekan üzerinde yerleşmeleriyle meydana getirdikleri gerçek bir kalıp olarak tanımlanmıştır. Yeryüzün de insanların ne şekilde dağıldıkları konusu beşeri coğrafyanın en temel ve önemli yanlarından birisini oluşturmaktadır. Bir yerden diğerine olan nüfus farklılıkları, o yerin özellikleri ve içerisinde yaşayan insanların hayat tarzları hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olur (TÜMERTEKİN & ÖZGÜÇ,1997:308-312).

Nüfusun dağılışıyla ilgili faktörleri iki grupta toplamak mümkündür.

-Doğal çevrenin verimi ve yerleşmeye uygunluğu ile ilgili faktörler; iklim, toprak, su kaynakları, yüzey şekli ve maden kaynakları.

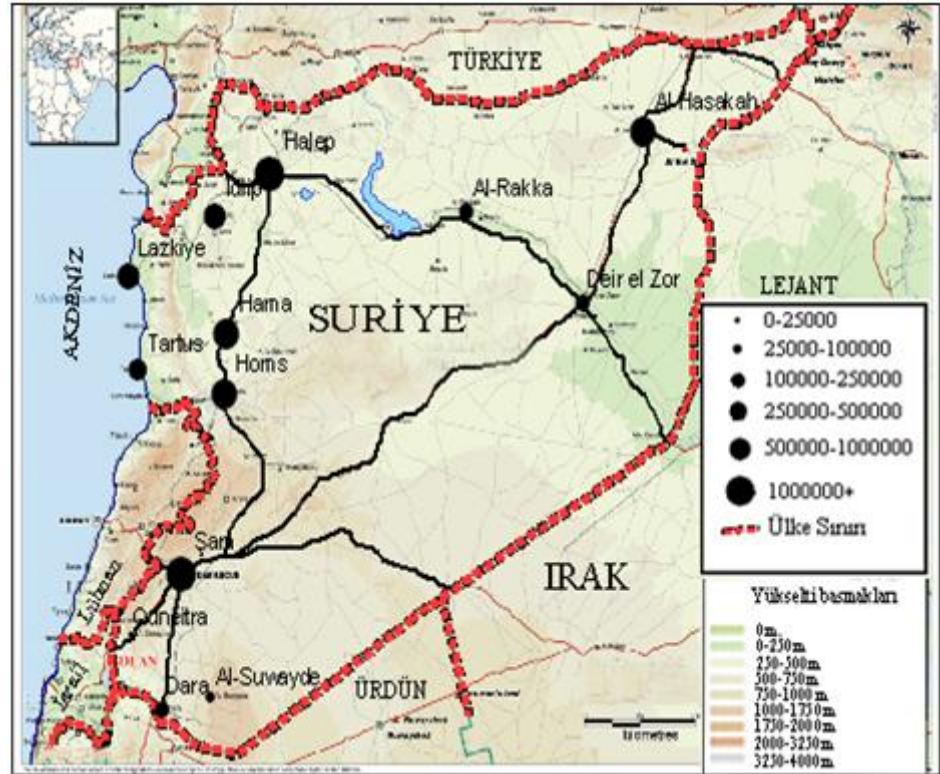
-Beşeri Faktörler: İnsanların coğrafi çevreye uyum sağlama yetenekleri ile ilgili faktörler, toplumsal ve ekonomik örgütlenme, teknolojik durum coğrafi konum ,tarihsel faktörler olarak gruplandırabiliriz (TÜMERTEKİN&ÖZGÜÇ,1997:308-312).

Suriye’de nüfusun dağılışı incelendiği zaman nüfusun dağılışında büyük zıtlıklar göze çarpar. Suriye’de nüfus yoğunluğu batıdan doğuya doğru azalmaktadır. Ülkenin büyük kısmı çok tenhadır ve çöl bölgesinde nüfus yok denecek kadar azdır (Ek-1,Ek-2). Suriye’de nüfusun bu kadar düzensiz dağılmasında yeryüzü şekilleri ve uzanış doğrultuları, iklim şartlarının Batı Suriye’de daha elverişli olması, ulaşım sisteminin ülkenin batısında daha gelişmiş olması gibi faktörler etkili olmaktadır. Kuzeyde yer alan ve Suriye’nin en büyük şehirlerinden birisi olan Halep’ten güneye Şam’a kadar uzanan bir hat çizdiğimizde, hattın batısında kalan alanlar daha sık nüfuslu, doğusunda kalan alanlar ise seyrek nüfusludur. Suriye’nin doğusunda km²’ye ortalama 10 kişi, Halep-Şam arasındaki orta bölgelerde km²’ye 70 kişi, Akdeniz bölgesinde ise km²’ye 200 kişi düşmektedir. Ülkenin doğusundan batısına doğru nüfus yoğunluğu azalmaktadır.

Suriye geniş yüzölçümünün büyük kısmı boştur. Suriye’de nüfusun % 75’i yedi büyük şehirde toplanmış durumdadır. Bu şehirler arasında nüfusları 4 milyonu geçmiş bulunan Başkent Şam ve Halep ilk sırada yer almaktadır. Hama, Homs, Lazkiye ve Tartus, İdlep diğer önemli merkezleri oluşturmaktadır. Batı Suriye’de kalan bu yedi şehir içinde İdleb nüfus büyüklüğü bakımından dikkat çeker. Bir buçuk milyonu aşan

nüfusu ile ülkedeki toplam nüfusun % 8'inden fazlasını barındırır. Ülkenin orta kesiminde Al-Rakka şehri yer alır. Ülkenin en büyük su kaynağı olan Fırat Nehri kıyısında kurulmuştur. 2007 nüfus sayımında nüfusu 800.000'ni geçmiştir. Ülkenin orta kesiminde yer alan ve batı ile doğu arasında önemli bir kavşak noktasında yer alan Al Rakka, iç kesimlerde nüfusun toplandığı en önemli merkezdir (Ek 1). 1981 yılında şehirlerin nüfusları 500.000 ile 1.000.000 arasında toplanmıştır. Özellikle kuzeyden güneye doğru olan karayolu üzerinde yer alan yerleşmelerin hızla büyüdüğü ülkenin doğusunda yer alan yerleşmelerin ise daha yavaş bir büyüme seyri gösterdiği görülmektedir. Liman şehirleri Lazkiye, Tartus, Banias elverişli konumlarının getirdiği avantajı kullanarak hızla büyümüşlerdir. Nüfusun çöl sahasında ve güneybatıda yer alan İsrail sınırı ve Irak sınırına doğru nüfus yoğunluğunun azaldığı görülür. Ülkenin doğusunda yer alan, Deir Ez Zor Fırat Nehri kenarında kurulmuştur. Daha iç kesimde yer alan Al-Rakka ise yine Fırat Nehri kenarında yer almaktadır. Şehirlerin gelişmesi Suriye'de su kaynakları ve ulaşım yollarına paralellik göstermektedir (Ek-1).

Şekil 6: Suriye'de Nüfusun Şehirlere Göre Dağılışı

Suriye'nin diğer iki önemli büyük şehri ise ülkenin doğusunda yer almaktadır. Ülkenin güneydoğusundaki çöl alanları ve iklim şartlarının elverişsiz olması nedeni ile genelde boş olan güneydoğu kesimi batı kesime göre oldukça tenhadır. Doğu Suriye'de nüfusun büyük kısmı iki büyük şehirde toplanmıştır. Deir-Ez-Zor ülkenin doğu kesiminde dağlık kütlenin kenarında kurulmuştur. Nüfusu bir buçuk milyona yaklaşan Deir-Ez-Zor ülkenin büyük şehirleri arasında yer alır ve toplam nüfusun % 6,6'sını barındırır. Bulunduğu konum itibari ile iklim şartlarının elverişsiz olması nüfus yoğunluğunu azaltıcı bir sebep olarak karşımıza çıkar. Palmira ve çevresindeki petrol yataklarının varlığı ve doğalgaz yataklarının bulunması az gelişmiş bir bölge olan Deir-Ez-Zor ve çevresinin gelişmeye başlamasına sebep olmuştur. Doğu Suriye'de nüfusun toplandığı iki önemli merkezden birisidir.

Ülkenin kuzeydoğu kesiminde Türkiye sınırına yakın bölgede kurulmuş olan Al-Hasakeh yer alır. Al-Hasakeh Suriye'nin kuzeydoğu kesiminde yer alan ve nüfusu 2007 yılında 1.395.000 kişi olan şehir bölgedeki en büyük yerleşim birimidir. Az gelişmiş bir bölgede yer almasına rağmen özellikle tarımsal yapının gelişmesine paralel olarak çevredeki kırsal alanlardan sürekli olarak göç almaktadır. Göçe bağlı olarak şehrin nüfus yapısı ve sayısı da değişim göstermektedir.

Suriye'nin iklim şartları göz önüne alındığında Akdeniz kıyı kesiminden iç kesimlere doğru sıcaklık ve yağışın azaldığı görülmektedir. Özellikle kuzey güney yönlü uzanan Ensariye Dağları iklimin ılımanlaştırıcı etkisinin iç kesimlere sokulmasına engel olmaktadır. Sıcaklık ve yağış değerlerinin daha uygun olduğu Akdeniz kıyı kesiminde tarım yapmak daha kolaylaşmaktadır. Özellikle ekonomik açıdan daha fazla kar getirecek ürünlerin yetişmesine olanak sağlamaktadır. İklimin ılıman özelliği ürün çeşidinin farklılaşmasına sebep olmaktadır. Kıyı ovalarının bu özelliği nüfusun bu bölgede yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Kıyı kesimde yer alan Lazkiye, Baniyas, Tartus gibi şehirler bu bölgenin en önemli şehirlerini oluşturmaktadır.

Kıyı kesimde nüfusun yoğun olmasının nedenini sadece fiziki şartlara bağlamak doğru olmaz. İklim şartlarının yanında beşeri şartlar da bölgede nüfusun yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Akdeniz kıyısı, ülkenin Avrupa'yı andıran kesimidir. Kıyılarıdaki şehirler ile arkalarında yer alan ovalık alanlar, kalabalık ve yoğun bir

biçimde işlenmiş şerit, dış ilişkilere açık toprak bütünü oluşturur. Suriye limanlarının en büyüğü olan Lazkiye Limanı, Irak'ın denize açıldığı kapıdır. 1953-1954 yılları arasında donanımı modernleştirilmiş ve önemi günden güne artmıştır. Lübnan da yaşanan iç savaş ve çatışmalardan sonra önemi giderek artmıştır. Beyrut üzerinden yapılan dış ticaretin tümü artık Lazkiye Limanı'na kaymış durumdadır. Modern görünüşlü Lazkiye halkının büyük kısmı limanda çalışan işçilerden oluşur.

Suriye'nin bu kesimde yer alan diğer iki liman şehri Baniyas ve Tartus'tur. Irak'tan ve Suriye'nin düşük verimli kuyularından gelen bütün petrol boru hatları Tartus ve Baniyas petrol limanlarına ulaşır. Lazkiye, Tartus ve Baniyas limanlarını kıyı boyunca birbirine bağlayan karayolu mevcuttur. Bu karayolu kuzeyde Antakya'ya, güneyde ise Beyrut'a kadar uzanır. Tartus, Humus'un deniz kapısını teşkil eder. Kıyı bölgesinden Halep'e ve daha iç kesimde yer alan Deyr-El Zor'a bağlayan demir yolu yapılmıştır. Kıyı kesimin ekonomik yönden daha gelişmiş olmasını sağlayan ulaşım şartlarının gelişmiş olması, ticaretin yoğunlaştığı büyük liman şehirlerin varlığı ve verimli tarım alanları nüfusun yoğunluğu üzerinde önemli rol oynamıştır. Lazkiye bugün 1 milyonu aşan nüfusu ile Suriye'nin önemli şehirleri arasında yer alır. Bu iki şehrin büyüüp gelişmesinde liman özelliği göstermesi şehrin fonksiyonu çok önemli bir rol oynamıştır (Ek-1,Ek-2).

Bir alanda nüfusun toplanma derecesini ölçmek ve dünyanın bir yeri ile diğerini karşılaştırabilmek için bir nüfus yoğunluk ölçütü kullanmak gerekir. Herhangi bir alanda yaşayan nüfus ile o alanın yüzölçümü arasındaki oranı yoğunluk terimi ile ifade edilir. Arazi yapısındaki farklılıklar göz önüne alınmayan aritmetik yoğunluk değeri tek başına hiçbir zaman bir nüfuslanma indisi olarak kullanılamaz (TÜMERTEKİN & ÖZGÜÇ,1997:309-310).

Tablo 8:Suriye’de Km²ye Düşen Kişi Sayısı.

Şehirler	2002	1994	1981	1971
Şam Merkez	14.008	13.754	10.593	7.090
Şam Kırsal	124	93	51	37
Halep	201	160	102	82
Homs	36	28	19	13
Hama	132	124	83	58
Lazkiye	382	324	241	169
Deir el Zor	28	21	12	9
Idlip	183	148	95	65
Al-Hasakah	54	44	29	20
Al-Rakka	35	28	18	11
Al-Suwayde	55	48	36	25
Dara	209	161	97	62
Tartus	355	308	234	160
Quneitra	35	26	14	10
Toplam	92	64	49	34

Kaynak: CBSSYR,2007.

Suriye’de nüfusun dağılışı, büyük ölçüde suyun varlığı, iklim şartları, toprak verimi, ulaşım ağının dağılışı ve ekonomik faaliyetlere göre şekillenmiştir. Yağışın bol olduğu kıyı bölgeleri, yer altı suyunun bulunduğu alanlar, akarsu vadileri nüfus bakımından en yoğun alanlardır. Suyun az bulunduğu alanlarda ise nüfus çok seyrek hatta bazı kesimler tamamen boştur. Özellikle çöl bölgesi Suriye de nüfusun en tenha olduğu yerlerdir. Suriye genelinde km²’ye 2002 yılında 92 kişi düşmektedir. Fakat ülke içinde nüfusun dağılışında çok büyük farklılıklar göze çarpar. Kuzeyden güneye doğru Halep, Hama, Humus ve Şam doğrultusunda bir hat çizildiği zaman bu hattın batısında kalan kesim Suriye’de nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu kesimdir. Ülkenin batısındaki fiziki ve beşeri faktörlerin yerleşmeye daha elverişli olması ülkenin batısının nüfus açısından daha kalabalık olmasına neden olmaktadır.

Şam’ın kırsal alanlarında nüfus yoğunluğunun iç kesimlere oranla daha fazla olduğu dikkat çeker. Şam nüfus yoğunluğu bakımından ülkenin en yoğun kesimidir. Km²’ye Şam merkezde 14.008 kişi düşerken, kırsal alanlarda bu sayı 124 kişiye düşmektedir. Şam’ın nüfusunun fazla olması ve yüzölçümünün küçük olması nüfus

yoğunluğunun fazla olmasında etkili olmaktadır. Ayrıca Şam'ın tarihi ve kültürel dokusu, geçmiş dönemlerde başkentlik yapmış olması Şam'ı geçmişten günümüze kadar önemini koruyan bir merkez konumuna getirmiştir. Şam'ın coğrafi konumu, kuzeyden gelen ve güneye devam eden karayolu bağlantısı şehrin önemini artırmaktadır. Şam ülkenin en büyük ve en köklü üniversitesine sahiptir ve üniversite şehrin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu diğer alanların başında Lazkiye gelmektedir. Lazkiye'de km²'ye 382 kişi düşmektedir. Bir liman şehri olan Lazkiye aynı zamanda verimli tarım alanları ve Akdeniz ikliminin olumlu etkisi nüfus yoğunluğunun artmasında etkili olmaktadır. Lazkiye ülkede yer alan 4 üniversitenden birini bünyesinde barındırır. Diğer bir liman şehri olan Tartus'da ise km²'ye 355 kişi düşmektedir (Tablo 8).

Ülkenin iç kesimleri, doğu kısmı ve çöllerle kaplı güneydoğu kısmı ülkede nüfus yoğunluğunun az olduğu alanlardır. Ülkede nüfus yoğunluğunun en az olduğu şehir ülkenin doğusunda yer alan ve büyük kısmı çöl bölgesinde kalan Deir Ez Zor burada km²'ye 28 kişi düşmektedir. Homs, nüfus bakımından ülkenin en kalabalık şehirlerinden biri olmasına rağmen yüzölçümünün çok büyük olması nüfus yoğunluğunu düşürmektedir. Homs'un büyük kısmı çöl bölgesi içinde kalmaktadır. Homs'da km²'ye 35 kişi düşmektedir. Görüldüğü gibi çöl bölgesi Cezirenin büyük kısmı tamamen nüfustan yoksun alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin iç kesiminde yer alan Al-Rakka'da nüfus yoğunluğunun az olduğu şehirlerden biridir. Al-Rakka'da km²'ye 35 kişi düşmektedir (Tablo 8).

6.NÜFUS HAREKETLERİ

6.1.Suriye’de Yıllık Doğum-Ölüm Miktarları

Suriye’de nüfusun 1960 yılından 2007 yılına kadar sürekli bir artış eğilimi göstermiş ve nüfus artış hızı 1960’da ‰ 35.82 iken 2007 yılında ise bu artış hızı ‰ 22.64’e düşmüştür. Suriye’de nüfus artış hızının çok yüksek olmasında nüfusun doğurganlık oranının çok yüksek olmasının büyük etkisi vardır.

Suriye’de doğum ve ölüm oranları, 1960 yılından itibaren çok fazla olmasa da sürekli olarak bir düşüş seyri içinde olmuştur. 1960 yılında ‰ 47.9 gibi çok yüksek doğum oranına sahip olan Suriye’de ölüm oranı da çok yüksek seviyelerde seyretmektedir. 1960 yılında doğal artış hızı % 3’tür ve bu oran çok yüksektir. Suriye’nin genç nüfus yapısının oluşmasında yüksek artış oranı etkili olmaktadır. 1990’lı yıllara kadar ‰ 40’lardan daha üst seviyelerde seyretmiştir. Suriye’de doğum oranlarında çok büyük bir düşme meydana gelmemiştir. 1993 yılında doğum oranları ‰ 33.2’ye gerilemiştir. 1992 yılına göre ‰10’luk bir azalma meydana gelmiştir. 1960 yılında ‰ 17.7 gibi yüksek ölüm oranına sahip olan Suriye, ölüm oranlarını her geçen yıl daha alt seviyelere çekmeyi başarmıştır. 1990 yılında ‰ 7 gibi bir seviyeye çekerek ölüm oranlarını yarı yarıya azaltmıştır. 1994 yılında ölüm oranları ‰ 5.4’e kadar gerilemiştir. Ölüm oranları ile birlikte doğum oranları da giderek azalmıştır (Tablo 9). Ölüm oranlarının azalmasında sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, şehirleşme ve ulaşımın gelişmesi sonucunda sağlık hizmetlerin kırsal bölgelere kadar götürülmesidir.

Tablo 9: 1960-1994 Yılları Arasında Suriye’de Doğum-Ölüm Oranı (‰).

Yıl	Doğum Oranı (‰)	Ölüm Oranı (‰)
1960	47.9	17.7
1965	47.9	16
1970	47.8	13.5
1975	45.9	10.3
1976	45.8	9.1
1981	47.5	8
1982	45.7	7
1983	46.5	7.2
1984	45.4	8
1985	45.3	8
1986	45.3	8.3
1987	45.2	7
1988	44.7	7
1989	45	7
1990	44	7
1992	43.8	6.5
1993	33.2	5.8
1994	28	5.4

Kaynak: WINCKLER,1999:26.

Suriye’de 1996 yılındaki doğum oranı ‰ 35.1dir.1997 yılında doğum oranlarının ‰ 33.6’ya düşmüştür. 2000 yılına geldiğimizde Suriye’deki doğum oranları düşmeye devam etmiş ve 2000 yılında ‰ 31.7 olmuştur. Doğum oranlarında bu düşüşe rağmen Suriye yüksek doğum oranlarına sahiptir (Tablo 10). 1994 yılında ‰ 28’e gerileyen doğum oranları 2000 yılında tekrar artmaya başlamıştır. Ölüm oranları ise azalmaya devam etmiştir. 2000 yılında ölüm oranları ‰ 3.6’ya kadar düşmüştür.

Tablo 10:1996-2000 Yılları Arasında Suriye’de Doğum-Ölüm Sayısı ve Oranı (‰).

Yıl	Doğum		Ölüm	
	Kişi Sayısı	Oran (‰)	Kişi Sayısı	Oran (‰)
1996	500953	35,1	53786	3,8
1997	496140	33,6	53366	3,6
1998	505008	33,1	57893	3,8
1999	503473	32	56564	3,6
2000	505484	31,7	57857	3,6

Kaynak:STATISTICAL ABSTRACT of the ESCWA REGION,2003:29.

Tablo 11:Suriye’de Bir Yaşın Altındaki Bebek Ölüm Oranları (‰).

Yıl	Bebek Ölüm Oranı(‰)
1975	72
1980	54
1990	44
1991	37
1992	34
1993	34,6
1994	32
1995	30
1996	28
1997	27
1998	26
1999	25
2000	24
2001	18,1
2002	23

Kaynak:THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT,2005:88.

Nüfusun artış hızını etkileyen başka bir faktörde ölüm oranlarıdır. Tıp alanındaki değişimler ve ilerlemeler ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi sonucu birçok ülke içinde bulunduğumuz yüzyılda ölüm oranlarını hızla düşürmüşlerdir. Ham ölüm oranı da toplam ölüm sayısının yıl ortası tahmini nüfusa bölünüp binle çarpılmasıyla elde edilen en basit ölçüdür. Dünya için 1995’de ‰ 9 olan ham ölüm oranı ülkelere göre

doğum oranlarından daha az değişiklik göstermektedir. En düşük ölüm oranları Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya, Avusturalya, Yeni Zelanda'dadır. En yüksek ölüm oranları ise, doğum oranlarında olduğu gibi Afrika'dadır. Bütün Afrika için ‰ 13 gibi yüksek ölüm oranıyla karşılaşmaktayız. Fakat bazı Afrika ülkelerinde bu oran ‰ 20 dolaylarındadır. Asya kıtasında ise Afganistan en yüksek ölüm oranları ile dikkati çekmektedir. ‰22 gibi yüksek bir orana sahiptir (TÜMERTEKİN&ÖZGÜÇ,1997:234-235).

Suriye'deki bebek ölüm oranları incelendiği zaman, 1975 yılında ‰ 72 gibi yüksek bir orana sahip olduğu görülür. 1980 yılında ölüm oranları beş yıl öncesine göre bir düşüş yaşamasına rağmen ‰ 54 gibi yüksek bir seviyelerde seyretmektedir. Daha sonraki dönemlerde bebek ölüm oranlarında bir düşüş yaşanmıştır. 1990 yılında ‰ 44 olan ölüm oranları, 1995'de ‰ 30, 2002'de ise ‰ 23 olmuştur. Özellikle Suriye'de şehirleşme oranının artması, ulaşım olanaklarının giderek yaygınlaşması ve bunun sonucunda sağlık hizmetlerinin kırsal kesimlere kadar yayılması sonucunda bebek ölümleri giderek azalmıştır (Tablo 11).

Suriye'de 5 yaş altı bebek ölüm oranları incelendiği zaman, bebek ölüm oranlarının 1975 yılından itibaren sürekli olarak düşme eğilimi içinde olduğu görülür. 1975 yılında 5 yaşın altındaki bebek ölüm oranları ‰ 101 gibi çok yüksek bir orana sahiptir. 2002 yılına geldiğimizde bu oran ‰ 28'e kadar düşmüştür. 2001 yılında ‰ 20'ye kadar gerileyen ölüm oranları en düşük seviyesine ulaşmıştır. Fakat bir sonraki yıl ‰ 8'lik bir artış göstermiştir (Tablo 12). Sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ve tıp alanındaki yenilikler ulaşım olanaklarının yaygınlaşması bebek ölüm oranlarında çok büyük bir düşüş meydana getirmiş olmasına rağmen dünya ortalamasının üzerinde bir değere sahiptir. Doğum oranlarının çok yüksek olduğu Suriye'de sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması bebek ölümlerini azaltmasına rağmen kadın başına düşen çocuk sayısının yüksek olması çocukların uygun sağlık şartları altında büyümesine engellemektedir bu durum bebek ölümlerinin artmasına neden olmaktadır. 1975 yılına oranla bebek ölümlerinde çok büyük bir azalma olmasına rağmen bebek ölümleri istenilen seviyeye çekilememiştir.

Tablo 12:Suriye’de 5 Yaş Altı Bebek Ölüm Oranı (%o).

Yıl	Ölüm Oranları(%o)
1975	101
1980	73
1990	44
1991	47
1992	.
1993	41,7
1994	38
1995	36
1996	34
1997	33
1998	32
1999	30
2000	29
2001	20,2
2002	28

Kaynak:THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT,2005:75.

6.2. Suriye’de Ortalama Yaşam Süresi

Tablo 13:1975-2002 Yılları Arasında Suriye’de Ortalama Yaşam Süresi (Yıl).

Yıl	Ortalama Yaşam Süresi
1975	59
1977	60
1980	62
1982	63
1985	64
1987	65
1990	66
1992	67
1995	68
1997	69
2000	70
2002	70

Kaynak: THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT,2005:78

Suriye’de ortalama yaşam süresi 1975 yılından itibaren sürekli olarak artmıştır. 1975 yılında 59 yıl olan ortalama yaşam süresi her geçen yıl artmıştır. 2002 yılına geldiğimizde ortalama ömür süresi 70 yıl olmuştur. Ortalama yaşam süresinin artmasında sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmaya başlaması, tıp alanında meydana gelen büyük ilerlemeler önemli rol oynamıştır. Suriye’de ulaşım sistem yaygınlaşması ve ülkenin her yerine sağlık hizmetlerinin götürülmesi sonucunda sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ortalama ömür süresinin artmasında önemli rol oynamıştır. Sanayileşme hareketi ve özellikle şehirlerde yaşayan nüfusun artmasına paralel olarak şehirlerdeki sağlık sistemin daha yaygın ve kaliteli olması ortalama ömür süresinin artmasında rol oynayan başka bir faktördür.

Tablo 14: Suriye’de 2000-2005 Yılları Arası Ortalama Yaşam Süresi Yıl.

Yıl	Ortalama Yaşam Süresi		
	Ortalama	Erkek	Kadın
2000-2005	71,9	70,6	73,1

Kaynak:STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003:107.

2000-2005 yılları arasında ortalama yaşam süresi 2002 yılına göre 2 yıl artmıştır. Erkeklerin ortalama yaşam süresi dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi kadınlarınkinden daha kısadır. Erkeklerde ortalama ömür süresi 70.6 iken, kadınlarda 73.1 yıldır (Tablo 14).

Belirli bir nüfusun sağlığını belirten başka bir ölçü olan ortalama ömür bütün insanlar için Dünya ölçüsünde 66 yaştır. Tıp alanındaki ilerlemeler, birçok hastalığın tanınması, daha iyi beslenme ve genel yaşama koşullarındaki iyileştirmeler, özellikle de dünyanın ekonomik bakımdan ileri ülkelerinde ömrü oldukça uzatırken, Dünyanın gelişmekte olan ve daha yoksul kesimlerinde bile olumlu etkiler yaratmıştır. Belli başlı bölgeler arasında en kısa ortalama ömre sahip Afrika’da bile bu süre 55 yıla çıkmıştır. Diğer bölgelerde insanlar 60 yaşın, Okyanusya, Avrupa’da 70 yaşın ötesine kadar çıkabilmektedir. Ortalama ömür, Dünya’da hemen hemen her yerde, kadınlarda erkeklere göre daha uzundur. Kadınlar ortalama olarak Avrupa’da 9, Doğu Asya’da 4

,Sahra'nın güneyinde Afrika'da 3, Güney Amerika'da 6, Kuzey Amerika'da 7 yıl fazla yaşamaktadırlar. Dünya ortalaması kadınlar için 68, erkekler için 64 olan ortalama ömür ülkelere göre çok farklılık göstermektedir (TÜMERTEKİN & ÖZGÜÇ,1997:238-239).

Suriye'de ortalama ömür Afrika ülkeleri ile kıyaslandığı zaman daha yüksektir. Özellikle 2000-2005 yılları arasında Suriye'de ortalama yaşam süresi artmıştır. Fakat gelişmiş ülkelere göre daha alt seviyelerdedir. Suriye'de kadınların ortalama yaşam süreleri diğer ülkelerde olduğu gibi erkeklerden daha yüksektir.

6.3.Göçler

Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade eder. Bu değişim kıtalararası, uluslar arası, bölgelerarası, kırdan şehre veya şehirden kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde olmaktadır. İnsanların bir yerden diğerine göç çok önemli bir coğrafi olgudur (TÜMERTEKİN & ÖZGÜÇ,1997:287).

Göçler mesafeye, olayın geçtiği yerlere, sürekliliğine göre incelenebileceği gibi, göç olayın sevk eden nedenlere göre de incelenebilir. Göçleri isteğe bağlı olan göçler ve zoraki göçler olmak üzere iki gruba ayırabiliriz.

Bir sosyal sistem içindeki kişilerin mekandaki dağılımında devamlı olarak değişimler olmaktadır. Kişilerin mekandaki yaşama yerlerini değiştirme olgusunun sosyal sistem ve kişi açısından iki farklı tür işlevi vardır. Göç olgusunun açıklanmasında bu iki işlevin ayrı-ayrı kavranması kadar birbirlerini nasıl etkiledikleri de son derece önemlidir. Sosyal sistemde üretim, ulaştırma ve haberleşme teknolojilerinin ve sosyal sistemin dış ilişkilerinin değişmesine paralel olarak mekan organizasyonunda da değişme yönünde baskı doğar. Göç, iş gücünü, üretimi daha etkin kılacak şekilde yeniden dağıtarak, mekan organizasyonunun yeni koşullara uyumunu sağlar. Kişi ise içinde yaşadığı toplumda; güdülerini en yüksek düzeyde gerçekleştirmek ister. Bu halde göç, kişilerin kullanabilecekleri fırsatların sayısını artırır, kişiye mesleki ve sosyal hareketlilik sağlar (TEKELİ & ERDER,1978:17).

Göçlerin günümüzde özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde hızlandığı görülmüştür. Özellikle tarım toplumlarında sanayileşmeye bağlı olarak kırsal alandan şehirlere doğru göç hareketleri hız kazanmıştır. İsteğe bağlı olarak ortaya çıkan bu göçler ülke içersinde özellikle nüfusun belli bölgelerde toplanmasına ve yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Göçleri başlıca iki grup altında inceleyebiliriz

6.3.1.İç Göçler

İç göçler, nüfusun aynı ülke içinde yeniden yerleşimini ifade eder. Bazen çok büyük boyutlarda meydana gelebilir. Son iki yüz yıl boyunca bütün dünyada en yaygın göç olayını insanların kırsal alanlardan şehirsal alanlara doğru olan, iç göçler oluşturmuştur. Kırdan şehirlere doğru olan göçler kırsal alandaki nüfus baskıları ,ekonomik değişimler, sanayileşme süreci gibi etkenler teşvik etmektedir (TÜMERTEKİN & ÖZGÜÇ,1997:305-306).

İç göç araştırmaları toplumun yaşadığı üretim biçimdeki ve mekansal yapıdaki dönüşümleri açığa çıkararak anlaşılmasını kolaylaştıran alandır. Göç yalnızca dönüşüme uyum yapmanın bir aracı olmamaktadır. Bu uyum toplumsal gerilemeleri de içermektedir. Toplumsal sorunlardan kaçınmanın yollarını bulabilmek için de göçü önceden kestirebilmek gerekmektedir. Ayrıca çok sayıda toplumsal olgunun önceden kestirebilmesinde göç, gerekli temel verilerden birini oluşturmaktadır. İç göç hareketinin ana eksenini kırdan kente göç, başka bir deyişle kentleşme oluşturmaktadır (TÜMERTEKİN & ÖZGÜÇ,1997:305-306).

Günümüzde iç göç, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle, yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanın dışına taşıyanların miktarı olarak da tanımlanmaktadır. Göçün belirli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanından dışarıya çıkan yer değişmelerin toplam sayısı olarak tanımlanması, göçün zamanda ve mekanda toplulaştırılmış bir değer olmasını gerektirmektedir.

Suriye’de iç göçler incelendiği zaman göç olayının 1960 yılından itibaren başladığı görülür. Fakat Suriye’de iç göç olayı hiçbir zaman ciddi boyutlar ulaşmamıştır. Yer değiştirmeler daha çok kırlardan şehirlere doğru olmaktadır.

Suriye’de ekonominin temelini tarımsal yapıya bağlı olması iç göç olayının çok yavaş bir seyir izlemesine neden olmuştur.

Suriye’deki kırsal nüfus 1960’da 2.880.165 kişi iken 1970’de 3.640.000 kişiye ulaşmıştır. Kırsal nüfus artışında 10 yıllık zaman diliminde hızlı bir nüfus artış oranı göze çarpmaktadır. Kırsal nüfusun artış hızına paralel olarak şehirsal nüfus ortalama 1.685.000’den 2.741.000’ne ulaşmıştır. Ayrıca şehir merkezlerindeki nüfusun oranı 1960 yılında % 37 iken, 1970 yılında bu oran % 43’e ulaşmıştır. 1976 yılına gelindiğinde ise şehir nüfusu oranının artmaya devam ederek % 47’ye ulaştığı görülür. Şehir nüfusunda meydana gelen bu artış kırsal nüfusa göre büyük oranlarda devam etmiştir.

1970 nüfus sayımından elde edilen rakamlar gösteriyor ki Suriye’de sabit olarak oturan insanların 969.000’i doğum yerlerinden başka bölgelerde ikamet ediyordu. Diğer bir deyişle toplam nüfusun % 16’sı doğdukları şehirden başka yerde yaşamaktaydı. Bu rakamlar kırsal bölgeler ve şehirler arası aktif bir nüfus değişimini göstermektedir. Rakamlar ayrıca şehirden şehre ve kırsal bir bölgeden başka bir kırsal bölgeye yapılan göçüde içermektedir (Tablo 15).

Tablo 15:1970 Yılına Kadar Yaş Gruplarına Göre Kırsal ve Şehirsal Alanlardaki Göç Oranı (%).

Yaş grupları	Başka Bir Yerden Gelerek Yerleşenlerin Şehirlerdeki Oranı (%)		Başka Bir Yerden Gelerek Yerleşenlerin Kırsaldaki Oranı (%)	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
0-14	12.8	12.9	4.3	4.4
15-49	37.0	36.0	9.5	9.3
50-64	37.4	35.3	9.4	10.4
65 üzeri	35.0	34.3	7.9	7.6

Kaynak:CENTRAL BURBEU OF STATISTICS OFFICE OF THE PRIME MINISTER SYRIAN ARAB REPUBLIC, 1979:79.

1970 yılında şehirlerde yaşayanların oranına bakıldığı zaman özellikle şehirlere olan göçün 15-49 ve 50-64 arası yaş gruplarında gerçekleştiği görülmektedir. Şehirlerde 15-49 ve 50-64 yaş gruplarında yaşayanların %37'si dışarıdan göç sonucunda gelip yerleşmişlerdir. Bu durum şehir nüfusunun artmasında önemli rol oynamıştır. Yaş grupları içerisinde şehirlere göç edenlerin en az olduğu yaş dilimi 0-14 yaş grubudur. Şehirlerde 0-14 yaş grubuna dahil olanların sadece %12.9'unu kadınlar, %12.8'ni erkekler oluşturur. Şehirlerde yaşayanların sadece %12.8'i oluşturan 0-14 yaş grubu özellikle aktif iş gücüne dahil olmadığı için göç oranı düşük seviyelerde kalmaktadır (Tablo 15). 65 yaş ve üzerinde ise bu oran erkeklerde %35'in üzerindedir. Kadınlarda ise % 34.3 civarındadır. Şehirlerin 1970'lerde yoğun göç olayının yaşanmasında şehirlerin çekici özellikleri önemli rol oynamıştır. Eğitim olanakları, sağlık koşulları, iş imkanlarının daha fazla olması, ücretler arası farklar, göçlerin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Kırsal alanlara olan göçler, şehirlere olan göçlerin yanında daha alt seviyelerde seyretmiştir. Kırsal bölgelere olan göçler şehirlere olan göçlerde olduğu gibi 15-49 ve 50-64 yaş gruplarında daha fazla olmuştur. Yine şehirlerde olduğu gibi göçlerin az olduğu yaş grubu ise 0-14 yaş grubudur. Kırsal alanlarda 0-14 yaş grubunda yaşayanların sadece % 4.5'i dışarıdan göç sonucu gelenlerden oluşmaktadır. Bu oran şehirlere oranla çok alt seviyededir (Tablo 15).

Cinsiyet dağılımı incelendiği zaman hem kırsal bölgelerde hem de şehirlerde kadın-erkek oranı arasında çok büyük farklar olmadığı görülür. Çok fazla olmasa da göç eden erkeklerin oranının kadın oranından fazla olduğu görülür fakat aradaki fark çok fazla değildir.

Tablo 16: 1960-1970 Yılları Arasında Suriye’de Toplam Göç Edenlerin Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Sayısı (1000 kişi).

Yaş grupları	Erkek	Kadın	Toplam	Oran %
0-14	132	123	255	26.3
15-49	300	276	576	59.4
50-64	44	43	87	9.0
65 ve üzeri	25	26	51	5.3
Toplam	501	468	969	100

Kaynak: CENTRAL BURBEU OF STATISTICS OFFICE OF THE PRIME MINISTER SYRIAN ARAB REPUBLIC, 1979:78.

Yukarıdaki tablodan çıkarılacak en çarpıcı sonuç kadın erkek oranları arasında büyük farkın olmamasıdır. Toplam göç edenlerin en fazla olduğu yaş grubu 15-49 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Aktif iş gücünün oluşturduğu bu grupta göçün en önemli nedeni işsizliktir. Ortalama yaş sınırı yükseldiği zaman göç oranında azalma meydana gelmektedir.

Tablo 17: 1960-70 Yılları Arasında Suriye’de Doğum Yerinden Ayrılan Toplam Nüfusun Cinsiyete Göre Sayısı (1000 kişi).

Göç Veren Yer	1960'dan önce			1960-1970 arası			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Şehir	139	128	267	251	231	482	390	359	745
Kırsal	29	33	62	82	76	158	111	109	220
Toplam	168	161	392	333	307	640	501	468	965

Kaynak: CENTRAL BURBEU OF STATISTICS OFFICE OF THE PRIME MINISTER SYRIAN ARAB REPUBLIC, 1979: 77.

Tablo 17 incelendiği zaman tablodan çıkarılacak en önemli sonuç Suriye’de 1960 yılından önce şehirlerden kırsal alanlara doğru bir göç olayı yaşanmıştır. Şehirlerde doğan 267.000 kişi yer değiştirmiştir. Özellikle 1960’dan önce şehrsel alanlardan ayrılanların sayısı kırsal alanlara oranla çok daha fazladır. Şehrsel

alanlarındaki bu oranın fazla olmasında ulaşım olanaklarının yaygınlaşması ve şehirler arası göç etkili olmuştur.

1960-1970 yılları arasından şehirlerden ayrılanların oranı 10 yıl öncesine göre iki katı artış göstermiştir. Kadın ve erkek oranları şehirlerde birbirine yakın değerler göstermektedir. Buradan göç olayının toplumda aile bireylerini de kapsayacak şekilde olduğu sonucuna varabiliriz. 1960-1970 yılları arasında da kırsal alanlardan göç, şehirlere oranla üç kat daha azdır.

Şehirsal alanlarda 1960 öncesinden başlayarak 1970’li yılların sonuna kadar toplam 745.000 kadın ve erkek yer değiştirmiştir (Tablo 17).

Kırsal alanlarda göç şehirsal alanlara göre çok daha alt seviyelerde seyretmiştir. Özellikle Suriye’de tarımsal faaliyetler temel ekonomik faaliyet kolunu oluşturduğu için kırsal alanlarda göç oranı şehirlere göre çok daha alt seviyelerde seyretmiştir. 1960’dan önce kırsal alandaki yer değişimi 62.000 kişidir. Kırsal alandaki yer değiştirmelerde cinsiyetler arasında kadın ve erkek oranlarında çok fazla bir fark görülmemektedir (Tablo 17).

Kırsal alanlardaki göç incelendiği zaman 1960’dan öncesi 62.000 kişiyken, 1970’li bu oran artmaya başlamıştır. Fakat bu artışa rağmen kırsal alandaki değişim şehirsal alanlardaki değişimin çok altında kalmıştır. 1960-1970 yılları arası toplam 158.000 kişi yer değiştirmiştir. Şehirlerde bu oran kırsal alanlara göre yaklaşık 3 kat daha fazladır. Toplam nüfusun doğum yerinden ayrılış oranlarının dağılımı incelendiği zaman şehirlerde toplam 745.000 kişi iken, kırsal bölgelerde ise 220.000 kişidir (Tablo 17). Şehirlerden ayrılanların 390.000 kişisini erkekler, 359.000 kişisini ise kadınlar oluşturur. Kırsal bölgede ise 111.000 kişisini erkekler, 109.000 kişisini kadınlar oluşturur. Toplam göç edenlerin sayısı 1970 yılı sonunda 965.000 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 18:1970 Yılında Suriye’de Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Şehirlere Göç (1000 kişi).

Yaş grupları	Erkek	Kadın	Toplam	%
0-14 yaş	95	89	184	24.6
15-49	242	218	640	61.4
50-64	34	32	66	8.8
65 ve üzeri	19	20	39	5.2
Toplam	390	359	749	100

Kaynak: CENTRAL BURBEU OF STATISTICS OFFICE OF THE PRIME MINISTER SYRIAN ARAB REPUBLIC, 1979:78.

Yaş gruplarına göre göç eden nüfus incelendiği zaman, en fazla göçün 15-49 yaş grubuna ait olduğu görülmektedir. Ortalama olarak göç oranının %61.4 nü oluşturan 15-49 yaş arası grup aktif nüfusa denk gelmektedir. Özellikle şehirlere doğru olan göçün en önemli nedeni ekonomik faktörlerdir. Bu sebeple işsizlik nedeni ile yapılan göçler ön plandadır.15-49 yaş aralığında göç edenler cinsiyete göre incelendiğın de erkeklerin oranı kadınlarınkinden daha fazla olduğu görülmektedir. 1970 yılında 15-49 yaş aralığında toplam 640.000 kişi göç etmiştir. Göç edenlerin 242.000’i erkekler, 218.000 ‘i kadınlar oluşturmaktadır (Tablo 18).

Yaş grupları içinde 0-14 yaş grubu göç eden nüfusun % 24.6’lık kısmını oluşturur ve 15-49 yaş grubunun ardından ikinci sırada yer alır. Toplam 184.000 kişinin 95.000’i erkek, 89.000’i kadındır. Göç eden kadın erkek oranları arasında çok büyük fark yoktur. 0-14 yaş grubunun arasında göç eden nüfusun büyük kısmı, 15-49 yaş arası göç eden nüfusa ait aile bireylerinin beraberinde götürdükleri aile fertleridir (Tablo 18).

Şehirlere olan göçün yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde 50-64 yaş aralığının % 8.8’lik bir paya sahip olduğu görülür. 65 yaş ve üzeri göç ise sadece %5.2’sini oluşturur ve yaş grupları içinde en az oranı oluşturur. Toplam 39.000 kişinin 20.000’i kadın 19.000’i erkektir ve kadın oranının erkek oranından daha yüksek olduğu dikkat çeker. Diğer yaş grupları içinde erkek oranı kadın oranından fazla iken 65 yaş ve üzeri nüfusta kadın oranı daha fazladır (Tablo 18).

Tablo 19:1970 Yılında Suriye’de Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Kırsal Alanlara Göç (1000 kişi).

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam	Oranı %
0-14 yaş	37	34	71	32,3
15-49	58	58	116	52,7
50-64	10	11	21	9,5
65 ve üzeri	6	6	12	5,5
Toplam	111	109	220	100

Kaynak: CENTRAL BURBEU OF STATISTICS OFFICE OF THE PRIME MINISTER SYRIAN ARAB REPUBLIC, 1979:78

1970 yılında kırsal bölgeye olan göçler incelendiğinde en büyük oran 15-49 yaş grubuna aittir.%52,7’lik oranla kırsal alana göçün yarısından fazlasını 15-49 yaş grubu oluşturmaktadır. Toplam 220.000 kişi 1970 yılında şehrsel alanlardan kırsal alanlara doğru göç etmiştir. Cinsiyet dağılımı incelendiği zaman göç edenlerin 111.000 erkek 109.000 kadındır (Tablo 19).

0-14 yaş grubunda yaşayanlar % 32.3 ikinci sırayı oluşturur. Yaklaşık olarak 71.000 kişi şehrsel alanlardan kırsal bölgelere doğru göç etmiştir. Göç edenlerin 37.000’i erkekler, 34.000’i kadınlar oluşturur. Cinsiyete göre dağılımda çok büyük bir farklılık göze çarpmaz. 50-64 yaş grubuna ait göç oranı ile 65 yaş ve üzeri yaş grubunda yer alanların göç etme oranı çok fazla değildir. 50-64 yaş grubuna ait olanlar kırsal alanlara doğru göç edenlerin sadece % 9,5’i oluşturur. 65 yaş ve üzeri yaş grubunda ise bu oran daha azdır. Göç edenlerin % 5,5’i oluşturmaktadır. Tablo incelendiği zaman özellikle aktif nüfusu oluşturan 15-49 yaş arası oranın fazla olduğu ve nüfusun yaş aralığı arttıkça göç oranında azaldığı görülür. Cinsiyet dağılımında da yaş grupları arasında çok büyük farklar yoktur (Tablo 19).

Şehirlere olan göç ile kırsal alanlara olan göçler ile karşılaştırıldığı zaman şehirlere olan göçün daha fazla olduğu görülmektedir. Şehirlere göç edenlerin kırsal alanlara göç edenlere göre yaklaşık üç kat daha fazladır. Kırsal alanlara ve şehirlere göç edenlerin yarsından fazlasını 15-49 yaş aralığında kalanlar oluşturur. Bu oran şehirlerde % 60’dan daha fazladır. Kırsal alanlarda ve şehrsel alanlarda en az göç eden yaş grubu

65 yaş ve üzeri oluşturmaktadır. Bu yaş grubunda yer alanların özellikle bağımlı nüfusu oluşturmaları göç etmelerini engelleyen en önemli sebeptir.

6.3.2.Dış Göçler

Dış göçler bir ülkeden başka bir ülkeye olan göçlerdir. Dış göçler iki yönde gerçekleşmektedir. Dış göçler başka bir ülkeden ülke içine olan göçler ve ülkeden başka bir ülkeye olan göçler olmak üzere iki grup altında toplanır.

Günümüzde insanları göçe iten birçok neden vardır. İnsanları göçe iten en temel faktör ekonomik olanlardır. Yoksulluk ve işsizlik günümüzde milyonlarca insanın sürekli olarak yer değiştirmesine neden olmaktadır. Günümüzde Ortadoğu ülkeleri petrolün bulunması ve işlenmeye başlaması sonucunda diğer Ortadoğu ülkelerinden yoğun şekilde göç almıştır. Ortadoğu ülkelerinde genel olarak göçün temel nedeni işsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Petrolün bulunmasıyla birlikte, Suriye'den diğer Ortadoğu ülkelerine yoğun bir göç yaşanmıştır. 1970'lerde başlayan göçler aralıklarla sürmüştür.

Suriye'de dış göçler incelendiği zaman göçlerin iki yönde gerçekleştiği görülmektedir. Suriye'den diğer Ortadoğu ülkelerine olan göçler daha çok ekonomik nedenlerden dolayı olmuştur. Suriye'de göçler 1970'li yılların başında başlamıştır. Göç olayının başlamasında Ortadoğu ülkelerinde bulunan zengin petrol yatakları önemli rol oynamıştır. Suriye'de de göçler petrolün bulunması ile birlikte hız kazanmıştır. İlk olarak işçilerden oluşan gruplar diğer Ortadoğu ülkelerine giderken işçileri aile fertleri izlemiştir. Dış göçlerin yönü daha çok Suudi Arabistan ve Kuveyt'te doğru olmuştur. Bununla birlikte diğer Ortadoğu ülkelerine de göçler yaşanmıştır. 1975 yılından 1980 yılına kadar geçen zaman diliminde toplam işçi sayısında bir artış görülmektedir. 1980-85 yılları arasında işçi sayısında çok büyük bir değişim meydana gelmemiştir. 1975 yılından 1985 yılına kadar geçen zaman sürecinde toplam göç edenler sayısında bir artış meydana gelmiştir. 1970 yılından 1990 yılına kadar geçen zaman diliminde ise toplam göç eden nüfus miktarında sürekli bir artış meydana gelmiştir. 1992 yılında toplam göç eden nüfus da bir azalma söz konusudur.

Tablo 20: 1970-92 Yılları Arasında Suriye'den Ortadoğu Ülkelerine ve Libya'ya Olan Göçler.

Yıllar	1970			1975			1980		
	İşçiler	Aile	Toplam	İşçiler	Aile	Toplam	İşçiler	Aile	Toplam
Bahreyn	17	35	52	68	140	208	103	213	316
Kuveyt	12.659	14.558	21.217	16.547	24.415	40.96	35.000	-	-
Suudi Arabistan	-	-	40.000	15.000	28.500	43.500	24.600	-	-
BAE	-	-	7000	4500	6800	11.300	6000	-	-
Umman	-	-	-	400	700	1100	-	-	-
Katar	-	-	-	750	1150	1900	1000	-	-
Libya	4812	-	-	13.000	24.800	37.800	17.653	-	-
Toplam				50.265	86.505	136.770	68.446	213	316
Yıllar	1985			1990			1992		
	İşçiler	Aile	Toplam	İşçiler	Aile	Toplam	İşçiler	Aile	Toplam
Bahreyn	50	59	109	60	50	110	-	-	110
Kuveyt	24.850	65.611	90.461	-	-	107.496	-	-	21.000
Suudi Arabistan	27.000	17.144	44.444	18.730	15.320	34.050	-	-	48.088
BAE	4790	7292	12.082	7336	11.176	18.512	-	-	20.800
Umman	160	454	614	50	68	118	-	-	-
Katar	2298	6680	8978	1963	5.705	7688	-	-	21.680
Libya	8748	8008	16.756	-	-	-	-	-	-
Toplam	67.896	105.548	173.444	50.265	86.505	184.712	-	-	111.678

Kaynak: WINCKLER, 1999:92-93.

6.3.2.1.Suriye'den Libya'ya olan Göçler

Suriye'den Libya'ya olan göçlerin temel nedeni ekonomik nedenlerdir. Özellikle işsizlik Suriye'den Libya'ya yoğun bir göçün yaşanmasına neden olmuştur. Suriye ve Libya karşılıklı antlaşmalar dahilinde işçi alımı yapmışlardır. Libya tüm Ortadoğu ülkelerine kıyasla en fazla işçi alımını ve işçi anlaşmalarını Suriye ile yapmıştır (WINCKLER, 1999:98).

1972 deki petrol patlamasından önce Libya Çalışma Bakanlığının verilerine göre ülkede 4812 Suriyeli işçi vardı ki bu rakam Libya 'da çalışan işçi nüfusunun % 5.3'ünü oluşturmaktaydı (WINCKLER,1999:98).

1975'de bu rakamın 13.000'i işçiler, 24.800'ü işçilerin aileleri oluşturmaktadır (Tablo 20).

Libya'daki petrol patlamasından sonra ülkede çalışan yabancı işçilerin sayısı, Suriyelilerde dahil, büyük bir artış göstermiştir. 1975'de Libya da 1972'den beri % 170 olarak artış gösteren Suriyeli işçilerin sayısı 13000'e ulaşmıştır. 1970'lerin ikinci yarısı boyunca Libya'da yaşayan Suriyeli işçilerin sayısı artmaya devam etmiş ve 1980 yılına gelindiğinde Libya'da Suriyeli göçmenlerin sayısı 17.653 ulaştı. Rakamlardan da anlaşıldığı gibi 10 yıl boyunca 1970'lerden itibaren Suriye'den Libya'ya olan göç artarak devam etmiştir. Özellikle bu göçte etkili olan temel etken petrol ve oluşturduğu işçi gücü açığıdır (Tablo 20).

Petrol fiyatlarındaki düşüş Libya ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda Libya yabancı işçileri geri göndermeye başlamıştır. Petrol fiyatlarında ki düşüşün sonucu olarak Libyalı otoriterler halkın kullanımını minimum düzeye indirdi ve ülkedeki yabancı çalışanların çoğunu 1982 de kendi ülkelerine geri göndermeye başladı. Ancak Libya ilişkilerinin iyi olduğu Suriye'den gelen işçilerin neredeyse hiçbirini geri göndermemiştir (WINCKLER,1999:98). Suriyeli işçilerin sayısında 1980'lerden sonra bir azalma görülmektedir. 1985 yılında 16.756 ya kadar düşmüştür (Tablo 20).

6.3.2.2.Suriye'den Suudi Arabistan'a Olan Göçler

Suriye'den diğer Ortadoğu ülkelerine olan göçlerin önemli bir bölümünü de Suudi Arabistan'a olan göçler oluşturur. Suriyeli göçmenlerin ana rotalarından biri olan Suudi Arabistan 1960'ların sonlarına doğru diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi aynı döneme denk gelen bir göç dalgasına maruz kalmıştır. 1960'ların sonuna doğru Suriyeli göçmenlerin ülkedeki sayısı 30.000 ile 40.000 arasındaydı. 1970'lerde Suriyeli göçmenlerin sayısı 40.000 dolayındaydı (Tablo 20). Bu rakamlar çok yüksek görünse de 1975'deki petrol patlamasından sonra 15.000 Suriyeli işçi ve onlara eşlik eden

28.500 aile üyesi vardı. Toplam Suriyeli sayısı 43.500 kişidir (Tablo 20). 1980’de bu rakam 24.600’e ulaşmıştır. 1970’lerin ilk yarısına kadar Suriyeli göçmenlerin sayısı 20.000’i geçmemiştir. Eğer çalışan sayısı bu yıllarda 40.000 olmuş olsaydı istatistiklerinde göstereceği gibi toplamda 60.000 ile 70.000 arası göçmen olması gerekirdi ki bu rakamlarda diğerleriyle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir (WINCKLER,1999:99).

1985’de krallıktaki tüm Suriyeli topluluk 44.444 idi ki bunların 27.000’i işçi, 17.144’de bu çalışanların aileleri oluşturmaktadır. 1980’lerin ikinci yarısına doğru Suudi Arabistan’daki Suriyeli göçmenlerin sayısı sürekli olarak artmıştır ve 1990’ların ortasında Irak’ın Kuveyt’i işgaline karşı ülkede 34.050 Suriyeli vardı. Irak’ın Kuveyt’i işgali sonucunda tüm ülkede büyük bir terk ediş başlamışsa da 1990’ların başında yeniden yabancı işçi sayısı artmaya başladı ve 1992 yılının ortasında ülkedeki Suriyeli göçmen sayısı 48.088 kişiye ulaştı (Tablo 20).

6.3.2.3.Suriye’den Kuveyt’e Olan Göçler

Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Suriye’den Kuveyt’e olan göçlerin temelinde ekonomik faktörler belirleyici olmuştur. Kuveyt, petrol ihracatı yapan diğer Arap ülkeleri de dahil olmak üzere, tüm Ortadoğu ülkelerinden daha yüksek maaşlarla yabancı işçileri cezp ediyordu. Tüketim malları diğer Ortadoğu ülkelerine göre daha ucuzdu ve tüm hanelere ücretsiz sağlık ve eğitim hizmeti sunuyordu ve bu hizmetten hem göçmen işçiler hem de aileleri yararlanabiliyordu (WINCKLER,1999:100).

Kuveyt’in sunduğu ekonomik şartlar ve sosyal hayatın çekiciliği göçlerin diğer ülkelere oranla daha fazla olmasına sebep olmuştur. Suriyeli göçmenlerin Kuveyt’teki sayılarına ilişkin ilk resmi veri 1965 nüfus sayımında 16.849 olarak belirtildi. 1960’ların ikinci yarısına diğer tüm körfez ülkelerine göre Kuveyt’teki yabancı işçi sayısı hızla arttı. Buna bağlı olarak ülkedeki Suriyeli göçmenlerin sayısı da önemli miktarda artış gösterdi. 1970 nüfus sayımına göre ülkede çalışan nüfus ve ona eşlik eden aile bireylerinin sayısı 21.217 ye ulaştı (Tablo 20).

1970’lerde Kuveyt’teki yabancı nüfus hızla artmaya devam etmiştir. 1975 yılında Kuveyt’te toplam 40.962 Suriye vatandaşı yaşamaktaydı. 1970’lerin ikinci

yarısında sosyo-ekonomik kalkınma planlarının yürürlüğe konmasıyla, Kuveyt'teki yabancı nüfus hiç olmadığı kadar hızlı bir artış göstermiştir. Buna bağlı olarak Suriyeli işçi göçmenlerin sayısı da hızla artmış ve 1980'de bu sayı 35.000 kişi olmuştur (Tablo 20).

1985'de ülkede 90.461 Suriye vatandaşı vardı.1980'lerin ikinci yarısı boyunca diğer yıllara oranla daha düşük miktarda da olsa Suriyeli göçmenlerin sayısı artmaya devam etti. 1990'da ülkedeki Suriyeli göçmen sayısı 107.496 idi (Tablo 20).

1965'den itibaren başlayan göç dalgası 1990'lara kadar devam etmiştir. 1970'lerde özellikle sosyal alanda yapılan düzenlemeler sonucunda Suriyeli nüfus hızlı bir artış göstermiştir.1980'lerden sonra Suriyeli göçmenlerin sayısında bir azalma meydana gelmiş olmasına rağmen Suriyelilerin sayısı sürekli olarak bir artış seyri izlemiştir.

1992'de ülkedeki toplam Suriyeli nüfusu 21.000 olarak tahmin ediliyordu. Rakamlardan da görüldüğü gibi Kuveyt'te bulunan Suriyeli nüfus sürekli bir değişim içindedir.1985-1990 arası Kuveyt'te bulunan Suriyeli nüfusun toplamı 100.000'i geçmiştir. Özellikle Irak'ın Kuveyt'i işgali Suriyeli göçmenlerin sayısının azalmasına neden olmuşsa da savaş bitiminde tekrar bir artış içine girmiştir.

6.3.2.4.Suriye'den Bahreyn'e Olan Göçler

Bahreyn'in nüfusu 1932'de petrolün bulunmasıyla birlikte hızla artmaya başlamıştır. Fakat artış hızı hiçbir zaman Kuveyt ve Katardaki kadar hızlı bir artış oranına ulaşmamıştır. Bahreyn Suriyeli göçmenlerin diğer Ortadoğu ülkelerine göre daha az tercih ettiği bir ülke olmuştur. 1959 nüfus sayımında ülkede sadece 43 Suriyeli vardı. 1965 ise artış oranı çok az olmuştur ve 53 kişiye ulaşmıştır (Tablo 20).

Petrol patlaması diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Bahreyn'de de sosyo ekonomik kalkınma projeleri ülkedeki yabancı nüfusu sayısının hızla artmasına neden oldu. 1975'de Suriyeli göçmenlerin sayısı 208'e ulaşmıştır. 10 yıl sonra Suriyeli göçmenlerin sayısında büyük bir düşüş meydana gelmiş ve Suriyeli göçmenlerin sayısı 109'a düşmüştür. 1985'den sonraki 5 yıllık periyoda önemli bir artış meydana gelmemiş

ve nüfus sadece 1 kişi artarak 1992’de 110 kişiye ulaştı. Rakamlardan görüldüğü gibi Bahreyn’deki Suriyeli göçmenlerin sayısı çok az miktarda seyretmiştir. Özellikle 1975 yılından itibaren % 50’lik bir düşüş meydana gelmiştir (Tablo 20).

6.3.2.5.Suriye’den Katar’a Olan Göçler

1970’deki resmi olmayan tahminlere göre Katardaki göçmenlerin sayısı birkaç bini aşmıyordu. 1975’de 750 işçi olmak üzere ülkede 1900 Suriyeli vardı. 1975’li yılların ikinci yarısı boyunca bu miktar az bir boyutta artış göstererek 750 olan işçi sayısı 1000 kişiye ulaşmıştır (Tablo 20).

1980’lerin ilk yarısı boyunca Katar’daki Suriyeli işçi sayısında ciddi bir artış meydana geldi. Bu rakam 1970’deki % 5.9’luk oranla kıyaslandığında çok önemli bir artış miktarıydı. 1985’lerde Suriyeli göçmen sayısı 8978 kişi idi ve bunun 2298’i işçi geri kalanlar ise işçilere eşlik eden aile bireylerinden oluşmaktadır.1990’da Irak’ın Kuveyt’i işgali sırasında ülkedeki Suriyeli nüfus 7668 kişiydi (Tablo 20).

Körfez savaşından sonra Katardaki Suriyeli göçmenlerin sayısı önemli bir artış göstermiştir. 1992’de Katar’daki Suriyelilerin sayısı 21.680 kişiye ulaşmıştır. Bu rakam iki yıl öncesinin rakamlarına göre üç katı bir artış oranını göstermektedir (Tablo 20).

Rakamlardan görüldüğü gibi Katardaki Suriyeli nüfus 1970’lerden itibaren sürekli bir artış seyri izlemiştir. 1970’lerde işçilerin aileleri ile beraber toplam Suriyeli nüfus 1900 kişiden 1993’de 21.680 kişiye ulaşmıştır. Özellikle 1980’lerin ilk yarısı boyunca çok ciddi bir artış meydana gelmiştir. Katarın yabancı iş gücüne olan ihtiyacı Ortadoğu ülkeleri ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinden ülkeye yoğun bir göçün olmasına sebep olmuştur.

6.3.2.6.Suriye’den Umman’a Olan Göçler

Umman’da 1975’de 1100 Suriyeli yaşıyordu ve bu nüfusun 400’ü işçi 700’ü aile bireylerinden oluşmaktaydı (Tablo 20).Ülkedeki toplam Suriyeli nüfus 1985’de 614 kişiydi. 1980’lerin 2. yarısı boyunca Umman’daki Suriyeli göçmenlerin sayısında çok önemli bir düşüş yaşandı.1990’lara geldiğimizde ülkede yaşayan Suriyelilerin sayısı

sadece 118 kişiydi. Körfez krizinden sonra Suriyeliler Umman'ı terk etmeye başladı ve 1992'nin ortalarında ülkede hiç Suriye vatandaşı yoktu (Tablo 20).

6.3.2.7.Suriye'den Birleşik Arap Emirliklerine olan Göçler

1970 yılında BAE toplam 7000 Suriyeli yaşamaktadır.1975 yılında bu rakam 11.300 kişiye ulaşmıştır. Bunun 4500 kişisi işçi, 6800 kişisi ise işçilerin ailelerinden oluşmaktadır (Tablo 20). 1980'lerin başında meydana gelen Suriyeli göçmenlerin sayısındaki azalma 1985'lerden sonra artma eğilimi göstermiş ve 1990 yılında ülkedeki Suriyeli göçmenlerin sayısı 18.512 kişiye çıkmıştır. Bu nüfusun 7336'sı işçi geri kalan 11.176'sı aile üyelerinden oluşmaktaydı. 1992 yılına gelindiğinde ülkede yaşayan Suriyeli göçmenlerin sayısı 20.800 kişiye ulaşmıştır (Tablo 20).1980'lerin başında başlayan ve 6000 kişiye kadar düşen Suriyeli göçmenlerin sayısı 1990'larda tekrar artma seyri göstererek üç katı bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 21:Suriye'de Yaş Gruplarına Ve Cinsiyete Göre 10 Yaş Ve Üzeri Dış Göç Oranı, 1994.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam
10-14	10.4	10.8	10.6
15-24	23.6	21.0	22.3
25-49	51.4	51.1	51.3
50-64	11.0	12.7	11.8
65+	3.6	4.4	4.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

Kaynak:CENTRAL BURBEU OF STATISTICS OFFICE OF THE PRIME MINISTER SYRIAN ARAB REPUBLIC, 1979:37.

Tablo 21 incelendiği 10 yaş ve üzerindeki grupta yer alan nüfusun göç oranları belirtilmiştir. Yaş gruplarına göre dış göç en fazla 25-49 yaş grubu arasında meydana gelmiştir. Çalışma çağı içinde olan 25-49 yaş arası nüfusun işsizliğin yüksek oluşu nedeniyle göç ettiği ve özellikle önceki bölümde açıklanmıştır. Göçün yönü ağırlıklı

olarak diğer Ortadoğu ve Afrika ÷lkelerine yoğunlaşmaktadı. 25-49 yaş grubunu 15-24 yaş arası % 22.3 ile takip etmektedir. G÷r÷ld÷đü gibi 15-49 yaş arası n÷fus dış g÷çlerin içinde %73 gibi y÷ksek bir orana sahiptir. Genç bir n÷fus yapısına sahip olan Suriye genç n÷fusuna istihdam sağlamakta g÷çl÷k çektiği için dış g÷çler yoğun olarak yaşanmaktadır.

7.NÜFUSUN SOSYAL VE EKONOMİK NİTELİKLERİ

7.1.Nüfusun Etnik ve Dini Yapısı

Bir ülkedeki etnik ve dini çeşitlilik, o ülkedeki kültürel, toplumsal ve tarihsel birikimin zenginliğini göstermektedir. Genel bir tanımlamayla etnik grup, seçilebilir, ayırt edilebilir, dil, din, örf ve adetler, müesseseler arasındaki farka göre yaşayan insanlar olarak tarif edilebilir. Ortadoğu ülkelerinde uluslaşma süreci, Avrupa ülkelerinden daha geç olmuş ve ulus devletlerin kurulması I.Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış ve 1940'lı yıllara kadar devam etmiştir. Ortadoğu ülkeleri farklı bir şekilde gelişmiş ve dinin toplumsal yapı ve etnik kimlik üzerinde yoğun etkisi olmuştur.

Günümüz Suriye halkı, kültürel açıdan önemli ölçüde homojen olmakla birlikte, din ve etnik kimlik açısından büyük bir çeşitlilik sergilemektedir (VAN DAM,2000:17). Suriye'nin etnik ve dini kimliği konusunda çeşitli araştırmacıların verdikleri rakamlar birbirinden farklılık göstermekle beraber, aralarında çok büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Nikolaus Van Dam'a göre Suriye'de nüfus, dil ve dine göre alt gruplara ayrıldığında % 82,5'inin Arapça konuşanlardan,% 68,7'sinin Sünni Müslümanlardan oluştuğunu belirtir. Din ve dil açısından, toplam nüfusun % 57.4'ünü oluşturan Arapça konuşan Sünni Müslümanlar, çoğunluğu temsil etmektedir. Geri kalan gruplar ise etnik ve dini azınlıklar olarak tanımlanabilir.

Suriye deki başlıca dini azınlıklar Nusayriler % 11,5, Dürziler %3, İsmaililer % 1.5 ve ülkedeki Hıristiyanlar ise % 14'lük bir paya sahiptir. Hıristiyanlar içinde en önemli grubu oluşturan Rum Ortodoks Kilisesi mensupları % 4.7'lik bir paya sahiptir (VAN DAM,2000:17-18).

Bununla birlikte Suriye etnik açıdan düşünüldüğünde Ortadoğu'da en fazla heterojen nüfusa sahip olan ülke durumundadır. Kültürel açıdan daha homojen bir yapıya sahip olmasına rağmen, etnik açıdan aynı homojenliği göremeyiz.

Suriye nüfusunun çoğunluğunu özellikle Hanefi mezhebine bağlı Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır. Sünni'ler toplam nüfusun %70-75'i kadarını oluşturur. Sünni'ler Nusayri'lerin çoğunlukta olduğu Lazkiye bölgesi ile güneyde Dürzi'lerin

yoğun olarak bulunduğu Es-Suveyda bölgesi hariç tüm ülkede çoğunluktadırlar (ABDULLAH,1986:29). Nüfusun dağılışında etnik ve dini yapıda önemli bir rol oynamaktadır. Aynı etnik ve dini gruba ait olan nüfus bir arada yaşamayı tercih ederek belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır.

Suriye'deki en büyük dini azınlık Nusayriler (Aleviler)'dir. Nusayriler toplam nüfusun % 11'i kadardır. Farklı kaynaklarda bu oran %10-15 arasında değişmektedir. Nusayrilerin büyük çoğunluğu Lazkiye yöresinde toplanmıştır. Bölgedeki toplam nüfusun % 60'nı oluşturur (ABDULLAH,1986:30). Suriye'de yaşayan Nusayrilerin toplamı 2.200.000 kişi civarındadır (LEXICORIENT,2008). Hıristiyanların Suriye'deki toplamı, çeşitli mezheplerin sayısı da dahil olmak üzere nüfusun en fazla % 10'unu teşkil eder (ABDULLAH,1986:30). Suriye'de toplam Hıristiyan nüfusun toplamı 1.670.000 kişidir (LEXICORIENT,2008). Sayı yönünden en fazla olanlar Yunan Ortodoksları olup, Yunan Katolikleri ile birlikte Hıristiyan nüfusun % 5'ini oluşturur. Geriye kalanı Suriye Ortodoksları, Suriye Katolikleri, Maroniteler, az sayıda Protestanların yanında, Roma Katolikleri ile Nasturiler, Ermeni Katolikleri, Ermeni Ortodoksları gibi etnik olarak Arap olmayan Hıristiyanlardır. Nüfusun % 3'ü Dürziler'den meydana gelir. İsmaililer, Yahudiler ve Yezidilerin oranı ise % 1'i geçmez (ABDULLAH,1986:30).

Farklı kaynaklardan alınan rakamlar birbirini tutmamasına rağmen, veriler arasında çok büyük farklar yoktur. Özellikle etnik açıdan Suriye bir mozaik andırmaktadır. Birçok küçük büyük grubu bir arada barındıran Ortadoğu'nun etnik açıdan en heterojen ülkesidir.

7.1.1.Etnik Yapı

Suriye'nin etnik yapısı hakkında farklı kaynaklarda farklı değerler ile karşılaşmaktayız. Suriye'nin etnik yapısı ile ilgili verilerin tutarlılığı bakımından T.C.Şam Büyükelçiliği Ekonomik ve Ticaret Müşavirliği verileri alınmıştır. Suriye'de nüfusun %90'nı Araplardan meydana gelmektedir. Arap nüfusu ,% 4'lük oranla Kürtler, %2 ile Ermeniler, %1'ni ise Türkmenler teşkil etmektedir (T.C.ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ,1989:6).

Akdemire göre, Suriye, Araplardan ve farklı ırklara mensup olan çeşitli azınlıklardan oluşmaktadır. Araplar yaklaşık olarak % 90'nı, Kürtler, Türkmenler, Çerkezler, Ermeniler, Yahudiler, Süryaniler gibi etnik azınlıklar ise %10'u oluşturur (AKDEMİR,2000:202).

Van Dam ise etnik yapı ve azınlıkların sayısı, Kürtler % 8.5, Ermeniler % 4, Türkmenler % 3, Çerkezlerden meydana geldiğini ifade etmektedir. Kürtler, Türkmenler ve Çerkezler Sünni Müslüman olmaları nedeniyle çoğunluğa dahildirler. Buna karşılık Hıristiyan olan Ermeniler hem etnik hem de dini azınlığı temsil etmektedirler. Yukarıda sözü edilen dini azınlıklardan Nusayriler, Dürziler, İsmaililer, Rum Ortodoks Hıristiyanların tamamına yakını Arapça konuşmaktadır (VAN DAM,2000:30).

Farklı kaynaklardan alınan veriler arasında görüldüğü gibi tam bir uyum yoktur. Özellikle Kürt, Ermeni ve Türkmen nüfuslarının oranı farklılık göstermektedir.

7.1.1.1.Araplar

Suriye halkının % 90'ından fazlası anadilleri Arapça olan bir Arap ulusudur. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arapların % 70'i Sünni mezhebine, diğerleri Alevi (Nusayri), İsmaili ve Şii mezheplerine mensuptur. Hıristiyan Arapların ise çoğu Grek Ortodoks Kilisesi, Suriye Ortodoks Kilisesi ve Katolik Grek Kilisesi'ne bağlı bulunmaktadır (ABDULLAH,1986:30).

Sünni Araplar, günümüzde Lazkiye ve El-Süveyde dışında her yerde çoğunluğu oluşturur ve genellikle kentli-tüccar sınıfı temsil ederler. İsrail işgalindeki Golan Tepeleri'nde de Arap nüfus yaşamaktadır.

7.1.1.2.Kürtler

Nüfusun yaklaşık % 9'nu oluşturan Kürtlerin büyük bir kısmı Sünnidirler; bununla birlikte içlerinde Hıristiyanlar ve Yezidiler vardır. Kürt nüfus kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlardan bir kısmı konargöçer yaşam tarzı sonucu Suriye sınırının çizilmesi ile Suriye de kalanlar; diğerleri ise bu ülkeye yerleşenlerdir. (AKDEMİR,2000:203).

Kürtler etnik dili konuşan azınlıkların en önemlisidir ve etnik açıdan Araplardan sonra en büyük etnik grubu temsil eder. Suriye’de Kürtler genellikle üç ayrı bölgede yoğunlaşmışlardır. Suriye’nin kuzeydoğusunda Fırat Ovası’nda toplanmış olan Suriye Kürtleri’nin büyük çoğunluğu Sünni Müslümanlardır. Kürtlerin diğer yoğun olarak toplandığı alan, kuzey-kuzeybatı Suriye’dir. Üçüncü bölge ise Haseke diye adlandırılan Cezire Eyaleti’nde Irak ile Türkiye sınırları arasında kalan bölgedir. Görüldüğü gibi Kürt nüfus ülkenin kuzey ve kuzey doğusunda, Türkiye sınırı ve Irak sınıra yakın alanlarda yoğunlaşmıştır.

7.1.1.3.Ermeniler

Nüfusun %2-3’nü oluşturan Ermeniler, Suriye’de asimile olmamış en büyük etnik azınlık gruplardan birini oluşturmaktadır. 1915 yılında Türkiye’den göç eden Ermeniler, kendi dillerini konuşurlar, kendi okullarında eğitim görürler, kendi gazetelerini okurlar kendi geleneklerini halen sürdürmektedirler. Ermenilerin büyük kısmı Halep şehrinde toplanmışlardır (AKDEMİR, 2000: 203). Suriye’ye, 20 yy’daki ilk büyük Ermeni göç dalgası ise Birinci Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı Devleti’nin çıkardığı “Tehcir Kanunu” sonucu gerçekleşmiştir. Bunları 1920’lerde Fransa’nın Anadolu’dan çekilmesiyle Halep’e göç eden 50.000 Ermeni göçmen takip etmiştir. Kilikya’dan Halep’e gelen bu Ermeni göçmenler, daha sonra El-Cezire bölgesindeki Kamışlı, Haseke gibi kasabalara yerleşmişlerdir. Çoğunluğu Ermeni Ortodoks Kilisesine bağlıdır. Daha sonra Ermenilerin bir kısmı, 1960-70 yılları arasında başka ülkelere göç etmiştir (ABDULLAH,1986:30). Ermeni Nüfusun büyük kısmını Ermeni Ortodoksları oluşturur. Suriye’de Ermeni Ortodoksların toplam sayısı 160.000 kişiye yakındır.Ermeni Katoliklerinin sayısı ise Ortodokslara oranla daha azdır.Suriye’de Ermeni Katoliklerinin toplamı 30.000 kişi kadardır (LEXICORIENT,2008).

7.1.1.4.Türkmenler

Suriye Türkmenleri, nüfusun yaklaşık % 2-4’lük bölümünü oluştururlar. Suriye Türkmenleri, ilk yerleşimlerinde göçebe olarak kalmışlarsa da sonradan yerleşik düzene geçmişlerdir.

Çoğunlukla Lazkiye ve Halep olmak üzere iki ana bölgede yaşayan Türkmenler, Araplar arasında asimile olmaya yüz tutmuş olmasına rağmen örf adetlerini ve dillerini sürdürmeye devam etmektedirler (AKDEMİR,2000:203). Türkmenler ülkenin kuzeybatısında yer alan Nusayri Dağları'ndaki, Nusayri nüfusun yoğun olarak yaşadığı alanlarda yaşamaktadır. 1961'deki nüfus istatistiklerine göre Türkmenler bölgedeki nüfusunun yaklaşık % 13'ünü oluşturur ve bunun sonucunda parlamentoda 4 temsilci bulundurma hakkına sahip olmuşlardır (ABDULLAH,1986:31).

7.1.1.5.Çerkezler

Suriye'deki diğer bir etnik grubu Çerkezler oluşturmaktadır. Çerkezlerin sayısı Suriye'de çok fazla değildir. Çerkezler ülkenin güneyinde özellikle Golan Tepeleri'nde toplanmışlardır. Özellikle Golan Tepeleri'nde yoğun olarak yaşayan Çerkezler, 1967'de yaklaşık 25.000 kişi Şama göç etmiştir. Özellikle bu göç olayında İsrail'in Çerkezlerin başkenti diye bilinen ve yoğun Çerkez nüfusunun bulunduğu Kunaytira'yı işgal etmesi etkili olmuştur.

Çerkezler özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Suriye'ye göç etmişlerdir. Çerkezler iki farklı tarihte Suriye'ye göç etmiştir. İlk gelenler Rusların baskısı sonucu Kafkasya'dan Samsun'a göç etmişler, daha sonrada Suriye'ye yerleştirilmişlerdir. 1872 göçüyle gelen bu Çerkez grubu 1000 kişi civarındadır. Bir kısmı Hama ve Humus'a diğerleri de Golan'a yerleştirildiler. İkinci aşama da gelenler ise 1878 yılında Balkanlar'da yerleşik haldeyken İstanbul ve Selanik'te toplanan, ardından Suriye'ye gönderilen 1200 dolayında Çerkezdi. Önce Beyrut, Trablusşam ve İskenderun'a gelen grup, bir süre sonra daha önce gelenler gibi Hama ve Humus'a yerleştirildiler. Bu göçmenleri ardı ardına kabileler izlemiş ve o dönem Suriye'deki Çerkez nüfusu 70.000'i bulmuştur.

7.1.1.6.Dürziler

Suriye'nin güney kesiminde Cebelu-D-Dbuz bölgesinde yaşayan Dürziler diğer bir etnik ve dini azınlığı oluştururlar. Ülkenin güney kesimlerinde Es-Süveyde'de nüfusun % 87.6'sını oluştururlar. Dürziler bölgede ezici bir çoğunluğa sahiptir ve Arap nüfusunun ülke genelinde ezici çoğunluk olmaktan çıktığı iki bölgeden biridir.

Bölgedeki Sünnilerin oranı % 2 dolaylarındadır ve ülke genelinde en az olduğu bölgedir. Dürzilerin toplam nüfusu 300.000 dolayındadır (LEXICORIENT,2008).

7.1.1.7.Süryaniler

Süryaniler, Suriye’de yoğun olarak Fırat Vadisi’nin kuzey doğusunda yaşamaktadırlar. Süryaniler, Suriye-Ortodoks kilisesine, Nasturi Kilisesine yada Birleşmiş Keldani Kilisesine mensupturlar. İçinde buldukları zor koşullar, Süryanilerin bir kısmının yurt dışına göç etmelerine neden olmuştur (AKDEMİR,2000:204).

7.1.1.8.Yahudiler

Çok uzun bir zamandan beri Suriye’de yaşayan Yahudiler, günümüzde özellikle, Halep ve Şam şehirlerinde yoğunlaşmışlardır. Ayrıca ülkenin kuzeyinde yer alan El-Cezire bölgesi de Yahudi nüfusun toplandığı başka bir alandır. İsrail Devleti’nin kurulmasından sonra Yahudilerin büyük kısmı İsrail’e göç etmiştir (AKDEMİR,2000:204). Suriye’de yaşayan toplam Yahudi nüfusu 250 kişi kadar olduğu tahmin edilmektedir (LEXICORIENT,2008).

7.1.2.Dini Yapı

Suriye’de dini yapının çok büyük çeşitlilik arz etmesi, bulunmuş olduğu coğrafya ve konumu ile açıklanabilir. Geçmişten günümüze kadar Suriye birçok dini ve uygarlığı bünyesinde barındırmıştır tek tanrılı üç ana dinin doğduğu topraklar, Suriye bölgesinin çevresinde yer aldığı için ilk yayılma alanları da Suriye olmuştur. Roma İmparatorluğu döneminde Hıristiyanlığın tesirinde kalan bölge Hz. Ömer’in 636 yılında fethi sonucu İslamlaşmaya başlamıştır. Dört Halife döneminde başlayan İslamiyet içindeki parçalanmalar ve özellikle Moğolların Orta Doğu’ya girişinden sonra ortaya çıkan tarikat yapılanmaları dinin farklı yorum şekillerini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte Orta Doğu’daki dinlerde, Zerdüştlüğün, eski Yunan dinlerinin ve Hinduizmin etkilerini de görmek mümkündür. Günümüzde Suriye dini yapı bakımından çok heterojen bir yapıya sahip olmasına rağmen, nüfusun % 68.7’sini Sünni Müslümanlar oluşturur. Nüfusun %11.5’ni Nusayriler (Aleviler), %3’nü Dürziler, %1.5’ni İsmailililer ve %14.1’ni Hıristiyanlar oluşturmaktadır. Bir miktarda Yahudi ve Yezidi

bulunmaktadır (VAN DAM,2000:17). Suriye’de 10.000 civarında Yezidi olduğu sanılmaktadır. Kürtlerin bir kısmı da Yezidi’dir. Daha doğrusu 14 yy’da Kuzey Irak ve Suriye’ye yerleşen bazı Yezidiler Kürtleşmişlerdir. Günümüzde Suriye’deki Kürt Yezidileri, Kirmançi Lehçesiyle konuşurlar ve yerleşim olarak Cezire’den doğuda Cebel Sancar Tepelerine ve Halep’in kuzeybatısında Arfin’e doğru uzanan bölgelere dağılmışlardır. Suriye’de Yezidiler en küçük dini grubu oluşturmaktadır.

Suriye’nin dini mozaigini ve etnik çeşitliliğini oluşturan unsurlar binlerce yıl bir arada yaşamaya devam etmektedirler.

7.1.2.1.İslam Dini

Suriye’de yaşayan halkın % 80’inden fazlası İslam dinine mensuptur. Suriye’de Müslüman nüfusun sayısı 17.800.000 kişidir (LEXICORIENT,2008). İslam Dini tarih boyunca farklı yorumu nedeniyle birçok kol ve mezhebin doğmasına sebep olmuştur. Suriye’de İslam dinine mensup olan mezhepler aşağıda açıklanmıştır.

Sünniler: Sünnilik Suriye’de nüfusun yaklaşık olarak %69’nun inancını oluşturur. Sünniler, Lazkiye ve Süveydiye hariç Suriye genelinde ezici bir çoğunluğa sahiptirler. Lazkiye’de Nusayriler nüfus çoğunluğu oluşturmalarına rağmen özellikle şehir merkezlerinde Sünniler çoğunluktadır. Sünnilerin en az sayıda yaşadığı bölge Dürzilerin yoğun olarak yaşadığı Süveydiye bölgesidir ki buradaki % 2’lik oranla ülke genelinde en az sayıya burada rastlanmaktadır. Suriye’de Sünni nüfusun toplamı 15 milyon civarındadır (LEXICORIENT,2008).

Nusayriler (Aleviler): Suriye’de Nusayrilerin toplam nüfus içindeki oranı %11-15 arasındadır. Suriye’de Nusayrilerin %75’i, nüfus olarak çoğunluğu oluşturdukları Lazkiye bölgesinde yaşarlar. Büyük bölümünün tarım sektöründe çalışması nedeniyle Lazkiye’ye bağlı kırsal kesimde de çoğunluğu oluştururlar. 1970’li yıllara kadar Nusayriler kıyı şehirlerinde ve kasabalarda Sünnilere ve Hıristiyanlara oranla azınlıkta yer almışlardır. Son yirmi yıl içinde Lazkiye bölgesindeki dağlarda yaşayan aleviler arasında büyük çaplı göçler yaşanmıştır. Özellikle şehirlere çok yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu durum Hama, Humus gibi şehirlerde Nusayri nüfusun artmasına neden olmuştur. 1970’li yıllarda Lazkiye, Tartus, Baniyas, Cebele gibi önemli sahil

şehirlerinde Sünni Nüfus çoğunluktaiken, hızlı bir göç süreci sonucunda, 1990'larda çoğunluğun alevi nüfusun lehine dönmüştür. Benzer durum başkent Şam'ın kenar mahallerinde de yaşanmıştır. 1990 yılında Suriye'nin sahil şehirlerinde yaşayan Nusayrilerin dağılımı şu şekildeydi: Tartus % 70, Banyas ve Jablah % 65, Lazkiye % 55'tir. Suriye'nin Akdeniz sahil kesiminde yer alan dört büyük şehirde de nüfusun dinsel yapısının dağılımı incelendiğinde alevi nüfusun çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir (VAN DAM, 2000: 34). Nusayriler dini bakımından ikinci büyük dini azınlığı oluşturur ve toplam sayılarının iki milyondan fazladır (LEXICORIENT, 2008).

İsmaililer: Suriye'deki İsmaililerin oranı % 3 civarındadır. Suriye'deki İsmaililerin % 80'ni ülkenin merkezindeki Hama ilinde ve daha çok bu ilin Mesyef ile Selimiye kasabalarında yaşarlar ve çoğu tarım sektöründe çalışmaktadırlar. Onbirinci yüzyılda İsmaililerin büyük bölümü Lazkiye yöresindeki dağlık alanlarda yaşamaktadır. Bölgedeki Meyles ve Kadmus gibi kasabalara yerleşmişlerdir. Zaman içinde yerleştikleri bu kasabalarda sosyal ve ekonomik açıdan hakim duruma gelmişlerdir. Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit 1876 yılında kendilerine imparatorluk topraklarının bir kısmını bağışlaması üzerine, İsmaililerin büyük bir bölümü eski dini merkezleri olan Selimiye'ye geri dönmüşlerdir (VAN DAM, 2000: 33-34). Suriye'de toplam 200.000 civarında İsmaili yaşamaktadır (LEXICORIENT, 2008).

Dürziler: Dürziler Cebel El-Dürüz yada Cebel El-Arab diye bilinen El-Süveyde'de nüfusun % 87.5'ni oluştururlar. Bölgede ezici bir çoğunluğa sahiptirler. Bölgede yaşayan Dürzilerin büyük çoğunluğu 17.yy. ve 19 yy'da Filistin ve Lübnan'dan göçen Dürzilerin akrabalarıdır. Ailelerin ve aşiretlerin topluca yerleştikleri bölgelerde zaman içinde sayıca çoğunluğun Dürzilerin eline geçmesi bölgede hakimiyetin Dürzilerin eline geçmesine sebep olmuştur. Suriye'de toplam 300.000 civarında Dürzi yaşamaktadır (LEXICORIENT, 2008).

7.1.2.2.Hıristiyanlık

Suriye’de Hıristiyanlar en büyük dini azınlığı oluşturmaktadırlar. Fakat bu dini azınlık farklı Kiliselerle bağlıdır ve bölünmüş durumdadır. Suriye’deki Hıristiyan cemaatini üç ana grup altında toplamak mümkündür.

- 1.Ortodoks Kiliseler;
- 2.Roma ile bağlantı içinde bulunan Birleşmiş Katolik Kiliseleri;
- 3.Bağımsız Nasturi Kilisesi (AKDEMİR, 2000: 207).

Müslüman Araplar 8.yy.da Suriye’yi fethedene kadar ülkedeki en kalabalık topluluk Hıristiyanlar idi. İslamiyet’in, Suriye bölgesinde yayılmasından günümüze kadar bölgedeki Hıristiyanlar öz kimliklerini korumuşlardır. Bunun en önemli nedenini, İslamiyet’in bu dine bakışı oluşturur. Fransız Mandası döneminde ise Fransa’nın yoğun desteğini alan Hıristiyanlar, 1930 Anayasası ile hükümet kurumlarında temsil edilme hakkını elde etmişler, kendi yüksek eğitim düzeyleri sayesinde de kamu idaresinde tercihli bir yere sahip olmuşlardır. Bunlarla birlikte kendi çabalarıyla elde ettikleri ekonomik zenginleşme sonucu modern Suriye’de Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında ekonomik, kültürel ve siyasi çatlak büyümüştür.

Suriye’de Hıristiyanlar dini azınlık olarak nüfusun %10-14’nü oluşturmaktadırlar. Suriye’de Hıristiyan nüfusu 1.670.000 kişi olup farklı dini gruplara bölünmüş durumdadır (LEXICORIENT, 2008).

7.1.2.3.Yahudilik

Bugün Suriye’de yaşayan Yahudi cemaati, eski dönemlerden Arap dünyasında mevcut olan Yahudiler ile, Ortaçağda İspanya’da hüküm süren Engisizyon’dan kaçıp Suriye’ye sığınan Yahudiler’den oluşmaktadır. Yahudiler, Suriye’de bir etnik grup olmaktan çok dini bir cemaat olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde Suriye Yahudi Cemaati, Halep, Şam ve Kamışlı civarında yaşamaktadırlar. İsrail Devleti’nin kurulmasından sonra, Yahudiler’ in önemli bir

kısmı İsrail'e göç etmiştir (1943'te 30.000 olan Yahudi nüfusu,1948 sonrası 6.000'e düştü). Bununla birlikte 1967 Savaşı'nda, Golan'ı işgal eden İsrail'in uyguladığı yerleşim politikaları sonucu şu anda yaklaşık 20.000 Yahudi yerleşimci (Aşkanazi) Golan Tepeleri'nde yaşamaktadır.

Yukarıda Suriye'nin etnik ve dini yapısı üzerinde durulmuştur. Suriye gerek etnik açıdan gerekse dini açıdan çok büyük çeşitlilik arz etmektedir. Çok açık bir şekilde görüldüğü gibi Suriye hem etnik hem de dini açıdan Ortadoğu ülkeleri içerisinde en çok çeşitlilik gösteren ülkedir. Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de batı tarzında bir ulus anlayışı gelişmemiştir. Daha çok İslamiyet'e bağlı ümmetçilik fikri ön plana çıkmaktadır. Nüfus açısından ülkenin % 90 Arap kökenlilerden oluşur ve ülkenin % 70'i Sünni Müslümanlardan oluşmasına rağmen ülkenin yönetiminde dini bir azınlık olan ve % 11 dolayında olan Nusayriler ülkeyi yönetmektedir.

Suriye etnik açıdan olduğu kadar dini açıdan da tam bir mozaiktir. İnançlar konusunda zenginlik ve farklılıklar Ortadoğu'da geçmişten günümüze kadar bu mozağin bir parçası olmuştur.

7.2.Suriye'de Kır ve Şehir Nüfusu

Yerleşmeler kır yerleşmeleri ve şehir yerleşmeleri olmak üzere ikiye ayrılır. Kır ve şehir yerleşmelerini birbirinden ayırmak için farklı ölçütler kullanılmaktadır. Kır yerleşmesi; geçimini ziraat ile sağlayan ve hayvan yetiştiriciliği yapan insanlar devamlı veya geçici olarak meydana getirdikleri yerleşmelerdir. Şehir ise küçük bir sahada, büyük nüfus kütlelerinin birlikte bulunduğu ve geçimini sağladığı yerleşmelerdir (GÖNEY, 1995: 1).

Birleşmiş Milletler ise Dünya geneli ile ilgili ilk yayınların da şehirlerin en az 100.000 nüfusa sahip yerleşmeler olduğunu kabul etmiş fakat günümüzde şehir nüfuslarının belirlenmesinde ülkeler arası bir birliğin olmadığı ve çok farklı nüfus kriterlerinin kullanıldığı görülmektedir (AVCI, 2004: 15).

Kırsal ve kentsel nüfus; zihniyetleri, hayat anlayışları, yaşama tarzları, medeni seviyeleri, buldukları tabii çevre ile ilişkileri ve toprağa bağlılık derecesi itibarıyla çok farklı, adeta zıt iki dünya teşkil eden topluluklara mensuptur (TANOĞLU, 1969: 191). Suriye’de nüfusun temel ekonomik faaliyeti tarıma dayandığı için kırsal bölgelerdeki nüfus geçmiş yıllarda olduğu gibi günümüzde de fazladır. Son yıllarda şehirlere olan göç ve gelişmeler şehirlerin nüfuslarının artmasına sebep olmuştur. Fakat Suriye şehirleşme bakımından fazla gelişmiş bir ülke değildir. Kırsal ve şehirsiz nüfus arasında çok büyük bir fark yoktur. Suriye’de nüfusu 20.000’den fazla olan yerleşmeler şehir kapsamına girmektedir (SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1988: 45).

Tablo 22:Suriye’de 1947-2007 Yılları Arasında Kır-Şehir Nüfusunun Sayısı (1000kişi) ve Oranı (%).

Yıllar	Şehir Nüfusu	Oran %	Kırsal Nüfus	Oran %	Toplam
1947	1.026	31.5	2.231	68.5	3.257
1952	1.136	33.1	2.298	66.9	3.434
1960	1.685	36.9	2.880	63.1	4.565
1970	2.741	43.5	3.564	56.5	6.305
1975	3.418	46.5	3.937	53.5	7.355
1980	4.189	47.6	4.608	52.4	8.797
1985	4.991	48.6	5.276	51.4	10.267
1990	6.087	50.2	6.029	49.8	12.116
1994	7.112	51.4	6.732	48.6	13.844
2004	9.022	50.1	8.958	49.9	17.980
2007	10.257	53.5	8.915	46.5	19.172

Kaynak: MCCARTHY, 2002: 64; CBSSYR, 2007.

Bir ülkede veya bölgede nüfusun şehir ve kırlarda ağırlık kazanması, o ülke veya bölgenin sosyal ve ekonomik durumunu da yansıtmaktadır. Gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Ekonomisi tarıma dayalı olan ülkelerde ise nüfusun büyük kısmı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Suriye’de 1947 yılından itibaren kır ve şehir nüfusunun dağılımı incelendiği zaman Suriye nüfusunun kırsal alanlarda yoğunluk kazandığı ve şehirleşme hızının düşük olduğu görülmektedir. Suriye’nin gelişmişlik düzeyi buna bağlı olarak ekonomik yapısı kırsal nüfusun ağırlık

kazanmasında etkili olmuştur. Ülkenin ekonomisinin tarımsal faaliyetlere dayanması kırsal nüfusun fazla olmasını etkilemektedir.

Bir ülkede veya bölgede nüfusun şehirlerde veya kırlarda ağırlık kazanması, o ülkenin veya bölgenin sosyal ve ekonomik durumunu yansıtması bakımından çok önemlidir. Sanayileşmiş ülkelerde, nüfusun büyük bir bölümü şehirlerde yaşamını sürdürmektedir. Tarıma dayalı ülkelerde ise nüfusun büyük kısmı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Ekonomik faaliyetlerin türü şehirleşme üzerinde büyük etki yapmaktadır. Toplumsal yapı bakımında da şehirlerde yaşayanlar ile kırsal bölgede yaşayanlar arasında büyük farklar bulunmaktadır. Şehirlerde yaşayanların geleneksel ve kültürel davranışları büyük ölçüde zaman içinde önemli ölçüde değişikliğe uğrayarak yok olmaktadır. Değişik kültürlere sahip insanlar bir arada yaşamaktadırlar. Kırsal alanlardaki toplumlarda ise geleneksel davranışlara bağlılık daha belirgin bir şekildedir ve korunmaktadır.

Tabloda nüfusun kırsal ve şehrsel dağılışı 1947-2007 yılları arası göstermiş olduğu değişim tablo 22’de gösterilmiştir. 1947 yılından itibaren günümüze kadar olan kır ve şehir nüfus oranları ve nüfusları verilmiştir. 1947 yılında ki kır-şehir nüfusları incelendiği zaman Suriye nüfusunun % 68,5’nin kırsal alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Ülkedeki kırsal nüfus şehir nüfusunun iki katından daha fazladır.1946 yılında bağımsızlığına kavuşan Suriye’nin ekonomik yapısı nüfusun dağılışında çok büyük etkiye sahiptir. Özellikle tarımın ülke ekonomisindeki rolü kırsal nüfusun fazla olmasındaki en önemli faktördür.

1960 yılından itibaren Suriye’de şehir nüfusları sürekli olarak artmıştır. Suriye’de şehirleşme hareketi geç başlamış ve yavaş bir seyir halinde devam etmiştir. 1990’lara kadar Suriye’de şehir nüfusu kırsal nüfustan daha azdır.1960’dan sonra Suriye şehirlerinde nüfusları bakımından önemli gelişmeler olmuştur. En dikkat çekenini ise İdlip’tir. İdlip’in 1960 ve 1970 yılları arasında nüfusu 10 kattan daha fazla bir artış göstermiştir.1970 yılında sadece Haleb’in nüfusu bir milyondan fazladır. Şam ise kırsal kesimi ile birlikte nüfusu bir milyonu aşmıştır.1981 yılında ise Halep ile beraber Başkent Şam’ın nüfusu bir milyonu geçmiştir. 1994 yılına geldiğimizde ise beş şehrin nüfuslarının bir milyondan fazla olduğunu görmekteyiz (tablo 23).

Nüfusun belli başlı şehirlerde toplanması ve bu şehirlerin Halep ve Şam dışındakilerin çok fazla gelişmemiş olması ve ülkenin iç kısımlarında yer alan şehirlerin fonksiyonlarının tarıma dayanması nüfusun kırsal alanda yoğunlaşmasının başka bir nedenidir.

Tablo 23:Suriye’de 1960-1994 Yılları Arası Şehirlerin Nüfusu (1000 kişi).

Yıllar	1960	1970	1981	1994
Şehirler	Nüfus	Nüfus	Nüfus	Nüfus
Şam Merkez	530	837	1.112	1.552
Şam Kırsal	473	621	917	1.421
Halep	957	1,317	1.879	2.856
Homs	401	546	815	1.301
Hama	324	515	737	1.116
Lazkiye	527	390	555	834
Deir el Zor	221	293	409	599
Idlip	33	384	580	937
Al-Hasakah	353	468	670	1.030
Al-Rakka	178	244	348	518
Al-Suwayde	100	140	199	300
Dara	168	232	363	616
Tartus	-	302	443	689
Quneitra	-	16	26	45

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU STATISTICS, 1989: 62; MC CARTHY, 2001: 67-68.

1960 yılında Suriye’de nüfusu bir milyondan fazla olan şehir yoktur. En büyük şehir başkent Şam’dır. Halep ise nüfus itibari ile Şam’dan sonra Suriye’nin ikinci büyük şehri durumundadır. 1970 yılında ise hızla büyüyen Şam ve Halep’in nüfusları bir milyonu geçmiştir.1994 yılında Suriye’de 6 şehrin nüfusu bir milyondan fazladır. Halep ve başkent Şam ülkenin en fazla nüfusa sahip şehirleridir. Halep’in nüfusu üç milyona yaklaşmış durumdadır. Başkent Şam ise kırsal kesimi ile birlikte nüfusu üç milyona yakındır.

1952 yılındaki nüfus verileri incelendiğinde, 1947 yılından itibaren geçen 5 yıllık zaman sürecinde ülkedeki şehir nüfusunun artmaya başladığını fakat artışın çok

fazla olmadığını görmekteyiz. Kırsal nüfus oranının ve kırsal nüfus miktarının, şehir nüfusu oranından ve miktarından daha fazla olduğunu görmekteyiz. Şehir nüfusu artmasına rağmen, artış çok önemli boyutlarda olmamış ve beş yıl içerisinde sadece % 2'lik bir artış kaydetmiştir. Kırsal alanda azalma ve şehir nüfusundaki bu küçük artış çok fazla miktarda olmamış ve kırsal nüfusun ağırlığı devam etmiştir (Tablo 22).

1960'lı yıllarda da şehir nüfusu ile kırsal nüfus arasındaki oran çok fazla değişmemiş fakat 1950 yılından itibaren başlayan şehir nüfusundaki artış devam etmiştir.1960 yılında kırsal nüfus oranı şehir nüfus oranından daha fazladır. Şehir nüfusu sekiz yıl zarfında % 4'lük bir büyüme göstererek % 39 oranına ulaşmasına rağmen kırsal nüfus oranı ülke genelinde halen çok yüksektir.1960'lı yıllarda başlayan sanayileşme hareketi şehirler de bir nüfus artışına neden olmasına rağmen bu artış çok fazla değildir (Tablo 22).

1970 yılının başında şehirsal nüfus oranında önemli bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Geçen on yıllık zaman dilimi içerisinde şehirsal nüfus % 6.5 oranında bir büyüme göstermiştir. Şehir nüfus oranının % 43.5'e ulaştığını fakat kırsal nüfusun halen önemini koruduğunu ve nüfusun yarıdan fazlası kırsal bölgelerde yaşamaya devam etmektedir .

1975 yılının başından itibaren şehirlerde nüfusun artmaya devam ettiğini görüyoruz.1970-75 yılları arasında artış hızı % 3 olmuş ve şehirlerdeki nüfus oranı % 46.5'e ulaşmıştır. Şehirlerdeki nüfus oranının % 46'yı geçmesine rağmen kırsal nüfusun halen ülke genelinde fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu yıllarda genel bir istikrar sağlanmasına rağmen Arap-İsrail savaşları ve savaşlarda alınan yenilginin ülkenin gelişmesinde en büyük engel olduğu ve savunmaya ve silahlanmaya harcanan paranın sanayileşmeye engel olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Sovyet yardımlarının arttığı ve Sovyet modeli bir yapılanmanın başladığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

1980'li yıllar ülkedeki şehirsal nüfus oranının çok fazla artmadığı bir dönemdir.1975-80 arasında çok fazla bir artış olmamış sadece % 1'lik bir artış meydana gelmiştir. 1985'li yıllarda da şehirsal nüfusun çok fazla bir artış göstermediğini fakat büyümenin devam ettiğini ve 1989 yılında kırsal nüfus ile şehir nüfus oranının

eşitlendiğini ve 1990'ların başında şehir nüfusunun kırsal nüfustan biraz fazla olduğunu görmekteyiz. Şehirsel nüfusun 1990'ların başında % 50,2 olduğunu ve kırsal nüfus ile şehir nüfusu arasında çok az bir farkın olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 22).

1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye şehirleşme hızı diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi çok düşük seviyededir. Suriye'nin Fransız mandasından yeni kurtulmuş olması ve ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma dayanması sanayileşme hareketlerinin yeni başlaması Suriye de kırsal nüfus oranının çok fazla olmasında etkili olmuştur.

1950'li yıllardan itibaren şehirlerde nüfus oranının artmaya başladığını fakat artış oranının çok yavaş bir seyir izlediğini ancak 1990 yılında ülke genelinde kırsal nüfus oranının şehirsel nüfus oranından daha alt seviyede kaldığını görmekteyiz. Şehir nüfusu ülkelerin gelişmişlik düzeyini göstermesi bakımından çok önemlidir. Günümüzdeki gelişmiş ülkelerde şehirleşme oranları % 80 civarında olduğu dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Suriye'de şehirleşme oranının günümüzde dahi çok düşük seviyededir. Ortadoğu da diğer ülkelerdeki şehirsel nüfus oranının Lübnan, İsrail, Kuveyt gibi ülkelerde fazla olduğu dikkat çekmektedir. Suriye ekonomisinin tarıma olan bağımlılığı özellikle şehirsel nüfus oranının düşük olmasında etkili olmaktadır.

Tablo 24: 2007 Yılı Suriye’de Şehir Nüfusu (1000 kişi).

Şehirler	Kadın Nüfus	Erkek Nüfus	Toplam Nüfus	Toplam Nüfustaki Payı %
Şam	826	829	1655	7,6
Şam Kırsal	820	845	1665	7,7
Halep	2553	2579	5132	23,7
Homs	955	974	1929	8,9
Hama	932	955	1887	8,7
Lazkiye	569	571	1140	5,3
Deir-Ez-Zor	726	712	1438	6,6
İdleb	889	912	1801	8,3
Al-Hasakeh	703	692	1395	6,4
Al-Rakka	442	426	868	4,0
Al-Swedia	225	226	451	2,1
Dara	482	494	976	4,5
Tartous	441	448	889	4,1
Quneitra	215	219	434	2,0%
TOPLAM	10.778	10.882	21.660	

Kaynak:CBSSYR,2007.

2007 yılında Suriye’de sekiz şehrin nüfusu bir milyonu geçmiş durumdadır. 1990’ların başından itibaren başlayan hızlı şehirleşme hareketi sonucunda şehirler hızla gelişmeye başlamışlardır. Özellikle ülkenin batı kesiminde ve ulaşım yolları üzeri yer alan şehirler hızla gelişmişlerdir. Kuzeyden güneye doğru uzanan yolun üzerinde yer alan Halep, Hama, Homs, İdlep, Şam gibi şehirlerin gelişmesinde karayolu bağlantısı önemli rol oynamıştır (Ek-1). Lazkiye bir liman şehri olmanın verdiği avantajla gelişmiştir. Ülkenin doğu kesiminde yer alan Deir-Ez-Zor ise karayolu kesişme noktasında yer alması gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ülkenin en küçük şehri ise Quneitra’dır. Ülkenin güney uç noktasında yer alan şehir küçük bir şehir olup fazla gelişme imkanı bulamamıştır. Başkent Şam’ın hemen yanı başında kurulmuş olması Şam’ın gölgesinde kalmasına neden olmuştur.

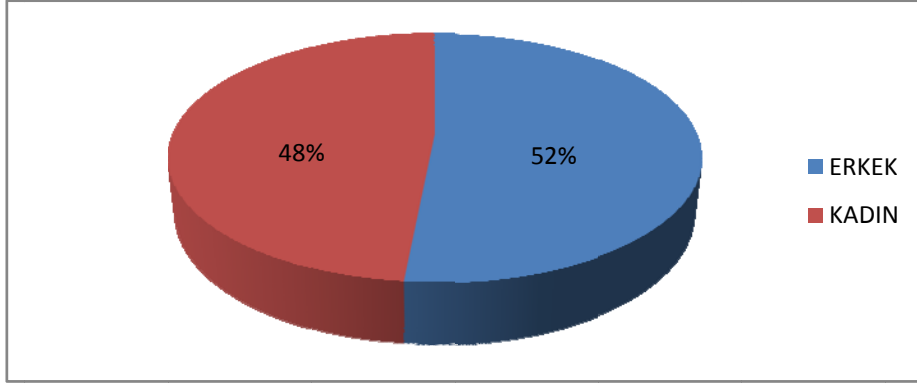
Tablo 25:1960 Sayımına Göre Suriye’de Şehir Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Kadın – Erkek Sayısı.

Yaş Grupları	Şehir Nüfusu		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	36.197	34.010	70.207
1 - 4	127.134	116.675	243809
5 - 9	126.847	114.921	241.768
10 - 14	99.605	92.979	192.584
15 - 19	78.835	74.916	153.751
20 - 24	68.975	69.228	138.203
25 - 29	66.362	62.751	129.113
30 - 34	59.093	49.899	108.992
35 - 39	48.250	42.626	90.876
40 - 44	31.521	26.311	57.832
45 - 49	30.779	27.700	58.479
50 - 54	23.979	28.347	52.326
55 - 59	18.228	19.999	38.227
60 - 64	18.272	21.306	39.578
65 +	33.856	34.174	68.030
Bilinmeyen	521	660	1.181
Toplam	868.454	816.502	1.684.956
Oran %	52	48	100.0

Kaynak: CENSUS, 2008.

Suriye’nin 1960 yılı şehir nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman genç bir yapıya sahip olduğu dikkat çeker. Özellikle 1-4, 5-9 ve 10-14 yaş grubuna dahil olan nüfusun toplamı, toplam şehir nüfusun yarısına yakını oluşturmaktadır. Yüksek doğum oranları Suriye’de genç nüfus oranının çok yüksek olmasında rol oynayan en önemli faktördür. Yaş gruplarının dağılımı incelendiğinde yaş ortalaması yükseldikçe nüfusun miktarının azaldığı görülmektedir. 0-1 yaş grubu arasında yer alanların toplamı 65 yaş ve üzeri nüfustan daha fazladır. Doğum sonucunda yaşayan bebek sayısının erkek çocuklarda kız çocuklarına oranla daha fazla olduğu görülmektedir. 0-1 yaş grubunda erkek kişi sayısının kadınlarınkinden yaklaşık 1800 kişi fazladır (Tablo 25). Yaş gruplarında genç nüfustan orta yaş grubuna ve özellikle

yaşlı nüfusa geçildiği zaman kadın ve erkek nüfusun sayılarında da farklılıklar dikkat çeker. Özellikle 50-54 yaş sonrasında kadın nüfusun sayısı erkek nüfusundan daha fazladır (Tablo 25).

Şekil 7: 1960 Sayımına Göre Suriye’de Şehirsal Nüfusun Kadın– Erkek Oranı.

1960 yılı şehirlerdeki nüfusun kadın erkek nüfusa göre dağılımı incelendiği zaman; erkek nüfusun oranının kadın nüfusun oranından fazla olduğu ve erkek nüfus oranının % 52, kadın nüfusun oranı % 48 olduğu görülmektedir (Şekil 7). Özellikle genç nüfus ve orta yaş grubunda erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha fazla olduğu nüfusun yaş ortalaması arttıkça kadın nüfusun erkek nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. 50-54 yaş grubundan sonraki yaş gruplarında erkek nüfusunda bir azalma kadın nüfusunda ise erkek nüfusuna göre bir artış meydana gelmektedir.

Tablo 26:1960 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Kadın Erkek Sayısı.

Yaş Grupları	Kırsal Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	63.244	56.142	119.386
1 - 4	238.022	218.302	456.324
5 - 9	250.693	213.591	464.284
10 - 14	170.984	152.039	323.023
15 - 19	111.768	113.888	225.656
20 - 24	96.586	102.046	198.632
25 - 29	88.590	107.241	195.831
30 - 34	87.150	84.210	171.360
35 - 39	76.027	74.907	150.934
40 - 44	57.370	52.611	109.981
45 - 49	48.185	42.475	90.660
50 - 54	40.447	48.102	88.549
55 - 59	30.695	25.961	56.656
60 - 64	37.163	41.162	78.325
65 +	78.214	71.068	149.282
Bilinmeyen	632	650	1282
Toplam	1.475.770	1.404.395	2.880.165
Oranı %	51	49	100

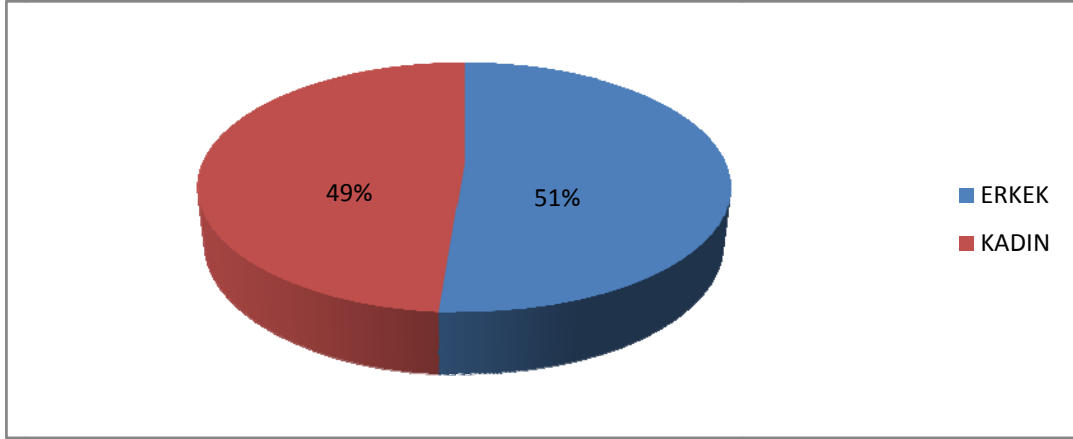
Kaynak: CENSUS,2008.

Suriye’de 1960 yılında kırsal nüfusun dağılışı incelendiği zaman nüfusun % 63.1’i kırsal kesimde yaşamaktadır. Kırsal alanlarda nüfusun toplam sayısı 2.880.165 kişidir (Tablo 26).

Kırsal alanlardaki nüfus 0-14 yaş ve 15-59 yaş gruplarında yoğunlaşmıştır, Kırsal alanlardaki nüfusun yapısı incelendiği zaman genç nüfus oranının çok yüksek olduğu, yaş grupları içinde en fazla nüfus 5-9 yaş grubu arasında olup nüfusun genç bir yapıya sahip olduğu dikkat çeker. 5-9 yaş grubunda toplam nüfus 464.284 kişidir (tablo 26). Doğum oranlarının yüksek olması kırsal bölgedeki nüfusun hızla artmasına neden olmaktadır. Özellikle ekonomik yapısı tarıma dayanan Suriye tarımsal alanlardaki iş gücü açığını bu yolla kapatmaktadır. Tarımsal yapının etkisi ailelerin daha fazla çocuk

yapmasına ve bu durum kırsal bölgelerde nüfusun daha hızla artmasına neden olmaktadır. Dinsel inanış ve İslam dinin etkisi çocuk sayısının fazla olmasında rol oynayan başka bir faktördür.

0-19 yaş grubunu oluşturan nüfus toplam nüfusun yarıya yakınına tekabül etmektedir. Bu çok yüksek bir orandır. Bu durum doğum oranlarının çok yüksek olduğunun göstergesidir. Gelişmemiş ülkelere ait tipik nüfus özellikleri Suriye'nin nüfus yapısında karşımıza çıkmaktadır. Genç nüfus oranının çok yüksek olması ve 65 yaş ve üzeri nüfus bağımlı nüfus dediğimiz nüfusun çok fazla olmasına neden olmaktadır (Tablo 26).

Şekil 8:1960 Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Kadın Erkek Oranı.

Suriye'nin topoğrafik yapısı özellikle şehirlerin ülkenin batı kesimde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Suriye'nin toprak şartları ve iklim özellikleri dikkate alındığında tarım için Suriye topraklarının çok fazla elverişli olmadığı görülmektedir. Buna rağmen Suriye’de kırsal nüfus oranı şehirlere göre oldukça fazla olduğu görülmektedir. Özellikle geçmişten gelen aşiret bağlarının kuvvetli olması ve feodal yapının güçlü olması Suriye’de kırsal nüfusun fazla olmasında önemli rol oynamaktadır.

Genç nüfusun çok fazla olması doğum oranlarının çok yüksek olması sonucunda hızlı nüfus artış hızının doğurduğu bir sonuçtur. Kırsal bölgelerde yaşayan erkeklerin oranı kadınların oranından daha fazladır. Kadın erkek oranı incelendiği zaman erkeklerin oranının % 51 olduğu görülmektedir (Şekil 8). Kırsal alanda erkek

nüfusun fazla olması kırsal alanlardan göç olayının çok fazla olmadığı bir sonucudur. Özellikle ekonomik yapının temelini tarıma dayanması şehirlere olan göçü azaltmaktadır.

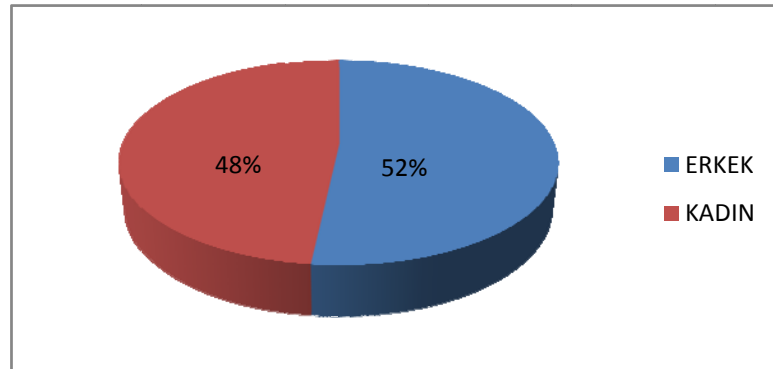
1970 yılı sayımına göre Suriye’de nüfusun % 43.5 şehirlerde yaşamaktadır. On yıl öncesinin verilerine göre Suriye’de şehirleşme oranında bir artış söz konusudur. Şehirleşme oranı % 39’dan % 43.5’e yükselmiştir. Fakat bu artışa rağmen kırsal nüfus şehirselleşen nüfustan daha fazladır. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde ise genç nüfus oranının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. 0-19 yaş arası nüfusun çok yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Suriye özellikle genç nüfusu ve yüksek doğum hızları ile dikkat çekmektedir. En fazla nüfus 456.787 kişi ile 5-9 yaş grubu arasında toplanmıştır (Tablo 27). En az nüfusun ise 51.481 kişi ile 60-64 yaş grubu arasında toplandığını görmekteyiz. Özellikle nüfusun yaş ortalaması arttıkça kişi sayısında azalma meydana gelmektedir. Doğum miktarlarına bakıldığında erkek çocukların doğum miktarının kız çocuklarından daha fazla olduğu görülür. 60 yaş üzeri yaş grubunda ise kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazladır. Şehirlerde yaşayan toplam nüfusun % 52’sini erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 27:1970 Yılı Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehir Nüfusunun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Sayısı.

Yaş Grupları	Şehir Nüfusu		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	49.739	46.881	96.620
1 - 4	201.476	188.602	390.078
5 - 9	236.213	220.574	456.787
10 - 14	192.959	177.289	370.248
15 - 19	139.874	129.386	269.260
20 - 24	109.389	104.054	213.443
25 - 29	86.295	83.787	170.082
30 - 34	80.522	74.217	154.739
35 - 39	76.730	67.487	144.217
40 - 44	64.681	54.325	119.006
45 - 49	47.415	40.506	87.921
50 - 54	32.199	30.236	62.435
55 - 59	27.239	24.524	51.763
60 - 64	24.109	27.372	51.481
65 +	48.909	53.985	102.894
Bilinmeyen	114	83	197
Toplam	1.417.863	1.323.308	2.741.171
Oranı %	52	48	100

Kaynak: CENSUS, 2008.

Şekil 9: 1970 Yılı Suriye’de Şehir Nüfusunun Kadın Erkek Oranı.

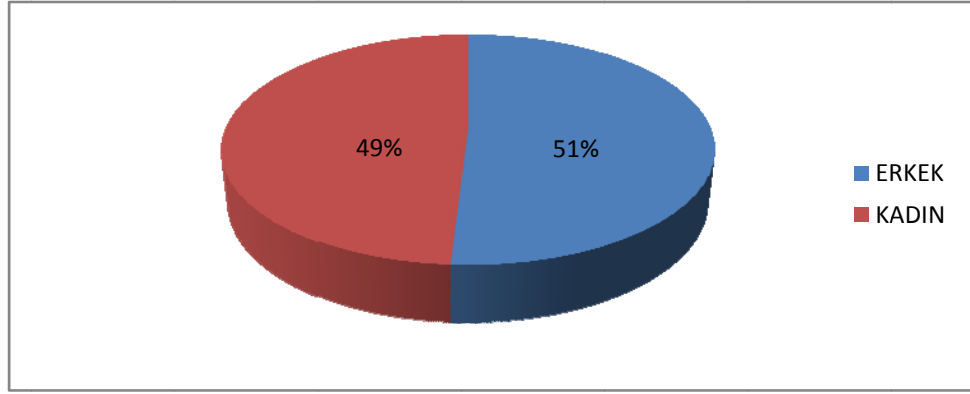
Suriye’de 1970 yılı şehir nüfusunun cinsiyet yapısı incelendiği zaman 1960 yılı şehir nüfusunun cinsiyet yapısı ile paralellik göze çarpar. Şehirlerde erkek nüfus oranının kadın nüfus oranından daha fazla olduğu ve on yıl öncesine göre bir değişiklik olmadığı görülmektedir (Şekil 9). Özellikle kırsal alanların tarımsal faaliyetlere olan bağımlılığı kırsal alanlardan şehirlere olan göçü engellemektedir. Bu sebeple şehir nüfusunun cinsiyet yapısında çok büyük bir değişim meydana gelmemektedir. Bunun sonucunda 1960 yılından itibaren şehirlerde yaşayan kadın erkek nüfuslarında bir değişim meydana gelmemiştir. Fakat çok önemli boyutlarda da olmasa da 1970’lerden sonra başlayan iç göçler şehirlerde nüfusun cinsiyet yapısını azda olsa etkilemiştir. Sanayileşme süreci sonucunda kırsal bölgelerden şehirlere doğru göçler olmaktadır. Doğum miktarlarına baktığımız zaman doğan erkek çocuk sayısı kız çocuklarından daha fazladır. 60 yaş ve üzeri yaş gruplarına kadar olan yaş gruplarında erkek nüfusun sayısı kadın nüfustan daha fazladır. Fakat 60 yaş ve üzeri yaş gruplarında kadınların erkek nüfustan daha çok olduğunu görmekteyiz. Doğan erkek çocuk miktarının daha fazla olmasında rağmen kadınların ortalama yaşam sürelerinin daha fazla olması, 60 yaş ve üzeri yaş gruplarında kadın nüfusun erkek nüfusa oranla daha fazla olmasında sebep olmaktadır.

Tablo 28:1970 Yılı Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Sayısı.

Yaş Grupları	Kırsal Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	69.974	63.908	133.882
1 - 4	292.926	276.033	568.959
5 - 9	322.811	296.086	618.897
10 - 14	250.104	220.545	470.649
15 - 19	167.201	165.877	333.078
20 - 24	129.706	117.819	247.525
25 - 29	82.282	99.226	181.508
30 - 34	75.386	92.562	167.948
35 - 39	81.620	91.483	173.103
40 - 44	73.721	70.818	144.539
45 - 49	59.819	56.030	115.849
50 - 54	46.462	44.430	90.892
55 - 59	34.343	31.530	65.873
60 - 64	39.352	38.545	77.897
65 +	89.267	83.209	172.476
Bilinmeyen	273	166	439
Toplam	1.815.247	1.748.267	3.563.514
Oranı %	51	49	100

Kaynak: CENSUS, 2008.

1970 yılında Suriye’nin kırsal nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman yaş grupları arasında nüfus dağılımında bir düzensizlik söz konusudur. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımında genç nüfus oranının fazla olduğu görülmektedir. 0-14 yaş grubunda yer olan nüfus kırsal nüfusun yaklaşık yarısını oluşturur (Tablo 28). Genç bir yapıya sahip olan nüfusun özellikle kırsal bölgelerde büyük bir işgücü potansiyeli oluşturmakta aynı zamanda işsizlik sorununu da beraberinde getirmektedir. 5-9 yaş grubu 618.897 kişi ile yaş grupları içerisinde en fazla nüfusa sahiptir. Yaş gruplarının yaş ortalaması arttıkça nüfus miktarı azalmaktadır.

Şekil 10: 1970 Yılı Suriye’de Kırsal Nüfusun Kadın Erkek Oranı.

1970 yılında kırsal alanlarda yaşayan nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman kadın ve erkek nüfusu arasında çok büyük bir fark yoktur. Kadınların oranı % 49 erkeklerin oranı ise % 51’dir (Şekil 10). 0-24 yaş grupları arasında erkek nüfusun sayısı kadın nüfustan daha fazladır (Tablo 28). 24-39 yaş grupları arasında kadın nüfusun sayısı erkek nüfusa göre daha fazladır. 1960 yılına oranla kırsal nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman kadın erkek nüfus oranında değişiklik olmadığı görülür. 65 yaş ve üzeri yaş gruplarında kadın nüfusun sayısı, erkeklerin sayısından daha azdır. Suriye’de kırsal bölgelerde kadınların ortalama yaşam süreleri erkeklerinkinden daha kısadır. Hayat şartlarının zorluğu, sağlık hizmetlerinin yetersiz kalması kırsal bölgelerde ortalama yaşam süresinin kısılmasına sebep olmaktadır. Erkek nüfusun fazla olmasında doğum sayıları da etkili olmaktadır. Doğan erkek çocuk sayısı, kız çocuklarından daha fazladır. Bunun sonucunda erkek nüfusun sayısı kadın nüfusa göre daha fazla artmaktadır. Orta yaş gruplarında kadın nüfusun sayısı erkek nüfusundan daha fazladır. 25-39 yaş arası kadın nüfusunun erkek nüfusa göre daha fazla olduğunu görmekteyiz. Özellikle kırsal bölgede iş çağına girmiş olan erkeklerin şehirlere veya çalışmak için başka alanlara göçü sonucunda kırsal bölgelerde çalışma çağı içine dahil olan erkek nüfusunda bir azalma meydana gelmektedir. Bunun sonucunda erkek nüfusun sayısı kadınlara oranla azalmaktadır.

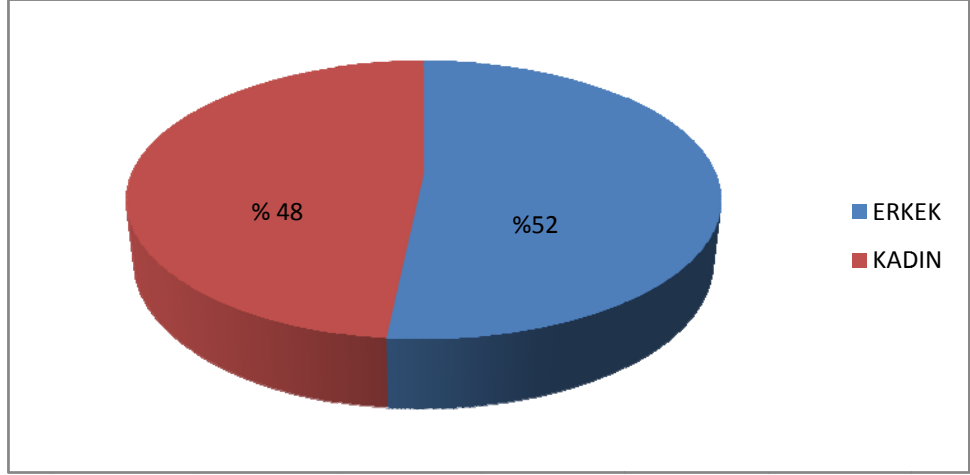
Tablo 29:1981 Yılı Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehrsel Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı.

Yaş Grupları	Şehir Nüfusu		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	80.534	75.997	156.531
1 - 4	309.361	295.375	604.736
5 - 9	320.641	305.913	626.554
10 - 14	290.078	271.445	561.523
15 - 19	259.182	241.704	500.886
20 - 24	198.932	188.528	387.460
25 - 29	153.875	139.032	292.907
30 - 34	119.871	108.380	228.251
35 - 39	92.745	87.133	179.878
40 - 44	86.510	78.370	164.880
45 - 49	72.746	66.279	139.025
50 - 54	73.973	64.066	138.039
55 - 59	47.352	41.722	89.074
60 - 64	33.573	31.305	64.878
65 +	59.918	61.519	121.437
Bilinmeyen	245	239	484
Toplam	2.199.536	2.057.007	4.256.543
Oran %	52	48	100.0

Kaynak: CENSUS,2008.

1981 yılında yapılan nüfus sayımına göre Suriye’de şehrsel nüfusun önceki yıllara göre artığını görmekteyiz. 1960 yılından itibaren şehir nüfusu sürekli olarak artma eğilimi içerisine girmiş fakat kırsal nüfusun oranı şehir nüfusundan daha fazla olmuştur.1960 yılında 1.685.000 kişi olan şehir nüfusu, 1970 yılında 2.741.000 kişiye 1981 yılında ise 4.256.543 kişiye ulaşmıştır. Şehir nüfusunun hızla artmasına rağmen şehir nüfus oranı 1981 yılında kırsal bölgelere oranla daha azdır. Tablo 29 incelendiği zaman daha önceki yıllarda olduğu gibi 0-19 yaş grubunu oluşturan nüfus, toplam nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktadır ve ülkenin genç nüfus yapısını koruduğunu görmekteyiz. Ülkede doğurganlık oranının çok yüksek olması hızlı bir nüfus artışına neden olmakta ve genç nüfusun toplam nüfus oranı içindeki payı azalmamaktadır. Yaş grupları arasında düzensiz bir şekilde dağılan nüfusun en fazla olduğu yaş grubu 5-9 yaş grubudur.5-9 yaş grubundaki nüfus 626.554 kişidir. En az nüfus ise 60-64 yaş grubundadır ve 64.878

kişidir. Ülkede genç nüfus oranı yaşlı nüfus oranından çok fazladır. 0-14 yaş grubu yaklaşık 1.900.000 kişi iken 60 yaş ve yukarısı 180.000 kişidir. Bu durum yaş grupları arasındaki düzensiz dağılışı göstermeye yetmektedir.

Şekil 11: 1981 Yılı Suriye’de Şehir Nüfusunun Kadın Erkek Oranı.

1981 yılına ait şehirselle nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman 1960, 1970 yıllarında olduğu gibi erkek nüfus oranının kadın nüfus oranından daha fazla olduğu görülür (Şekil 11). Şehirselle nüfusun, erkek ve kadın nüfus oranlarında bir değişiklik meydana gelmemiş, nüfusun sayısı sürekli olarak artmıştır. Bunun sonucunda Suriye’de hızlı nüfus artışına rağmen nüfusun cinsiyet oranını çok büyük bir değişim meydana gelmemiştir. Tablo 29’de yaş grupları incelendiği zaman 60 yaş grubuna kadar olan yaş grupları içerisinde erkek nüfus miktarı kadın nüfusundan daha fazladır. 60 yaş ve üzeri yaş grubunda ise kadın nüfus erkek nüfustan daha fazladır. Kadınların ortalama yaşam süresinin erkeklerden daha fazla olması kadın nüfus sayısının daha fazla olmasında en önemli faktördür. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 1981 yılında da, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımında 0-14 yaş ve 15-59 yaş grubunun nüfus içindeki oranı çok fazladır. Hızlı nüfus artış hızı Suriye’nin genç nüfusa sahip bir ülke olmasında etkili olmaktadır. Suriye 1960 yılından itibaren hızlı nüfus artış hızının sonucu genç nüfus, sürekli olarak artma eğilimini devam ettirmiştir.

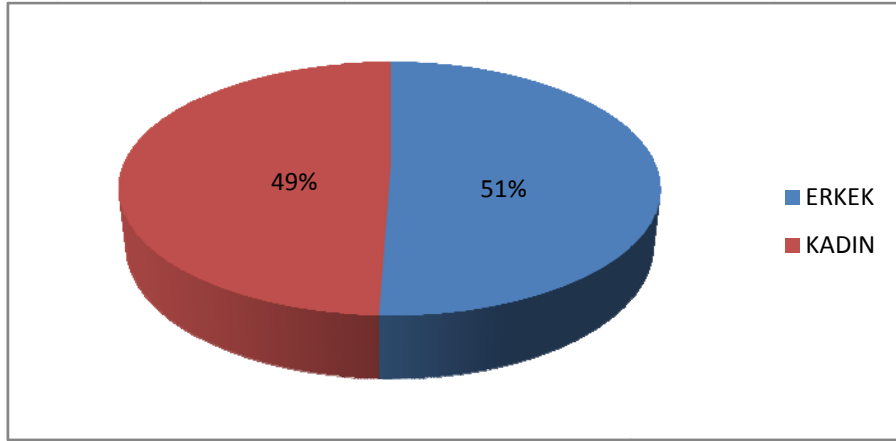
Tablo 30: 1981 Yılı Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı.

Yaş Grupları	Kırsal Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	101.734	95.042	196.776
1 - 4	400.922	389.720	790.642
5 - 9	402.502	386.598	789.100
10 - 14	341.817	317.587	659.404
15 - 19	265.925	252.264	518.189
20 - 24	185.258	184.867	370.125
25 - 29	129.824	137.745	267.569
30 - 34	107.320	115.783	223.103
35 - 39	79.452	87.985	167.437
40 - 44	77.128	87.665	164.793
45 - 49	68.511	72.856	141.367
50 - 54	76.337	74.291	150.628
55 - 59	50.027	43.319	93.346
60 - 64	45.972	43.959	89.931
65 +	89.141	77.157	166.298
Bilinmeyen	446	447	893
Toplam	2.422.316	2.367.285	4.789.601
Oran %	51	49	100.0

Kaynak: CENSUS, 2008.

1981 nüfus sayımına göre kırsal alanlarda yaşayan toplam nüfus 4.789.601 kişidir (Tablo 30). 1970 nüfusu sayımında kırsal alanlarda yaşayan nüfus 3,564.000 kişi olup, hızlı bir artış seyri izleyerek 1981 yılında 4.789.601 kişiye ulaşmıştır. On yıllık zaman dilimi içerisinde hızlı bir artış söz konusudur. Kırsal nüfusun artmasında en önemli faktör yüksek doğum oranlarıdır. Kırsal nüfusun dağılımında yaş grupları arasında büyük bir düzensiz söz konusudur. 1960 yılından itibaren Suriye’de 0-14 yaş arası grup hızlı bir artış seyri izlemektedir. Yüksek doğum oranları sonucunda genç nüfus hızla artmaktadır. 0-14 yaş grubu şehrsel nüfusun yaklaşık % 40’dan fazlasını oluşturmaktadır. Özellikle bağımlı nüfusa dahil olan ve çalışmayan nüfusu oluşturan 0-14 yaş grubu tüketici nüfus durumundadır. Yaş gruplarındaki dağılıma baktığımız 1-4 yaş grubu arasındaki nüfusun 790.642 kişi olduğunu görmekteyiz. Yine 5-9 yaş

arasındaki nüfusun 789.100 kişi olduğu görülmekte ve 1-4 yaş grubu ile 5-9 yaş grubu arasında çok büyük bir farkın olmadığı ve birbirine çok yakın olduğu görülür. 1-4 ve 5-9 yaş grubu arasındaki nüfusun toplam sayısı 1.5 milyon kişiyi geçmektedir ki bu değer toplam şehirsal nüfusun 1/3'ne denk gelmektedir.

Şekil 12: 1981 Yılı Suriye'de Kırsal Nüfusun Kadın-Erkek Oranı.

Kırsal nüfusun cinsiyet yapısı incelendiğimiz zaman erkek nüfus oranı kadın nüfus oranından daha fazladır (Şekil 12). 1960 yılından 1981 yılına kadar geçen zaman diliminde kadın ve erkek nüfus oranlarında bir değişiklik olmamıştır. Fakat nüfusun miktarı sürekli bir artış içinde olmuştur. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiği zaman özellikle 0-24 yaş grubunda erkek nüfusun sayısı kadın nüfusa göre daha fazladır. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiği zaman cinsiyet açısından da düzenli bir dağılıştan söz edilemez. 1981 yılında 1970 yılında olduğu gibi kırsal nüfusun cinsiyet yapısında bir değişim olmamıştır. Kırsal bölgelerde 1970 yılında olduğu gibi 65 yaş ve üzeri erkek nüfusun sayısı kadın nüfusundan daha fazladır. Kadınların ortalama ömür süresi erkeklerden daha fazla olmasına rağmen, 65 yaş ve üzeri yaş gruplarında Suriye'de erkek nüfus kadın nüfusa göre daha fazladır. Şehirlerde ise 65 yaş ve üzeri kadın nüfus ,erkek nüfusa oranla daha fazladır. Şehirlerdeki yaşam standartlarının yükselmesi kadınların yaşam süresini uzatmaktadır.

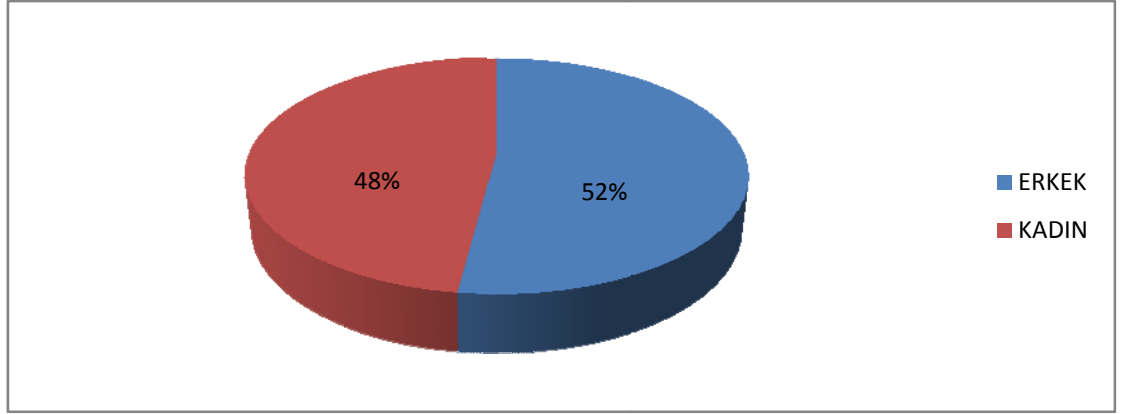
Tablo 31:1994 Yılı Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehirsal Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı (1000 kişi).

Yaş Grupları	Şehir Nüfusu		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	129	120	249
1 - 4	524	487	1.011
5 - 9	617	570	1.187
10 - 14	502	458	960
15 - 19	366	332	698
20 - 24	285	268	553
25 - 29	225	216	441
30 - 34	210	192	402
35 - 39	201	174	375
40 - 44	170	140	310
45 - 49	123	105	228
50 - 54	85	78	163
55 - 59	72	62	134
60 - 64	64	68	132
65 +	129	140	269
Toplam	3.702	3.410	7.112

Kaynak: CBSSYR, 2007.

1994 yılında Suriye’de nüfusun 7.112.000 kişisi şehirlerde, 6,732.000 kişi ise kırsal alanlarda yaşamaktadır. 1994 yılında şehir nüfusun oranı kırsal nüfusu geçmiş ve şehir nüfusun oranı %51.4’e ulaşmıştır. Suriye’de şehirsal nüfus 1960 yılından sonra sürekli olarak artmış ve hızlı artış sonucunda 1960’da % 36.9 olan şehirsal nüfus oranı 1994 de %51.4’e çıkmıştır. Hızlı nüfus artışının beraberinde getirdiği sorunlardan biri olan şehirleşme ve kırsal alanlardan şehirsal alanlara göç şehirler üzerindeki baskıyı da beraberinde getirmektedir. 1994 yılı şehirsal nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman önceki sayım yıllarında karşımıza çıkan tablonun pek değişmediği görülür (Tablo 31). Özellikle 1960, 1970, 1981 yıllarında olduğu gibi 0-14 yaş arası nüfus şehirsal nüfusun % 40’dan fazlasını oluşturmaktadır. Genç nüfus oranının çok fazla olduğu Suriye, nüfus artış hızını aşağılara çekemediği için yüksek doğum oranları nüfusun hızla artmasına neden olmaktadır. Günümüzde en büyük sorunlardan biri olan

hızlı nüfus artışı Suriye'nin de en büyük sorunlarından biri olmasına rağmen bu konuda ciddi bir planlama yoktur. Özellikle yaş grupları arasındaki düzensizlik; genç nüfusun ve orta yaş grubu nüfusun çok fazla olması bunun yanında yaşlı nüfus oranının ise çok az olması yaş grupları arasındaki düzensizliği göstermektedir.

Şekil 13: 1994 Yılı Suriye'de Şehirsiz Nüfusun Kadın Erkek Oranı.

Suriye'de 1994 yılında şehir nüfusunun cinsiyet yapısı incelendiği zaman 1960, 1970, 1981 yıllarında olduğu gibi kadın nüfus oranının erkek nüfusuna göre daha azdır. Toplam nüfusun % 52'si erkeklerden, %48'i ise kadınlardan oluşmaktadır (Şekil 13). Kadın ve erkek nüfusun sayısı 1960 yılından sonra sürekli bir artma eğilimi göstermiştir. Miktar olarak değişen ve artan nüfusta kadınların oranı geçmiş yıllarda olduğu gibi 1994 yılında da erkek nüfustan daha azdır. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiği zaman 0-60 yaş arası yaş gruplarında erkek nüfusun sayısı kadın nüfusundan daha fazladır (Tablo 31). 60-64 yaş grubunda kadın nüfusun erkek nüfusundan daha fazla olduğunu görüyoruz (Tablo 31). Erkek nüfusun 64.000 kişi, kadın nüfusu ise 68.000 kişidir. 65 yaş ve üzeri yaş gruplarında ise erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha azdır. Doğum miktarlarında doğan erkek çocuk sayısı kız çocuklarından daha fazla olmasına rağmen 60 yaş ve üzeri yaş gruplarında erkek nüfusun sayısı kadın nüfusun altında kalmaktadır.

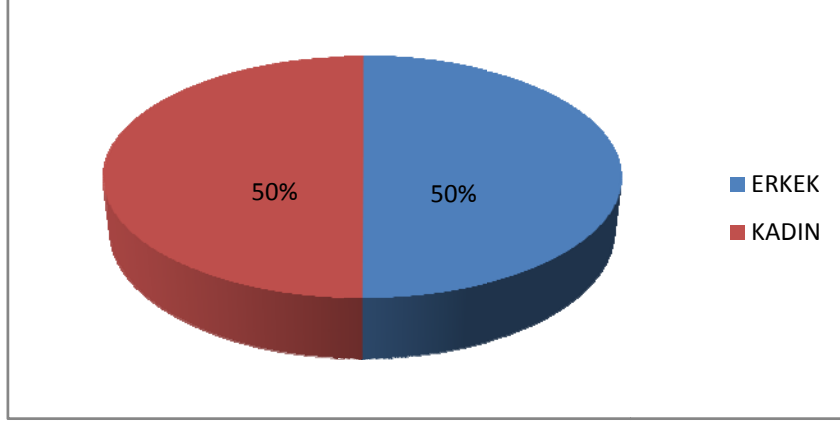
Tablo 32:1994 Yılı Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı (1000 kişi).

Yaş Grupları	Kırsal Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	131	126	257
1 - 4	555	536	1.091
5 - 9	602	572	1.174
10 - 14	465	419	884
15 - 19	306	319	625
20 - 24	239	221	460
25 - 29	146	189	335
30 - 34	131	176	307
35 - 39	149	175	324
40 - 44	132	136	268
45 - 49	110	110	220
50 - 54	87	85	172
55 - 59	66	60	126
60 - 64	74	78	152
65 +	176	161	337
TOPLAM	3.369	3.363	6.732

Kaynak:.CBSSYR, 2007.

1994 yılında Suriye’de kırsal alanlarda 6.732 bin kişi yaşamaktadır. Suriye nüfusunun % 48.6’sı kırsal alanlarda ikamet etmektedir (Tablo 32). 1960, 1970, 1981 yıllarında Suriye’de kırsal nüfusun oranı şehirlere oranla daha fazlaydı. Fakat 1994 yılına gelindiği zaman Suriye’de kırsal nüfus oranında bir azalmanın meydana geldiğini ve nüfus miktarının önceki yıllara oranla artmaya devam ettiğini görüyoruz.1980 yılında 4.608.000 kişi olan kırsal nüfus 1994 yılında 6.732.000 kişiye ulaşmıştır. Nüfus artış hızının kırsal bölgelerde daha fazla olduğu göz önüne alındığında 14 yıl içinde kırsal bölgedeki nüfus % 50 ye yakın bir oranda artmıştır. Kırsal bölgede nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman özellikle 1-4 ve 5-9 yaş gruplarında nüfus sayısının çok fazla olduğu dikkat çeker.5-9 yaş grubu 1.174.000 kişi ile en fazla nüfusa sahip olan gruptur. 1-4 yaş grubu ise 5-9 yaş grubunu takip etmektedir (Tablo 32). Yaş

grupları arasında nüfusun dağılışında büyük bir düzensizlik vardır. Genç nüfus ve orta yaş grubu çok fazla ama yaşlı nüfus oranı çok azdır.

Şekil 14: 1994 Yılı Suriye’de Kırsal Nüfusun Kadın-Erkek Oranı.

1994 yılı kırsal nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman kadın ve erkek nüfus oranları hemen hemen birbirine eşittir (Şekil 14). 1960 yılından itibaren kırsal bölgede erkek nüfusun oranı kadın nüfustan sürekli fazlaydı.1994 yılına gelindiğinde ise kırsal bölgedeki kadın sayınının 3.363.000 kişi, erkek nüfusunda 3.369.000 kişi olduğu ve kadın erkek nüfusunun arasındaki farkın kapanarak kadın erkek nüfus eşit seviyeye gelmiştir (Tablo 32). Yaş grupları incelendiği zaman 0-14 yaş grubundaki erkek nüfus kadın nüfusundan daha fazladır. Doğan erkek çocuk sayısının, kız çocuklarından daha fazla olması bunda etkili olmaktadır. 14-59 yaş grubunda ise kadın nüfus erkek nüfusundan daha fazla olmakla beraber 20-24 yaş grubunda ise erkek nüfus kadın nüfusa göre daha fazladır. 60-64 yaş grubunda kadın nüfusun erkek nüfusundan daha fazla olduğu fakat 65 yaş üzerinde ise erkek nüfusun kadın nüfusundan daha fazla olduğunu görmekteyiz (Tablo 32). Kadınların ortalama yaşam sürelerinin daha uzun olmasına rağmen Suriye’de 65 yaş ve üzeri yaş grubunda erkek nüfus kadın nüfusa göre daha fazladır. Özellikle kırsal bölgelerdeki yaşam şartlarının zor olması ve sağlık koşullarının yetersiz olması ortalama yaşam süresinin kısa olmasında rol oynamaktadır.

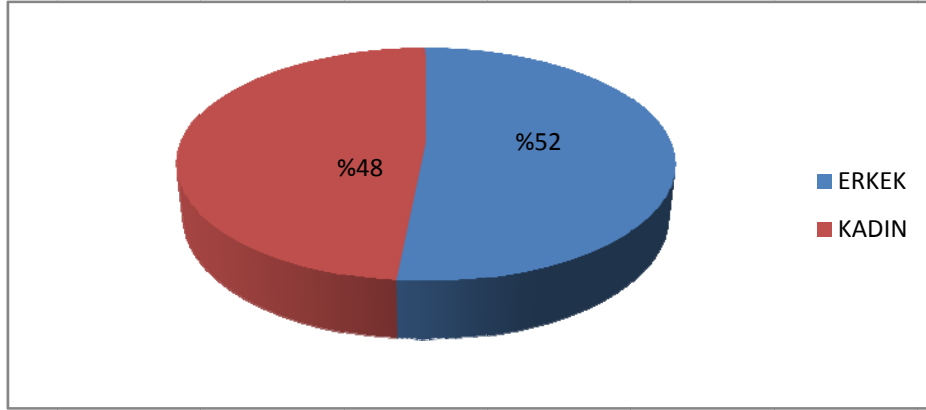
Tablo 33: 2004 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehirsel Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı.

Yaş Grupları	Şehir Nüfusu		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	10.200	10.000	20.200
1 - 4	43.300	39.800	83.100
5 - 9	57.700	52.900	110.600
10 - 14	61.900	58.000	119.900
15 - 19	60.400	54.600	115.000
20 - 24	46.100	40.400	86.500
25 - 29	31.200	33.300	64.500
30 - 34	26.500	29.100	55.600
35 - 39	27.400	29.900	57.300
40 - 44	24.700	22.500	47.200
45 - 49	18.600	17.800	36.400
50 - 54	15.800	15.200	31.000
55 - 59	11.200	10.900	22.100
60 - 64	11.200	9.200	20.400
65 +	19.000	13.400	32.400
Bilinmeyen	-	-	-
Toplam	4.652.000	4.370.000	9.022.000
Oran%	52	48	100

Kaynak:CBSSYR, 2007.

2004 yılında Suriye’nin şehirsel alanlardaki toplam nüfusu 9.022.000 kişidir.1994 de 7.112.000 olan şehir nüfusu 2004 yılında 9.022.000 kişiye ulaşmıştır (Tablo 33). Suriye’nin hızlı nüfus artış hızı şehirlerdeki nüfusunda hızlı bir şekilde artmasına sebep olmaktadır. Yaş gruplarına göre dağılıma bakıldığında zaman 0-14 yaş grubunda yer alan nüfus şehir nüfusu içinde en yüksek paya sahiptir. Fakat geçmiş yıllara oranla 0-14 yaş arasındaki nüfusun oranında bir azalma söz konusudur. Nüfus sayısal olarak sürekli artmasına rağmen, doğum oranları azalmakta ve nüfus artış hızının yavaşlamasına neden olmakta ve genç nüfusun geçmiş yıllara oranla sayısında bir azalma olmamasına rağmen oransal olarak bir azalış olmaktadır. 1994 yılında en fazla nüfus 5-9 yaş grubuna yer almakta iken 2004 yılına geldiğimizde 10-14 yaş grubuna kaymış durumdadır. Bu durum bize doğum oranlarının 10 yıl öncesine göre azaldığını

göstermektedir. 25-39 yaş grupları arasındaki kadın nüfusun sayısı erkek nüfusundan daha fazladır .65 yaş ve üzeri yaş gruplarında ise geçmiş yılların tersine erkek nüfusun kadın nüfusundan daha fazla olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 33).

Şekil 15: 2004 Yılı Suriye’de Şehirsel Nüfusun Kadın-Erkek Oranı.

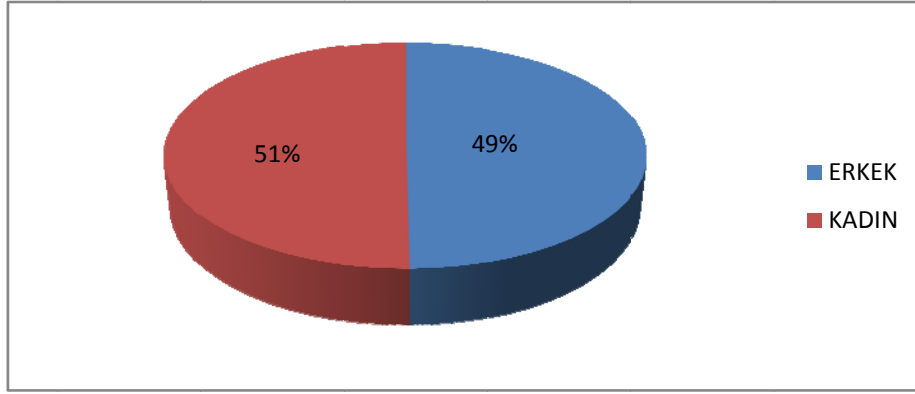
Nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman 1994 yılına paralel olarak kadın nüfusun erkek nüfusa oranında bir değişiklik meydana gelmemiştir. Erkek nüfusun oranı şehirlerde kadın nüfusundan daha fazladır (Şekil 15). Kadın nüfus 0-24 yaş grubunda erkek nüfusa göre daha azdır. Nüfusun genç ve dinamik bir yapıda olduğu Suriye’de cinsiyete göre nüfusun dağılımında çok büyük bir dengesizlik yoktur. Fakat yaş grupları arasında büyük farklılıklar vardır. Özellikle 0-14 yaş grubu ve 14-59 yaş grubu nüfusun çok büyük kısmını meydana getirmektedir. 65 yaş ve üzeri ise az bir orana sahiptir. 1960 yılından itibaren yaşlı nüfusun oranında bir değişiklik olmamakta ve yaşlı nüfus artmamaktadır. Doğum oranlarının çok olması sürekli olarak genç nüfusun artmasına sebep olmakta bu durumda Suriye’nin nüfus yapısında çok fazla bir değişim meydana getirmemektedir. Yaşlı nüfusun sayısı, ortalama ömür süresi sürekli olarak artmasına rağmen artmamaktadır. 1960’lı yıllarda 59 yıl olan ortalama yaşam süresi 2000’li yıllarda 70 yıla çıkmasına rağmen yaşlı nüfusun oranında bir artış meydana gelmemiş ve 65 yaş üzeri nüfusun oranı giderek azalmıştır.

Tablo 34: 2004 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	10.000	11.000	21.000
1 - 4	48.200	46.500	94.700
5 - 9	676.000	627.000	1.303.000
10 - 14	685.000	636.000	1.321.000
15 - 19	622.000	593.000	1.175.000
20 - 24	41.800	59.300	813.000
25 - 29	27.700	34.200	619.000
30 - 34	22.600	26.700	493.000
35 - 39	23.200	24.200	474.000
40 - 44	17.700	19.400	371.000
45 - 49	14.200	14.400	286.000
50 - 54	13.200	13.700	269.000
55 - 59	87.000	84.000	171.000
60 - 64	91.000	88.000	179.000
65 +	20.000	12.700	327.000
(-)	0	0	0
TOPLAM	4.547.000	4.411.000	8.958.000
Oran %	51	49	100

Kaynak: CBSSYR, 2007.

Suriye’de 2004 yılında kırsal bölgelerde yaşayanların toplam nüfusu 8.958.000 kişidir (Tablo 34). 1960 yılından itibaren Suriye’de kırsal nüfus sürekli olarak artmasına rağmen 1994 yılında kırsal nüfusun oranı şehir nüfus oranının altına düşmüştür. Suriye’nin kırsal nüfus oranı % 49.9’dur. 1994 nüfus sayımında kırsal nüfusun % 48.6’sı kırsal bölgelerde yaşarken bu oran 2004 yılına kadar çok fazlada olmasa % 1.3 gibi bir büyüme göstermiştir. Yaş gruplarının dağılımına bakıldığı zaman geçmiş yıllarda olduğu gibi 0-14 yaş grubuna dahil olan nüfusun miktarının diğer yaş gruplarına oranla daha fazla olduğu dikkat çeker. Özellikle 5-9 ve 9-14 yaş gruplarının nüfus miktarları diğer yaş gruplarına oranla çok daha fazladır. En fazla nüfus miktarı 10-14 yaş grubunda 1.321.000 kişidir. 65 yaş ve üzeri yaş gruplarında geçmiş yıllarda olduğu erkek nüfus kadın nüfusundan daha fazladır.

Şekil 16: 2004 Yılı Suriye’de Kırsal Nüfus Kadın-Erkek Oranı

Suriye’de 2004 yılında kırsal bölgedeki nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman, erkek nüfusun % 51 kadın nüfusun ise %49’luk bir paya sahip olduğu görülmektedir (Şekil 16).1960 yılından itibaren Suriye’de kırsal bölgelerde kadın ve erkek nüfusunun oranı çok büyük bir değişiklik göstermemiştir. Nüfus miktarının sürekli olarak artmasına rağmen oransal olarak çok büyük bir değişiklik meydana gelmemiştir. Kırsal nüfusun yaş gruplarına göre dağılımında 0-1 yaş grubunda kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha fazladır.1-19 yaş grubunda ise erkek nüfusun kadın nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 34). 20-54 yaş grubu diliminde ise kadın nüfusu, erkek nüfusundan daha fazladır. 55 yaş grubu ve üzerindeki yaş gruplarında ise erkek nüfusun kadın nüfusa oranla daha fazla olduğunu ve yaş grupları arasında kadın erke nüfusunun sürekli olarak bir değişim içinde olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların ortalama ömrünün erkeklerden daha fazla olmasına rağmen Suriye’de 65 yaş ve üzeri yaş diliminde erkek nüfus sayısı kadınlara göre daha fazladır. Görüldüğü gibi yaş grupları arasında kadın ve erkek nüfusun dağılışında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle doğum oranlarının çok yüksek olması ve ölüm oranlarının da yüksek oluşu yaş grupları arasında nüfusun düzensiz bir şekilde dağılmasına ve nüfusun yaş ortalaması arttıkça nüfusun sayısı azalmaktadır. Ortalama yaşam süresi 1960 yılından sonra sürekli olarak artmasına rağmen yaşlı nüfusun oranı çok fazla artmamıştır.

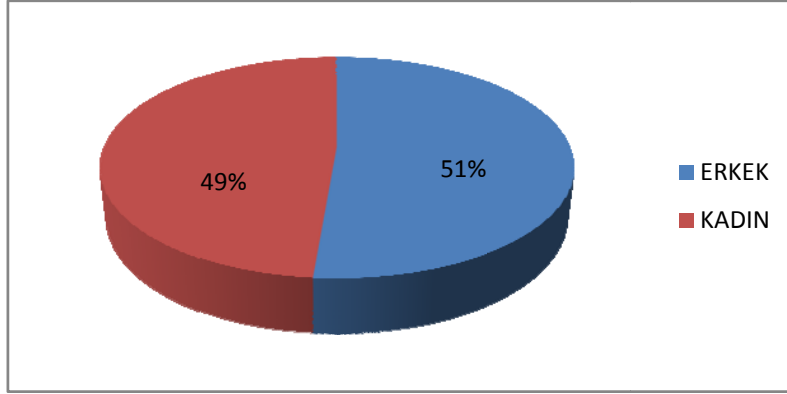
Tablo 35: 2007 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Şehirsel Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı (1000 kişi).

Yaş Grupları	Şehir Nüfusu		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	121	115	236
1 - 4	574	544	1.118
5 - 9	684	644	1.328
10 - 14	621	584	1.205
15 - 19	595	569	1.164
20 - 24	531	524	1.055
25 - 29	421	414	835
30 - 34	358	349	707
35 - 39	316	309	625
40 - 44	279	259	538
45 - 49	217	190	407
50 - 54	168	145	313
55 - 59	117	105	222
60 - 64	89	86	175
65 +	174	155	329
Toplam	5.265	4.992	10.257
Oran %	51	49	100

Kaynak: CBSSYR, 2007.

Suriye’de son nüfus sayımının yapıldığı 2007 yılında şehirlerde yaşayan toplam nüfus 10.257.000 kişidir (Tablo 35). 1960 yılından itibaren Suriye’de şehir nüfusu sürekli olarak artmıştır. 1960 yılında 1.685.000 olan şehirlerdeki nüfus 2007 yılında 10 milyonu geçmiştir. Hızlı bir nüfus artış hızına sahip olan Suriye’de şehirlerin nüfusu 47 yıl içerisinde 9 kat artmıştır. 1960 yılında şehir nüfus oranı % 36.9 iken 2007’de % 53.5’e yükselmiştir. Hızlı bir şehirleşme oranına sahip olmayan Suriye’de şehir nüfus oranı dünyanın gelişmiş ülkelerine nazaran çok düşük seviyelerde kalmaktadır. 2007 yılında nüfusun yaş yapısı incelendiği zaman 0-14 yaş grubuna giren nüfus miktarının geçmiş yıllarda olduğu gibi çok yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanında özellikle 15-19 ve 20-24 yaş gruplarında da nüfus miktarlarının arttığı dikkat çekmektedir. Son yıllarda her ne kadar nüfus artış hızı azalsa da genç nüfusun sayısının çok yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu durum bize her geçen yıl Suriye’de doğum oranlarında bir azalma meydana geldiğini göstermektedir.

15-59 yaş grubuna dahil olan nüfusun miktarının arttığını ve çok belirgin olmasa da Suriye nüfusunun yaş ortalamasının arttığını orta yaş grubuna dahil nüfus miktarının da geçmiş yıllara oranla arttığını söyleyebiliriz. Şekil 15’de nüfusun cinsiyet yapısı verilmiştir. Suriye nüfusunun % 49’unu kadınlar % 5’ni ise erkekler oluşturmaktadır.

Şekil 17: 2007 Yılı Suriye’de Şehir Nüfusun Kadın-Erkek Oranı

Nüfusun cinsiyet yapısında 1960 yılından itibaren çok büyük bir değişim meydana gelmemiştir. Fakat kadın ve erkek nüfus miktarı sürekli olarak artmıştır. Yaş grupları incelendiği zaman 0-14 yaş, 15-64 yaş ve 65 yaş üzeri yaş gruplarında erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla olduğu görülür. Ortalama ömür süresinin Suriye’de erkeklerde daha az olmasına rağmen kadın nüfusun oranı 65 yaş üzeri yaş grubunda daha azdır. Suriye 1960-1970 yılları arasında yaşanan savaşlar ve yapılan dış göçler Suriye’de nüfusun cinsiyet yapısını çok fazla değiştirmemiştir. Savaşlar bir ülkede erkek nüfusun azalmasına sebep olmaktadır. Dış göçler genellikle nüfusun çalışmak için başka ülkelere gitmesi sonucunda meydana gelir bu göçler esnasında göç eden erkek nüfusun sayısı daha fazla olmaktadır. Daha sonraki yıllarda göç eden erkek nüfusa aile fertleri de eklenmektedir. Yapılan dış göçler ve savaşlar Suriye’de nüfusun cinsiyet yapısı üzerinde çok fazla etkili olmamıştır. Nüfusun cinsiyet yapısı incelenirse kadın erkek oranında çok büyük bir farkın olmadığı fakat erkek nüfus oranının kadın nüfus oranından daha fazla olduğunu görmekteyiz.

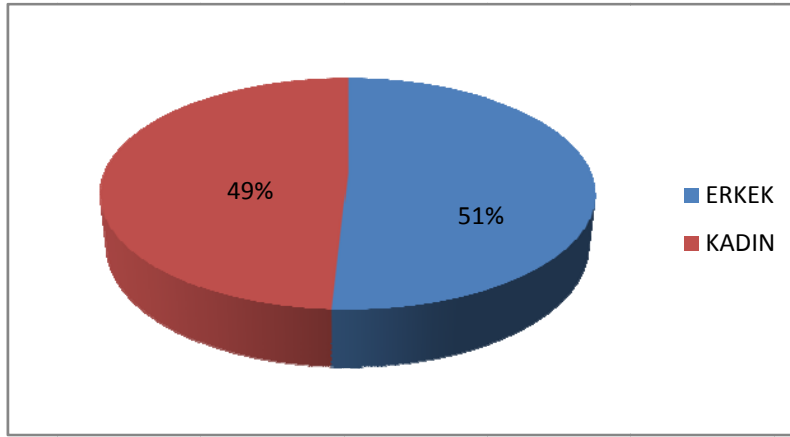
Tablo 36: 2007 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Kırsal Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yapısı (1000 Kişi).

Yaş Grupları	Kırsal Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam
0	124	114	238
1 - 4	548	522	1.070
5 - 9	643	613	1.256
10 - 14	575	539	1.114
15 - 19	548	530	1.078
20 - 24	466	451	917
25 - 29	353	355	708
30 - 34	281	276	557
35 - 39	233	232	465
40 - 44	182	184	366
45 - 49	140	140	280
50 - 54	118	123	241
55 - 59	86	83	169
60 - 64	68	75	143
65 +	168	145	313
TOPLAM	4.533	4.382	8.915
ORANI %	51	49	100

Kaynak: CBSSYR, 2007.

2007 yılında Suriye’de kırsal nüfus 8.915.000 kişidir. Kırsal nüfusun 4.533.000 kişisini erkekler, 4.382.000 kişisini kadınlar oluşturur (Tablo 36). 1960 yılından itibaren Suriye’de kırsal nüfus sürekli bir artış içinde olmuştur. Kırsal nüfusun hızla artmasında ülkenin ekonomik yapısının büyük etkisi olmaktadır. Ülkenin ekonomik yapısının tarıma dayalı olması, kırsal bölgelerde tarımsal yapının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Kırsal bölgelerde tarımla geçinen ailelerin daha fazla çocuk yapma isteği ülkede tarım faaliyetlerinde makine kullanımı yerine insan gücüne dayalı olmasındandır. Kırsal bölgedeki geleneksel aile bağları, dinsel inanışlar ve eğitim yetersizliği, sağlık hizmetlerinin kırsal bölgelerde yoğun olmaması ve doğum kontrol yöntemlerinin yetersizliği, doğum oranlarının artmasında rol oynayan diğer faktörlerdir. Tüm bu faktörler bir araya geldiği zaman kırsal alanlarda nüfusun hızla artmasına neden

olmaktadır. Kırsal bölgedeki nüfusun yaş yapısına bakıldığı genç bir nüfus yapısına sahip olduğu görülür. Geçmiş yıllarda olduğu Suriye’de kırsal kesimdeki nüfusun 0-14 yaş grubunda çok fazla olduğunu görmekteyiz. Oranın yüksek olmasına rağmen bir önceki yıllara nazaran 0-14 yaş grubunda oransal olarak bir azalma söz konusudur. Fakat 0-14 yaş grubundaki nüfusun miktarı artmaya devam etmektedir. 15-64 yaş grubu arasında yer orta yaş grubunda ise oransal olarak bir artış meydana gelmiştir. Yaş gruplarına göre dağılımda en fazla nüfusun 1.256.000 kişiyle 5-9 yaş grubunda, en az nüfusun ise 143.000 kişiyle 60-64 yaş grubu arasında toplandığını görmekteyiz. Tablo 36’da görüldüğü gibi en fazla nüfusa sahip yaş grubu ile en az nüfusa sahip yaş grubu arasında 9 katına yakın bir fark vardır.

Şekil 18: 2007 Yılı Suriye’de Kırsal Nüfusun Kadın Erkek Oranı.

Kırsal bölgelerde nüfusun cinsiyet yapısını incelediğimiz zaman erkek nüfus oranının % 51, kadın nüfus oranının ise %49 olduğunu görmekteyiz (Şekil 18). 1960 yılından 2007 yılına kadar geçen zaman sürecinde Suriye’de kadın nüfusun oranı sürekli olarak erkek nüfus oranından daha az olmuştur. Suriye ile İsrail arasında yaşanan savaşlara rağmen Suriye’de erkek nüfusun kadın nüfusa göre oranında bir azalma olmamıştır. Kadın erkek nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımında ise 0-14 yaş gruplarında erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha fazla olduğu görülmektedir. 15-59 yaş grubundaki kadın erkek nüfusun dağılımı incelendiği zaman 25-29 ve 40-44 yaş gruplarında kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha fazla olduğunu görmekteyiz. 45-49 yaş grubunda kadın erkek nüfusun eşit olduğu görülmektedir. 65 yaş ve üzeri yaş gruplarında ise erkek nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 36).

Kırsal bölgede yaş grupları arasındaki fark genç nüfus ve orta yaş grubu arasında az yaşlı nüfus ise farkın giderek açıldığını görmekteyiz. Özellikle doğum oranlarının çok yüksek olması kırsal bölgede genç nüfus yapısını meydana getirmiştir. Kırsal bölgelerdeki genç nüfusun çok fazla olmasında işsizlik, eğitim ve sağlık ve barınma gibi bazı sorunları da beraberinde getirecektir. Özellikle işsizlik sorununun büyümesi kırsal bölgelerden, şehirlere olan göçü artıracaktır.

7.3.Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete göre Dağılımı

Nüfusun yaş gruplarına göre bölünüşünün belirtilmesi, başta toplam nüfus içerisinde çalışabilir ve çalışmayan nüfusun ortaya çıkarılması açısından son derece önemlidir. Bir toplumun yaş itibari ile çalışan, çalışmayan ve çocuk nüfustan oluşur. Birleşmiş Milletler ölçütlerine göre 0-14 yaşa arasındakiler çocuklar, 15-64 yaş arasındakiler yetişkinler veya çalışabilir nüfus veya faal nüfus, 65 yaş veya daha yukarısında olanlar ise yaşlı nüfus olarak sınırlandırılır (ATALAY,1997:276).

Suriye, nüfusun yaş gruplarına göre son derece düzensiz dağıldığı bir ülkedir. Ülkede doğum oranlarının çok fazla olması genç nüfusun çok fazla olmasında etkili olan en önemli faktördür. Son yıllarda sağlık alanında meydana gelen gelişmeler ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ölüm oranlarının hızla düşmesine neden olmaktadır. Hızlı nüfus artışında doğum oranlarının çok yüksek olması ve ölüm oranlarının giderek azalması önemli rol oynar.

Suriye, genç nüfusun fazla olması bazı problemleri de beraberinde getirebilir. Bu problemlerin başında genç nüfusun eğitilmesi, beslenme, barınma, sağlık, iş imkanı sağlanması gibi temel gereksinimler gelmektedir.

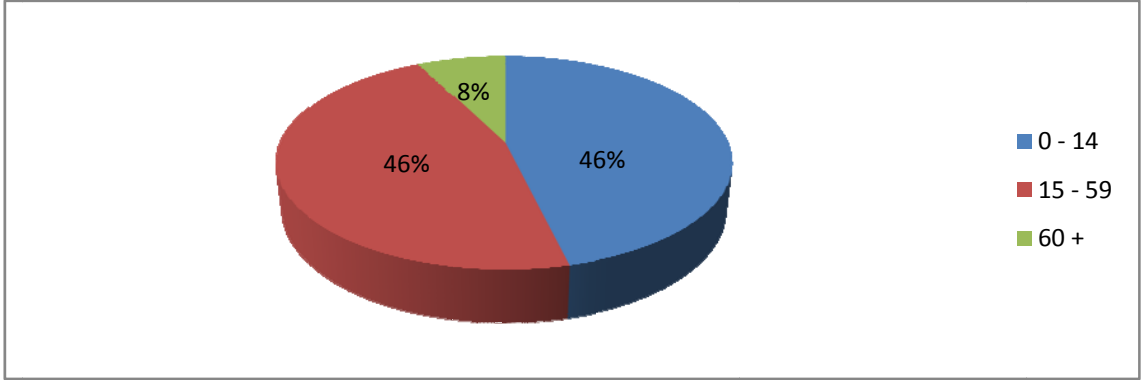
Genç nüfusun fazla olmasının olumlu yanları ise ekonomik yönde ve eğitim bakımından genç nüfus büyük bir potansiyel oluşturur. Bu gücün harekete geçirilebilmesi halinde büyük atılım ve kalkınma hamlesi başlatılabilir.

Tablo 37: 1960 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı.

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	99.441	90.152	189.593
1 - 4	365.156	334.977	700.133
5 - 9	377.540	328.512	706.052
10 - 14	270.589	245.018	515.607
15 - 19	190.603	188.804	379.407
20 - 24	165.561	171.274	336.835
25 - 29	154.952	169.992	324.944
30 - 34	146.243	134.109	280.352
35 - 39	124.277	117.533	241.810
40 - 44	88.891	78.922	167.813
45 - 49	78.964	70.175	149.139
50 - 54	64.426	76.449	140.875
55 - 59	48.923	45.960	94.883
60 - 64	55.435	62.468	117.903
65 +	112.070	105.242	217.312
Bilinmeyen	1.153	1.310	2.463
Toplam	2.344.224	2.220.897	4.565.121

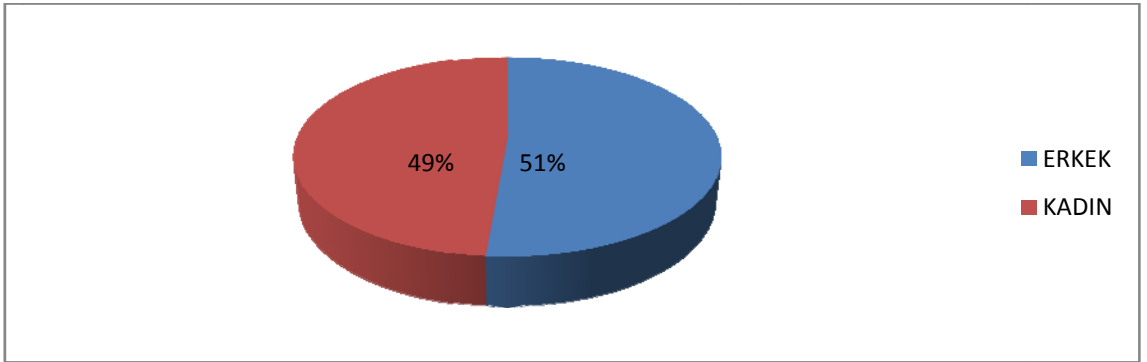
Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989: 49.

1960 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Suriye’nin nüfusu 4.565.121 kişidir (Tablo 37). Suriye’de nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında zaman Suriye’nin genç bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir (Şekil 19). Nüfusun % 92’si 0-14 yaş ve 15 -59 yaş gruplarında toplanmıştır. Yüksek doğum oranları sonucunda nüfusun % 46’sı 0-14 yaş grubundan meydana gelmektedir. 5-9 yaş grupları arasındaki nüfus 706.052 kişidir ve yaş grupları içerisinde deki en yüksek sayıdır (Tablo 37). 0-14 yaş grubu toplam nüfusun yarıya yakını oluşturmaktadır. Yaşlı nüfus toplam nüfusun % 8’ini meydana getirir. Suriye’de bağımlı nüfus toplam nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bağımlı nüfusun fazla olması ülkenin ekonomik bakımından kalkınmasını yavaşlatmaktadır.

Şekil 19: 1960 yılı Suriye Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

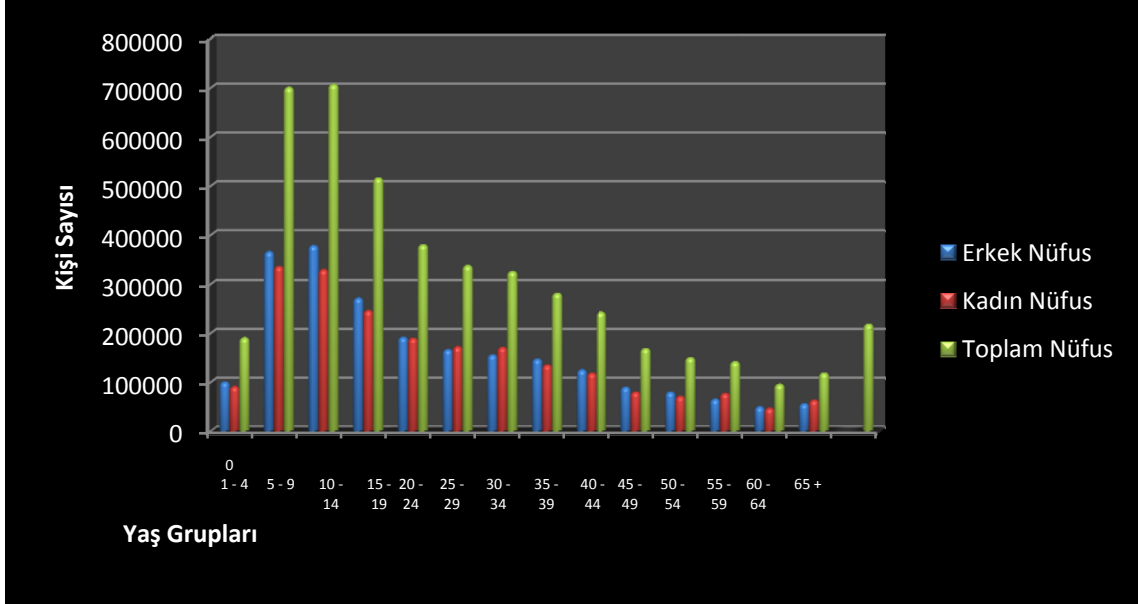
Nüfusun yaş gruplarına göre düzensiz bir şekilde dağılması sonucunda 1960 yılında Suriye’de bağımlı nüfus sayısı toplam nüfusun yarısında fazladır. Bağımlı nüfus 0-14 yaş ve 60 yaş üzeri yaş gruplarını kapsamaktadır, toplam nüfusun % 54’nü oluşturmaktadır (Şekil 19). Bağımlı nüfusun bu kadar yüksek olması tarıma dayalı Suriye ekonomisi olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışan nüfusun besleyeceği nüfus sayısı artmaktadır. 15-59 yaş grubuna dahil olan ve toplam nüfusun % 46’sını oluşturan orta yaş grubu Suriye’de iş potansiyeli gücünü ortaya koymaktadır.

Şekil 20: 1960 Yılı Suriye’de Kadın Erkek Nüfus Oranı.

Suriye’de 1960 yılında nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman kadın ve erkek nüfus oranı birbirine çok yakındır. Toplam nüfusun % 51’ni erkekler, % 49’nu kadınlar oluşturur (Şekil 20). 0-14 yaş grubunda erkek nüfusun oranı kadın nüfustan daha fazladır (Tablo 37). Cinsiyet göre dağılımda erkek nüfusun sayısı 0-20 yaş grubunda kadın nüfusundan daha fazladır. 20-24 yaş grubunda ise kadın nüfusu, erkek nüfusundan daha fazladır. 30-49 arası yaş grubunda erkek nüfusun kadın nüfusundan

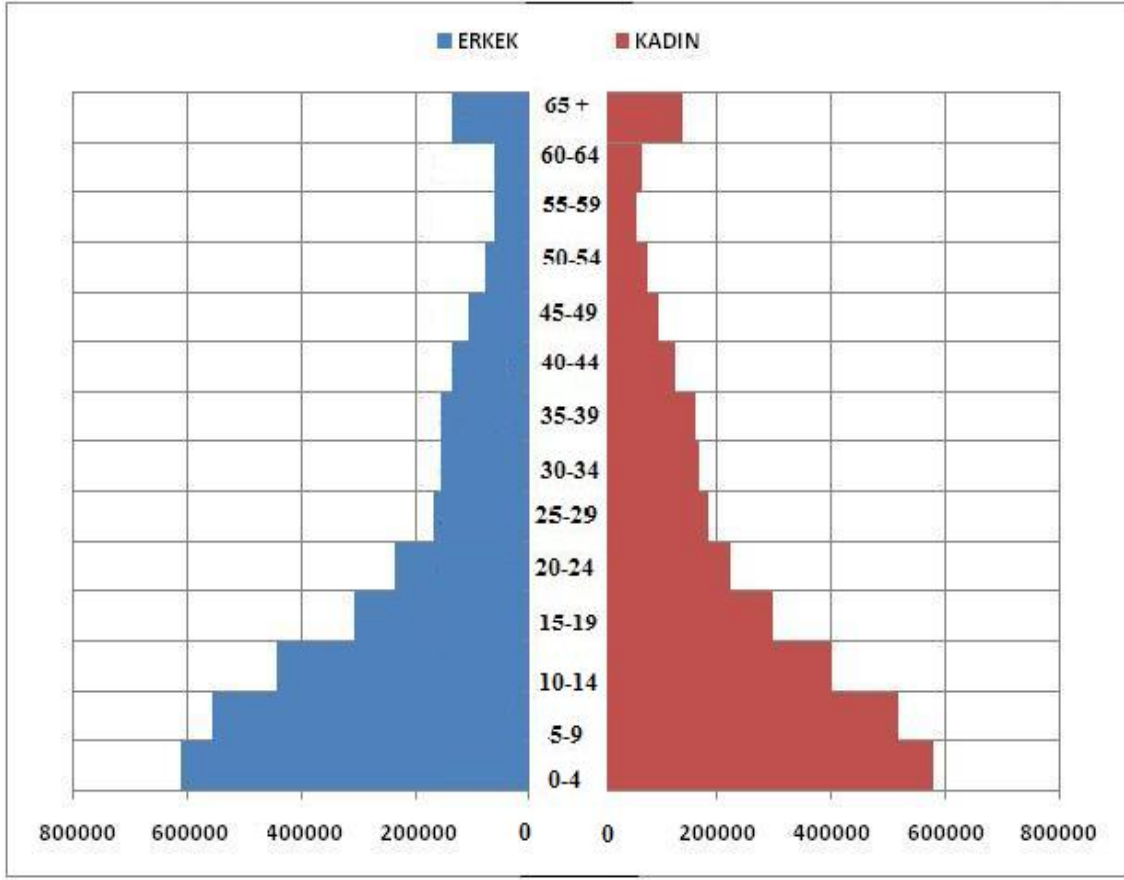
daha fazla olduğunu görmekteyiz. 50-54 yaş grubunda ise kadın nüfus erkek nüfusa göre daha fazladır.

Şekil 21:1960 yılı Suriye Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Artış Grafiği

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman 5-9 ve 10-14 yaş grupları toplam nüfus içinde en yüksek paya sahiptir. Nüfusun yaş ortalaması arttıkça yaş gruplarındaki nüfus miktarı da azalmaktadır. Suriye nüfusunun çok genç bir yapıya sahiptir ve yaş gruplarına göre Suriye nüfusu çok düzensiz bir dağılışa sahiptir. Nüfus 0-14 yaş ve 15-49 yaş gruplarında yoğunlaşmıştır. Orta yaş grubunda 25-29 ve 30-34 yaş gruplarında kadın nüfus erkek nüfustan daha fazladır. Yüksek doğum oranları Suriye nüfusunun çok hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Suriye'nin genç dinamik nüfus yapısını karşımıza çıkarmaktadır. 1960'lı yıllarda genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan Suriye, iş gücü bakımından büyük bir avantaja sahiptir. Tarıma dayalı ekonomisi özellikle kırsal kesimde yoğunlaşan nüfus için iş imkanlarını da beraberinde getirmektedir. Kırsal kesimde özellikle tarımsal faaliyetlerde çalışacak elemana duyulan ihtiyaç nüfus artışını etkilemektedir. Bunun yanında genç nüfusun beraberinde getirdiği en büyük sorun işsizliktir. Gerekli imkanlar sağlanmadığı takdirde artan nüfus beraberinde birçok sorunu da getirecektir.

Şekil 22: Suriye'nin 1960 Yılı Nüfus Piramidi

1960 yılına ait nüfus piramidi incelendiği zaman yüksek doğum ve ölüm oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Yaş grupları arası dağılımda büyük bir eşitsizlik vardır. Nüfusun büyük kısmı 0-14 yaş grubunda toplanmış durumdadır. 0-14 yaş grubunda yer alanlar toplam nüfusun % 46'sını oluşturmaktadır. 0-59 yaş grubunda yer alanlar ise toplam nüfus içinde % 46 gibi yüksek bir orana sahiptir. 0-4 yaş grubunda erkek nüfus miktarı kadın nüfustan daha fazladır. Orta yaş grubu ve yaşlı nüfus genç nüfusa göre çok azdır. 60 yaş ve üzeri yaş grubu toplam nüfusun % 8'ni meydana getirmektedir. 25-49 yaş grubunda nüfus miktarı birbirine çok yakındır. 60-64 yaş grubunda kadın nüfusu erkek nüfustan daha fazladır. 65 yaş ve üzeri nüfusun miktarına baktığımız zaman kadın nüfusu erkek nüfusundan daha çoktur.

Tablo 38: 1970 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı.

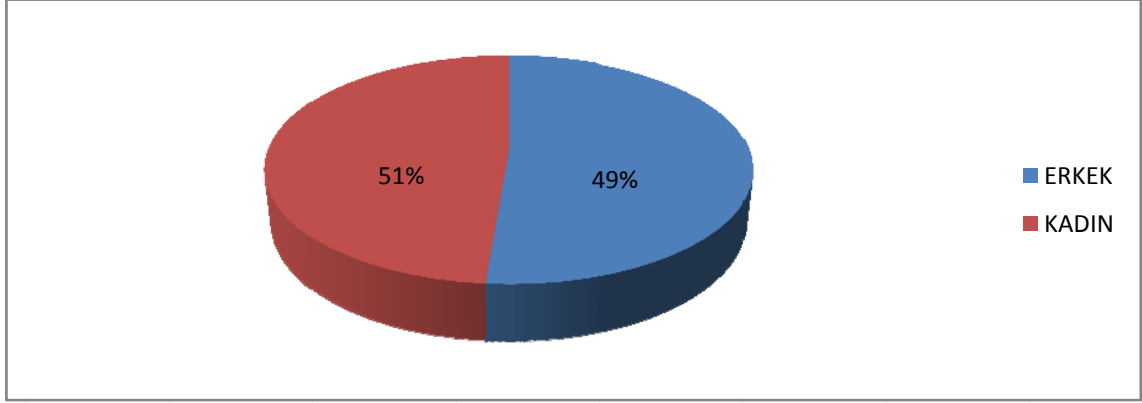
Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	119.713	110.789	230.502
1 – 4	494.402	464.635	959.037
5 – 9	559.024	516.660	1.075.684
10 – 14	443.063	397.834	840.897
15 – 19	307.075	295.263	602.338
20 – 24	239.095	221.873	460.968
25 – 29	168.577	183.013	351.590
30 – 34	155.908	166.779	322.687
35 – 39	158.350	158.970	317.320
40 – 44	138.402	125.143	263.545
45 – 49	107.234	96.536	203.770
50 – 54	78.661	74.666	153.327
55 – 59	61..582	56.054	117.636
60 – 64	63461	65.917	129.378
65 +	138.176	137.194	275.370
Bilinmeyen	387	249	636
Toplam	3.233.110	3.071.575	6.304685

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989:49.

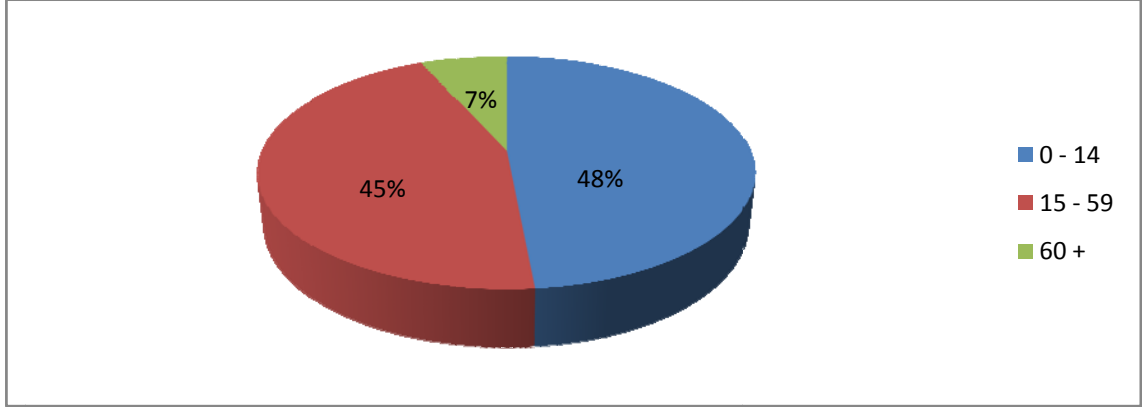
Suriye’de 1970 nüfus sayımı sonuçlarına toplam nüfus 6.304.685 kişidir. Nüfusun 3.233.110 kişisi erkeklerden, 3.071.575 kişisi kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 38).1960 yılında 4.565.000 kişi olan Suriye nüfusu ‰ 32’lik bir artış hızına erişmiş ve 6.304.685 kişi olmuştur. Suriye nüfusu on yıllık zaman diliminde hızlı bir şekilde artmıştır. Doğum oranların çok yüksek olduğu Suriye’de nüfusun hızlı bir şekilde artması sonucunda gelecek on yılın sonunda Suriye de nüfus iki katına ulaşacaktır.

Toplam nüfusun % 51’i erkeklerden, % 49’u ise kadın nüfustan oluşmaktadır (Şekil 23). Suriye’de nüfusun cinsiyet yapısında kadın ve erkek nüfuslarının oranı birbirine çok yakındır. 1960 yılından 1970 yılına kadar geçen sürede kadın erkek ve nüfus oranında çok büyük bir değişiklik olmamıştır. Yaş gruplarına göre nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman 0-14 yaş grupları ile 15-24 yaş gruplarında erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha fazla olduğudur. 25-39 yaş grupları arasında kalan

nüfus diliminde ise kadın nüfusun erkek nüfusa göre sayısı daha fazladır (Tablo 38). 60-64 yaş grubunda ise kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir.

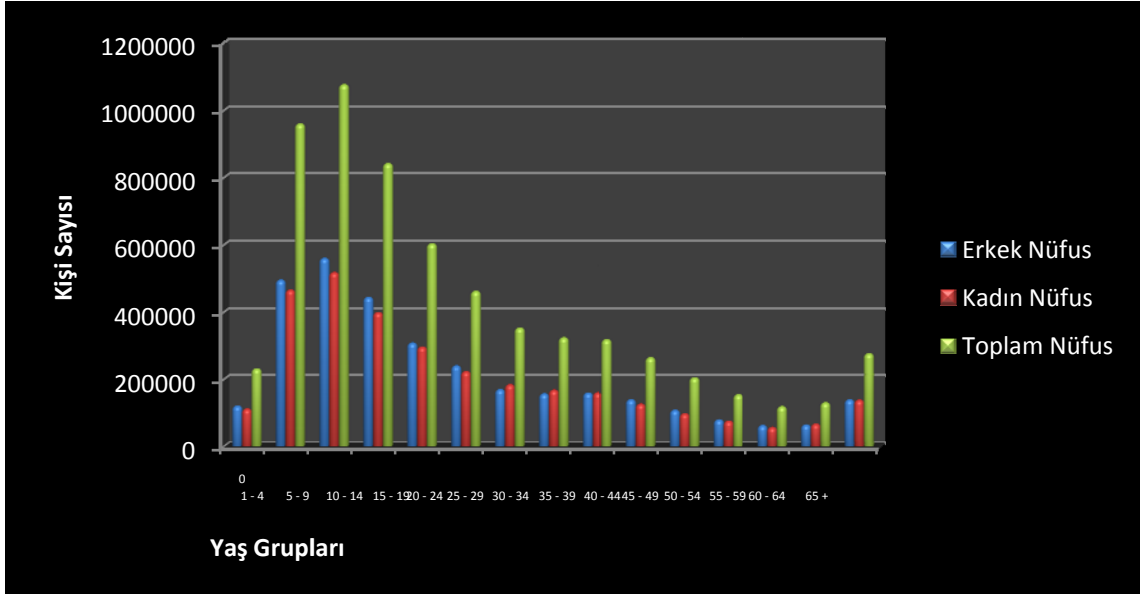
Şekil 23: 1970 Yılında Suriye’de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı.

Şekil 24: 1970 Yılında Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

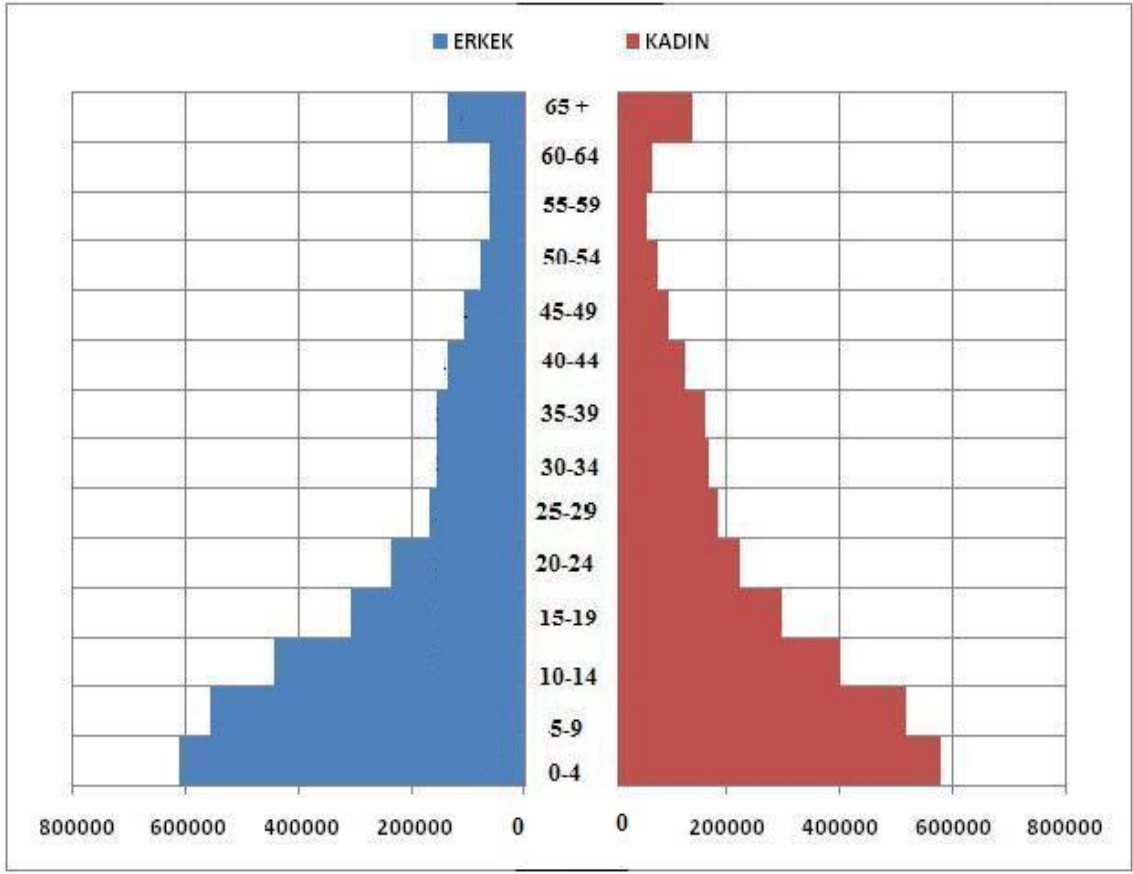
1970 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 0-14 yaş arasındaki nüfusun oranının % 2’lik bir artışla % 48’e ulaşmıştır. Doğum oranlarının artmaya devam etmesi beraberinde nüfusun hızla artmasında sebep olmaktadır. Yaş gruplarına göre dağılımda 1960 yılında % 46 olan 0-14 yaş arası nüfusun oranı % 48’e yükselmiştir. 15-59 yaş grubunda yer alan nüfusun oranı ise % 45’e düşmüştür. 60 yaş ve üzeri nüfusun % 1 oranında azalarak % 8 den % 7’ye düşmüştür (Şekil 25). Suriye’de nüfus artış hızına bağlı olarak

genç nüfus hızlı bir şekilde artmakta ve nüfusun yaş yapısı 0-14 yaş grubuna doğru kaymaktadır. Toplam nüfusun yarısına yakını oluşturan 0-14 yaş grubu bağımlı nüfusu oluşturmakta ve ülke ekonomisi üzerinde büyük bir yük meydana getirmektedir ve çalışan nüfusun yükünü artırmaktadır.

Şekil 25: 1970 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Artış Grafiği.

1970 yılı nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman 1960 yılına göre bazı farklılıklar göze çarpar. 0-14 yaş grubunda % 1’lik bir azalma göze çarpmaktadır ve 15-59 yaş grubunda ise % 2’lik bir artış meydana gelmiştir. Yaş gruplarına göre dağılımda 5-9 ve 10-14 yaş gruplarında nüfusun fazla olduğu görülmektedir. 0-14 yaş gruplarında erkek nüfus oranının kadın nüfus oranından daha fazla olduğu görülmektedir. Nüfus miktarındaki artış yaş gruplarına da yansımış ve 0-14 yaş grubunda büyüme meydana gelmiştir. 0-14 yaş grubundaki artış 1960 yılına oranla doğum oranlarının giderek arttığına göstergesidir. Nüfusun bu kadar hızlı artması ülkede nüfusun yarıdan fazlasının bağımlı nüfustan meydana gelmesine sebep olmuş ve çalışan kesim üzerindeki yükün giderek artmasına neden olmuştur.

Şekil 26:Suriye'nin 1970 Yılı Nüfus Artış Piramidi.

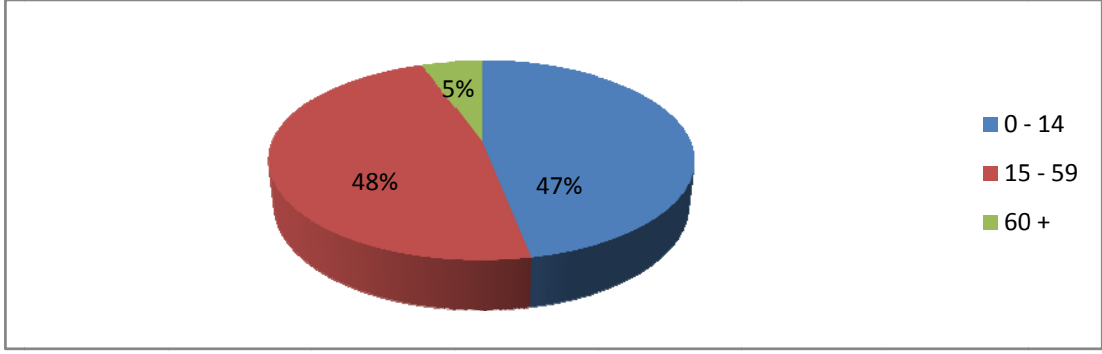
1970 yılı nüfus piramidi incelendiği zaman; yüksek doğum oranları ve yüksek ölüm oranları dikkat çekmektedir. 0-4 yaş arası nüfusun çok yüksek olduğu görülmektedir. Suriye nüfusunun % 45'ini 0-14 yaş grubu oluşturmaktadır. Genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olan Suriye'de genç nüfusun fazla olması yüksek işgücü potansiyeline sahip olması Suriye için bir avantaj sağlamaktadır. Fakat hızlı nüfus artışı ve genç nüfus oranının çok yüksek olması beraberinde bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu nüfusun eğitilmesi, iş imkanlarının sağlanması, sağlık hizmetlerin eksiksiz verilmesi bir zorunluluktur.

Tablo 39: 1976 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Yapısı.

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	145.456	132.193	277.649
1 - 4	534.892	505.617	1.040.509
5 - 9	636.918	584.071	1.220.989
10 - 14	568.697	518.364	1.087.061
15 - 19	446.848	422.532	869.380
20 - 24	298.246	312.893	611.139
25 - 29	246.967	242.364	489.331
30 - 34	194.056	180.661	374.717
35 - 39	173.410	174.871	348.281
40 - 44	164.592	157.427	322.019
45 - 49	151.978	138.763	290.741
50 - 54	122.877	108.041	230.918
55 - 59	78.824	69.101	147.925
60 - 64	72.910	64.767	137.677
65 +	148.326	129.104	277.430
Bilinmeyen	5	5	10
Toplam	3.985.002	3.740.774	7.725.776

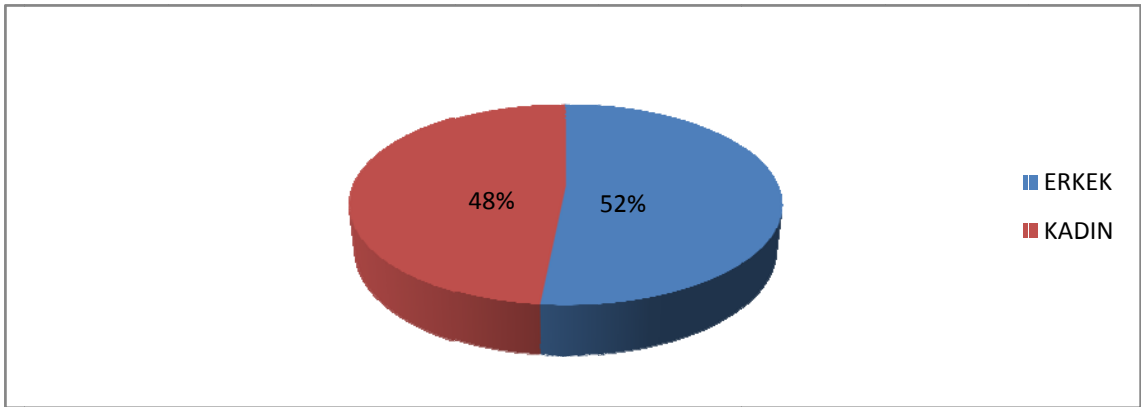
Kaynak: CENSUS, 2008.

1976 yılında yapılan ara sayım sonuçlarına göre Suriye’nin nüfusu 7.725.776 kişi olmuştur. 1970 yılında 6.304.000 kişi olan Suriye nüfusu altı yıl içerisinde % 2’lik bir büyüme göstermiştir (Tablo 39). Suriye’de hızlı nüfus artışı sonucunda nüfusu 16 yıl içerisinde büyümeye devam etmiştir. Genç bir nüfus yapısına sahip olan Suriye’de hızlı nüfus artışı sonucunda 0-14 yaş grubundaki nüfus sürekli olarak artmaktadır. 1960 yılında % 46 olan 0-14 yaş arası nüfus, 1970 yılında % 48’e çıkmış ve 1976 yılına geldiğimizde ise 0-14 yaş arası nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını korumuştur. Özellikle 1-4, 5-9 ve 10- 14 yaş gruplarındaki nüfus sayısının diğer yaş gruplarına göre çok yüksektir (Tablo 39). Genç bir nüfus yapısına sahip olan Suriye nüfusunun yarıya yakını 0-14 yaş grubu oluşturmaktadır. 60 yaş ve üzeri nüfus ise 1960 yılına göre % 3 oranında azalmıştır. Hızlı nüfus artışı sonucunda Suriye nüfusu dengeli bir büyüme göstermemektedir.

Şekil 27: 1976 Yılı Suriye’de Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı

1976 yılında Suriye nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman 0-14 yaş grubunun 1970 yılında olduğu toplam nüfus içerisindeki payını korumaktadır. % 48 gibi yüksek bir oranla toplam nüfusun yarıya yakını teşkil etmektedir. Hızlı nüfus artışı sonucunda genç nüfus oranı hızla artmaktadır. 0-14 yaş grubunda bir değişiklik meydana gelmemiş olmasına rağmen, 1970 yılında % 45 olan 15-59 yaş grubunda % 2 gibi bir büyüme meydana gelmiş ve 60 yaş ve üzerinde % 2’lik bir azalma ile % 5’e düşmüştür (Şekil 27). Suriye de yaşlı nüfus azalırken orta yaş grubu ve genç nüfus artmaya devam etmiştir.

Şekil 28: 1976 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı

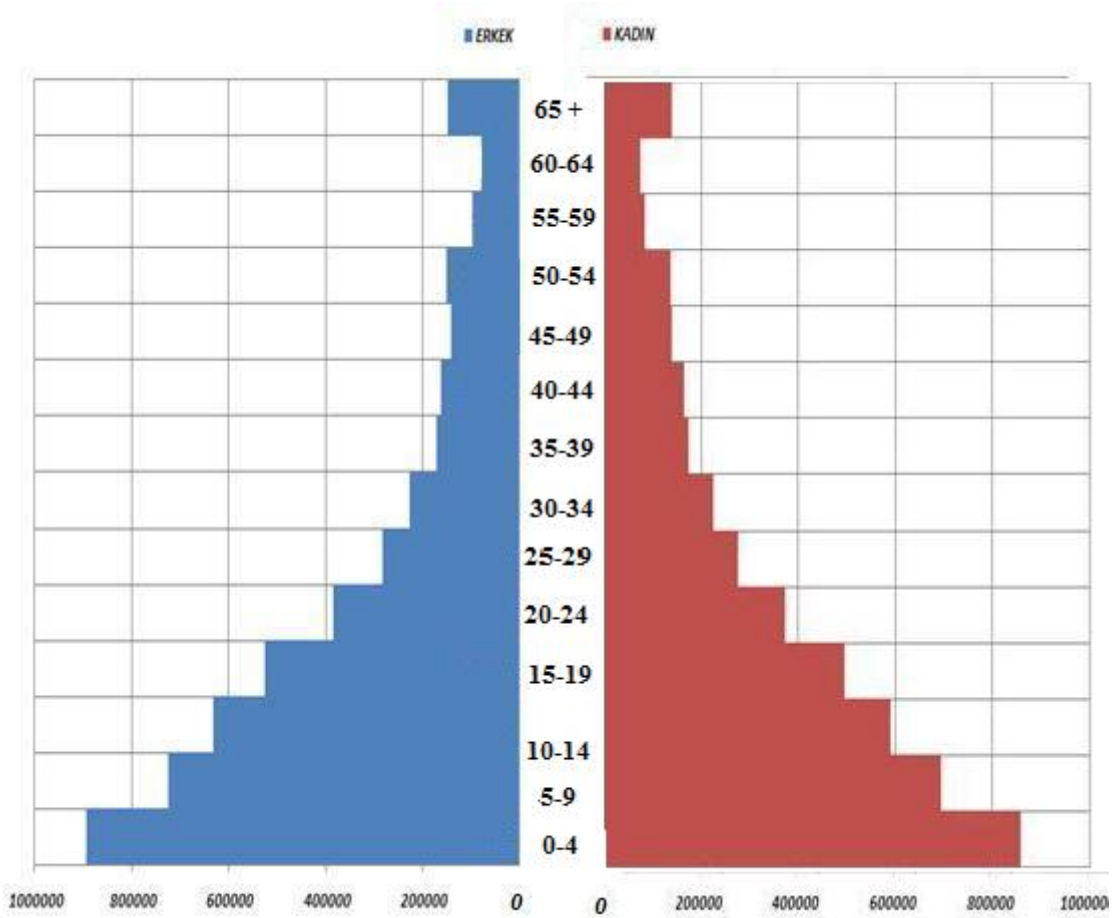
Tablo 40:1981 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	182.268	171.039	353.307
1 - 4	710.283	685.095	1.395.378
5 - 9	723.143	692.511	1.415.654
10 - 14	631.895	589.032	1.220.927
15 - 19	525.107	493.968	1.019.075
20 - 24	384.190	373.395	757.585
25 - 29	283.699	276.777	560.476
30 - 34	227.191	224.163	451.354
35 - 39	172.197	175.118	347.315
40 - 44	163.638	166.035	329.673
45 - 49	141.257	139.135	280.392
50 - 54	150.310	138.357	288.667
55 - 59	97.379	85.041	182.420
60 - 64	79.545	75.264	154.809
65 +	149.059	138.676	287.735
Bilinmeyen	691	686	1.377
Toplam	4.621.852	4.424.292	9.046.144

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1989,S.49.

Suriye’de 1981 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına toplam nüfus 9.046.144 kişidir. 1960 yılında 4.565.000 kişi olan Suriye nüfusu 1981 yılına geldiğimizde 9.046.144 kişi olmuştur (Tablo 40). Suriye’de nüfus 20 yıllık bir zaman dilimi içinde kendisini ikiye katlamıştır. Nüfusun genç yapısı Suriye’de büyük bir iş gücü potansiyeli oluşturmaktadır.1976-1981 yılları arasında ‰ 31 gibi bir artış hızına sahip olan Suriye ,1976 yılı öncesine göre nüfus artış hızında ‰ 1’lik bir artma meydana gelmiştir ve nüfus artış hızı çok yüksek düzeylerde seyretmektedir. Geçmiş yıllara oranla doğum oranı azalmasına rağmen nüfusun artış hızı ülkede yüksek seviyede seyretmektedir.

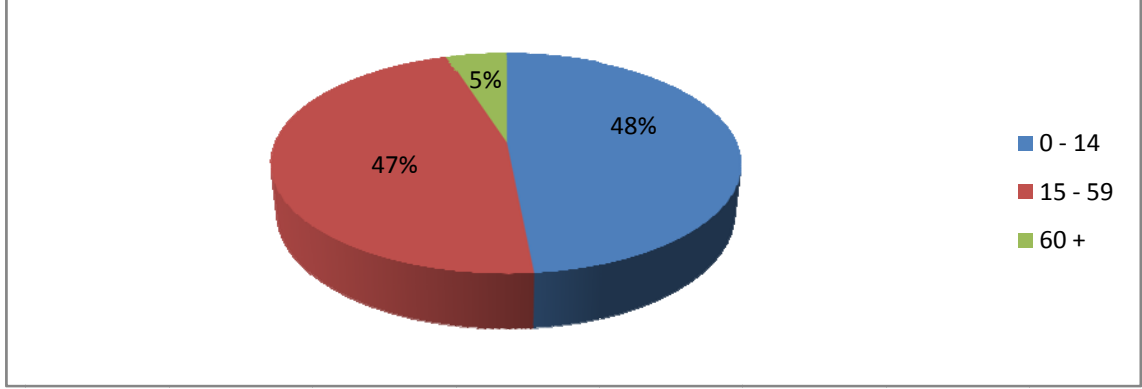

Şekil 29:Suriye'nin 1981 Yılı Suriye Nüfus Yaş Piramidi.

1981 yılına ait nüfus piramidi incelendiği zaman 1970 yılındaki nüfus piramidi ile büyük benzerlik gösterir. Suriye de nüfus artış hızı 1970 yılında olduğu gibi çok yüksektir ve % 32 civarındadır. 1970 yılında olduğu gibi 0-4 yaş arası nüfus oranı çok fazladır. Doğum oranlarının 1970 yılında olduğu gibi çok yüksek seviyelerde devam etmiş ve genç nüfusun miktarı artmaya devam etmiştir.

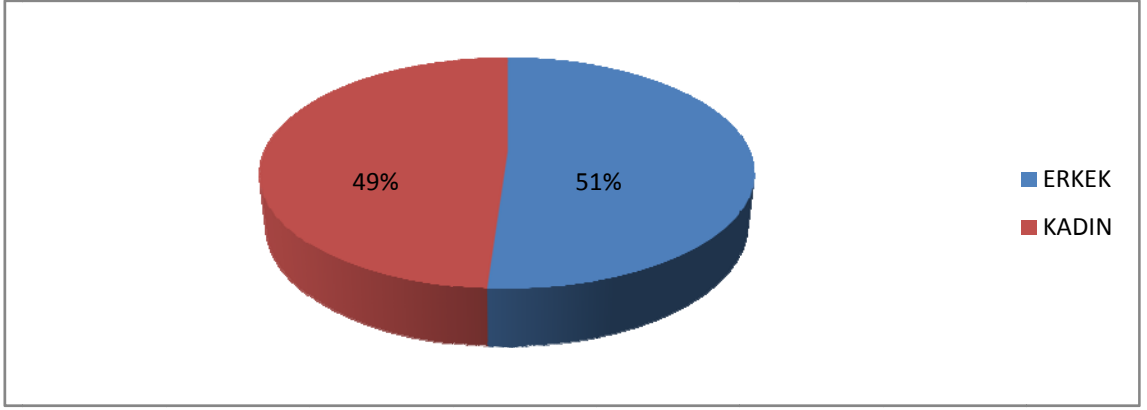
0-14 yaş grubunu oluşturan nüfus toplam nüfusun % 47'sini oluşturduğu görülmektedir.1970 yılında % 45 olan 0-14 yaş arası nüfus oranı % 2'lik bir büyüme göstermiştir. Yüksek doğum oranı nüfusun artmasında en önemli faktördür. Doğum oranlarının fazla olması artış hızının fazla olmasına ve bunun sonucunda genç nüfusun sürekli olarak artmasına neden olmaktadır. Bu durum diğer yaş gruplarına göre toplam

nüfus içinde en fazla paya sahip olmasına neden olmaktadır. Ölüm oranlarının fazla olması yaş grupları arasında nüfusun düzensiz bir dağılışı göstermesine sebep olmuştur.

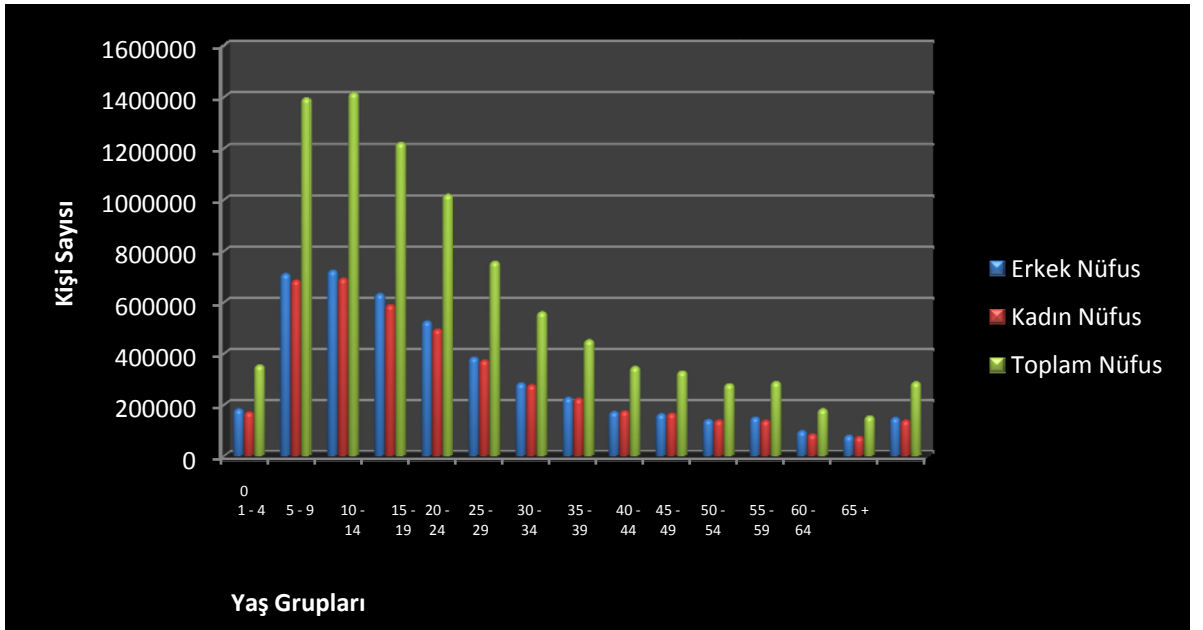
Şekil 30: 1981 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Suriye’de 1981 yılı nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman toplam nüfusun % 48’nin 0-14 yaş grubunda yer aldığı görülmektedir. 1960 yılından itibaren başlayan artış 1981 yılına kadar devam etmiş ve 0-14 yaş grubunda bir azalma meydana gelmemiştir (Şekil 30). Hızlı nüfus artış hızının sonucunda 0-14 yaş grubunu oluşturan nüfus sürekli olarak artmakta ve 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı azalmamaktadır. 0-14 yaş grubunu oluşturan genç nüfus, ülkenin kalkınmasını olumsuz yönde etkilemekte ve kalkınma hızını yavaşlatmaktadır. Bağımlı nüfusu oluşturan genç ve yaşlı nüfus ülkede toplam nüfusun % 52’sini meydana getirmektedir. 60 yaş üzeri nüfus oranında 1960 yılına oranla % 3 oranında bir azalma olmuştur. Ülke yaşlı nüfus azalmakta genç nüfus ise sürekli olarak artmakta bu durumda yaş grupları arasındaki uçurumun giderek artmasına neden olmaktadır. Hızlı nüfus artışı ve beraberinde getirdiği sorunlar gelecekte Suriye’nin çözmesi gereken en büyük sorun olarak görülmektedir.

Şekil 31: 1981 yılı Suriye’de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı.

Suriye’de 1981 yılında nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman toplam nüfusun %51’ini erkek nüfus, %49’nu kadın nüfusun oluşturduğu görülmektedir. Suriye’de kadın erkek nüfusu arasında önemli bir fark yoktur. 1960 yılından 1981 yılına kadar kadın ve erkek nüfus oranları arasında büyük bir fark olmamış ve erkek nüfusun oranı kadın nüfusun oranından daha fazladır (Şekil 31). Yaş gruplarının cinsiyet yapısına baktığımız zaman 0-14 yaş nüfus grubunda erkek nüfusun kadın nüfusa oranla daha fazla olduğunu görmekteyiz. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılışında en fazla nüfusun 5-9 ve 1-4 yaş gruplarında toplanmıştır. En az nüfus ise 60-64 yaş grubunda yer almaktadır (Şekil 32).

Şekil 32: 1981 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı.

Günümüzde artık nüfusun sayısından çok nüfusun niteliği önem kazanmaktadır. Suriye gibi genç nüfusa sahip olan ülkelerde nüfusun eğitimi büyük önem kazanmaktadır. Nitelikli işgücü ve kalifiye eleman yetiştirmek ve nüfusun niteliğini artırmak ülke kalkınmasında itici bir güç oluşturmaktadır. Suriye'nin genç nüfusu bağımlı nüfusun çok fazla olmasının temel nedenidir.1960 yılından itibaren geçen 21 yıllık zaman sürecinde nüfus artış hızı kontrol altına alınamamıştır. Bunun sonucunda nüfus sürekli olarak büyümüş ve ülkenin milli gelirinden aldığı pay giderek artmıştır.Bu durum kişi başına düşen geliri azaltmakta ve kalkınma hızını yavaşlatmaktadır.

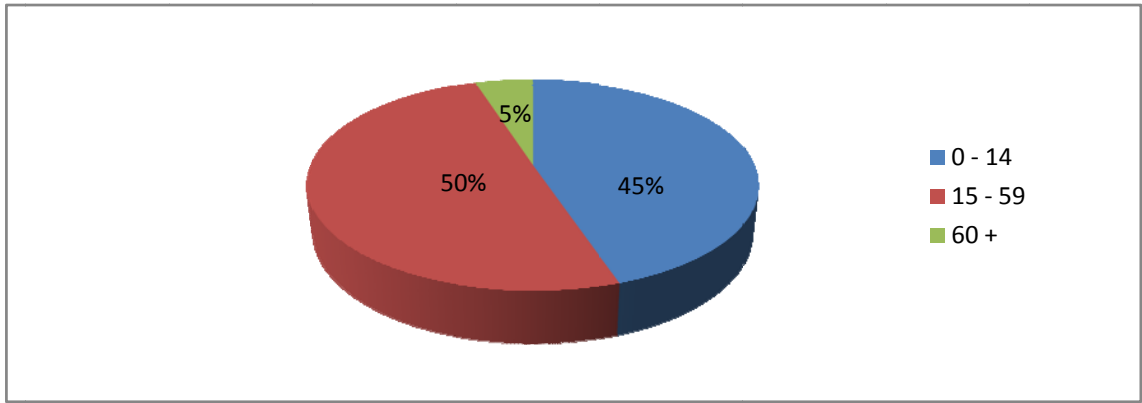
Tablo 41: 1994 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı (1000 Kişi).

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	206	191	397
1 - 4	850	803	1653
5 - 9	1.087	1.033	2.120
10 - 14	1.030	975	2.005
15 - 19	814	785	1.599
20 - 24	632	622	1.254
25 - 29	527	518	1.045
30 - 34	427	420	847
35 - 39	332	320	652
40 - 44	271	256	527
45 - 49	202	190	392
50 - 54	170	171	341
55 - 59	135	129	264
60 - 64	144	133	277
65 +	222	187	409
Toplam	7.049	6.733	13.782

Kaynak: CBSSYR,2007.

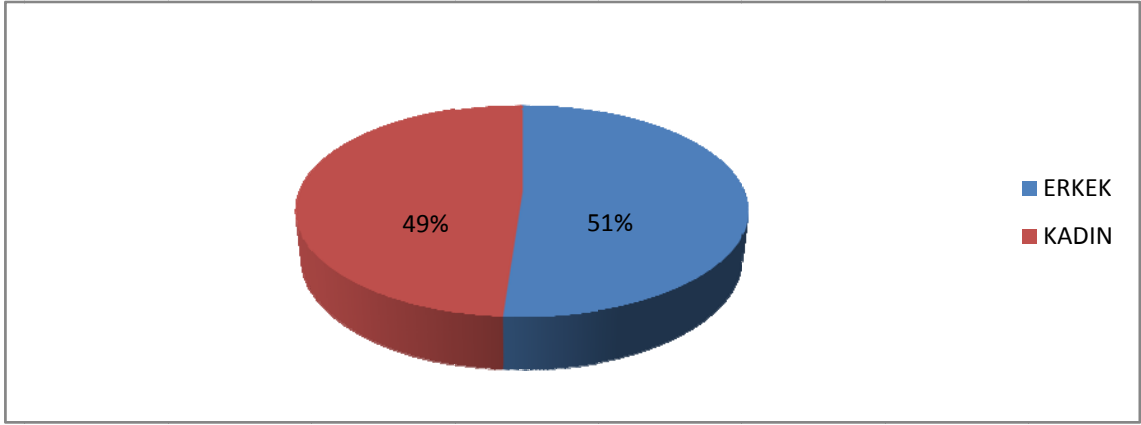
Suriye’de 1994 yılında yapılan nüfus sayımına göre toplam nüfus 13.782.000 kişidir. 1981 yılında 9.046.000 olan Suriye’nin nüfusu 1981-1994 yılları arasındaki %32 gibi yüksek bir nüfus artış hızı sonucunda nüfus 13 milyonu geçmiştir (Tablo 41). Hızlı nüfus artışı Suriye’de nüfusun yaş gruplarına göre dağılımda sürekli olarak değişimine sebep olmaktadır. 1981 yılında nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ile 1994 yılı nüfusun yaş grupları arasında farklılıklar bulunmaktadır. 0-14 yaş grubuna dahil olan

genç nüfusun oranı 1981 yılında % 48 iken 1994 yılında % 45'e düşmüştür. 15-59 yaş grubuna dahil olan orta yaş grubunun nüfusu ise 1981'de % 45 iken 1994 yılında % 50 olmuştur (Şekil 34). Nüfus artış hızının yüksek olduğu Suriye'de nüfus sayısal olarak artmaya devam etmesine rağmen, doğurganlık oranının azalmaya başlaması geçmiş yıllara oranla 0-14 yaş grubuna dahil olan nüfusun ilk defa 1960 dönemi öncesine kadar gerilemesine neden olmuştur. Çok büyük bir azalma olmamasına rağmen Suriye'de nüfus artış hızının düşmeye başladığının işaretidir. Toplam nüfus içerisindeki payı % 45 ile 0-14 yaş grubu ülke nüfusunun yarıya yakınına oluşturmaktadır. Bu nüfusa 60 yaş üzeri nüfusu da eklendiği zaman Suriye'de bağımlı nüfusun ülke nüfusunun yarısını oluşturduğu görülmektedir. Ülke nüfusunun yarısı bağımlı nüfus diğer yarısı orta yaş grubunda yer alan çalışma çağındaki nüfustan oluşmaktadır (Şekil 33).

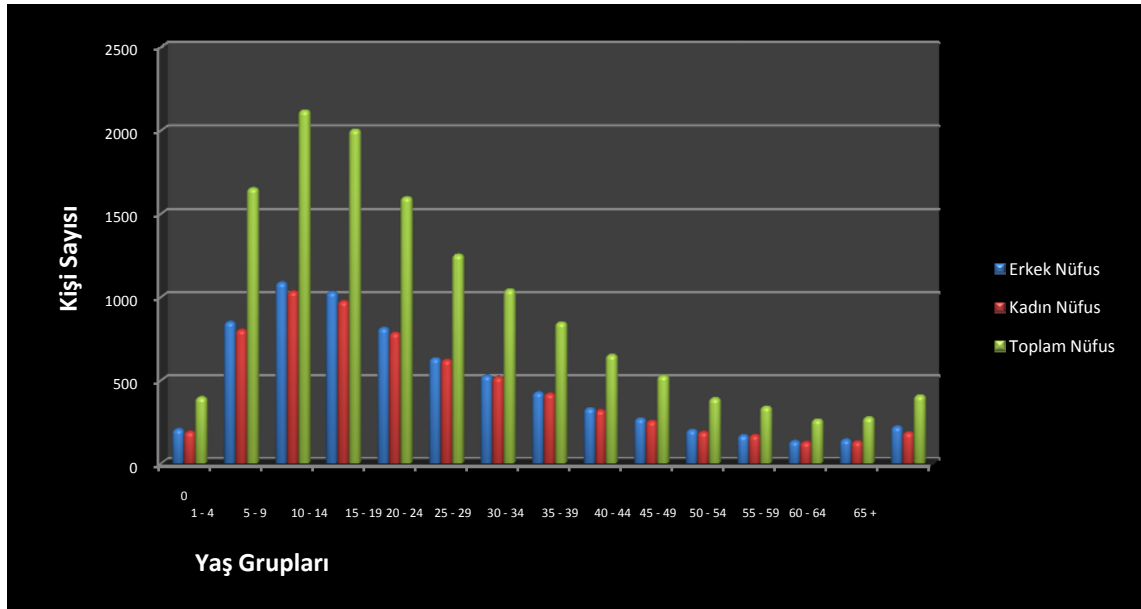
Şekil 33: 1994 yılı Suriye'de Nüfusun Yaş gruplarına Göre Dağılımı.

60 yaş üzeri nüfus ülkede giderek azalmaktadır.1960 yılında % 8 olan 60 yaş üzeri nüfus 1994 yılında % 5'e düşmüştür. 15-59 yaş arası yaş grubunun oranı ise artmış ve % 50 oranı ile toplam nüfusun yarısını oluşturmaktadır. Bağımlı nüfusun fazla olması orta yaş grubunun ekonomiye katkısının bağımlı nüfus tarafından paylaşılmasına neden olmakta ve ekonomik kalkınma hızını yavaşlatmaktadır. 0-14 yaş grubu ise % 45 gibi yüksek bir orana sahiptir. Aktif olmayan ve tüketici nüfusu meydana getiren 0-14 yaş ülkenin gelişmesi ve ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yapmaktadır. Milli gelirin daha fazla kişi arasında paylaşılması yatırımlara ayrılacak olan payın genç nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda harcanmasına neden olmaktadır.

Şekil 34: 1994 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın-Erkek Oranı.

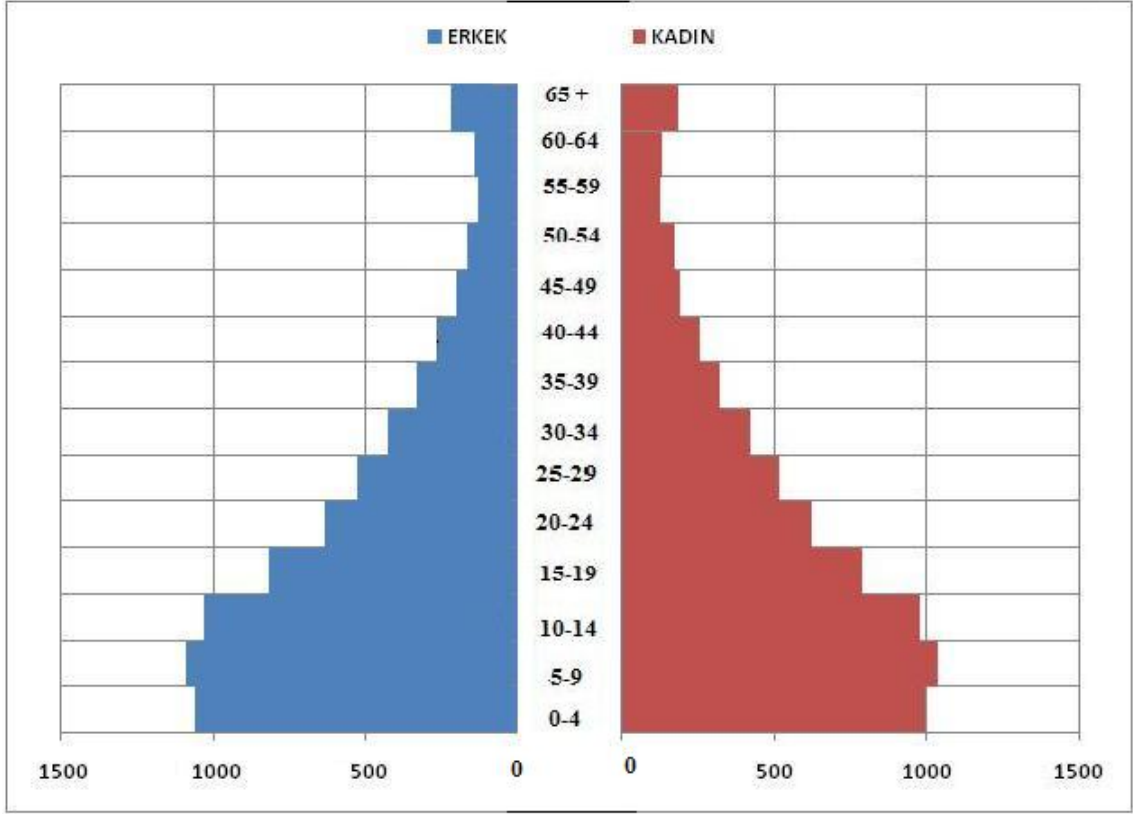
Suriye’de nüfusun cinsiyet yapısı incelendiği zaman nüfusun % 51’ini erkek nüfus meydana getirmektedir (Şekil 34). Suriye’de 1960 yılından 1994 yılına kadar kadın erkek nüfus oranında çok büyük bir değişim olmamıştır. Yaş gruplarındaki dağılıma bakıldığı zaman erkek nüfusun kadın nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. Kadın nüfusu 5-9 yaş grubunda fazladır. Fakat genel toplamda erkek nüfusun sayısından azdır (Şekil 35).

Şekil 35: 1994 yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Artış Grafiği.

Yaş gruplarının dağılımında kadın ve erkek nüfus 0-14 yaş grubunda yoğunluk kazanmıştır (Şekil 35). Cinsiyete göre dağılım incelendiği zaman kadın ve erkek

nüfusun dağılışında çok büyük bir fark göze çarpmaz. 60 yaş ve üzeri yaş gruplarında da erkek nüfus oranı kadın nüfus oranına göre daha fazladır. Kadınların ortalama ömür sürelerinin erkeklerden uzun olduğu Suriye’de bu durum tezat oluşturmaktadır.

Şekil 36:Suriye'nin 1994 Yılına Ait Nüfus Piramidi.

Suriye'nin 1994 yılı nüfus yaş piramidine bakıldığında zaman doğum ve ölüm oranlarında bir azalma meydana gelmiş olduğu görülür. 0-4 yaş grubuna ait nüfusun 5 yıl öncesine göre azalması ve doğum oranlarının azalmaya başladığının ve nüfus artış hızının düşeceğinin göstergesidir (Şekil 36). Geniş tabanlı bir nüfus piramidine sahip Suriye'nin genç nüfus oranı ile 65 yaş ve üzeri nüfus arasında büyük bir fark vardır. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı çok orantısızdır. 1981 yılı nüfus piramidine göre 0-4 yaş arasındaki nüfus oranı düşme göstermiştir. Nüfus piramidinin yapısal değişiminden Suriye'nin gelişmemiş ülke profilinden gelişmiş ülke profiline doğru geçiş yaptığı görülmektedir. Doğum oranlarının azalmasıyla birlikte piramit tabanında daralmaya başladığı ve genç nüfus oranının azalacağı ve orta yaş grubundaki nüfusun

artacağıının bunun sonucunda da nüfusun yaş gruplarına göre daha dengeli bir şekilde dağılımı meydana gelecektir.

Tablo 42: 2004 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı (1000 Kişi).

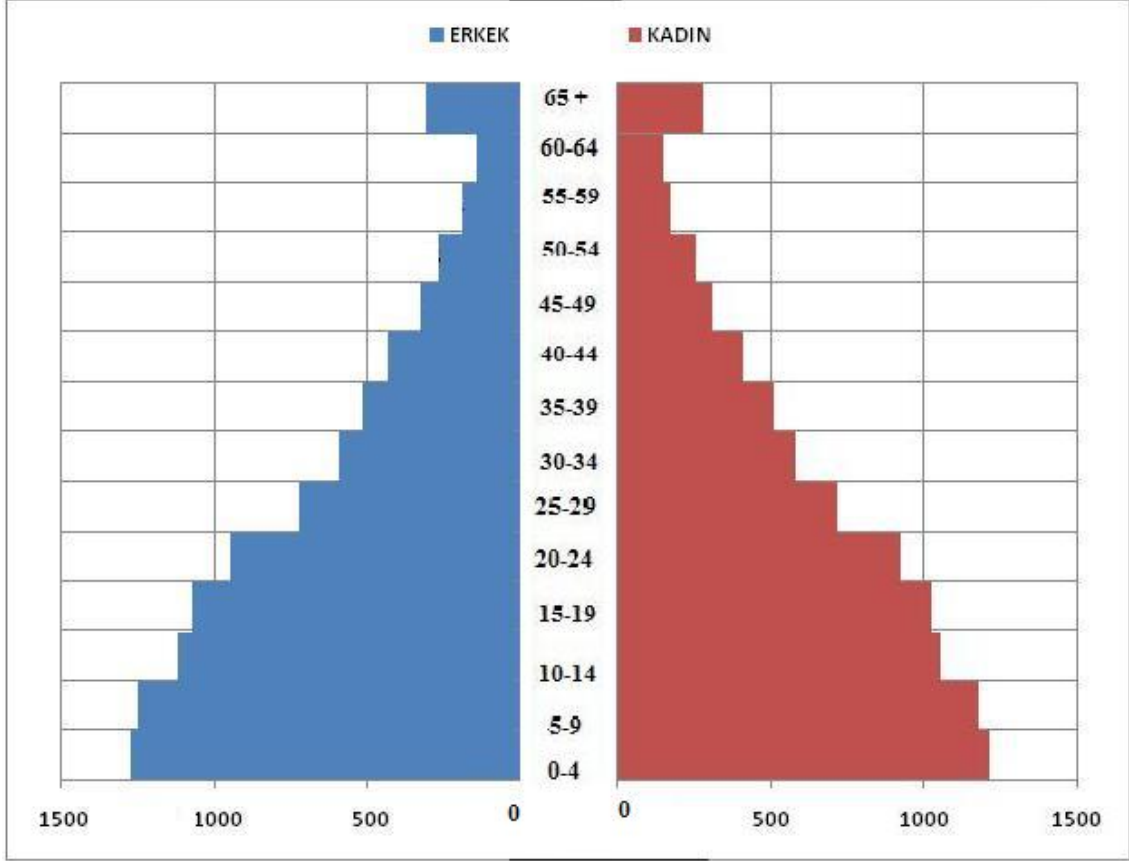
Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	229	210	439
1 - 4	1.044	999	2.043
5 - 9	1.246	1.174	2.420
10 - 14	1.118	1.051	2.169
15 - 19	1.072	1.025	2.097
20 - 24	944	920	1.864
25 - 29	724	718	1.442
30 - 34	595	578	1.173
35 - 39	513	508	1.021
40 - 44	431	412	843
45 - 49	330	307	637
50 - 54	266	254	520
55 - 59	192	175	367
60 - 64	146	149	295
65 +	311	280	591
Toplam	9.161	8.760	17.921

Kaynak: CBSSYR, 2007.

Suriye’de 2004 nüfus sayımı sonuçlarına göre toplam nüfus 17.921.000 kişidir (Tablo 42).1994-2004 yılındaki nüfus artış hızı ‰ 26’dir. Yaş gruplarına göre nüfusun dağılımına bakıldığında en fazla nüfusun 5-9 yaş grubunda olduğu görülür.5-9 yaş grubunda toplam 2.420.000 kişidir. Nüfusun en az olduğu yaş grubu ise 60-64 yaş grubudur ve 295.00 kişidir. 2004 yılında doğum oranlarının yüksek olması sonucu özellikle 1-4 yaş grubu ve 5-9 yaş grubunda nüfusun diğer yaş gruplarına oranla daha fazla olmasına neden olmuştur (Tablo 42). 1995 yılından sonra nüfus artış hızında meydana gelen düşüşe rağmen Suriye’nin nüfus artışın yüksek olması sonucunda nüfusun 3/1 den fazlası 0-14 yaş grubunda toplanmıştır. Genç nüfusu özellikle son yıllarda düşme eğilimde olduğu görülmektedir. Genç nüfus azalırken 15-59 yaş grubundaki nüfus ise artmaktadır. Doğum oranlarının geçmiş yıllara göre azalması 0-14

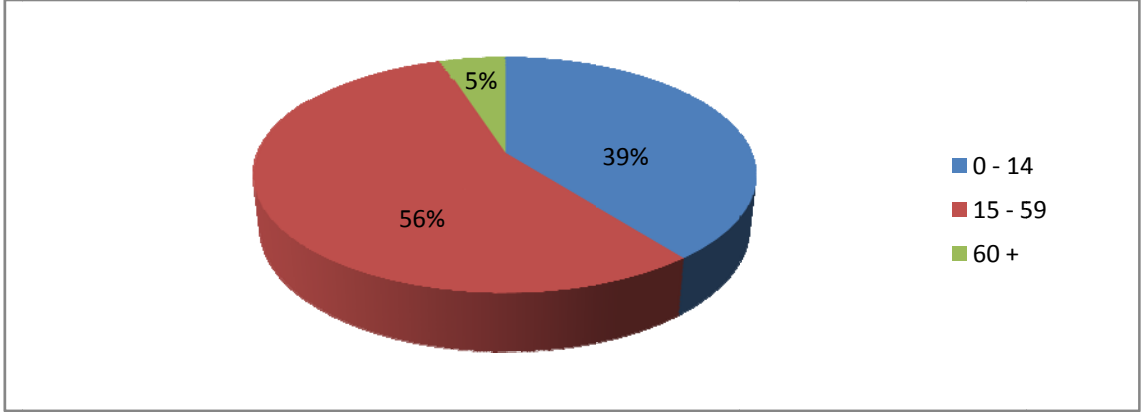

yaş grubundaki nüfusun azalmasına sebep olmuş ve nüfus orta yaş grubunda toplanmaya başlamıştır.

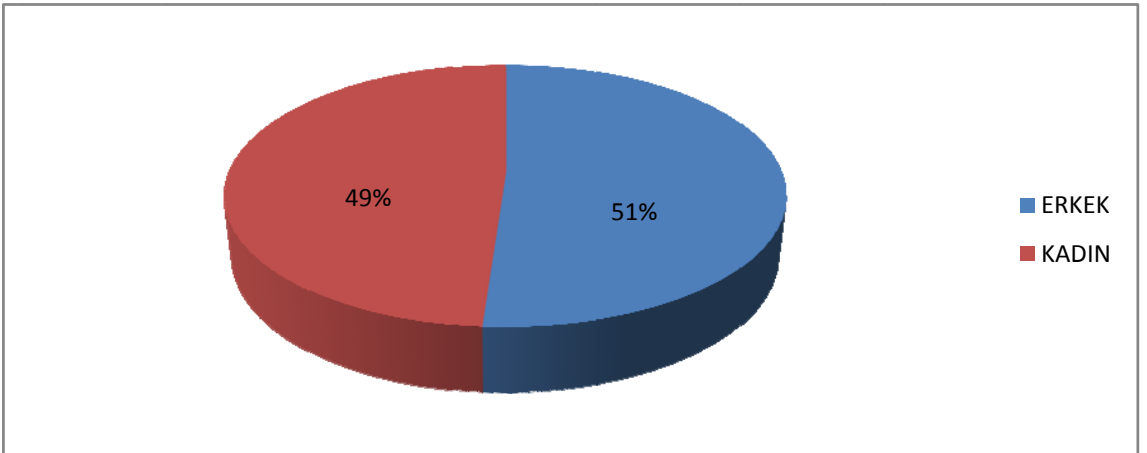
Şekil 37:Suriye'nin 2004 Yılına Ait Nüfus Piramidi.

2004 yılına ait nüfus piramidi incelendiği zaman 1994 yılında azalmaya başlayan doğum oranlarını tekrar artmaya başladığı görülür. 0-4 yaş grubunun oranı toplam nüfus içinde en yüksek paya sahiptir. Suriye'de nüfus planlamasının yapılmaması doğum oranlarını kontrol altına almakta güçlükler çıkarmaktadır. Bunun sonucunda doğum oranları aşağıya çekilememektedir. Bunun sonucunda genç nüfusun oranı artmaya devam etmektedir.

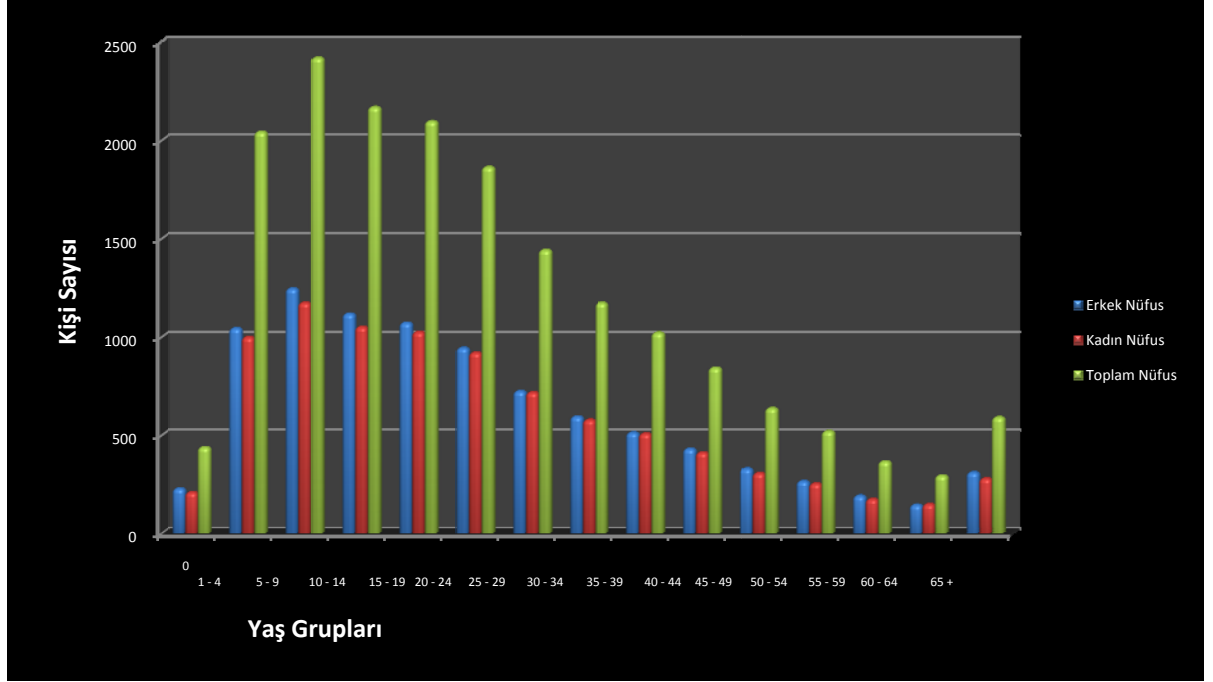
Şekil 38: 2004 yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

2004 yılında Suriye’de nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman 15-59 yaş grubuna dahil olan nüfusun toplam nüfus içerisinde % 56’lık bir orana sahip olduğu görülmektedir. Suriye nüfusunun yarıdan fazlasının orta yaş grubuna dahil olduğu görülür (Şekil 38). 1994 yılında 15-59 yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki payı % 50’dir.2004 yılında ise 15-59 yaş grubunun toplam nüfustaki oranı % 6’lık bir artış göstermiştir.0-14 yaş grubuna dahil olan genç nüfusun oranı ise 1994 yılında % 45 iken 2004 yılında % 39’a gerilemiştir (Şekil 38). Görüldüğü gibi doğum oranlarındaki azalış nüfus artış hızının düşmesine bunun sonucunda da genç nüfus oranının toplam nüfus içerisindeki oranı da on yıl öncesine göre azalmıştır.

Şekil 39: 2004 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın Erkek Oranı.

2004 yılında Suriye’de nüfusun cinsiyet yapısı incelendiğinde erkek nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı % 51, kadın nüfusun oranı ise % 49’dur (Şekil 39). Kadın ve erkek nüfus oranının payı yıllar içerisinde çok fazla değişime uğramamıştır.

Şekil 40: 2004 Yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı.

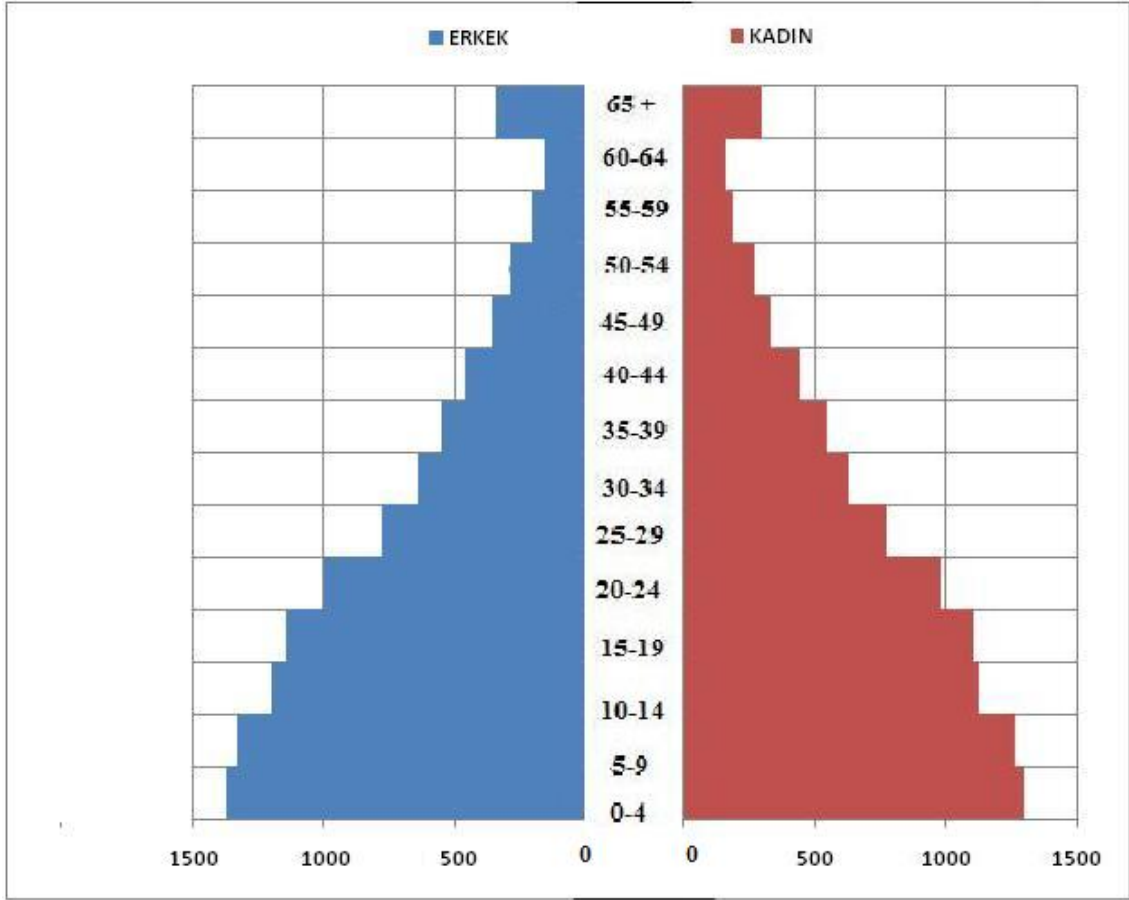
Kadın erkek nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında zaman zaman erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle nüfusun 5-9, 10-14 ve 15-19 yaş gruplarında yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 40). Yaş gruplarının dağılımına bakıldığında 1994 yılına göre bağımlı nüfusun azaldığı ve çalışma çağı içinde nüfusun ise oranının arttığı görülmektedir. 60 yaş ve üzeri nüfusun oranının da 1994 yılına göre bir değişim olmamıştır. Nüfus artış hızının azalmasına bağlı olarak 0-14 yaş grubundaki nüfusun azalmasına rağmen 60 yaş ve üzeri yaş grubunda ki nüfusun oranında artış olmamaktadır. Doğum oranlarındaki azalma beraberinde 0-4 yaş grubundakilerin sayısında bir azalma meydana getirmiş olmasına rağmen toplam nüfusun içinde genç nüfusun oranı çok fazladır.

Tablo 43: 2007 Nüfus Sayımına Göre Suriye’de Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyet Yapısı (1000 Kişi).

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0	245	229	474
1 - 4	1.122	1.066	2.188
5 - 9	1.327	1.257	2.584
10 - 14	1.196	1.123	2.319
15 - 19	1.143	1.099	2.242
20 - 24	997	975	1.972
25 - 29	774	769	1.543
30 - 34	639	625	1.264
35 - 39	549	541	1.090
40 - 44	461	443	904
45 - 49	357	330	687
50 - 54	286	268	554
55 - 59	203	188	391
60 - 64	157	161	318
65 +	342	300	642
Toplam	9.798	9.374	19.172

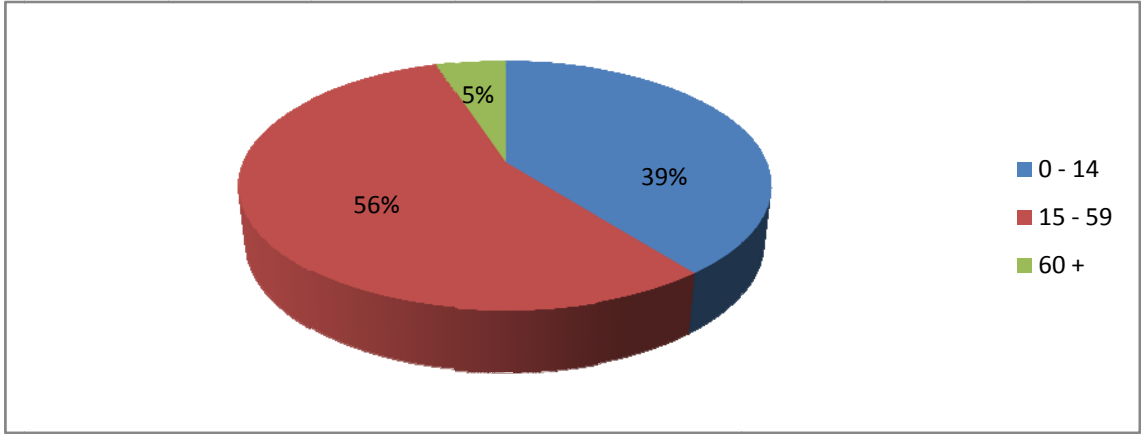
Kaynak: CBSSYR, 2007.

2007 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Suriye nüfusu 19.172.000 kişidir. 1994-2004 yılları arasında ‰ 26 olan nüfus artış hızı, 2007 yılında ‰ 22’ye düşmüştür. Nüfusun miktarı ise artmaya devam etmiştir. Nüfus artış hızı ‰ 22’ye kadar düşmesine rağmen artış hızı Dünya ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Yaş gruplarına bakıldığı zaman 5-9 yaş grubunun 2.584.000 kişi ile en çok nüfusa sahip olduğu görülmektedir. 60-64 yaş grubunun ise 318.000 kişi ile en az nüfusa sahiptir (Tablo 43). Doğum miktarları karşılaştırıldığında doğan erkek çocuk sayısı, kız çocuklara göre daha fazladır. 60-64 yaş grubunda kadın nüfus erkek nüfusa göre daha fazladır. 65 yaş üzeri erkek nüfusun sayısı kadın nüfusa göre daha fazladır. Geçmiş yıllara göre Suriye nüfusunda azda olsa bir değişim göze çarpmaktadır. Suriye nüfusunda olan değişim daha çok 0-14 yaş grubuna dahil olan nüfusun oranının azalması ve orta yaş grubunun artmasıdır. 60 yaş ve üzeri yaş grubunda ise fazla bir değişim olmamıştır.

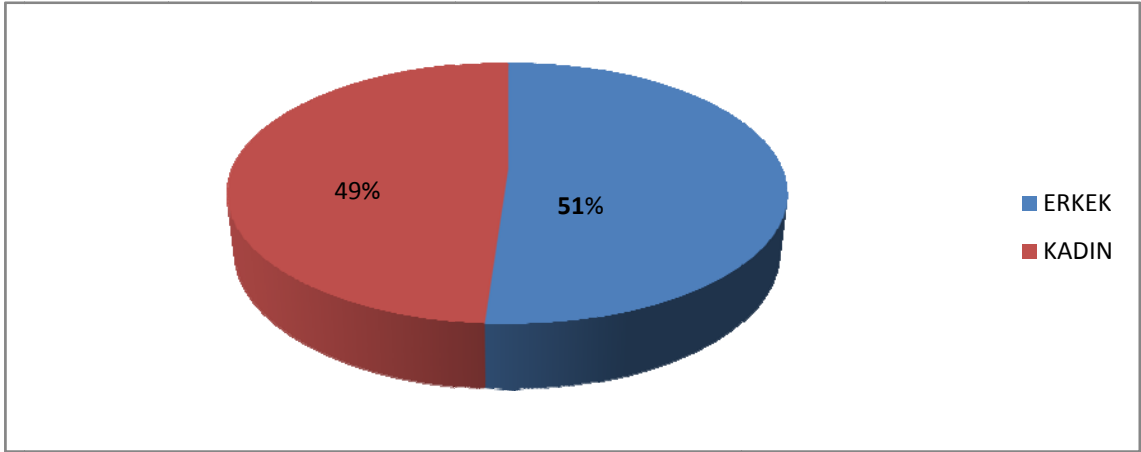

Şekil 41: Suriye'nin 2007 Yılına Ait Nüfus Piramidi.

2007 yılına ait nüfus piramidi incelendiği zaman doğum oranlarının yüksek olduğunu ve genç nüfusunun oranın çok fazla olduğunu görmekteyiz. Suriye'de doğum oranlarının çok yüksek olması nüfusun hızla artmasına ve genç nüfusun oranın fazla olmasına neden olmaktadır. 1960 yılındaki nüfus piramidi ile karşılaştırdığımızda 0-4 yaş grubunun nüfusun içindeki oranın giderek azaldığını ve 0-4 ile 5-9 yaş grubunun nüfuslarının birbirine yaklaştığını ve yaş grupları arasındaki eşitsizliğin azalmaya başladığını görmekteyiz. 65 yaş üzeri yaş grubunda nüfus artmaya başlamıştır. Fakat toplam nüfusun içindeki oranı çok azdır. Suriye'de geçmiş yıllara göre doğum oranları azalmaya başlamıştır. Fakat dünya ortalamasından uzaktır. Fakat gelecek yıllarda çok hızlı olmasa doğum oranlarının azalmaya devam edeceği ve nüfus artış hızının düşeceği söylenebilir.

Şekil 42: 2007 yılı Suriye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Şekil 43: 2007 Yılı Suriye’de Nüfusun Kadın Erkek Nüfus Oranı.

Nüfus hakkında daha doğru değerlendirmeler yapabilmek için nüfusu üç yaş grubuna ayırmak ve her grubun toplam nüfustaki payını bulmak gerekir. Dünya ortalamalarına bakıldığında 1995’de 15 yaşın altındaki çocukların toplam nüfusun % 32’sini yetişkinler % 62’sini ve yaşlılarda 56’sını oluşturur (TÜMERTEKİN & ÖZGÜÇ,1997:257). Suriye’de 0-14 yaş grubunun oluşturduğu genç nüfus 1960 yılından itibaren hızlı nüfus artışına bağlı olarak bir artış göstermiştir. 1960’da % 46 olan genç nüfusun oranı 1981’de % 48’e kadar çıkmıştır. 1994 yılında % 45’e gerileyen 0-14 yaş arasındaki nüfus 2004 yılında ise % 39’a düşmüştür. 2007 yılında nüfusun dağılımında

çok büyük bir değişim olmamış ve nüfusun yaş gruplarına göre düzensiz dağılışı önceki yıllarda olduğu devam etmiştir.

15-64 yaşlar arasında kalan yetişkin nüfus incelendiğinde: yetişkin nüfusun 1960 yılından 2007 yılına kadar % 10'luk bir büyüme göstermiştir. 1960 yılında yetişkin nüfus % 46 oranındadır. 1970 yılına gelindiğinde küçük bir düşüş olmuştur ve %45'e gerilemiştir. 1981 yılında % 22'lik bir artışla % 47, 1994 yılında % 50'ye ve 2004 ve 2007 yıllarında % 56'ya ulaşmıştır (Şekil 43). Orta yaş grubunu oluşturan nüfus görüldüğü gibi sürekli olarak bir artış seyri izlemiştir. 15-65 yaş arasındaki nüfus faal olan nüfusu oluşturmaktadır. Özellikle işgücü kapasitesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Suriye'de yetişkin nüfus görüldüğü gibi çok yüksektir ve büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Dünya ortalamasına bakıldığında yetişkin nüfus % 62'sini oluşturur ve Suriye yetişkin nüfusu Dünya ortalamasının altındadır.

65 yaş ve üzeri nüfus yaşlıları oluşturmaktadır. Yaşlı nüfus, genç nüfus ile birlikte üretime katılmayan tüketici nüfusu ifade eder.1960 yılından itibaren Suriye' yaşlı nüfusun oranında bir düşme söz konusudur.1960 yılında toplam nüfusun içinde ki payı % 8 olan yaşlı nüfus 2007 yılına geldiğimizde % 5'e düşmüştür (Şekil 43).

Görüldüğü Suriye nüfus yapısı bakımından oldukça genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Doğum oranlarının son yıllarda azalmasın bağlı olarak ‰ 20'ye kadar düşen nüfus artış hızına rağmen Suriye'de genç nüfusun oranı çok fazladır. Nüfus artış hızının düşmesine bağlı olarak genç nüfus gelecek yıllarda azalacaktır. Nüfusun dengeli bir yapıya sahip olması uzun yıllar sürecektir. Doğum oranlarının alt seviyelere çekildiği ve ölüm oranları azaltıldığı zaman nüfus artışının önünde geçilecek ve nüfus daha dengeli bir hal alacaktır. Suriye'nin genç nüfusu önemli bir iş gücü potansiyeli oluşturmaktadır. Özellikle % 56 oranındaki çalışma çağındaki nüfus ve % 39 oranında olan 0-14 yaş grubunda yer alan genç nüfus Suriye için büyük potansiyel sunmaktadır.

7.4.Nüfusun Eğitim Durumu

Suriye eğitim sistemi 1974 tarihli anayasası ve eğitim yarasası ile düzenlenmiştir. Ülkelerdeki nüfusun sadece sayısı ve hatta okuma yazma oranının yüksek olması önemli değildir. Önemli olan, milli ve kültürel değerler içerisinde çağdaş eğitim

öğretimle, yüksek bilgi düzeyine göre eğitilmesidir. Toplumların kalkınması açısından, ekonomik, sosyal, kültürel yönlerden bir bütünlük göstermesi şarttır. Bu bakımdan bir ülkeyi diğer ülkelerle karşılaştırırken, ekonomik göstergelerin yanında, kültürel ve sosyal göstergelerin kullanılması gerekmektedir. Temel sosyal göstergeler içinde, iş bulmak, sağlık, eğitim bulunmaktadır. Bunlardan eğitim sektörü, kalkınma çabalarında, ekonominin ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarını yetiştiren temel kaynaktır. Kalkınmada fiziki kalkınma yanında, dinamik özellik kazandıran bilgili, beceri sahibi insan gücünde çok önemlidir. İnsan gücünün iyi yetiştirilmesi ve eğitilmesi bakımından, ilkokuldan üniversiteye kadar yapılan örgün eğitime ihtiyaç vardır. Bunun yanında her seviyede, her meslek grubu için, çağın gereklerine göre yapılan hizmet içi eğitimde önemlidir. Günümüzde artık ülkelerin kalkınmasında en temel etken olarak iyi yetişmiş insan gücü başta gelmektedir (ATALAY,1997:284).

Tablo 44:Suriye’de 1975-2002 Yılları Arası 15-24 Yaş Arası Nüfusun Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (%).

Yıllar	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Oran (%)	65	66	67	68	69	71	72	73	74	75
Yıllar	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Oran (%)	76	76	77	78	79	80	81	81	82	83
Yıllar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Oran (%)	83	84	84	85	86	86	87	88	95	

Kaynak:THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT, 2005: 72.

1975 yılında 15-24 yaş arasında nüfusun % 65’i okuma yazma bilmektedir. 1975 yılından itibaren 2002 yılına kadar okuma yazma bilenlerin oranında sürekli bir artış olmuştur. 2002 yılına geldiğimizde Suriye’de 15-24 yaş grubu arasında kalan nüfusun % 95’i okuma yazma bilmektedir. Ortadoğu ülkeleri içerisinde oldukça yüksek bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye hükümetinin özellikle genç nüfusun eğitim ve öğretimine verdiği önem sonucunda okuma yazma bilenlerin oranı 1975-2002 yılları arasında çok büyük bir artış göstererek % 95’e ulaşmıştır (Tablo 44). Özellikle

1970 sonrası başlayan sanayileşme hareketi sonucunda ve ülkenin tarıma verdiği önem sonucunda Suriye iyi yetişmiş işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda nüfusun eğitime de büyük bir önem verilmektedir. Şehirleşme oranının giderek artması ve ulaşım ağının ülkenin önemli merkezlerini birbirine bağlaması okullaşma oranını artırmıştır. Okulların devlet kontrolünde olması ve parasız olması ülke genelinde okuma yazma oranını artırmaktadır. Oldukça yüksek okuma yazma oranı aynı zamanda iyi yetişmiş iş gücü ve nitelikli nüfusu oluşturduğunu söylemek çok zordur.

1976 yılından itibaren Suriye’de okuma yazma bilen kişi sayısı sürekli artış göstermiştir. 1976 yılında toplam 5.186.619 kişi olan okuma yazma bilen sayısı 1984’de 6.540.853 kişiye ulaşmıştır. Cinsiyet durumu incelendiğinde erkeklerin sayısının kadınlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilenlerin sayısı kırsal bölgelerde kentsel bölgelere göre daha azdır. 1976 yılında kırsal kesimde okuma yazma bilenlerin sayısı 1.356.079 kişi iken, şehirlerde ise 1.754.056 kişidir. 1984 yılına geldiğimizde kırsal alanlarda okuma yazma bilmeyenlerin sayısının şehirlere göre yine daha alt seviyede olmuştur (Tablo 45).

1984 yılında kırsal alanlarda okuma yazma bilenler 1.603.090 kişi, şehirlerde ise 2.841.271 kişidir. Kırsal bölgelerde okuma yazma bilenlerin cinsiyet yapısı incelenirse erkeklerin sayısının kadınların sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Kadın sayısı 1976 yılında 360.783 kişi iken erkeklerin sayısı 995.296 kişidir ve kadınlara göre 3 kat daha fazladır. 1984 yılında ise kırsal alanlarda okuma yazma bilenlerin sayısı 541.792 kişidir. Kırsal alanlarda okuma yazma bilen erkek sayısı ise 1.603.090 kişidir (Tablo 45).

Tablo 45:Suriye’de 1976-1984 Yılları Arasında 10 Yaş ve Üzeri Nüfusun Yerleşim Yerleri ve Cinsiyete Göre Eğitim Durumu.

	Toplam	Okuma Yazma Bilen Kişi Sayısı		Okuma Yazma Bilmeyen Kişi Sayısı		
		Kır	Şehir	Kır	Şehir	
1976	Erkek	2.667.736	995.296	1.057.455	404.446	210.539
	Kadın	2.518.883	360.783	696.601	975.805	485.694
	Toplam	5.186.619	1.356.079	1.754.056	1.380.251	696.233
1977	Erkek	2.708.839	880.458	1.127.772	448.090	252.519
	Kadın	2.622.253	344.347	779.317	977.993	520.596
	Toplam	5.331.092	1.224.805	1.907.089	1.426.083	773.115
1978	Erkek	2.902.386	1.006.966	1.223.541	438.216	233.663
	Kadın	2.811.794	406.942	880.420	1.024.572	499.860
	Toplam	5.714.180	1.413.908	2.103.961	1.462.788	733.523
1979	Erkek	3.013.173	1.070.890	1.261.622	422.063	258.598
	Kadın	2.867.499	443.316	840.978	1.023.356	559.849
	Toplam	5.880.672	1.514.206	2.102.600	1.445.419	818.447
1983	Erkek	3.291.467	1.222.104	1.413.536	414.343	241.484
	Kadın	3.167.455	549.206	1.058.859	1.062.390	497.000
	Toplam	6.458.922	1.771.310	2.472.395	1.476.733	738.484
1984	Erkek	3.340.497	1.061.298	1.646.457	350.051	282.691
	Kadın	3.200.356	541.792	1.194.814	827.695	636.055
	Toplam	6.540.853	1.603.090	2.841.271	1.177.746	918.746

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1987:333.

Okuma yazma bilmeyenlerin sayısına bakıldığında kırsal alanlarda okuma yazma bilmeyenlerin sayısı şehirlerdekinden daha fazla olduğu görülmektedir. Kırsal bölgelerdeki okuma yazma bilmeyen kadın sayısı erkeklere göre daha fazladır. 1976 yılında kırsal kesimde okuma yazma bilmeyen erkek sayısı 404.446 kişi iken, kadınların sayısı 975.805 kişidir. Görüldüğü gibi kadın okuma yazma bilmeyenlerin sayısı erkeklerin iki katı kadardır. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı kırsal alanlarda 1979 yılına kadar artmış daha sonra düşmeye başlamıştır.1984 yılında okuma yazma bilmeyen kadın sayısı 827.695 kişi, erkeklerin sayısı ise 350.051 kişidir (Tablo 45) .

Tablo 46:Suriye’de 1975-2002 Yılları Arası 15 Yaş ve Üzeri Nüfusta Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (%).

Yıllar	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Oran (%)	47,7	48,8	50	51,1	52,2	53,3	54,6	55,8	57	58,3
Yıllar	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Oran (%)	59,4	60,6	61,6	62,7	63,8	64,8	65,9	66,9	67,9	68,9
Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002		
Oran (%)	69,9	70,8	71,7	72,6	73,5	74,4	75,3	82,9		

Kaynak: THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT, 2005: 73.

15 yaş ve üzeri nüfusun okuma-yazma oranı incelendiği zaman 1975 yılından itibaren okuma yazma bilenlerin oranının sürekli olarak arttığı görülmektedir. 1975 yılında 15 yaş ve üzerindeki nüfusun okuma yazma oranı % 47.7’dir. 1975 yılından itibaren Suriye’de okuma yazma oranında sürekli bir artış olmuştur. 2002 yılında Suriye’de 15 yaş ve üzeri nüfusun okuma yazma oranı % 82.9 olmuştur (Tablo 46). Okuma yazma bilen nüfusun artmasında özellikle Suriye’de ulaşım olanaklarının artması ve karayolu ağının özellikle gelişmesi sonucu okuma yazma bilenlerin artmasında önemli rol oynamıştır. Şehirleşme oranının 1970 yılından itibaren sürekli olarak artması ve şehirlerde yaşayan nüfus sayısının artması okuma yazma oranının artmasında önemli rol oynamıştır. Şehirlerde okullaşma oranının yüksek olması ve şehirleşme sonucunda şehirlerde nüfusun artmasına paralel olarak okuma yazma oranında sürekli bir artış olmaktadır.

Tablo 47:Suriye’de 1995-2000 Yılları Arası Okuma Yazma Bilmeyen Kişi Sayısı.

YIL	Okuma Yazma Bilmeyen Kişi Sayısı (1000Kişi)		
	Toplam	Erkek	Kadın
1995	2,362	576	1,786
2000	2,447	564	1,883

Kaynak: STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003: 47.

1995 yılında Suriye'nin toplam nüfusu 14.285.000 kişidir ve bu nüfusun 2.362.000 kişisi okuma yazma bilmemektedir (Tablo 47). Okuma yazma bilmeyen nüfus kadınlarda erkeklere göre yaklaşık 3 kat daha fazladır. 2000 yılında ise toplamda okuma yazma bilmeyenlerin sayısının arttığını görülmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 2.362.000'den 2.447.000'e çıkmıştır. Erkek nüfusun okuma yazma bilmeyen kişi sayısı azalırken kadın nüfusun okuma yazma bilmeyenlerin oranında bir artış söz konusudur (Tablo 47).

Tablo 48:Suriye'de 1995-2000 Yılları Arası 15 Yaş ve Üzeri Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (%).

Yıl	15 Yaş ve Üzeri Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın
1995	30,1	14,6	45,9
2000	25,6	11,7	39,6

Kaynak:STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003:47.

1995 yılında 15 yaş ve üzeri nüfusun okuma yazma bilmeyenlerin oranına baktığımızda toplam nüfusun % 30.1 okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerde % 14.6, kadınlarda ise % 45.9 olarak görülmektedir. 15 yaş ve üzeri kadın nüfusun yarıya yakını okuma yazma bilmemektedir. 2000 yılında ise okuma yazma bilmeyenlerin oranında bir azalma görülmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 25.6'ya düşmüştür. Kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerden daha fazladır. Kadın nüfusun % 39.6'sı, erkek nüfusun ise 11.7'si okuma yazma bilmemektedir (Tablo 48). 15 yaşın üzerindeki nüfusun okuma yazma bilmeyen nüfusun 2000'li yıllarda azalmasına rağmen, kadın nüfus içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı çok yüksektir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadınların okuma yazma oranı azdır. İlköğretimin zorunlu kılındığı Suriye'de okuma yazma oranının alt seviyelerde kalması eğitim açısından sıkıntıların olduğunu göstermektedir.

Tablo 49:Suriye’de 1995-2000 Yılları Arası 15-24 Yaş Arası Okuma Yazma Bilmeyen Kişi Oranı (%).

Yıl	15-24 Yaş Arası Okuma Yazma Bilmeyen Kişi Oranı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın
1995	6,9	4,4	9,6
2000	16,3	6	26,9

Kaynak: STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003: 47.

1995 yılında 15-24 yaş grubu arasında kalan genç nüfusun okuma yazma bilmeme oranı incelendiğinde 1995 yılında 15-24 yaş arası nüfusun % 6.9’u okuma yazma bilmediği görülmektedir. Kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 9.6 iken erkeklerde okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 4.4’dür. Kadın nüfusta okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerin iki katı kadardır. 2000 yılında ise okuma yazma bilmeyenlerin sayısında bir artma görülmektedir. Özellikle kadın nüfusun okuma yazma bilmeme oranı 5 yıl öncesine oranla büyük bir artış göstermiş ve % 26.9’a ulaşmıştır (Tablo 49). 5 yıllık zaman zarfında okuma yazma oranında meydana gelen bu artış Suriye’de devlet temelinde yürütülen eğitim-öğretimin işleyişinde ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir.

7.4.1.Suriye’de Okul Öncesi Eğitim

Suriye’de okul öncesi eğitimin temel amacı, çocuğun fiziksel, sosyal ve kişilik gelişimine yardımcı olmak ve bu doğrultuda eğitim vermektir. Suriye’de iki ayrı yaş grubuna okulöncesi eğitim verilmektedir. Bunlar 0 – 4 yaş grubundaki çocukların bakım ve eğitimlerinin yapıldığı kreş niteliğindeki okulöncesi eğitim kurumları ile 4 - 6 yaş grubundaki çocukların ilköğretime hazırlanmasına yönelik bir yardım süreci olan anaokulu niteliğindeki okulöncesi kurumlarıdır. Suriye’de okulöncesi eğitim zorunlu değildir. Suriye’de okul öncesi eğitim kurumlarına kaydolma oranı oldukça düşüktür. 1980’de okulöncesi eğitime kaydolma oranı % 4 iken bu oran 1992’de % 6’ya yükselmiştir. Suriye’de okulöncesi eğitim kurumlarından zorunlu eğitime geçme oranı

% 100 olarak gerçekleşmektedir. Görüldüğü gibi Suriye’de okul öncesi eğitim düşük kaydolma oranları ve ülke genelinde yaygın olmaması nedeniyle yeterli değildir.

Tablo 50:Suriye’de 1996-2001 Yılları Arası Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Erkek-Kız Öğrenci Sayısı.

Eğitim Seviyesi	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01
Okul Öncesi Eğitim	98.151	101.322	108.319	115.613	121.289
Erkek Öğrenci	52.627	54.538	58.154	61.458	64.280
Kız Öğrenci	45.524	46.784	50.165	54.155	57.009

Kaynak: STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003: 58.

Suriye’de okul öncesi eğitim çok fazla gelişmemiş olmakla beraber 1996-2001 yılları arasında okul öncesi eğitime kayıtlı öğrenci sayısında sürekli bir artış söz konusudur. Okul öncesi eğitime devam eden nüfusun cinsiyet durumuna bakıldığında erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısından daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 50). Büyük şehirlerin dışındaki merkezlerde de okul öncesi eğitim veren kurumların yaygınlaşması okul öncesi eğitime kayıtlı öğrenci sayısının artmasını sağlayacaktır. Okul öncesi eğitimin yaygınlaşması ilköğretimin kalitesini artıracak ve ilköğretimin yaygınlaşmasını sağlayarak, ilköğretime kayıtlı öğrenci sayısını gelecek yıllarda artıracaktır.

7.4.2.Suriye’de İlköğretim

Ülkede, 6-11 yaşlarını kapsayan 6 yıllık eğitim süreci zorunludur ve her Suriye vatandaşının hakkıdır. Devlet tarafından karşılandığı için parasızdır. Öğretim dili Arapçadır. Özel eğitim kurumları devlet kontrolü altındadır. Okullar yılda yaklaşık olarak 30-35 hafta açık kalmakta ve öğrenciler 6.yılın sonunda sınava girmek zorundadırlar. Bu sınavın sonuçlarına göre öğrenciler ortaöğretim I.devredeki ortaokullar, teknik ortaokullar veya mesleki ortaokullardan birine girebilmektedir.

Tablo 51: 1969-1987 Yılları Arasında Suriye’de İlköğretim’de Eğitim Gören Öğrencilerin Dağılımı (1000 kişi).

Yıllar	Genel Toplam			Filistinli Sığınmacılar		
	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek
1969	813	277	536	20	9	11
1970	845	297	548	22	10	12
1971	925	336	589	23	11	12
1972	1005	376	629	24	11	13
1973	1102	422	680	26	12	14
1974	1160	453	707	27	12	15
1975	1212	475	737	28	13	15
1976	1274	505	769	28	13	15
1977	1316	528	788	29	13	16
1978	1356	550	806	30	14	16
1979	1407	578	829	31	15	16
1980	1481	627	854	31	15	16
1981	1556	668	888	33	16	17
1982	1643	718	925	32	16	16
1983	1716	759	957	33	16	17
1984	1824	818	1006	34	16	18
1985	1924	873	1051	35	17	18
1986	2030	931	1099	35	17	18
1987	2158	999	1159	35	17	18

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989: 350.

1969 yılından 1987 yılına kadar olan zaman diliminde ilköğretimde eğitim gören toplam öğrenci sayısında sürekli olarak bir artış göze çarpmaktadır (Tablo 51). Geçen 20 yıllık zaman diliminde öğrenci sayısında 3 katına varan bir artış söz konusudur. Özellikle kız öğrencilerin sayısındaki artış önemlidir. Kız öğrenci sayısında 4 katına varan bir artış konusudur. 1987 yılında ilköğretimde toplam 2.158.000 kişi eğitim görmektedir. Öğrencilerin 999.000’u kız, 1.159.000’u ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 52:1969-1988 Yılları Arasında Suriye’de İlköğretim’de Eğitim Gören Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (1000 kişi).

Yıllar	Özel Okul			Devlet Okulu		
	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek
1969	35	15	20	758	253	505
1970	33	14	19	790	273	517
1971	33	14	19	869	311	558
1972	33	14	19	948	351	597
1973	33	14	19	1043	396	647
1974	33	15	18	1100	426	674
1975	35	15	20	1149	447	702
1976	37	16	21	1209	476	733
1977	41	18	23	1246	497	749
1978	41	18	23	1285	518	767
1979	43	19	24	1333	544	789
1980	43	19	24	1407	593	814
1981	42	19	23	1481	633	848
1982	46	20	26	1565	682	883
1983	45	20	25	1638	723	915
1984	48	22	26	1742	780	962
1985	51	23	28	1838	833	1005
1986	56	25	31	1939	889	1050
1987	58	27	31	2065	955	1110
1988	45	21	24	2137	991	1146

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989: 350.

Tablo 53:1996-2001 Yılları Arasında Suriye’de İlköğretim’de Eğitim Gören Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.

Eğitim Seviyesi	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01
İlkokul	2.690.205	2.695,452	2.721.203	2.774.922	2.835.023
Erkek	1.433.385	1.428,044	1.445.470	1.470.800	1.496.973
Kız	1.256.820	1.267,408	1.275.733	1.304.122	1.338.050

Kaynak: STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003: 58.

Kız ve erkek öğrenci sayısında 1969 yılı ile 1989 yılları arasındaki değişim dikkat çekicidir. Genel toplamda erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısından daha fazladır. 1969 ve 70’li yıllarda erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısının 2 katı kadar iken 1980’li yıllarda kız ve erkek öğrenci arasındaki fark giderek azalmış ve genel toplamda kız öğrenci sayısı artmıştır (Tablo 51).

Özel okullarda eğitim gören öğrenci sayısında ise 1969 yılından 1976 yılına kadar geçen zaman içinde öğrenci sayısının çok büyük miktarda olmasa da bir düşme eğilimi olmuştur. Bu dönemde ülkenin siyasi yapısının değişmesi özel okullarda eğitim gören öğrenci sayısında bir azalma yaşanmasına sebep olmuştur. 1976 yılından itibaren özel okullarda eğitim gören öğrenci sayısında bir artış olmasına rağmen bu artış çok fazla değildir. Özel okullarda eğitim gören öğrencilerin cinsiyeti incelendiği zaman kız-erkek öğrenci sayısı arasında çok belirgin bir farkın olmadığı görülmektedir.

Devlet okullarında eğitim gören öğrenci sayısında ise 1969 yılında kız ile erkek öğrenci arasında belirgin bir fark var iken günümüze yaklaştıkça aradaki farkın kapandığı ve öğrenci sayısının giderek arttığı gözlenmektedir (Tablo 51).

1971 yılından itibaren ilköğretime kayıtlı öğrenci sayısına bakıldığında % 86,1 oranında Ortadoğu ülkeleri için düşük olmayacak bir okullaşma söz konusudur. Bu oran her geçen yıl periyodik olarak bir artma eğilimi içindedir. 2001 yılına gelindiğinde ise

ilköğretime kayıtlı öğrenci oranının % 97 gibi yüksek bir orana tekabül ettiğini görmekteyiz (Tablo 53).

Tablo 54: 1975-2001 Yılları Arası Suriye’de 6-11 Yaş Grubunda İlköğretime Kayıtlı Öğrencilerin Oranı (%)

Yıl	Oran (%)
1975	86,1
1980	89,5
1985	94,7
1990	95,3
1991	95,6
1992	95
1993	93,9
1994	92,4
1995	91,4
1996	91,2
1997	90,8
1998	93
1999	94,4
2000	95,9
2001	97,5

Kaynak:THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT,2005:85.

Tablo 54’de görüldüğü gibi Suriye’de ilköğretime kayıtlı olan öğrencilerin oranı % 97,5’tir. Bu oran Ortadoğu ülkeleri içerisinde en yüksek orana sahip ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. 1975 yılında % 86.1 olan kayıtlı öğrenci sayısı yıllar itibari ile sürekli olarak artma eğiliminde olmuştur. Geçen zaman süreci içinde ulaşım olanaklarının artması ve kırsal bölgelere okulların yapılarak eğitimin yaygın hale getirilmesi ilköğretime kayıtlı öğrencilerin oranını pozitif yönde artmasını sağlamıştır.

7.4.3.Suriye’de Ortaöğretim

Suriye’de ortaöğretim, 6 yıllık zorunlu ilköğretim üzerine 3+3 modeline göre yapılandırılmış iki devre halindedir.

7.4.3.1.Ortaöğretim I.Devre: Ortaokul

Ülkede 3 yıllık bir öğrenim süreci olan ortaokul devresi zorunlu değildir; devlet okullarında parasızdır. Devlet okullarının dışında Suriye’de eğitim veren özel okullar vardır. Özel okullarda eğitim gören öğrenci sayısının oranı çok yüksek değildir. Özel okullarda eğitim görenlerin sayısı 1969 yılından itibaren düşmeye başlamıştır. Özellikle 1971 yılında özel okullarda eğitim görenlerin sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. 1972 yılında özel okullarda eğitim gören öğrenci sayısı en düşük seviyeye ulaşmıştır. 1972 yılından sonra periyodik olarak özel okullarda eğitim görenlerin sayısında sürekli bir artma meydana gelmiştir. 1975 yılından sonra 1969 öncesi sayıya ulaşan öğrenci sayısı 1980’lerin başında tekrar bir düşüş yaşamıştır ve daha sonra tekrar artma eğilimine girerek eski seviyesine gelmiştir. Fakat hızlı nüfus artışı ve çocuk nüfusun çokluğuna rağmen Suriye’de öğrenim görenlerin sayısı çok fazla bir artış göstermemiştir (Tablo 55).

Suriye’de ortaöğretimde öğrenim görenlerin cinsiyet durumları incelendiği zaman kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında büyük bir fark vardır. 1970 yılında erke öğrenci sayısı kız öğrenci sayısının yaklaşık 4 katı kadardır. 1970’den günümüze doğru öğrenim gören öğrenci sayısı artmaya devam etmiş ve kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasındaki fark azalmaya başlamıştır. Özellikle 1980’den sonra kız öğrencilerin sayısında artış dikkat çekicidir. 1988 yılında kız ve erkek öğrenci sayısı arasındaki fark azalmıştır (Tablo 55).

Şehir nüfusunun artması beraberinde eğitimin kalitesini ve niteliğini de etkilemiştir. Özellikle kırsal bölgelerde eğitim olanağı bulunmayan yerlerde ve eğitim olanaklarının kısıtlı olduğu yerlerde kız öğrencilerin eğitim öğretim şartları güçleşmekte veya yapılamamaktadır. Suriye’de eğitim sisteminin gelişmesini sağlayacak unsurların başında ulaşım sisteminin gelişmesi gelmektedir. Ulaşım olanaklarının artması ve kırsal alanlara kadar eğitimin yayılmasını sağlayacaktır. Suriye’de nüfusun yarısı kırsal alanlarda yaşamakta ve bu doğrultuda kırsal alanlar eğitim açısından ülke için ne kadar önemli olduğu göstermektedir. Kırsal alanların eğitim olanaklarından yoksun kalması ülkenin gelişmesi açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Tablo 55: 1969-1989 Yılları Arası Suriye’de Ortaokulda Eğitim Gören Öğrencilerin Cinsiyete Göre Toplam Sayısı.

Yıllar	Genel Toplam		
	Toplam	Kız	Erkek
1969	73.682	15.690	57.992
1970	75.085	17.330	57.755
1971	79.494	20.973	58.521
1972	81.878	22.650	59.228
1973	93.820	26.185	67.635
1974	108.364	30.330	78.034
1975	120.509	35.317	85.192
1976	129.591	38.991	90.600
1977	136.709	44.309	92.400
1978	144.931	49.307	95.624
1979	155.480	54.581	100.899
1980	153.864	56.241	97.623
1981	159.386	59.752	99.634
1982	165.059	63.878	101.181
1983	173.131	69.373	103.758
1984	188.539	77.293	111.246
1985	211.094	88.182	122.912
1986	220.473	93.402	127.071
1987	239.419	101.224	138.195
1988	250.393	106.749	143.644

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989: 329-328.

Tablo 56:1969-1988 Yılları Arasında Suriye’de Özel ve Devlet Okullarında Eğitim Gören Toplam Öğrenci Sayısı.

Yıllar	Özel okul			Devlet okulu		
	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek
1969	19.977	3532	16445	53.705	12.158	41.547
1970	15.496	2649	12847	59.589	14.681	44.908
1971	7983	1869	6114	71.511	19.104	52.407
1972	5781	1706	4075	76.097	20.944	55.153
1973	9510	2503	7007	84.310	23.682	60.628
1974	10.416	2781	7635	97.948	27.549	70.399
1975	16.619	4714	11.905	103.890	30.603	73.287
1976	17.899	4906	12.993	111.692	34.085	77.607
1977	20.620	6086	14.534	116.089	38.223	77.866
1978	21.446	6544	14.902	123.485	42.763	80.722
1979	21.216	6178	15.038	134.264	48.403	85.861
1980	19.128	5478	13.650	134.736	50.763	83.973
1981	15.891	4561	11.330	143.495	55.191	88.304
1982	15.688	4041	11.647	149.371	59.837	89.534
1983	16.863	4833	12.030	156.268	64.540	91.728
1984	17.702	4682	13.020	170.837	72.611	98.226
1985	19.075	5025	14.050	192.019	83.157	108.862
1986	19.161	5064	14.097	201.312	88.338	112.974
1987	21.819	5169	16.650	217.600	96.055	121.545
1988	21.374	5092	16.282	229.019	101.657	127.362

Kaynak:SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1989:328-329.

1969 yılından 1988 yılına kadar ortaokullarda eğitim görenlerin sayısında 4 katından fazla bir artış meydana gelmiştir. Ortaokullarda eğitim gören öğrenci sayısında yıllar itibari ile sürekli bir artış olmuştur. Özellikle nüfus artış hızının ‰ 30 civarında seyrettiği bir ülke olan Suriye eğitim görenlerin sayısı da buna paralel olarak sürekli artmıştır. Kız ve erkek öğrenci arasındaki orana bakıldığında zaman 1969 yılında erkek

öğrenci sayısı kız öğrenci sayısının yaklaşık 4 katı kadardır. 1969 yılından itibaren öğrenim gören kız öğrenci sayısı sürekli olarak artmıştır ve bu artış erkek öğrencilerin sayısından daha fazladır. 1988 yılına gelindiği zaman kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilere oranla iki katı bir artış göstermiştir. 12.158 olan kız öğrenci sayısı 101.657'ye çıkmıştır ki erkek öğrenci sayısına oranla çok hızlı bir artıştır (Tablo 56). Erkek öğrenci sayısındaki artış kız öğrencilere göre daha az olmasına rağmen eğitim gören erkek öğrenci sayısı daha fazladır. Erkek öğrenci sayısı 127.362 kişidir ve 1969 yılından 1989 yılına kadar olan sürede üç kattan fazla bir artış söz konusudur.

Tablo 57:1996-2001 Yılları Arasında Suriye’de Ortaokullarda Eğitim Gören Öğrenci Sayısı.

Eğitim Seviyesi	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01
Ortaokul-I	983.460	1.020.182	1.064.921	1.106.560	1.163.289
Erkek	528.737	542.736	566.612	587.291	622.291
Kız	454.723	477.446	498.309	519.269	540.998

Eğitim Seviyesi	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01
Ortaokul-II	151.681	151.545	160.147	171.725	201.874
Erkek	80.791	79.764	82.935	87.434	103.055
Kız	7089	72.781	77.212	84.291	98.819

Kaynak:STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003: 58.

1996-2001 yılları arasında ortaokula kayıtlı öğrenci sayısı sürekli olarak artmaya devam etmiştir. 1996-97 eğitim öğretim yılında 983.460 olana kayıtlı öğrenci sayısı 2000-2001 yılları arasında 1.163.289 yükselmiştir. Ortaokula kayıtlı öğrencilerin cinsiyet yapısına bakıldığında zaman erkek öğrenci sayısının kız öğrencilere göre daha fazla olduğunu görmekteyiz. Fakat eğitim gören kız ve erkek öğrenciler arasında çok büyük bir fark söz konusu değildir (Tablo 57).

7.4.3.2.Ortaöğretim II.Devre: Lise

Suriye’de liseler üç yıllık bir öğrenim sürecini kapsar. Merkezi sınav sistemine göre 6 farklı lisede öğrenciler eğitim görmektedir.

Tablo 58:1969-1988 Yılları Arasında Suriye’de Lise’de Eğitim Gören Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı.

Yıllar	Genel Toplam			Filistinli Sığınmacılar		
	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek
1969	169235	43706	125529	7859	3131	4728
1970	206169	54242	151927	8190	3349	4841
1971	236309	63197	173112	9196	3722	5474
1972	271152	75019	196133	9279	3892	5387
1973	294653	83843	210810	9216	3880	5336
1974	307452	91980	215472	9776	4313	5463
1975	314272	98807	215465	10359	4783	5576
1976	333757	107934	225823	11298	5252	6046
1977	349164	116058	233106	11508	5397	6111
1978	375113	127154	247959	12228	5603	6625
1979	397197	138838	258359	12508	5773	6735
1980	408582	147045	261537	12869	6053	6816
1981	418604	153593	265011	13197	6239	6958
1982	442957	169710	273247	13669	6459	7210
1983	470716	178616	292100	14584	7003	7581
1984	512791	198962	313829	15638	7527	8111
1985	546134	216536	329598	16330	7841	8489
1986	594444	239053	355391	16709	8031	8678
1987	616034	248911	367123	16359	7804	8555
1988	618386	251537	366849	16174	7690	8484

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989: 328-329

Suriye ‘de lise ve dengi okullarda eğitim gören öğrenci sayısı ortaokul ve ilköğretim kısmında olduğu gibi kız ve erkek öğrenciler arasındaki eşitsizlikle dikkat çeker. Liselerde Filistinli sığınmacılar dikkat çeker. Birleşmiş Milletler tarafından desteklenen

ve ayrı olarak eğitim gören Filistinli sığınmacılar vardır. Liselerde öğrenim gören erkek öğrenci sayısı ilkokul ve ortaokul kısmında olduğu gibi fazladır. 1969-1988 arası erkek öğrenci sayısı yaklaşık iki katı bir artış hızına sahipken, kız öğrencilerin sayısı beş katından daha fazla bir artış hızına ulaştığını görmekteyiz. 1969 yılında kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında üç katı kadar bir fark varken 1988 yılına gelindiğinde bu sayı giderek azalmıştır. Ortaokul kısmında olduğu gibi lisede de devlet okullarının yanında özel okullarda hizmet vermektedir. Özel okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı devlet okullarına kıyasla çok azdır. 1969 yılından itibaren sürekli olarak azalmıştır (Tablo 58). Özellikle özel okullarda eğitim gören erkek öğrencilerin sayısında ciddi bir azalma söz konusudur. Erkek öğrenci sayısı 27.000’de 7454 kişiye kadar düşmüştür. Geçen 20 yıl içerisinde 4 katına yakın bir azalma vardır. Kız öğrenci sayısı da geçen 20 yıllık süre zarfında azalmış daha sonra tekrar yükselmiş fakat kız öğrenci sayısındaki bu artış çok büyük miktarlarda olmayıp, kız öğrenci sayısı 1969 yılındaki sayının altında kalmıştır. Suriye’de geçen zaman içinde özel okullara olan ilgi giderek azalmıştır.

1969 yılından itibaren devlet okullarına kayıtlı öğrenci sayısı her yıl artma göstermiştir. 1969 yılında liseye kayıtlı öğrenci sayısı 127.520 iken, 1988 yılında 589.001 kişi olmuştur. 19 yıllık süre içerisinde liselere kayıtlı öğrenci sayısı 3 katından fazla bir artış göstermiştir. 1969 yılında liseye kayıtlı kız öğrenci sayısı sadece 33.740 iken geçen zaman içerisinde çok büyük bir artış kaydederek 238.090 kişiye ulaşmıştır. 1969 yılında erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısından yaklaşık olarak 3 kat fazla iken 1988 yılında aradaki fark giderek kapanmıştır. 1988 yılında toplam kız öğrenci sayısı 250.000 kişiyi geçmiş, erkek öğrenci sayısı da 366.849 olmuştur (Tablo 58). Kız ve erkek öğrenci sayısı sürekli olarak artmış ve kız ile erkek öğrenciler arasındaki farkta giderek kapanmıştır. Suriye’de özellikle mesleki eğitim veren liseler büyük önem taşımaktadır.

Tablo 59:1969-1988 Yılları Arasında Suriye’de Özel ve Devlet Liselerinde Öğrenci Sayısı.

Yıllar	Özel Okul			Devlet Okulu		
	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek
1969	33856	6835	27021	127520	33740	93780
1970	23255	5337	17918	174724	45556	129168
1971	15185	3829	11356	211928	55646	156282
1972	12271	3547	8724	249602	67580	182022
1973	11676	3686	7990	273761	76277	197484
1974	11776	3663	8113	285900	84004	201896
1975	11208	3881	7327	292705	90143	202562
1976	11069	4199	6870	311390	98483	212907
1977	10835	4395	6440	326821	106266	220555
1978	10215	4348	5867	352670	117203	235467
1979	10528	4606	5922	374161	128459	245702
1980	10996	4835	6161	384717	136157	248560
1981	10978	4746	6232	394429	142608	251821
1982	11683	5144	6539	417605	158107	259498
1983	12908	5798	7110	443224	165815	277409
1984	13646	5913	7733	483507	185522	297985
1985	14048	6100	7948	515756	202595	313161
1986	14412	6129	8283	563323	224893	338430
1987	14199	6008	8191	585476	235099	350377
1988	13211	5757	7454	589001	238090	350911

Kaynak:SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS,1989:328-329

Suriye’de lise eğitimi ağırlıklı olarak devlet tarafından yapılmaktadır. Bunun yanında özel okullarda Suriye’de lise eğitimi vermektedir. Özel okullarda eğitim gören öğrenci sayısı devlet okullarında eğitim görenlerden daha azdır ve 1969 yılından itibaren özel okullarda eğitim gören öğrenci sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Devlet okullarında ise eğitim gören öğrenci sayısı her yıl artış göstermiştir. Eğitim görenler cinsiyet bakımından karşılaştırıldığında erkeklerin oranı kız öğrencilerden daha fazladır. 1969 yılında kız erkek öğrenci arasındaki fark daha fazla iken 1988 yılında bu

oran giderek kapanmıştır ve her lise eğitimine başlayan kız öğrencilerin sayısı artmıştır (Tablo 59).

7.4.4.Suriye’de Yükseköğretim

Suriye’de yükseköğretim programlarına kayıt yaptırabilmek için lisenin son sınıfında bir hafta süreyle yapılan bitirme sınavını kazanmak ön koşuldur. Bu sınavı kazanan öğrenciler sınavdan aldıkları puanlar, bitirdikleri lisenin türü, tercihleri, tercih ettikleri yüksek öğretim programına yerleştirilirler.

Tablo 60: 1982-1986 Yılları Arasında Suriye’de Üniversitelerde Cinsiyete Göre Toplam Öğrenci Sayısı.

Üniversite Adı/ Yıl	1982	1983	1984	1985	1986
Şam (Dimaşk) Üniversitesi/Toplam Öğrenci Sayısı					
Erkek	68.055	68.423	71.703	73.561	72.954
Kız	47.804	47.904	49.411	50.084	48.978
Halep üniversitesi/Toplam Öğrenci Sayısı	20251	21.014	22.292	23.477	23.976
Erkek	30.807	30.223	32.618	35.684	37.737
Kız	23.600	22.795	24.792	27.089	28.090
Tişrin Üniversitesi/Toplam Öğrenci Sayısı	7207	7.428	7.826	8.595	9.647
Erkek	9.741	10.505	12.461	13.910	15.496
Kız	6.337	6.724	8.071	9.536	9.548
Baas Üniversitesi/Toplam Öğrenci Sayısı	3404	3.781	4.390	4.374	5.948
Erkek	4.904	6.078	6.953	8.069	9.004
Kız	3.455	4.009	4.720	5.208	5.607
Genel Toplam	1449	2.069	2.233	2.861	3.397
Erkek	113.507	115.229	123.735	131.224	135.191
Kız	81.196	80.937	86.994	91.997	92.223
	32.311	34.292	36.741	39.307	42.968

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1987: 395.

Suriye’de Üniversite eğitimi dört üniversitede yapılmaktadır. Suriye’nin en büyük üniversitesi Şam’da bulunan Dimaşk Üniversitesi’dir. Dimaşk Üniversitesi: Şam şehrinde kurulmuş olup, 13 fakülleden meydana gelir ve Suriye’nin en büyük üniversitesinde 1986 yılında toplam öğrenci sayısı 72 954 kişidir.

Halep şehrinde bulunan Halep Üniversitesi ise ülkenin ikinci büyük üniversitesidir. Halep şehrinde kurulmuş olan Halep Üniversitesi 9 fakülleden meydana gelir. Suriye’nin Dimaşk Üniversitesinden sonra 2. büyük üniversitesidir. Halep Üniversitesinde 1986 yılında toplam öğrenci sayısı 37.737 kişidir.

Tişrin Üniversitesi Lazkiye’de kurulmuş olup, 6 fakülleden meydana gelmektedir. Tişrin üniversitesi 1986 yılında toplam 15.496 öğrenciye sahip olup ülkenin üçüncü büyük üniversitesidir.

Baas üniversitesi ülkenin en küçük üniversitesidir. Baas Üniversitesi Humus’ta kurulmuş olup, 6 fakülleden meydana gelir. 1986 yılında 9004 öğrenciye sahiptir (Tablo 52). Suriye’de üniversitelerde öğrenim gören öğrenci sayısı 1982 yılında toplam 113.507 kişidir. Bu öğrencilerin 32.311’ni kız, 81.196’ni erkek öğrencilerdir. 1986 yılında ise üniversitelerde öğrenim gören öğrenci sayısı 135.191 kişiye yükselmiştir. Bu öğrencilerin 42.968’ni kız, 92.223’ni erkek öğrencilerden oluşur (Tablo 60).

Tablo 61:1996-2001 Yılları Arasında Suriye’de Üniversitelerde Toplam Öğrenci Sayısı.

Eğitim Seviyesi	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01
Üniversite	151.004	135.902	151.369	155.137	172.853
Erkek	87.004	78.285	85.262	87.659	95.011
Kız	63.900	57.617	66.107	67.478	77.842

Kaynak: STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003: 58.

Şam’da bulunan Dimaşk Üniversitesi Suriye’nin en büyük ve en köklü üniversitesidir. Suriye’de yüksek eğitime kayıtlı öğrenci sayısı yıllar arasında değişim göstermektedir. 1996-97 yılları arasında toplam 151.004 kişi olan öğrenci sayısının 1997-98 yılları arasında 135.902 kişiye gerilediğini görmekteyiz (Tablo 61).1998-99 yılları arasında ise

öğrenci sayısının 155.137 kişiye ulaştığı görülmektedir. 2000-01 yılları arasında ise 172.853 kişi olmuştur. Yüksek öğretime kayıtlı öğrenci sayısında 1997-98 yılları arasında bir düşme yaşandıktan sonra tekrar bir artış döneminin yaşandığı görülmektedir. Yüksek öğretime kayıtlı öğrencilerin cinsiyet yapısına bakıldığında erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında sayı bakımından çok büyük fark yoktur. 2000-2001 yılında toplam erkek öğrenci sayısı 95.011 kişi, kız öğrenci sayısı ise 77.842 kişidir (Tablo 61).

7.5.Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı

Suriye’de çalışan nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılımı, aynı zamanda ülkenin gelişmişlik durumunu da açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu dağılımın yıllara göre değişimi, özellikle ekonomik açıdan meydana gelen değişimleri de ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır. Sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde, tarım sektöründe çalışan nüfus % 10’un altına düşebilmektedir, sanayi sektöründe çalışan nüfus ise % 30 olup hizmet sektöründe çalışanlar ise % 60 dolayında seyretmektedir. Geri kalmış ülkelerde ise tarım sektöründe çalışan nüfus egemen durumdadır.

Suriye’de nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı sürekli değişme göstermektedir. Ekonomik ve sosyal hayattaki gelişmelere bağlı olarak meydana gelen bu değişimler ülkenin gelişmişlik düzeyinin sürekli olarak değiştiğinin göstergesidir.

15-64 yaş arasında çalışabilir nüfusa demografik aktif nüfus denir. Demografik aktif nüfusun herhangi bir işte çalışan kısmı ise çalışan nüfus olarak tanımlanır. Bir ülkedeki aktif nüfusun miktarı, o ülkedeki nüfusun dinamizmini ve nüfusun iş gücü potansiyelini açıkça ortaya çıkarır. Dünya genelinde sanayileşmiş veya gelişmiş ülkelerdeki aktif nüfusun oranı, ülke nüfusunun daima yarısından fazlasını oluşturur. 2007 deki nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman 15-59 yaş arasındaki nüfusun toplam nüfusa oranı % 56’dır.Suriye nüfusunun yarısından fazlası aktif nüfusun içinde kalmaktadır.

Tablo 62: 1976-1984 Yılları Arası Suriye’de İşgücünün Dağılımı (1000 kişi).

Yıllar ve Cinsiyet	İş Gücü				
	Toplam	İşsiz		Çalışan	
		Kır	Şehir	Kır	Şehir
1976 Erkek	1.658	50	52	819	737
1976 Kadın	171	5	7	84	75
1976 Toplam	1.829	55	59	903	812
1977 Erkek	1.638	35	40	794	769
1977 Kadın	357	19	7	233	98
1977 Toplam	1.995	54	47	1.027	867
1978 Erkek	1.748	40	39	856	813
1978 Kadın	276	7	4	159	106
1978 Toplam	2.024	47	43	1.015	919
1979 Erkek	1.831	38	31	889	873
1979 Kadın	343	8	5	237	93
1979 Toplam	2.174	46	36	1.126	966
1983 Erkek	1.951	31	34	943	943
1983 Kadın	372	9	3	238	122
1983 Toplam	2.323	40	37	1.181	1.065
1984 Erkek	2.029	32	51	808	1.138
1984 Kadın	327	20	7	167	133
1984 Toplam	2.356	52	58	975	1.271

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989: 72.

1976-84 yılları arasında ülke genelindeki işsizlerin sayısı çok fazla bir değişim göstermemiştir. Kırsal bölgelerde ve şehirlerde özellikle işsizlerin erkeklerden oluştuğu ve kadın işsiz sayısının erkeklerden daha az olduğunu görmekteyiz.

1976-84 yılları arasında kırsal kesimde çalışan nüfusun sayısında çok fazla artış meydana gelmemiştir. 1977 yılından itibaren çalışan nüfus artmaya başlamış fakat 1983 yılından itibaren tekrar düşüşe geçmiştir. Çalışan kadın nüfusun miktarında yıllar arasında çok büyük değişim olmamıştır. 1976-1977 yılları arasında büyük bir artış olmuştur. 1984 yılına gelinceye kadar çalışan kadın nüfus sayısı inişli çıkışlı bir grafik izlemiştir. Kırsal bölgede çalışan erkek nüfusun sayısında da inişli çıkışlı bir periyot yaşanmıştır. 1976 yılından itibaren genelde bir artış olmasına rağmen bu artış çok fazla değildir. 1984 yılında ise çalışan erkek nüfusun sayısında bir düşüş meydana gelmiştir.

Şehirlerde çalışan erkek nüfus incelendiği zaman 1979 yılına kadar sürekli olarak arttığı görülmektedir. Özellikle 1980'lerden sonra şehirlerdeki çalışan erkek nüfusun sayısında çok fazla olmasa da bir azalma olmuştur. 1984 yılında ise şehirlerde çalışan erkek nüfus tekrar artmaya başlamıştır. Çalışan kadın nüfus, çalışan erkek nüfusa oranla çok azdır. Suriye ekonomisinin tarıma dayanması ve kırsal bölgelerde yaşayanların fazla olması kırsal bölgede işgücünün yüksek olmasında önemli rol oynamaktadır.

Tablo 63: 1976-1984 Yılları Arasında Suriye'de Yerleşim Yerleri ve Cinsiyete Göre Toplam İşçi Sayısı.

Yıllar ve Cinsiyet	Toplam	Nüfus		İşçi Sayısı	
		Kırsal	Şehir	Kırsal	Şehir
1976 Erkek	3.985	2.145	1.840	1.354	1.240
1976 Kadın	3.741	2.029	1.712	1.287	1.153
1976 Toplam	7.726	4.174	3.552	2.641	2.393
1977 Erkek	4.053	2.082	1.971	1.284	1.343
1977 Kadın	3.849	2.010	1.839	1.264	1.267
1977 Toplam	7.902	4.092	3.810	2.548	2.610
1978 Erkek	4.285	2.231	2.054	1.402	1.426
1978 Kadın	4.117	2.177	1.940	1.389	1.349
1978 Toplam	8.402	4.408	3.994	2.791	2.775
1979 Erkek	4.446	2.281	2.165	1.451	1.485
1979 Kadın	4.277	2.256	2.021	1.412	1.365
1979 Toplam	8.723	4.537	4.186	2.863	2.850
1983 Erkek	4.718	2.579	2.139	1.598	1.623
1983 Kadın	4.710	2.522	2.188	1.585	1.542
1983 Toplam	9.628	5.101	4.527	3.183	3.165
1984 Erkek	4.905	2.160	2.745	1.570	2.029
1984 Kadın	4.711	2.089	2.622	1.329	1.791
1984 Toplam	9.616	4.251	5.365	2.699	3.666

Kaynak: SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS, 1989: 72.

1970 yılında tarım sektöründe çalışanlara baktığımızda çalışan kadınların % 67.9'u, erkeklerin ise % 49.3'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. 1981 yılında sanayi sektöründe çalışanların ise % 23'ü erkek, % 13.4'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. 1970 yılında nüfusun yarıya yakını tarım sektöründe çalıştığı görülmektedir. Tarım sektöründe çalışanların oranı incelendiği zaman kadınların oranın fazla olduğu görülmektedir. Ülke ekonomisinin temelini oluşturan tarım sektörüdür. 1970 yılında çalışan nüfusun 157.152'sini kadınlar, 1,311,287'ini ise erkekler oluşturur. 1970 yılında Suriye'nin toplam nüfusu 6,304,000 kişi olup, toplam nüfusun yaklaşık ¼' ü kadardır (Tablo 64).

Tablo 64:Suriye'de Aktif Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı ve Kişi Sayısı.

Sektör	Yıl					
	1970		1981		1995	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Tarım	67.9	49.3	30.5	24.1	60.0	23.1
Sanayi	13.4	23.0	22.3	34.9	9.8	34.1
Hizmetler	18.7	27.7	47.2	41.0	30.2	42.8
Toplam	157.152	1.311.287	167.996	1.819.557	939.407	3.271.102

Kaynak: ECONOMIC AND SOCIAL COMMISSION FOR WESTERN ASIA, 2001: 72.

1981 yılında tarım sektöründe çalışan kadın ve erkek oranında büyük bir düşüş olmuştur. Sanayi sektöründe ise hem kadınların oranı hem de erkeklerin oranı artış göstermiş, en büyük artış hizmet sektöründe olmuştur. Kadın nüfusunda çalışan sayısında pek fazla bir artış olmamış, fakat erkek çalışan sayısında % 40'a yakın bir büyüme meydana gelmiştir (Tablo 64).

1995 yılında tarım sektöründe çalışan kadın sayısında çok büyük bir artış yaşanmıştır. Çalışan erkek sayısında ise % 1 oranında bir düşme meydana gelmiştir. Sanayi sektörüne baktığımız zaman kadın işgücünde büyük bir azalma söz konusudur. Erkek işgücü ise pek fazla değişim göstermemiştir. Hizmet sektöründe ise erkek işgücü % 1 büyüme göstermiştir. Hizmet sektöründe ise kadın işgücünde % 17'lik büyük bir

düşüş yaşanmıştır. Toplam kadın iş gücü 14 yıl öncesine oranla çok büyük bir artış yaşamıştır. Erkek işgücü ise 14 yıl öncesine göre çok büyük bir artış söz konusudur (Tablo 64).

Tablo 65:1980-97 Yılları Arası Suriye'nin İstihdam Durumu.

Yıllar	Erkek İşgücü Oranı (%)		Kadın İşgücü Oranı (%)	
	1980	1990-97	1980	1990-97
Tarım	27	22	78	69
Sanayi	35	30	7	6
Hizmet	39	49	15	25

Kaynak: AYDOS & DURAN, 2000: 35.

Suriye'de çalışan erkek nüfusun dağılımına bakıldığında hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Erkek iş gücünün 1990-97 yılları arasında % 49'u hizmet sektöründe çalışmaktadır. 1980 yılında % 39 olan bu oran % 10'luk bir büyüme göstermiştir. Kadınların hizmet sektöründeki payı erkek işgücünün yarısına yakındır. 1990-97 yılları arasında kadın işgücünün % 25 hizmet sektöründedir (Tablo 65). Kadın işgücü özellikle tarım sektöründe toplanmıştır. 1980 yılında % 78 olan bu oran 1990-97 yılları arasında % 69'a düşmüştür. Özellikle kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerde kadın nüfusun sayısı çok yüksektir. Erkek nüfusun ise en az olduğu işgücü tarım sektörüdür. Erkek nüfusun 1980'de %27'si, 1990-97 ise %22'si tarımsal işgücüne dahildir.

Kadın işgücünün en az olduğu alan ise sanayi dalıdır. Sanayide çalışan kadın iş gücü oranı 1980'de %7, 1990-97 arasında ise % 6'dır. Özellikle sanayi alanında çalışacak nüfusun nitelikli işgücünden oluşması bakımından kadın işgücü oranı az

kalmıştır. Sanayide çalışan erkek iş gücü oranı ise 1980 yılında % 35, 1990-1997 yılında ise % 30'dur.

Tablo 66: 1970-1995 yılları Arası Suriye’de Aktif Olmayan Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Oranı.

Yıllar	Yaş Grupları	Kadın	Erkek
1970	10-14	88.5	78.3
	15-49	87.3	15.70
	50-59	93,0	7.7
	60+	96,0	35.5
1981	10-14	93,0	84.1
	15-49	88,0	17.6
	50-59	95.9	11.9
	60+	91.5	51.6
1995	10-14	91.8	88.2
	15-49	73.1	15.2
	50-59	82.4	10.5
	60+	91.7	44.6

Kaynak:ECONOMIC AND SOCIAL COMMISSION FOR WESTERN ASIA,
2001: 80.

1970 yılında aktif olmayan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiği zaman, 10-14 yaş grubu arasında kadın nüfusun % 88.5’i, erkeklerde ise % 78.3’ünün aktif olmayan nüfusa dahil olduğu görülmektedir. Aktif olmayan nüfus oranı kadınlarda çok yüksektir. Diğer yaş grupları incelendiği zaman aktif olmayan kadın nüfusun 0-14 yaş grubunda olduğu gibi çok fazladır. Erkeklerde ise orta yaş grubunda,(15-49) aktif olmayan nüfusun % 15.7dir. Erkek nüfusu içerisinde aktif olmayan nüfusun en düşük olduğu yaş grubu 50-59’dur. Aktif olmayan erkek nüfus 60 yaş ve üzerinde çok fazladır. Bağımlı nüfusu oluşturan 0-14 yaş ve 60 yaş üstünün bu iki yaş grubunda yoğun olarak toplanmıştır.

1981 yılında aktif olmayan nüfusun dağılışında kadın nüfusun 1971 yılında olduğu gibi çok yüksektir. 50-59 yaş grubunda % 95 oranında çok yüksek bir rakamla karşılaşmaktayız. Erkek nüfus içerisinde de aktif olmayan nüfus artma eğilimindedir.

Özellikle 60 yaş ve üzeri aktif olmayan nüfus %51'e ulaşmıştır. 50-59 yaş grubunda ise aktif olmayan nüfusun 10 yıl içerisinde artış kaydetmiştir (Tablo 66).

1995 yılında ise kadınlarda aktif olmayan nüfusta bir azalma meydana gelmiştir. Fakat bu çok fazla değildir. Özellikle kadınlarda 15-49 yaş grubunda aktif olmayan nüfus %73'e düşmüştür. 1995 yılında da 10-14 yaş grubunda yer alan aktif nüfus oranı diğer yıllarda olduğu gibi yüksektir. 1995 yılında erkeklerde 10-14 yaş arasındaki aktif olmayan nüfusun % 88 olduğu görülmektedir. Suriye de yüksek nüfus artış hızı ve doğum oranların yüksek olması nedeniyle 10-14 yaş arasındaki bağımlı nüfus çok yüksektir (Tablo 66).

Tablo 67: 1970-1995 Yılları Arası Suriye'de Yerleşim Alanlarına Göre İşsizlik Oranları (%) (15 yaş ve Üstü).

Yıllar	Yerleşim Alanları					
	Genel		Şehir		Kır	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
1970	4.4	5.4	8.0	6.1	2.6	5.0
1981	4.3	4.0	.	.	.	.
1995	11.6	5.1	21.4	5.4	6.8	4.7

Kaynak: THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT, 2005: 71.

Suriye'de 15 yaş ve üzeri işsizlik oranları incelendiği zaman kadın nüfusun işsizlik oranının erkek nüfusa göre daha fazla olduğu görülür. 1995 yılında kadın nüfusun işsizlik oranı 11,6 iken erkeklerde %5,1'dir. Yerleşim alanları incelendiği zaman şehirlerde kadın nüfusun işsizlik oranının yüksek olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının şehirlerde kırsal alanlara oranla daha fazla olmasında kırsal alanlardaki gizli işsizlik sonucunda ortaya çıkmaktadır. 1970 yılında kadın nüfusun işsizlik oranı % 4.4 iken 1995 yılında %11.6'ya yükselmiştir. Erkek nüfusun işsizlik oranında fazla bir değişim olmamıştır (Tablo 67). Kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetler ve kadınların tarımda çalışmaları kırsal bölgede işsizlik oranının düşmesine neden olmaktadır. Kırsal bölgelerde 1970 yılından 1995 yılına kadar geçen zaman diliminde kadınların işsizlik oranı artmıştır. Erkeklerin işsizlik oranında ise çok fazla bir değişim olmamış ve çok az bir düşüş yaşanmıştır. Şehirlerde ise kadınların işsizlik oranı 1970 yılından 1995 yılına

kadar geçen sürede büyük artış göstermiş % 8'den % 21'e yükselmiştir. Erkeklerin işsizlik oranında ise bir düşüş yaşanmış işsizlik oranı % 6.1'den %5.4'e gerilemiştir. Genel olarak kadınların işsizlik oranı ülke genelinde artış gösterirken, erkeklerin işsizlik oranında çok fazla bir değişim olmamıştır.

Tablo 68:1990-2001 Yılları Arasında Suriye'de İmalat Sanayinde Çalışanların Sanayi Kollarına Göre Dağılımı.

YIL	Yiyecek İçecek Tütün Sanayi	Tekstil,Giyim,Deri Sanayi	Ahşap Mobilya Sanayi	Kağıt Üretimi,Yayın- Dergi Sanayi	Petro-Kimya Sanayi
1990	57.972	59.313	17.863	3268	19.372
1995	70.925	83.463	41.146	4476	23.685
2000	93.869	119.688	55.535	5578	29.594
2001	95.144	121.315	56.290	5654	29.997

YIL	Ametal Mineral üretimi, Petrol Sanayi	Ana Metal Sanayi	İşlenmiş Metal ve Makine Parçaları Sanayi	Diğer İmalat Sanayi	Toplam
1990	26.989	2039	28.608	715	216.139
1995	43.683	3913	42.379	777	314.447
2000	64.168	6229	66.729	784	442.174
2001	65.040	6314	67.635	795	448.183

Kaynak: STATISTICAL ABSTRACT OF THE ESCWA REGION, 2003: 192.

1990 yılından itibaren sanayide çalışanların sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir. 1990 yılında 216.139 olan işçi sayısı 2001 yılında 448.183 olmuştur. Bu 11 yıllık süreç içerisinde sanayide çalışanların sayısında % 50 oranında bir artış olmuştur. Sanayi kollarında çalışanların dağılımı incelendiği zaman giyim, deri ve tekstil

sanayinde çalışanların sayısının diğer sanayi kollarında çalışanlara göre sayısı daha fazladır. Sanayi sektöründe çalışanların yaklaşık 4/1'ni oluşturmaktadır. Deri sanayi ve tekstil sanayisini yiyecek içecek ve tütün sanayisi takip etmektedir. Suriye bir tarım ülkesi olduğu için tarıma dayalı sanayi kolları diğer sanayi kollarına göre daha fazla gelişmiştir. (Tablo 68).

Sanayi sektöründe en büyük pay; tekstil, giyim ve deri sanayinde toplanmıştır. Sanayi'de çalışanların yaklaşık 1/4'ü tekstil, deri ve giyim sektöründe çalışmaktadır. 1990 yılından 2001 yılına kadar geçen süreçte tekstil, deri ve giyim sektöründe çalışanların sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir (Tablo 68).

Yiyecek, içecek ve tütün sanayi, tekstil ve deri sanayi kolundan sonra en büyük sanayi kolunu oluşturmaktadır. Bu sektörde yaklaşık 95.000 kişi çalışmaktadır ve 1990 yılından itibaren bu sanayi kolunda istihdam edilen işçi sayısı artmıştır.

Sanayi sektöründe diğer önemli sanayi kolları metal sanayi ve ametal, mineral üretimi, petrol sanayi ile işlenmiş metal ve makine parçaları üretimidir. Bu iki sektörde çalışanların toplamı 130.000 kişiden fazladır. 1990 yılından itibaren bu iki sanayi kolunda çalışanların sayısında üç katı bir artış meydana gelmiştir.

Sanayi sektöründe çalışan kişi sayısının en az olduğu sanayi kolları anametal sanayi ve kağıt üretimi sanayidir. Bu iki sektöre de çalışanların sayısında geçen 11 yıllık zaman içerisinde üç katı bir artış meydana gelmesine rağmen bu iki sektörde çalışanların toplam sayısı 11.000 kişi civarındadır.

Suriye'nin ekonomik olarak gelişmesi için sanayi faaliyetlerinde gelişmesi gerekmektedir. Geç başlayan sanayileşme hareketi ve yetersiz yer altı kaynakları ve hammadde azlığı ve kalifiye işgücünün olmaması Suriye'de sanayinin gelişmesini engelleyen en büyük sorundur. Suriye'de sanayi kolları tarımsal ürünlerin işlenmesine dayanmaktadır. Bu durum Suriye'nin bir tarım ülkesi olmasından kaynaklanmaktadır.

8.SONUÇ

Suriye'nin nüfus yapısı Osmanlı Devleti döneminde Suriye Vilayeti'ne ait nüfus verileri ile ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı 1947 yılından 2007 yılında yapılan son nüfus sayımına ait bilgiler toplanarak incelenmiştir. 1947-2007 yılları arasında Suriye'de nüfusun nasıl bir değişim gösterdiği, bu değişimde hangi faktörlerin nasıl etkili olduğu ve bu değişimin sonuçları ortaya konulmuştur.

Suriye 1960 yılında doğum oranlarının çok yüksek olduğu bir ülke olup, aynı zamanda ölüm oranlarında yüksek olduğu ve ekonomik açıdan yeni bir model benimseyerek gelişme aşaması içinde olan Ortadoğu ülkesidir. Genç nüfus oranının çok yüksek olduğu Suriye'de 1960 yılında nüfusun % 36.9'u şehirlerde yaşamakta olup, şehirleşme oranının çok az olduğu bir ülke durumundadır. 1960 yılında doğum oranları %o 47.9 gibi yüksek bir değere sahiptir. Ölüm oranlarında %o 17.7 gibi yüksek bir seviyede seyretmektedir. Suriye %o 32 gibi yüksek bir nüfus artış hızına sahiptir. Ortalama yaşam süresinin 49,7 yıl olduğu Suriye'de, bebek ölümleri de %o 72 gibi yüksek bir orana sahiptir. Okuma yazma oranı 15 yaş ve üzerindeki yaş grubunda % 47,7 gibi düşük bir orana sahiptir. İlköğretime kayıtlı nüfusun oranı % 86,1'dir.

1960 yılında ülkede nüfusun temel geçim kaynağı tarımdır. Nüfus verimli tarımsal alanlarda toplanmıştır. Son derece düzensiz bir nüfus dağılışa sahip olan Suriye'de 1970 yılında km²'ye 34 kişi düşmektedir. Suriye hızlı nüfus artışı, doğum ve ölüm oranlarının çok yüksek olması, nüfusun büyük kısmının kırsal alanlarda yaşaması ve nüfusun düzensiz bir şekilde dağılmış olması ve eğitim-öğretim oranının çok düşük olması ülkenin kalkınmasında önemli bir engel oluşturmaktadır..

1960 yılından günümüze kadar olan zaman diliminde Suriye'nin nüfus yapısında bazı önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Suriye'de nüfus artış hızı 1960 yılından itibaren sürekli bir azalma eğilimi içinde olmuş, fakat nüfusun miktarı sürekli olarak artmaya devam etmiştir. 2007 yılında nüfus artış hızı %o 22'ye kadar düşmüş olmasına rağmen hızlı bir nüfus artış hızına sahip olup Dünya ortalamasının üzerindedir. Doğum oranları ve ölüm oranları sürekli olarak düşmesine rağmen hızlı nüfus artışı günümüzde Suriye'nin en önemli problemi durumundadır. 2000'li yıllarda bebek ölüm oranlarında

büyük bir düşüş yaşanmış ve bebek ölüm oranları ‰ 72'den, ‰ 23'e kadar gerilemiştir. Bebek ölüm oranlarının azalması ortalama ömür süresinin artmasında özellikle sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması etkili olmuştur. Ulaşım sistemin gelişmesi ve özellikle ülkede karayollarının yaygınlaşması sağlık hizmetlerinin de bütün ülke genelinde yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Tıp alanında meydana gelen değişim ve özellikle bebek ölüm oranını düşürmektedir.

Nüfusun yapısında meydana gelen başka bir değişim eğitim-öğretim alanında olmuştur. İlköğretime kayıtlı öğrenci sayısı 2000'li yıllarda % 97,5 gibi bir rakama ulaşmıştır ki bu Ortadoğu ülkeleri içinde en yüksek rakamdır.

Ortalama yaşam süresi 2000-2005 yılları arasında ortalama 71.9 yıla, kadınlarda 73.1 yıla, erkeklerde 70.6 yıla çıkmıştır.

Kır ve şehir nüfus oranlarındaki değişim ise şehir nüfusu lehine sürekli bir değişim göstermiş ve şehirleşme artmıştır. Şehirlerdeki nüfus oranı sürekli olarak artarken, kırsal nüfus oranı da sürekli azalmıştır. Fakat şehirsal nüfus ile kırsal nüfus arasında çok fazla bir fark yoktur. Suriye'de şehirleşme oranı halen gelişmiş ülkelere göre alt seviyelerdedir.

İşgücü dağılımında erkek-kadın oranları arasında büyük farklılıklar vardır. İş kollarına göre dağılımında da dengesizlik söz konusudur. Sanayi ve hizmet sektöründe meydana gelen değişimlere rağmen Suriye'de nüfusun büyük kısmı tarımda çalışmaya devam etmekte ve kırsal bölgelerde bu oran daha da yükselmektedir. Kırsal bölgelerde kadın işgücünün tarım sektöründe yoğunlaştığını görmekteyiz. Kadın nüfusun sanayi ve hizmet sektöründe arka planda kaldığı ve oranın çok düşük olduğu görülmektedir. 1995 yılında 15-59 yaş grubu arasında yer alan erkek nüfusun %15'i işsizdir. Bu oran kadınlarda daha da yüksek olup, % 79 gibi çok yüksek bir orana sahiptir. Suriye'nin en önemli nüfus problemlerinden biri haline gelen işsizlik tüm iyileştirmelere rağmen hala yüksektir.

Genç bir nüfus yapısına sahip olan Suriye gelecek yıllarda da hızlı nüfus artışı seyrini alt seviyelere çekmeye devam edecektir. Fakat nüfus artış hızı çok hızlı bir şekilde azalmamaktadır ve bunun için uzun bir zaman dilimi gerekmektedir. Suriye'nin

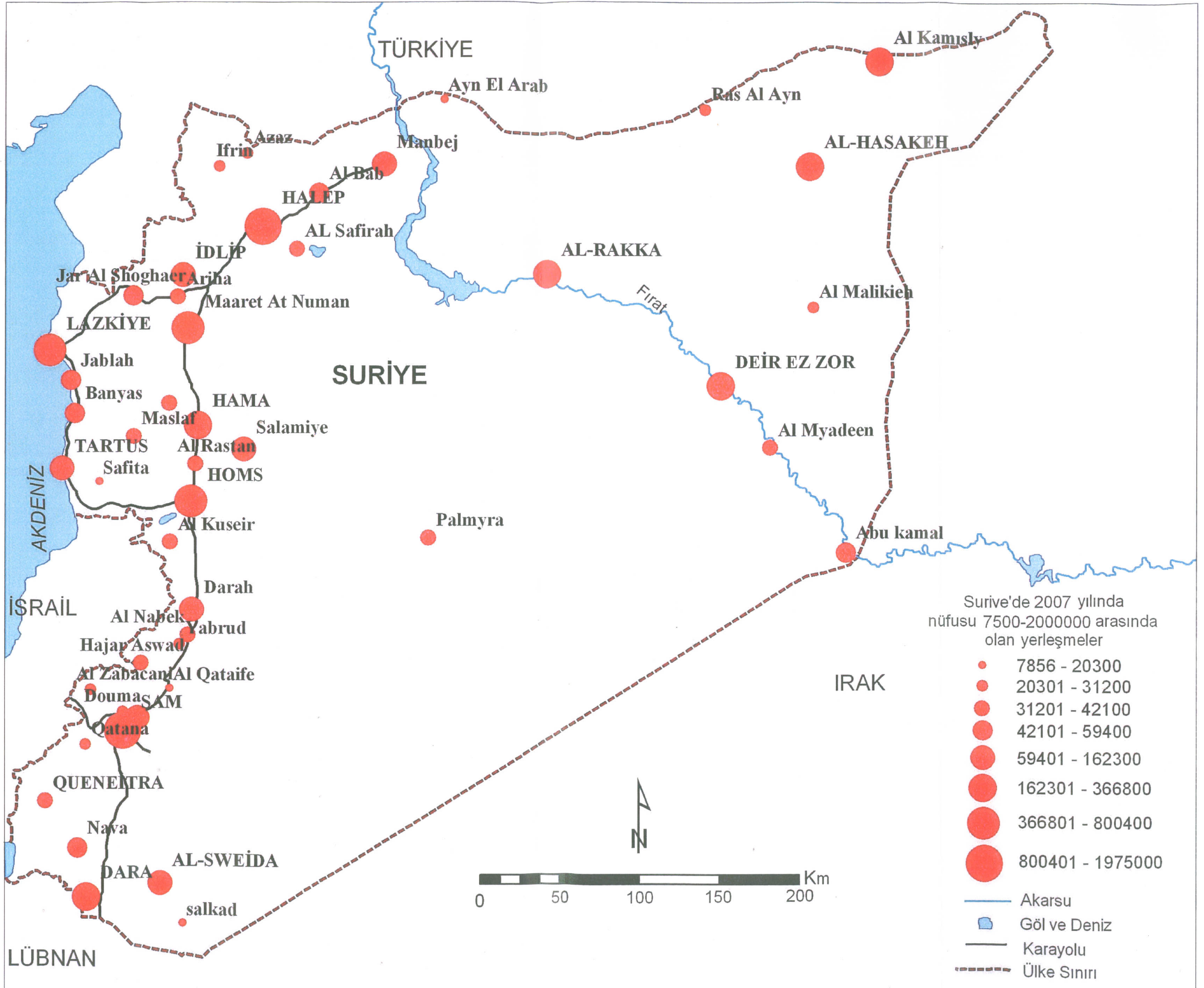
genç nüfusu iş potansiyeli açısından kalkınma hamlesi yapması için potansiyel bir güç halindedir. Suriye nüfusun niteliğini artırma yolunda özellikle ortaokuldan başlayarak lise eğitiminde uzmanlaşma ve nitelikli yapıya dönüştürmeye özen göstermektedir.

Suriye’de nüfusun dağılışı en büyük problemlerden birini teşkil etmektedir. Suriye’de nüfusun dağılışı son derece düzensizdir. Geniş çöl arazisi ve kuraklık ve su kaynaklarının yetersizliği Suriye’de nüfus dağılışını etkileyen en önemli faktör durumundadır. Nüfus daha çok ülkenin batı kesiminde ulaşım yolları üzerinde, Gaph Çukuru ile Asi Nehri çevresinde ve Akdeniz sahil kesiminde yoğunlaşmıştır. Doğu Suriye’de Fırat Nehri çevresindeki verimli arazilerde yoğunlaşmış durumdadır. Ülkenin doğusuna nüfusun yoğunluğu azalmakta ve nüfus Rakka, Hasake gibi şehirlerin etrafında toplanmaktadır. Ülkenin güneyini kapsayan çöl alanları nedeni ile bu bölge nüfus bakımından çok seyrek. Dağılışındaki düzensizlikte fiziki şartların etkisi belirleyici olduğu için gelecek yıllarda da nüfus düzensiz bir şekilde dağılmaya devam edecektir.

Hızlı nüfus artışı Suriye’de ekonomik kalkınmayı doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda nüfus artışına bağlı olarak işgücünün artması beraberinde ekonomik gelişmeyi de beraberinde getirmesi gerekir fakat Suriye’nin ekonomik yapısının beklenen düzeyin altında olması nüfus artışına paralel olarak işgücü artışına da sebep olmakta işsizlik problemini ortaya çıkarmaktadır. Artan nüfus ve işsizlik şehirler üzerindeki baskıyı artırmakta ve şehirlere olan göçler sonucunda şehirleşme hızını artırırken şehirlerin çevresinde çarpık yerleşmeleri ortaya çıkarmaktadır. Hızlı nüfus artışı ile birlikte ortaya çıkan işsizlik, kişi başına düşen milli gelirin azalması, doğal kaynak kullanımının artması ve hızlı tüketimi, çevresel sorunlar ve şehirleşme hızının artması ve şehirlerin plansız bir biçimde büyümesi Suriye’nin çözmesi gereken en önemli problemlerdir.

EK-1:2007 YILINDA SURIYE'DE NÜFUSUN DAĞILIŞI

TÜRKİYE

Al Kamisly

Ayn El Arab

Ras Al Ayn

Ifrin

Azaz

Manbej

AL-HASAKEH

Al Bab

HALEP

AL Safirah

AL-RAKKA

İDLİP

Jar Al Shoghaer Ariha

Maaret At Numan

Al Malikieh

LAZKİYE

SURİYE

DEİR EZ ZOR

Jablah

Banyas

HAMA

Maslaf

Salamiye

TARTUS

Al Rastan

Safita

HOMS

Al Kuseir

Palmyra

Al Myadeen

Abu kamal

Darah

İSRAIL

Al Nabeek

Yabrud

Hajar Aswad

Al Zabacan

Al Qataife

Doumas

AM

Qatana

IRAK

QUENEMTRA

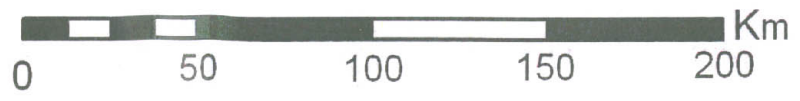
Nava

AL-SWEİDA

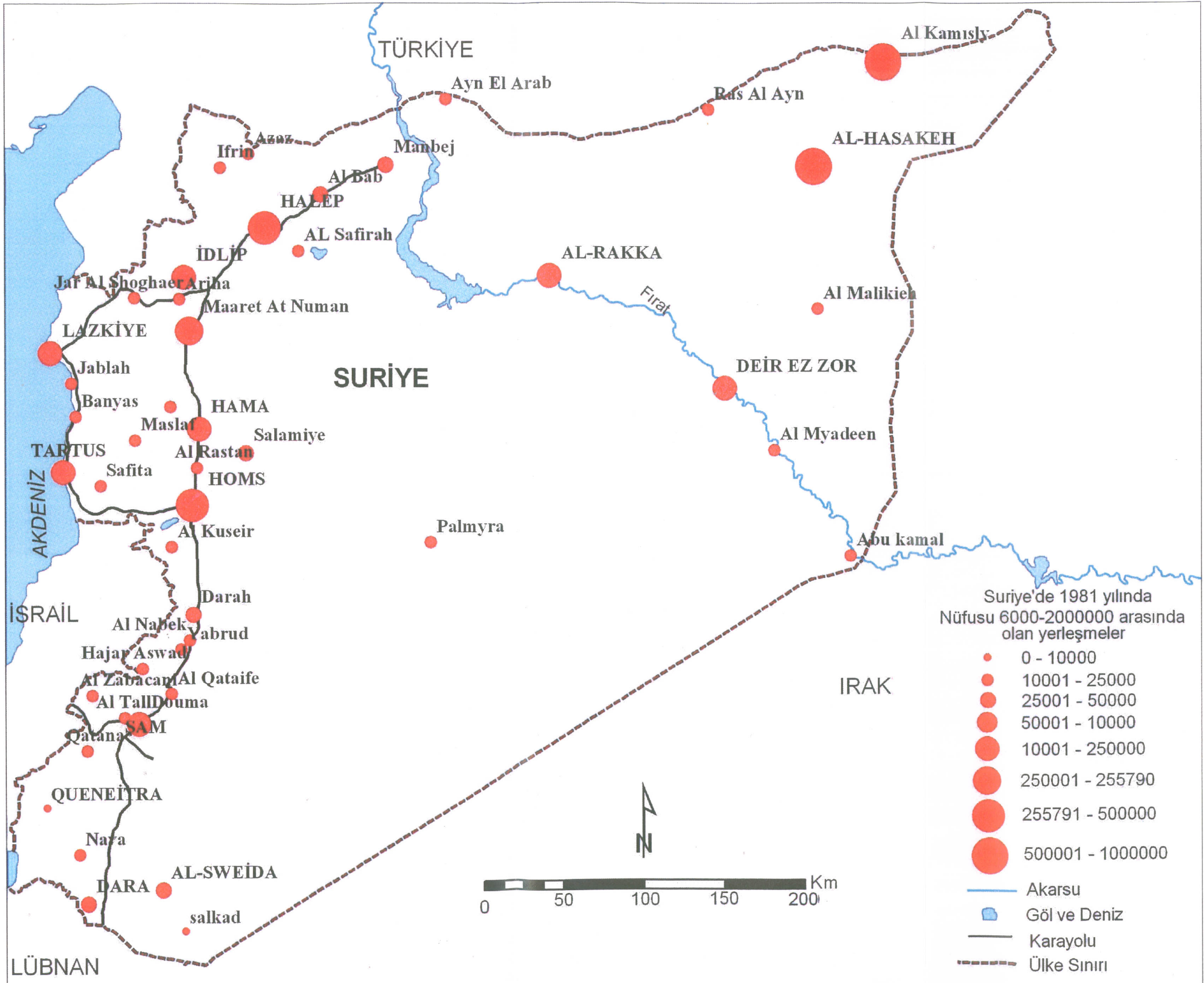
DARA

salkad

LÜBNAN

EK-2:1981 YILINDA SURIYE'DE NÜFUSUN DAĞILIŞI

TÜRKİYE

Ayn El Arab

Ras Al Ayn

Al Kamisly

AL-HASAKEH

Mambej

Ifrin

Al Bab

HALEP

AL Safirah

AL-RAKKA

İDLİP

Fırat

Al Malikiye

Jar Al Shoghaer Ariha

Maaret At Numan

DEİR EZ ZOR

LAZKİYE

SURİYE

Jablah

Al Myadeen

HAMA

Salamiye

TARTUS

Maslat

Al Rastan

HOMS

Safita

Al Kuseir

Palmyra

Abu kamal

Darah

Al Nabek

Yabrud

IRAK

Hajar Aswad

Al Zabacan

Al Qataife

Al Tall

Douma

Qatana

SAM

QUENEİTRA

Nara

AL-SWEİDA

DARA

salkad

İSRAİL

LÜBNAN

AKDENİZ

10.KAYNAKÇA

ABDULLAH, Ö. F. (1986). Suriye Dosyası. İstanbul: Akabe Yayıncılık.

AKDEMİR, S. (2000). “Suriye’deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü”. Avrasya Dosyası Uluslar Arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi Arap Dünyası Özel Cilt:6-Sayı:1. Ankara.

ATALAY, İ. (1997). Türkiye Coğrafyası. Bornova İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

ATUK, N. (1995). Türkiye’den Akan Yerüstü ve Yer altı Suyu Miktarı ve Bunların Ekonomik Değerleri. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü.

ARI, T. (1998). Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi 1978-1996.3. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınevi.

AVCI, S. (1999). “Filyos Çayı Havzasının (Karabük-Filyos Arası) Coğrafi Etüdü II: Beşeri Coğrafya Özellikleri”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi Sayı:7. İstanbul.

AVCI, S. (2004). “Şehirselleşmelerin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler ve Türkiye Örneği”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi 3.Dizi-9.Sayı.

AYDOS, V. & DURAN, M. (2000). Suriye Ülke Etüdü. İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2000-30.

BEHAR, C. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’nin nüfusu 1500-1927. Tarihi İstatistikler Dizisi Cilt 2, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

CBSSYR (Suriye İstatistik Sitesi.) (2007) <<http://www.cbssyr.org/nasher/SEC/TAB4-13-2.htm>>. 16.03.2008.

CENSUS (Amerika Birleşik Devletleri Nüfus Sayım Bürosu.) (2008) <<http://www.census.gov/cgi-bin/ipc/idbsprd> >. 15.01.2008.

CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OFFICE OF THE PRIME MINISTER SYRIAN ARAB REPUBLIC. (1979). Factor of Population Growth and Their Future Trends. Damascus.

ECONOMIC AND SOCIAL COMMISSION FOR WESTERN ASIA. (2001). Women and Men in the Syrian Arab Republic A Statistical Portrait, New York.

ECONOMIC AND SOCIAL COMMISSION FOR WESTERN ASIA. (2003). Statistical Abstract of the Escwa Region, New York.

EROL, O. (1999). Genel Klimatoloji. Genişletilmiş 5.Baskı. İstanbul: Çantay Kitapevi.

FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü.) (2008a.) FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü.) (2008a.) .<http://www.fao.org/ag/agl/swlwpnr/reports/y_nr/z_sy/symp131.htm>.25.03.2008.

FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü.) (2008b.)<http://www.fao.org/ag/agl/swlwpnr/reports/y_nr/z_sy/symp222.htm>.25.03.2008.

GÖNEY, S. (1995).Şehir Coğrafyası I. 3. Baskı. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

GÖZENÇ, S. (1999).Güneybatı Asya “Ortadoğu” Ülkeler Coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitapevi.

GÖZENÇ, S. (1993).Büyük Dünya Atlası (Ülkeler Ansiklopedisi Bölümü).Türkçeye Çeviren: Nilgün –Züheyr Sertkol, Münih.

GÜNEY, E. (2002).Türkiye'nin Komşuları. İstanbul: Çantay Yayınları.

HOŞGÖREN, M. Y. (1997). Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I.4.Baskı. İstanbul: Çantay Kitapevi.

HOŞGÖREN, M.Y. (2000).Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II.2.Baskı. İstanbul: Çantay Kitapevi.

HOŞGÖREN, M. Y. (2001). Hidrografyanın Ana Çizgileri-I.(Yer altı Suları-Kaynaklar-Akarsular).4.Baskı.İstanbul: Çantay Kitapevi.

- İGEME (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi.) (2004a). “Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu”.<<http://www.igeme.org.tr/KKS/YPA/pdfs/suriye/bolum1.pdf>>. 15.03.2008.
- İGEME (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi.) (2004b). “Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu”.<<http://www.igeme.org.tr/KKS/YPA/pdfs/suriye/bolum2.pdf>>. 15.03.2008.
- İGEME (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi.) (2004c). “Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu”.<<http://www.igeme.org.tr/KKS/YPA/pdfs/suriye/bolum3.pdf>>. 15.03.2008.
- KARAASLAN, T. (1998). Ortadoğu'nun Coğrafyası. Genişletilmiş 3. Baskı. Konya: Atlas Kitapevi.
- KAZAKİSTAN EL FARABİ MİLLİ DEVLET ÜNİVERSİTESİ. (2002). Demografyanın Temeli ve Politika. Ankara.
- KOCAKUŞAK, S. (1999). Ortadoğu Ülkeleri I (Nüfus Coğrafyası). Ankara: Ocak Yayınları.
- KUT, G. (1991). Ortadoğu Sorunları ve Türkiye. İstanbul: Anadolu Matbaa.
- KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı.) (2003).“Suriye Ülke Raporu” .<<http://www.kosgeb.gov.tr/Yayinlar/duyuru.aspx?yID=50>> .15.03.2008.
- LOOLEXENCYCLOPAEIDA(2008).“Peoples,Languages,Religions”.<http://lexicorient.com/e.o/syria_4.htm>. 20.07.2008.
- MATER, B.(1998).Toprak Coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- MCCARTHY, J. (2002). Population History of the Middle East and the Balkans. The Isis Press.
- ÖNGÖR, S. (1964). Ortadoğu. Ankara: Sevinç Matbaası.
- ÖZGÜR, E. M. (2001).Türkiye'nin Komşuları I,Suriye ve Irak. Ankara.
- ÖZEY, R. (2004). Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası “ Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar”.Genişletilmiş 3. Baskı. İstanbul: Akif Yayınevi.
- SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS. (1987). Statistical Abstract.

SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS. (1988). Statistical Abstract.

SYRIAN ARAB REPUBLIC OFFICE OF THE PRIME MINISTER CENTRAL BUREAU OF STATISTICS. (1989). Statistical Abstract.

TANOĞLU, A. (1969). Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I.2. Basım. İstanbul: Taş Matbaası.

T.C BAŞBAKANLIK HAZİNE VE DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI EKONOMİK ARAŞTIRMALAR VE DEĞERLENDİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (1989). Suriye'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari İlişkileri 1987 yılı Raporu. T.C. Şam Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği.

T.C ŞAM BÜYÜKELÇİLİĞİ EKONOMİK VE TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ. (1985). Suriye'nin Genel Ekonomik Durumu Dış Ticareti ve Türkiye ile Ticari ilişkileri 1983 Yılı Raporu. Şam.

TEKELİ, İ & ERDER, L. (1978). Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

TUNÇDİLEK, N & TÜMERTEKİN, E. (1959). Türkiye Nüfusu (Nüfus Kesafeti,Nüfus artışı,İç Göçler,Şehirleşme). İstanbul: İstanbul Üniv.Yay.No:802, Coğrafya Ens.No:25, İstanbul Matbaası.

TUNÇDİLEK, N. (1971). Güneybatı Asya (Fiziki Ortam). İstanbul: İ.Ü.Coğ.Ens.Yay.No: 65.

TÜMERTEKİN, E & ÖZGÜÇ, N. (1997). Beşeri Coğrafya (İnsan-Kültür-Mekan). İstanbul: Çantay Kitapevi.

TÜMERTEKİN, E. & ÖZGÜÇ, N. (1997). Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma. İstanbul: Çantay Kitapevi.

THE IMPACT OF ECONOMIC VARIABLES ON THE SOCIAL DIMENSION OF DEVELOPMENT.EDUCATION AND HEALTH. (2005). New York.

VAN DAM, N. (2000). Suriye de İktidar Mücadelesi-Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum. İstanbul: iletişim Yayınları.

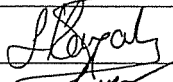

WINCKLER, O. (1999). Demographic Developments and Population Policies in Ba'thist Syria. Brighton (England) Portland: Sussex Academic Press.

WINCKLER, O. (1999). Modern Syria From Ottoman Rule to Pivotal Role in the Middle East. Brighton (England) Portland: Sussex Academic Press.

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Coğrafyası Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimi gören 301100120050008 no. lu Murat DOĞAN' ın hazırladığı "Suriye'nin Nüfus Yapısı" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca 09.10.2008 Perşembe günü saat 14:00'de yapılmış. sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ....~~K. B. L.~~.....' ne OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Yard. Doç. Dr. Hülya KAYALI	Kabul	
Prof. Dr. Sedat AVCI	Kabul	
Prof. Dr. Nurten GÜNAL	K. B. L.	